

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БОЙЧЕНКО Вадим Сергійович

УДК 364-3:331.522.4:330.16 (043.5)

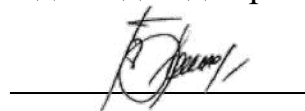
ДИСЕРТАЦІЯ

СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ МІСТА

08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати
власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших
авторів мають посилання на
відповідне джерело

В.С. Бойченко

*Дисертація є ідентичною
іншим примірникам дисертації
В.о. ученого секретаря
спеціалізованої
вченої ради Д 11.051.03
д.е.н., професор*

 М. В. Савченко

Науковий керівник:
Шаульська Лариса Володимирівна,
доктор економічних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Бойченко В. С. Соціальна інфраструктура в системі забезпечення людського розвитку міста. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню теоретико-методологічних засад і розробці науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення людського розвитку міста шляхом удосконалення його соціальної інфраструктури.

Узагальнено теоретико-методологічні основи дослідження змісту та основних складових категорії «соціальна інфраструктура». Удосконалено існуючі класифікації форм та видів соціальної інфраструктури за такими групами ознак: територіально-місцевий, галузевий, змістовний, динамічний, фінансовий, споживчий та функціональний підходи. Уточнено категорійний апарат дослідження соціальної інфраструктури на рівні міста, що розглядається як комплекс комплекс матеріальних об'єктів та нематеріальних складових (програмні інструменти соціальної спрямованості, модернізація системи муніципального адміністрування, промоційні заходи, спрямовані на актуалізацію чинників, що забезпечують відчуття комфорту та безпеки), які створюють умови для збалансованого людського розвитку у відповідності до поточних та перспективних потреб громади. Визначено ключові відмінності між соціальною інфраструктурою країни та соціальною інфраструктурою міста, характерні для кожного з них структурні складові, методи управління, суб'єкти формування, споживачі, наявні механізми зворотного зв'язку та інше. Визначено чинники формування соціальної інфраструктури міста, зокрема економічні, територіальні, матеріальні, інституціональні, соціальні, організаційні, демографічні та комплекс функцій, які вона виконує.

Визначено місце та роль соціальної інфраструктури у забезпеченні людського розвитку міста. Побудовано організаційний механізм процесу забезпечення людського розвитку міста з виокремленням соціальної інфраструктури в цьому процесі, а також основних завдань, принципів, чинників та інструментів його забезпечення. Окреслено чинники прямого та опосередкованого впливу елементів соціальної інфраструктури на тенденції забезпечення людського розвитку.

На основі проведеного теоретико-методологічного аналізу існуючих підходів та принципів до брендування територій побудовано модель формування соціального бренду міста, яка включає комплекс завдань та цілей реалізації, основних споживачів та суб'єктів формування, складові забезпечення та інструменти, які дозволяють досягти основного результату - створення комфортних умов життя та реалізації можливостей людського розвитку кожного члена громади.

Проведено дослідження стану розвитку соціальної інфраструктури м. Маріуполь за об'єктивними та суб'єктивними показниками оцінки, що дозволило визначити перелік існуючих проблем у цій сфері та стало підґрунтям для розробки рекомендацій щодо усунення наявних негативних явищ.

Запропоновано методику інтегральної оцінки рівня людського розвитку міста за компонентами базового та соціального блоку, що дозволило визначити не лише поточний стан людського розвитку, а й дослідити наявні перспективи та резерви його зростання. На основі запропонованої методики проведено оцінку рівня людського розвитку в окремих обласних центрах України та побудовано рейтинг. На основі групування та математичного аналізу визначено окремі територіальні одиниці, що є більш комфортними для проживання, роботи, відпочинку та туризму, а також реалізації можливостей.

Побудовано прогностичні оцінки рівня розвитку окремих показників соціальної інфраструктури у короткостроковому періоді на основі

виокремлення антиципативних сценаріїв розвитку: базового, оптимального та песимістичного.

Розроблено механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста, який передбачає поетапну реалізацію процесу управління та виокремлення в якості його ключових елементів: поточного моніторингу стану розвитку соціальної інфраструктури міста (на основі оцінки суб'єктивних та об'єктивних показників), визначення перспектив реалізації можливостей забезпечення людського розвитку населення міста, проведення сценарного прогнозування тенденцій розвитку соціальної інфраструктури, розробку комплексу заходів щодо її удосконалення, забезпечення зворотного зв'язку якості надання соціальних послуг та задоволення скарг споживачів, а також оцінку ефективності проведених реформ та запроваджених заходів.

Запропоновано комплекс заходів з удосконалення рівня розвитку соціальної інфраструктури м. Маріуполь за окремими сферами. Визначено перелік ризиків та загроз, які стоять на заваді їх впровадження та реалізації.

Побудовано систему інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста, яка передбачає створення та впровадження сайту «Соціальне місто», головною метою якого є створення інформаційної бази для відкритості соціальних проєктів, що реалізуються в місті, розширення можливості участі населення у розвитку соціальної сфери, а також забезпечення оцінювання якості соціальних послуг та зворотного зв'язку з споживачами. Розроблено комплекс заходів та інструментів щодо збільшення соціальної відповідальності громади в сфері людського розвитку.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, людський розвиток, якість життя, місто, громада, соціальна відповідальність, соціальна сфера.

SUMMARY

Boychenko V. S. Social infrastructure in the system of human development of the city. – Qualification research work as a manuscript.

Dissertation on the receipt of the scientific degree of candidate of economic sciences on speciality 08.00.07 – Demography, labor economics, social economics and politics. – Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

The dissertation is devoted to the study of theoretical and methodological principles and the development of scientific and practical recommendations for human development of the city by improving its social infrastructure.

Theoretical and methodological bases of research of the maintenance and the basic components of a category "social infrastructure" are generalized. The existing classifications of forms and types of social infrastructure according to the following groups of features have been improved: territorial-local, sectoral, meaningful, dynamic, financial, consumer and functional approaches. The categorical apparatus of social infrastructure research at the city level, considered as a complex of tangible objects and intangible components (software tools of social orientation, modernization of the municipal administration system, promotional activities aimed at updating the factors that provide a sense of comfort and security), which create conditions for balanced human development in accordance with the current and future needs of the community. The key differences between the social infrastructure of the country and the social infrastructure of the city are identified, the structural components, management methods, subjects of formation, consumers, available feedback mechanisms and others are characteristic of each of them. The factors of formation of the social infrastructure of the city, in particular economic, territorial, material, institutional, social, organizational, demographic and complex of functions which it carries out are defined.

The place and role of social infrastructure in ensuring the human development of the city are determined. The organizational mechanism of the process of ensuring the human development of the city with the separation of

social infrastructure in this process, as well as the main tasks, principles, factors and tools for its provision. The factors of direct and indirect influence of the elements of social infrastructure on the tendencies of ensuring human development are outlined.

Based on the theoretical and methodological analysis of existing approaches and principles to the branding of territories, a model of social brand formation of the city is built, which includes a set of tasks and goals of implementation, main consumers and actors, components and tools to achieve the main result - creating comfortable living conditions and realization of opportunities for human development of each member of the community.

The state of development of social infrastructure of Mariupol city has been carried out according to objective and subjective indicators of analysis, which allowed to determine the list of existing problems in this area and became the basis for the development of recommendations for elimination of negative phenomena in this area.

The method of integrated assessment of the level of human development of the city for the components of the individual and social blocks was proposed, which allowed to determine not only the current state of human development, but also to investigate the existing prospects and reserves of its growth. On the basis of the proposed methodology, an assessment of the level of human development in individual regional centers of Ukraine was conducted and their ranking was constructed. On the basis of grouping and mathematical analysis, certain territorial units are identified that are more comfortable for living, work, recreation and tourism, as well as the implementation of equal opportunities. Projected estimates of the level of development of individual indicators of social infrastructure in the short run, based on the selection of anticipatory scenarios of development: basic, optimal and pessimistic, have been constructed.

The mechanism of ensuring the development of the city's social infrastructure is envisaged, which provides for the phased implementation of the management process and the selection as its key elements: current monitoring of

the development of the city's social infrastructure (based on the assessment of subjective and objective indicators), defining the prospects for implementation of human development opportunities city population, scenario forecasting of trends in social infrastructure development, development of a complex of measures for its improvement providing feedback on the quality of providing social services and satisfying consumer complaints, as well as assessing the effectiveness of the reforms and measures implemented.

The complex of measures aimed at improving the level of development of social infrastructure in Mariupol for certain spheres is proposed. The list of risks and threats that hinder their implementation and implementation is determined.

The system of information support for the development of the social infrastructure of the city is being developed, which provides for the creation and implementation at the city level of the Internet site "Social City", the main purpose of which is to create an information base for the openness of social projects being implemented in the city, to expand the possibility of participation of the population in the development of the social sphere, as well as ensuring the quality assessment of social services and customer feedback. A set of measures and tools has been developed to increase the social responsibility of the community in the field of human development.

Keywords: social infrastructure, human development, quality of life, city, community, social responsibility, social sphere.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

***Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до
Організації економічного співробітництва та розвитку та/або
Європейського Союзу***

1. Бойченко В., Шаульська Л., Несвіт К. Стратегічні засади розвитку промисловоорієнтованих територій на основі модернізації соціального середовища. *European Journal of Economics and Management*. 2020. Vol. 6, Iss. 1. Рр. 59-70 (1,58 д.а. / 0,7 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні стратегічних засад розвитку промисловоорієнтованих територій*

***Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових
видань України***

2. Бойченко В.С. Новые подходы к обучению персонала в корпоративной системе управления человеческими ресурсами. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 2. Т. 3. С 215-221 (0,65 д.а.)

3. Boychenko V. The Formation of the Key Assets of Human Capital at the Corporate Level. *Економічний вісник Донбасу*. 2015. № 4 (42). С. 186-190 (0,55 д.а.)

4. Бойченко В.С. Особливості формування соціального бренду міста. *Економіка та організація управління*. 2016. №3 (23). С. 375-382 (0,6 д.а.)

5. Бойченко В.С. Шаульська Л.В. Стан та перспективи розвитку соціальної інфраструктури міста: суб'єктивний аспект. *Ефективна економіка*. 2017. №10. (0,8 д.а. / 0,5 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в здійсненні аналітичної оцінки рівня розвитку соціальної інфраструктури міста з врахуванням якісних характеристик сприйняття рівня надання соціальних послуг.*

6. Бойченко В.С. Соціальна інфраструктура міста: сутність, складові елементи, функції та принципи реалізації. *Вісник Прикарпатського національного університету. Серія Економіка*. 2017. Вип. 12. С. 177-182 (0,95 д.а.)

7. Бойченко В.С. Соціальна інфраструктура в системі забезпечення людського розвитку. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2018. №1 (15). С. 420-424 (0,4 д.а.)

8. Бойченко В.С. Механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. №2. С.78-83 (0,7 д.а)

9. Бойченко В.С., Томчук О.В. Класифікація міст як інструмент вибору моделі управління людським потенціалом території. *Actual problems of economics*. 2019. №11 (221). С. 96-112. (1,58 д.а / 0,8 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в здійсненні авторської класифікації типів міст за комплексом ознак; побудовано модель взаємозв'язку головних компонентів розвитку міста в контексті розвитку людського потенціалу*

10. Бойченко, В.С. Стратегічні напрями розвитку соціальної інфраструктури сучасного міста. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2020. №25. С. 49-55. (0,5 д.а.)

Публікації за матеріалами конференцій

11. Бойченко В. С. Якість життя та соціальна інфраструктура міста. *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: праці XVIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*. 26-27 квітня 2017 р. м. Вінниця, 2017. Т.3. С. 225-228 (0,24 д.а.)

12. Бойченко В. С. Методологічні підходи до оцінки людського розвитку міст України. *Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та домінанти розвитку: праці Міжнародної науково-практичної конференції*. 23-24 жовтня 2019 р. м. Київ: КНЕУ, 2019. С. 92-94 (0,24 д.а.)

13. Бойченко В. С. Оцінка рівня людського розвитку в містах України. *Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи: зб. матеріалів конференції*. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Т1. С. 161-163 (0,24 д.а.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ МІСТА.....	21
1.1. Теоретичний зміст категорії «соціальна інфраструктура», її види, форми та складові	21
1.2. Місце та роль соціальної інфраструктури у забезпеченні людського розвитку міста	43
1.3. Особливості формування соціального бренду міста в системі людського розвитку	55
Висновки до 1 розділу.....	67
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ МІСТА.....	71
2.1. Стан та тенденції розвитку соціальної інфраструктури міста	71
2.2. Оцінка соціального бренду міста та його вплив на людський розвиток..	93
2.3. Оцінка рівня людського розвитку міста та ступеня впливу на нього соціальної інфраструктури	112
Висновки до розділу 2.....	131
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ЧИННИКА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ МІСТА..	135
3.1. Прогнозні оцінки перспектив розвитку соціальної інфраструктури міста	135
3.2. Механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста	152
3.3. Програмні заходи в сфері удосконалення умов людського розвитку у місті.....	178
Висновки до 3 розділу.....	213
ВИСНОВКИ	216
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	220
ДОДАТКИ	236

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні комфортні та перспективні міста є середовищем концентрації ключових ресурсів нової економіки – людських, технологічних, освітньо-наукових; саме прогресивні міста формують сьогодні конкурентоспроможний простір на основі поєднання економічного потенціалу, запиту на інноваційне зростання, розвиненим ринком праці, бізнес-середовищем, культурними традиціями та побутовою привабливістю. Розбудова соціальної інфраструктури, що буде відповідати зазначеним очікуванням економічно активного населення та задовольняти вимоги громади, створюючи умови для людського розвитку кожного її члена, є одним з ключових завдань на шляху забезпечення високого рівня конкурентоспроможності та успішності будь-якого міста.

Актуальною проблемою для сучасної соціальної інфраструктури більшості міст України залишається застарілість матеріально-технічної бази, обмежені можливості для побудови сучасної системи менеджменту соціальної сфери на муніципальному рівні, недостатній рівень інклюзивності інфраструктурних об'єктів, що виражається в низькому рівні доступності закладів соціальної інфраструктури для осіб з обмеженими можливостями, незадовільний рівень якості соціальних послуг. Окремою проблемою є недостатня зрілість населення як свідомого носія соціальної відповідальності за стан свого оточення та неготовність брати партнерську участь у розбудові міста, наслідком є недостатній рівень обізнаності внутрішніх стейкхолдерів щодо кола соціальних програм, які реалізуються в місті для них, поширення нормативних підходів у фінансуванні, що негативно впливає на реалізацію можливостей забезпечення людського розвитку та актуалізує проблему пошуку сучасних інструментів регулювання цього процесу.

Питання забезпечення людського розвитку та його вплив на економічне та соціальне благополуччя держави є достатньо поширеною тематикою досліджень закордонних та вітчизняних вчених, серед яких найбільш вагомий

внесок у теоретичний базис дослідження зробили: В. Антонюк, Г. Беккер (G. Becker), Л. Безтелесна, М. Біль, А. Гальчинський, О. Грішнова, А. Гриценко, О. Дороніна, В. Іноземцев, А. Колот, Ю. Куліков, Е. Лібанова, О. Макарова, А. Тоффлер (A. Toffler), Л. Федулова, В. Хоменко, Т. Шульц (T. Schultz), Л. Шаульська та інші. Затребуваними в управлінській та науковій практиці є дослідження питань забезпечення розвитку соціальної інфраструктури як елементу соціального середовища та базису підвищення якості життя населення, ці проблеми розкриваються в дослідженнях В. Геєця, В. Жаміної, М. Долішнього, В. Новікова, О. Новікової, М. Орлатія, Я. Остафійчука, Л. Семів, Д. Стеценка, У. Садової, А. Ягодки та ін. Мають широке розповсюдження й дослідження процесів регулювання економічних та соціальних проблем на рівні міста, а також особливостей впровадження та функціонування муніципального менеджменту, основні результати яких відображаються в роботах М. Баранського, М. Бархіна, В. Васильківського, В. Глазичева, К. Доксіадіса (C. Doxiadis), М. Дьоміна, Т. Заславської, Л. Когана, А. Льоша (A.Lösch), А. Мельник, Г. Монастирського, Т. Панченко, О. Томчук, О. Яницького та інших.

Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання створення умов людського розвитку міста за рахунок використання факторів розгалуження його соціальної інфраструктури на рівні окремих територіальних одиниць. Складні завдання, які стоять сьогодні перед кожним містом, лежать в площині не лише забезпечення певного рівня економічного зростання, а й створення умов для утримання наявного трудового потенціалу у місті та забезпечення накопичення та реалізації людського капіталу в його межах. Це, в свою чергу, потребує пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування соціальної інфраструктури, збільшення рівня її якості, доступності та пріоритетності при формуванні стратегічних програм розвитку територій. Важливість зазначених питань визначає актуальність теми дисертаційної роботи, її цільову спрямованість і структуру викладення матеріалів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри менеджменту та поведінкової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки – держбюджетних тем: «Регулювання соціально-економічного розвитку України: людський вимір» (номер держреєстрації 0111U008157, 2011–2015 рр.), в межах якої здійснено комплексне теоретико-методологічне дослідження сутності категорії соціальна інфраструктура окреслено його ключових характеристики та роли в системі забезпечення людського розвитку; «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер державної реєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.), в рамках якої запропоновано методологію розрахунку рівня людського розвитку міста, а також розроблено механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста; «Методологія конвергентного менеджменту інноваційного розвитку регіональних економічних систем» (номер державної реєстрації 0117U004138, 2017–2021 рр.), в межах якої розроблено систему програмного та інформаційного забезпечення процесу модернізації соціальної інфраструктури міста.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення людського розвитку міста шляхом удосконалення його соціальної інфраструктури.

Відповідно до мети роботи у дисертації поставлено та вирішено такі завдання:

удосконалити категорійний апарат дослідження проблем соціальної інфраструктури;

визначити організаційний механізм процесу забезпечення людського розвитку міста;

дослідити науково-методичні підходи в сфері брендування територіально-адміністративних одиниць;

розширити методологічні підходи до побудови індексу людського розвитку громади (міста);

провести рейтингову оцінку рівня людського розвитку міст України за критеріальними ознаками;

розробити механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста;

запропонувати прикладні засади управління модернізацією соціальної інфраструктури міста, визначити ризики та загрози, що можуть завадити їх реалізації на шляху забезпечення людського розвитку міста;

побудувати систему інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста та соціальної відповідальності у сфері людського розвитку.

Об'єкт дослідження – процес модернізації соціальної інфраструктури міста.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, організаційно-економічні та практичні аспекти функціонування соціальної інфраструктури як чинника забезпечення людського розвитку міста.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження виступають фундаментальні положення сучасної економічної теорії, економічні закони і категорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених. При вирішенні поставлених задач було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження: системного аналізу (для узагальнення і вивчення категоріального апарату визначення змісту та основних рис категорії соціальна інфраструктура); прогнозних оцінок (для побудови моделей та перспектив розвитку основних складових соціальної інфраструктури міста та забезпечення зростання рівня людського розвитку), узагальнення (при дослідженні закордонного досвіду брендування територій та особливостей побудови соціального бренду міста в системі людського розвитку), економіко-статистичного (для аналізу тенденцій розвитку соціальної інфраструктури міста, його якості та рівня задоволеності населення

послугами, які вона надає; для інтегрально - рейтингової оцінки рівня розвитку соціальної інфраструктури окремих міст України); структурно-функціонального (при розробці напрямів вдосконалення соціальної інфраструктури міста та побудові механізму забезпечення його розвитку); проєктного (при розробці програмних та промоційних заходів направлених на забезпечення людського розвитку міста).

Емпіричною і фактологічною основою дослідження виступають законодавчі та нормативно-правові акти України, інформація Державної служби статистики України, Донецького обласного управління статистики, Донецького обласного центру зайнятості; Управління статистики м. Маріуполя, узагальнені дані інтернет-порталу Асоціації міст України; програмні документи національного та локального характеру щодо розвитку окремих сфер соціальної інфраструктури міста; Стратегія розвитку м. Маріуполь до 2021 року; інформація щодо соціальних програм, які реалізуються у м. Маріуполь, результати вибіркового обстеження «Рейтинг міст України – друге муніципальне опитування IRI» та «Муніципальне опитування: Маріуполь» за сприяння Center for insights in survey research.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних і науково-методичних засад формування та удосконалення програмних, промоційних та матеріальних складових соціальної інфраструктури, як інструменту забезпечення людського розвитку міста. Основні результати, що мають наукову новизну, полягають у такому:

вперше:

побудовано систему програмного та інформаційного забезпечення процесу модернізації соціальної інфраструктури міста, сутність і специфіка якої полягають у такому: по-перше, врахування авторського теоретичного обґрунтування змісту категорії «соціальна інфраструктура міста»; по-друге, узгодження з тими стратегічними пріоритетами розвитку міста, фокусом яких є людський розвиток; по-третє, орієнтація на нематеріальні складові соціальної інфраструктури міста, які охоплюють заходи промоційного

характеру, систему оновлення управлінського та кадрового забезпечення якості соціальної інфраструктури, формування та масштабування інноваційної моделі інформаційно-комунікаційних зв'язків жителів громади і муніципалітету; по-четверте, узагальнення теоретико-методологічних та прикладних положень роботи у вигляді механізму забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста;

удосконалено:

методологічний підхід до побудови індексу людського розвитку міста, який базується на обґрунтованій системі показників, адекватних поточному стану компонентів людського розвитку; особливістю підходу є: використання двох рівнів оцінки (базового та соціального); поєднання об'єктивних та суб'єктивних показників; використання підходів інтегрального зважування, що в комплексі забезпечує формування еталонної моделі комбінації специфічних для міста параметрів людського розвитку та визначає масштаби відхилення поточного стану від неї;

перелік і зміст програмних напрямів оновлення соціальної інфраструктури міста, на основі, по-перше, декомпозиції стратегічних пріоритетів розвитку міста, по-друге, врахування якісного (змістовного та емоційного) рівня сприйняття населенням соціальних послуг та динаміки трансформації соціальної інфраструктури, по-третє, систематизації пропозицій за сферами діяльності, які є актуальними для людського розвитку міста, по-четверте, ідентифікації потенційних соціальних та економічних ризиків етапу реалізації;

теоретичні засади формування та реалізації напрямів забезпечення людського розвитку міста на основі впливу на його динаміку матеріальних та нематеріальних складових соціальної інфраструктури: ідентифіковано чинники прямого та опосередкованого впливу на інфраструктурні об'єкти та сфери, що є підставою для обґрунтування пріоритетів стратегічного розвитку; визначено загрози, пов'язані з недотриманням параметрів якості соціальної інфраструктури в контексті їх впливу на людський розвиток міста;

дістали подальшого розвитку:

науково-методичні засади брендингу територіально-адміністративних одиниць як елемента інноваційної моделі інформаційно-комунікаційних зв'язків муніципалітету і громади, громади і світу, які спрямовані на розробку моделі формування соціального бренду міста на основі, по-перше, обґрунтування мети – створення комфортних умов для життя й людського розвитку та забезпечення трансформації сприйняття міського простору як безпечного, комфортного та перспективного; по-друге, специфікації унікальних цілей за групами стейкхолдерів та контрольними індикаторами; по-третє, орієнтації на баланс економічного, соціального, культурного, індивідуального розвитку в системі маркерів міського простору, які втілюють реально досягнуті результати і формують очікувані відчуття приналежності, лояльності, захищеності;

категорійний апарат дослідження проблем соціальної інфраструктури: сформовано перелік класифікаційних ознак з використанням ідентифікованих підходів до визначення змісту категорії «соціальна інфраструктура» (територіально-місцевого, галузевого, змістовного, динамічного, фінансового, споживчого та функціонального підходів); на основі виокремлення організаційно-управлінської складової запропоновано сутність поняття «соціальна інфраструктура міста»: комплекс матеріальних об'єктів та нематеріальних складових (програмні інструменти соціальної спрямованості, модернізація системи муніципального адміністрування, промоційні заходи, спрямовані на актуалізацію чинників, що забезпечують відчуття комфорту та безпеки), які створюють умови для збалансованого людського розвитку у відповідності до поточних та перспективних потреб громади; обґрунтовано критеріальні відмінності між соціальною інфраструктурою міста та соціальною інфраструктурою країни за комплексом суб'єктивних та об'єктивних ознак;

механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста, який є сукупністю соціально-економічних взаємозв'язків, суб'єктів та ресурсів,

який, на відміну від існуючих, передбачає поетапну діагностику стану та рівня розвитку соціальної інфраструктури міста, визначення перспективи реалізації можливостей забезпечення людського розвитку, розробку шляхів оновлення та удосконалення соціальної інфраструктури з урахуванням наявних ризиків їх реалізації та запровадження системи зворотного зв'язку щодо якості соціальних послуг.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення дисертації є науковим обґрунтуванням реалізації системи забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста. Отримані наукові результати впроваджено:

на національному рівні: у діяльності Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України при формуванні програми розгалуження соціальної інфраструктури міста та створення рівних можливостей для досягнення цілей людського розвитку всіх категорій громадян (довідка № 22/2-1322-19 від 22.03.2019 р.); у діяльності Асоціації міст України при здійсненні оцінки рівня людського розвитку міст, а також, для поширення практики впровадження проєкту «Розвиток кадрового забезпечення муніципалітету» в інших містах країни (довідка № 3-47/1 від 14.07.2020 р.); Німецького представництва GIZ в Україні при реалізації проєкту «Інтегрований розвиток міст України II» в містах Львів, Чернівці, Вінниця, Житомир, Київ, Полтава, Мелітополь, Харків (довідка № 22012021 від 22.01.2021 р.); ТОВ «Делойт і Туш» при розробці комплексу показників для вимірювання динаміки розвитку міст та надання рекомендацій, щодо удосконалення Комплексної системи моніторингу розвитку міст і громад (КСМ) (довідка №106 від 30.10.2020 р.);

на регіональному рівні: у діяльності Донецького обласного центру зайнятості при формуванні програми зайнятості населення Донецької області, програми і змісту обласних заходів з реалізації Концепції державної системи професійної орієнтації населення та удосконаленні інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста для підвищення якості послуг та

налагодження зворотного зв'язку зі споживачами (довідка №02/3019/01-41-18 від 22.11.2018 р.); Донецької обласної державної адміністрації для формування програм реконструкції нежитлових приміщень під соціальне житло, будівництво першого соціального гуртожитку та придбання вторинного житла для кваліфікованих переселенців (довідка № 36/01 від 30.04.2018 р.);

на виробничому рівні: у діяльності ПрАТ «Маріупольській металургійний комбінат імені Ілліча» при впровадженні масштабних довгострокових соціальних програм з підвищення якості життя в місті перебування компанії, зокрема, програми «З нами Добрі Серця», «Місто нашими руками», «Зелений центр Метінвест» (довідка № 18/166 від 30.04.2018 р.).

Результати досліджень також використовуються у навчальному процесі у Донецькому національному університеті Міністерства освіти і науки України при викладанні дисципліни «Соціальна політика та людський розвиток», «Соціальна відповідальність» (довідка №1151/01-08/01.1.3 від 27.06.2018 р.) та Маріупольському державному університеті Міністерства освіти і науки України при викладанні дисциплін «Стратегічне управління», «Бренд-менеджмент» (довідка №01-24/989 від 30.12.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійно виконаних наукових досліджень, у якій викладено наукові ідеї та втілено авторський підхід до розробки основних положень, висновків і рекомендацій. Особистий внесок у наукові праці, виконані у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій за темою дисертації. З наукових праць, які опубліковані у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, які отримано особисто автором.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і рекомендації дисертації доповідались і отримали схвалення на таких міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні соціально-економічні проблеми держави і регіонів: антикризова стратегія і сталий

розвиток» (м. Вінниця, 2016 р.), «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Вінниця, 2017 р.), «Імперативи та інноваційні механізми забезпечення гідної праці в умовах становлення нової економіки» (м. Київ, 2017 р.), «Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та домінанти розвитку» (м. Київ, 2019 р.), «Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи» (м. Вінниця, 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 13 наукових працях загальним обсягом 9,03 д. а., з них особисто автору належить 7,07 д. а., у тому числі 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (у співавторстві) загальним обсягом 1,58 д.а., з них особисто автору належить 0,7 д.а.; 9 у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (із них 2 – у співавторстві) загальним обсягом 6,73 д.а., з них особисто автору належить 5,65 д.а.; 3 публікації за матеріалами конференцій загальним обсягом 0,72 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 255 сторінок. Робота містить 11 таблиць, з них 2 займають 3 повні сторінки, 43 рисунки, з них 4 рисунки займають 4 повні сторінки, 3 додатки на 20 сторінках, список використаних джерел із 162 найменувань на 16 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 212 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ МІСТА

1.1. Теоретичний зміст категорії «соціальна інфраструктура», її види, форми та складові

В сучасних умовах існуючих глобальних та регіональних тенденцій – поширення соціальної складової економічних систем, збільшення важливості людського капіталу у формуванні додаткової вартості, розвитку економіки заснованої на знаннях, активізації територіальної мобільності населення, актуалізується питання забезпечення гармонійного розвитку, як економічної, так і соціальної підсистеми територіальних одиниць. Одну з головних ролей в цьому процесі відіграє соціальна інфраструктура, адже вона покликана створити максимально можливі умови для розвитку молодих поколінь, сформувати у них світосприйняття необхідне для соціального та професійного життя, накопичення вмінь та навичок, підвищити якість життя населення, сприяти довголіттю та збереженню здоров'я населення, збільшити включеність вразливих верств населення у суспільне життя, забезпечити підвищення платоспроможності населення та його культурного і духовного розвитку. Важливість соціальної інфраструктури у формуванні ефективних економік підтверджується широким колом практичних результатів які мають місце в багатьох країнах світу, що обумовлює актуальність проведення глибинних досліджень в цій сфері.

Поняття «соціальна інфраструктура» є класичною категорією поділу інфраструктури економіки на матеріальну та нематеріальну (соціальну) сферу яке з'явилося в середині 40-х років двадцятого століття, у той час ця категорія розглядалась як сукупність галузей, що забезпечують функціонування та обслуговування промисловості та сільського

господарства. До цього ж моменту комплексного визначення не існувало, а мали місце поодинокі випадки дослідження лише окремих складових соціальної сфери (освіти, медицини, культури, тощо). Перше згадування про особливості галузевого поділу економіки та виокремлення категорії інфраструктура з'явилося в роботах А. Маршала у 1910 р.

Наступним етапом розвитку категоріального апарату зазначеної сфери стали 50-ті роки двадцятого століття, коли на фоні поширення дослідження суспільного поділу в роботах американського вченого П. Розенштейн-Родана з'явилося визначення поняття «соціальна інфраструктура», під якою розумівся комплекс умов, що забезпечують сприятливий розвиток підприємництва в основних галузях економіки та задовольняють потреби населення [18]. Досягненням та відмінністю цього поняття від попередніх стало те, що автор вже більш ґрунтовно підійшов до важливості та ролі соціальної сфери в суспільному житті, розглядаючи її як окремий комплекс галузей.

У вітчизняній теорії та практиці виникнення та затвердження поняття «соціальна інфраструктура» пов'язано з пошуком цілісної категорії, яка б за радянських часів надавала можливість здійснення та спрощення механізмів соціального планування. Так, початок 70-х років пов'язаний з розширенням масштабів використання поняття «соціальна інфраструктура» в практиці державного управління. На основі затвердження державних планів розвитку в СРСР було прийнято окрему програму «Соціальний розвиток радянського суспільства»[43] яка стала стартом для масового затвердження у розумінні влади та населення важливості соціальної сфери та необхідності її розвитку.

В сучасному світі категоріям «соціальна сфера» та «соціальна інфраструктура» приділяють широку увагу як в науковій, так і практичній діяльності. З'являються нові та змінюються існуючі форми бачення та тлумачення соціальних понять (таблиця 1.1.).

Категорійний апарат визначення соціальної інфраструктури в економічній науці

Ключове поняття	Тлумачення	Автор (джерело)
1	2	3
Нематеріальна (невиробнича) сфера економіки	Сукупність галузей, продукція яких виступає у вигляді визначеної цілеспрямованої діяльності (інтелектуальної продукту, послуги та ін.). Галузі економіки, що безпосередньо пов'язані з задоволенням потреб людей у продуктах нематеріального характеру або послуги [17]	Економічний словник
	Сукупність галузей господарської діяльності людини, які створюють нематеріальну продукцію, інтелектуальну або у вигляді послуг [31]	Економічна енциклопедія
Соціальна інфраструктура	Комплекс закладів, установ та підприємств виробничої і невиробничої сфер господарства які виконують специфічні суспільні функції, безпосередньо спрямовані на задоволення особистих матеріальних і духовних потреб людей з метою підвищення їх життєвого рівня [41]	Шаблій О.І.
	Особливий комплекс галузей народного господарства, таких як: освіта, охорона здоров'я, культура, мистецтво, житлове і комунальне господарство, торгівля та інші [9]	Вітренко Н.М.
	Стійка сукупність матеріальних елементів які створюють умови для раціональної організації основних видів діяльності людини - виробничої, суспільно-політичної, культурної і сімейно-побутової [38]	Дорогунцов С.І. Олійник Я.Б.
	Частина загальної інфраструктури, сукупність галузей, міжгалузеве утворення, що спеціалізуються на обслуговуванні населення, забезпечує потреби населення у різноманітних послугах [16]	Паламарчук М.М. Паламарчук О.М.
	Взаємозалежне поєднання об'єктів, місць, простору, програм, проєктів, послуги та мереж, які підтримують і покращують рівень життя і якість життя в суспільстві [66]	RDSA
	Комплекс умов, що забезпечують сприятливий розвиток підприємництва в основних галузях економіки та задовольняють потреби населення [18]	П. Розенштейн-Родан
	Сукупність галузей, організацій та підприємств, які безпосередньо пов'язані і визначають спосіб і рівень життя людей, їх добробут, споживання [39]	Економічна енциклопедія

Продовження табл. 1.1

1	2	3
Соціальне середовище	Складна система зв'язків між різними елементами суспільства - етнічними, класовими, іншими спільнотами людей [47]	Філософський словник
Соціальний комплекс	Відносно самостійна сфера життєдіяльності суспільства, яка охоплює відносини між соціальними спільнотами, всередині цих спільнот, між окремими особами, які займають різне положення в суспільстві та беруть неоднакову участь в його соціальному житті [42]	
	Сукупність галузей та видів діяльності спрямованих на задоволення потреб людини і суспільства в цілому, у формуванні й удосконаленні фізичних, культурних, духовних, інтелектуальних якостей, створенні належних матеріально-побутових умов життєдіяльності [50]	Шпарага Т.І.
Соціальна інфраструктура країни (регіону)	Матеріально-речові елементи, що створюють умови ефективної діяльності людини в усіх сферах суспільного життя країни (регіону) [40]	Рандалов Ю.Б. Будаєва Ц.Б.
	Підмножина інфраструктурного сектора країни, яка включає активи призначені для створення та надання соціальних послуг [72]	Фонд соціальної інфраструктури Нової Зеландії
	Основні засоби які необхідні для людського розвитку [56]	R. Gnanechvari
Соціальна інфраструктура міста	Невід'ємна частина створення стійких громад, яка забезпечує більшу частину інструментів для підтримки громади, надаючи їй послуги та об'єкти, які задовольняють потреби жителів, сприяють соціальній взаємодії та підвищують загальну якість життя в межах спільноти [64]	British Property Foundation
	Створена людиною підсистема міського устрою, що виконує функції життєзабезпечення та відтворення населення міста [30]	Кобяк О.В.
	Сукупність матеріально-речових елементів, що створюють і забезпечують умови для просторової і тимчасової організації життєдіяльності населення в контексті його потреб, ціннісних орієнтацій, соціальних, демографічних та інших особливостей [46]	Федулов С.П.
	Сукупність галузей соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура, мистецтво та транспорт) обмежені межами міста	Електронний ресурс

*систематизовано автором

Як вже зазначалось раніше, поняттям, яке стало основою соціальної інфраструктури є нематеріальна (невиробнича) сфера, в сучасній економічній науці під нею розуміється - «сукупність галузей, продукція яких виступає у вигляді визначеної цілеспрямованої діяльності (інтелектуального продукту, послуги та ін.); галузі економіки, що безпосередньо пов'язані з задоволенням потреб людей у продуктах нематеріального характеру або послугах» [17]. Тобто основною визначальною характеристикою при розкритті цього поняття є розподіл сфер економіки за галузевою приналежністю. Близьким в визначенні та розумінні до нематеріального виробництва є категорія «соціальний комплекс», це поняття так само має коріння ще у радянських часах та найчастіше використовується в теоретичних розробках науковців у сфері розвитку та розміщення продуктивних сил. Одним з найбільш поширених визначень, є надане Шпарагою В.М., під яким він розуміє - «сукупність галузей та видів діяльності, спрямованих на задоволення потреб людини і суспільства в цілому у формуванні й удосконаленні фізичних, культурних, духовних, інтелектуальних якостей, створенні належних матеріально-побутових умов життєдіяльності» [50].

Найбільш сучасним, з точки зору поширеності використання, як в Україні, так і інших країнах світу є поняття «соціальна інфраструктура». Розглядаючи цю категорію, науковці та практики мають більш ширші бачення його змісту, хоча й є ті, що розглядають його за схожою етимологією з поняттями соціального комплексу та нематеріальної сфери виробництва. Наприклад, таке бачення має Вітренко Н.М., розглядаючи соціальну інфраструктуру як «особливий комплекс галузей народного господарства, таких як освіта, охорона здоров'я, культура, мистецтво, житлове і комунальне господарство, торгівля та інші» [9]. Дещо ширшим бачить це поняття Шаблій О.І., визначаючи в своєму тлумаченні не тільки елементи соціальної інфраструктури, а й основну мету, на яку орієнтується функціонування цих галузей, а саме забезпечення підвищення якості життя населення. Більш широко в плані змістовного наповнення соціальну

інфраструктуру бачать М.М. Паламарчук та О.М. Паламарчук, розглядаючи її як «стійку сукупність матеріальних елементів які створюють умови для раціональної організації основних видів діяльності людини - виробничої, суспільно-політичної, культурної і сімейно-побутової» [16]. Особливість цієї дефініції полягає в тому, що автори визначають більшу глибину впливу соціальної інфраструктури на всі сфери, як економічного, так і соціального розвитку.

Активно відрізняються від вітчизняних тлумачень бачення соціальної інфраструктури міжнародними організаціями та закордонними вченими. Так, австралійською асоціацією SGS economic and planning в рамках проведення регіонального проєкту інфраструктурного розвитку (RDSA) було надано таке визначення соціальної інфраструктури – «взаємозалежне поєднання об'єктів, місць, простору, програм, проєктів, послуг та мереж, які підтримують і покращують рівень життя і якість життя в спільноті» [66]. Позитивною особливістю цього тлумачення є визначення місця та ролі не тільки мережі інфраструктурних елементів, а й комплексу соціальних програм та проєктів, які рівною мірою, в сучасних умовах забезпечують головну мету соціального розвитку.

З поширенням управлінської практики та необхідності більш предметного ставлення до категорій, в вітчизняній та закордонній науці поряд з соціальною інфраструктурою, набули популярності, такі поняття як соціальна інфраструктура країни, регіону та міста. Теоретичні дослідження цих категорій можна поділити на дві ланки. Перша ланка включає науковців, які вбачають тотожність цих понять розмежовуючи їх лише територіальною приналежністю інфраструктурних елементів. До неї увійшли такі науковці як: Ю.Б. Рандалов, Ц.Б. Будаєва, А.Г. Ягодка, Л.М. Немець, С.П. Федулов та інші. Представники другої ланки наділяють соціальну інфраструктуру країни (регіону) та міста особливими відмінними характеристиками. Так, наприклад, на думку представника цієї ланки, індуського науковця Р. Гнаненшвари соціальна інфраструктура країни, це «основні засоби які необхідні для

людського розвитку» [56]. Щодо, визначення соціальної інфраструктури міста, то в цій ланці найбільш поширеним є визначення надане British Property Foundation, що визначає її як «невід'ємну частину створення стійких громад, яка забезпечує більшу частину інструментів для підтримки громади, надаючи їй послуги та об'єкти які задовольняють потреби жителів, сприяють соціальній взаємодії та підвищують загальну якість життя в межах спільноти» [64]. Підтримують широке бачення цієї категорії й такі вітчизняні науковці як О.В. Кобяк та Г.Л. Монастирський.

Проведений аналіз існуючого вітчизняного категорійного апарату визначення соціальної інфраструктури дав змогу визначити, що більшість науковців розглядають поняття соціальної інфраструктури з точки зору матеріально-речової бази соціального комплексу (сукупності та мережі споруд соціальної сфери необхідної для організації життя суспільства), при цьому майже не торкаючись питань результативності та якості функціонування цих інфраструктурних елементів, а також послуг, які вони надають, відсутніми в цих баченнях є й нематеріальна складова соціальної інфраструктури (комплекс соціальних програм та проєктів) які вона реалізує.

В практиці наукових досліджень існує багато здобутків та підходів щодо здійснення класифікації соціальної інфраструктури. Найбільш поширеним є використання галузевого підходу, який на основі галузевої приналежності окремих соціальних сфер виокремлює:

соціально-побутову інфраструктуру - метою якої є забезпечення комфортних умов проживання, благоустрою територій та якісного надання послуг побутового характеру. До складу цієї групи відноситься житлово-комунальне господарство, будівництво житлового фонду, обслуговування прибудинкових територій та місць відпочинку, надання послуг побутового характеру, торгівельна інфраструктура, тощо;

рекреаційно-оздоровчу інфраструктуру, її метою є підтримка належного рівня здоров'я населення та забезпечення його відтворення. До складу цієї групи відносять систему охорони здоров'я (включаючи надання

первинної допомоги), туристично-рекреаційні об'єкти, заклади фізичної культури та спорту, політику та споруди для охорони навколишнього середовища, тощо;

освітньо-інтелектуальну інфраструктуру направлену на забезпечення рівня інтелектуального капіталу населення та створення умов для накопичення знань та розвитку економіки, заснованої на знаннях. Включає в себе всю систему освіти (від дошкільної до вищої), систему позашкільного навчання, а також сферу науки.

соціально-культурну інфраструктуру, направлену на культурний та духовний розвиток молодих поколінь, надання можливостей для культурного відпочинку населення, духовного розвитку суспільства та збереження національно-культурних особливостей нації. Включає в себе заклади культури, національні культурні пам'ятки та систему духовного виховання;

суспільно-політичну інфраструктуру, що має за ціль створення дієвої політики соціального розвитку в суспільстві, а також забезпечення безпеки та правопорядку. До складу цієї інфраструктури входить система охорони правопорядку, інфраструктура апарату управління, система соціального забезпечення та підходи до політичного врядування;

комунікаційну інфраструктуру, що створює можливості для вільного пересування населення, а також можливостей встановлення зав'язків між собою. Включає громадський, пасажирський транспорт, якість та довжину транспортного сполучення, інфраструктуру телебачення та зв'язку, а також інформаційні комунікації.

Не менш поширеним у практиці державного управління є підхід поділу соціальної інфраструктури за територіально-місцевою ознакою. В цьому розрізі можна виокремити: глобальну соціальну інфраструктуру, що розглядається як комплекс рівня розвитку соціальних послуг у межах світу; національну соціальну інфраструктуру яка обмежується територіями окремої країни та включає в себе систему інфраструктурних об'єктів соціального характеру та існуючу в країні соціальну політику; регіональну соціальну

інфраструктуру – поширюється на територію окремого регіону (області) та характеризується своєю специфічністю в залежності від окремих регіональних потреб; локальну соціальну інфраструктуру – має найбільш предметний характер та обмежується територією певного міста або села; мікросоціальну інфраструктуру – розглядається як система соціального забезпечення в рамках окремого підприємства (організації).

Змістовний підхід у визначенні видів соціальної інфраструктури передбачає її поділ на hard та soft інфраструктуру. Hard інфраструктуру можна розглядати як мережу закладів та установ соціального характеру, що створюють умови для людського розвитку. Soft інфраструктура – це існуючий в рамках територіальної одиниці комплекс програм та проєктів соціального характеру, які направлені на підтримку належного рівня життя населення та накопичення людського капіталу.

Окремим підходом щодо дослідження особливостей соціальної інфраструктури є її поділ за принципом фінансування. Державне фінансування – передбачає розвиток соціальної сфери за рахунок коштів державного та регіонального бюджетів, формується в залежності від існуючих норм та нормативів фінансування з використанням інструментів планування, цей метод фінансування є найменш гнучким та узагальненим. Муніципальне фінансування – передбачає перерозподіл бюджетних коштів сформованих та перерозподілених в рамках окремої громади (міста або села). Державно-приватне фінансування – формується на основі соціального інвестування окремих приватних суб'єктів у галузі, що є підпорядкованими державі, частіше використовується в рамках реалізації корпоративної соціальної відповідальності. Приватне фінансування соціальної інфраструктури відбувається на рівні окремих особистостей або підприємств та носить індивідуальний характер.

Споживчий підхід у структуризації різновидів соціальної інфраструктури передбачає її поділ в залежності від кінцевих споживачів послуг які вона надає. Так, виокремлюються: соціальна інфраструктура для

дітей (включає в себе систему дошкільної, середньої та початкової освіти, спеціалізовану систему лікарняних установ та рекреаційних зон; систему культури, спорту та позашкільного розвитку дітей тощо); соціальна інфраструктура для молоді (поширюється на систему вищої та професійно-технічної освіти, систему розвитку молодих поколінь, програми молодіжного будівництва, проєктів молодіжної зайнятості тощо); соціальна інфраструктура для пенсіонерів – включає систему соціального захисту осіб пенсійного віку, спеціалізовану систему охорони здоров'я для осіб похилого віку, а також спеціалізовані соціальні програми направлені на підтримку цієї верстви населення; соціальна інфраструктура для людей з інвалідністю – є схожою з попередньою, лише з орієнтацією на осіб з обмеженими можливостями, окрім того включає систему забезпечення доступу до закладів соціальної інфраструктури; соціальна інфраструктура загального характеру – включає мережу елементів соціальної інфраструктури загального характеру які направлені на створення максимально сприятливих умов для підтримки якості життя населення, до цієї складової відносять систему охорони здоров'я, благоустрій територій та комфортність життя, транспорт, мережу закладів культури та спорту, систему охорони правопорядку тощо [3].

В рамках використання функціонального підходу соціальну інфраструктуру поділяють в залежності від основних функцій які вона виконує, зокрема: адаптивна, продуктивна, культурна, динамічна, захисна, просвітницька, комунікативна, інтегративна та регулятивна.

Узагальнені підходи до класифікацій соціальної інфраструктури наведено в таблиці 1.2.

Соціальна інфраструктура міста є мікрорівнем формування соціальної сфери країни, на цьому рівні більш прозорими є проблеми, які існують в даному соціумі, а отже більш швидшим, якісним та предметним є реагування на їх вирішення. В зв'язку з цим, саме соціальна інфраструктура міста та її особливості були обрані предметом подальшого дослідження.

Підходи до класифікації соціальної інфраструктури

Класифікаційна ознака	Підкатегорії	Класифікаційна ознака	Підкатегорії
Територіально-місцевий підхід	глобальна	Фінансовий підхід	державне
	національна		муніципальне
	регіональна		державно-приватне
	локальна		приватне
	мікро	Споживчий підхід	для дітей
Галузевий підхід	соціально-побутова		для молоді
	рекреаційно - оздоровча		для пенсіонерів
	освітньо-інтелектуальна		для інвалідів
	соціально-культурна		загального характеру
	суспільно-політична	Функціональний підхід	адаптивна
	комунікаційна		продуктивна
Змістовний підхід	hard інфраструктура		культурна
	soft інфраструктура		динамічна
Динамічний підхід	розвинена		захисна
	модернізована		просвітницька
	стала		комунікативна
	частково застаріла		інтегративна
	застаріла		регулятивна

* побудовано автором

Як вже зазначалось раніше, соціальна інфраструктура міста та соціальна інфраструктура країни не є тотожними поняттями, що відрізняються лише межами територій, на які вони розповсюджуються. *Соціальна інфраструктура міста* є більш складною та мобільною категорією, під нею слід розуміти комплекс матеріальних об'єктів та нематеріальних складових (програмні інструменти соціальної спрямованості, чинники, що забезпечують відчуття комфорту та безпеки), які створюють умови для збалансованого людського розвитку у відповідності до поточних та перспективних потреб громади. Головні відмінності між цими ключовими категоріями не є поверхневими, вони відрізняються за формами та методами управління, підходами до втілення та швидкості реагування соціуму на існуючі проблеми та прийняття змін (табл.1.3). Наприклад, соціальна інфраструктура країни складається з інфраструктурних об'єктів, які формують систему освіти, системи охорони здоров'я, систему культури,

спорту та відпочинку. За сферами розподілу та підходами в управлінні вона має нормативний характер, який встановлює кількість та розподіл об'єктів інфраструктури в залежності від чисельного та якісного складу населення країни, його розселення по регіонах.

Таблиця 1.3

Відмінності між соціальною інфраструктурою міста та соціальною інфраструктурою країни

Характеристика соціальної інфраструктури	Соціальна інфраструктура міста	Соціальна інфраструктура країни
Структурні елементи	Заклади соціальної інфраструктури які функціонують на території міста, а також соціальні програми, проекти (програмні інструменти) та заходи промоційного характеру, які реалізуються на місцевому рівні	Заклади соціальної інфраструктури розподілені по регіонах та містам у відповідності до наявної чисельності населення
Управлінські підходи	Програмний підхід Нормативний підхід	Нормативний підхід
Основні стейхолдери	Місцева громада Суб'єкти господарювання Окремі специфічні групи громадян	Населення країни
Основна мета	Створення умов для забезпечення накопичення та реалізації людського капіталу кожного жителя міста, а також забезпечення високої якості життя	Створення розгалуженої мережі закладів соціальної сфери задля забезпечення умов рівного доступу до них та розвитку кожного громадянина
Мобільність системи	Висока	Низька
Суб'єкти формування	Державні органи влади та відповідні галузеві урядові установи Міські та районні органи влади; Соціальні партнери Неприбуткові іноземні фонди Благодійні об'єднання Громада	Державні органи влади та відповідні галузеві урядові установи; міжнародні організації
Отримання зворотного зв'язку від споживачів	Швидко	Довготривале
Споживча орієнтація	Орієнтація на цільові групи та на окремих громадян	Орієнтація на цільові групи
Період реалізації проектів	Короткостроковий Середньостроковий Довгостроковий	Довгостроковий

** побудовано автором*

Соціальна ж інфраструктура міста передбачає окрім мережі інфраструктурних закладів, які розповсюджені у межах територіальної одиниці ще такі інфраструктурні елементи, як: систему комунального

господарства у місті, розгалуженість та зручність транспортної інфраструктури, наявні рекреаційні зони та зони відпочинку, екологічну складову та інше. Поряд з так званими «hard» елементами інфраструктури, на місцевому рівні виокремлюються й «soft» структурні елементи – соціальні програми та проєкти, які впроваджується на місцевому рівні та направлені на розвиток людських ресурсів міста та покращення якості життя в громаді, а також збільшення привабливості соціального вектору розвитку міста.

Відрізняється місцева інфраструктура від загальнонаціональної стейкхолдерами (основними споживачами послуг, які вона створює). Так, соціальна інфраструктура країни в більшості зорієнтована на все населення з низьким рівнем індивідуалізації послуг, тобто носить масовий характер. Соціальна інфраструктура ж міста є більш предметною та направлена не лише на створення умов життя громади та забезпечення їх реалізації, а й на створення можливостей окремим суб'єктам господарювання виступати окремим перехідним елементом у створенні умов для генерування нових соціальних послуг. Крім того, індивідуалізація в формуванні соціальної інфраструктури міста, особливо її «soft» складової, дозволяє більш швидше та предметніше вирішувати проблеми які виникають у громаді. Так, наприклад, середній строк відповіді на соціальний запит в межах міста складає близько двох-трьох місяців, а відповідь на схожий запит на соціальну проблему в межах країни від 2 до 3 років.

Відрізняється й сама мета, на яку покликана соціальна інфраструктура країни та міста. Так, для першої, вона полягає у створенні розгалуженої мережі закладів соціальної сфери задля забезпечення умов рівного доступу до них та розвитку кожного громадянина, для другої ж, основною метою є створення умов для забезпечення накопичення та реалізації людського капіталу кожного жителя міста, а також забезпечення високої якості життя, що знову підтверджує більш предметну направленість соціальної інфраструктури міста, її гнучкість та націленість на якісний результат.

Як і у випадку зі «стейхолдерами», перелік суб'єктів, які приймають участь у безпосередньому формуванні соціальної інфраструктури на місцевому рівні є більш ширшим. Створювати пропозицію так званих «соціальних послуг» можуть державні, міські та районні органи влади, соціальні партнери, неприбуткові міжнародні організації, благодійні об'єднання, об'єднані громади та окремі жителі. У випадку ж соціальної інфраструктури міста, «соціальні послуги» формують лише державні органи влади та відповідні галузеві урядові установи і міжнародні організації, які в зв'язку з віддаленістю від суб'єктів та бюрократичністю системи не можуть швидко налагоджувати зворотній зв'язок з споживачами та приймати необхідні оперативні рішення, делегуючи вирішення частини соціальних питань на мікрорівень.

Отже, узагальнюючи проведену порівняльну характеристику більш детально розглянемо сутність та особливості функціонування соціальної інфраструктури міста як окремої підсистеми (рис.1.1).

Соціальна інфраструктура міста включає в себе такі *структурні елементи* [7]:

освіта – це заклади дошкільної, початкової, середньої та позашкільної освіти, які функціонують в місті; місцева мережа закладів вищої та професійно-технічної освіти, установи, що здійснюють освіту дорослих у будь-яких формах (підвищення кваліфікації, курси, дистанційне навчання, професійні клуби тощо); освітні програми, направлені на розвиток окремих груп дітей (обдаровані діти, діти з обмеженими фізичними можливостями, тощо); якісний зміст, склад та структура освітніх програм, що реалізуються в місті; система професійної орієнтації населення та первинної професійної підготовки; освітні проекти загального та спеціалізованого профілю які реалізуються у місті (навчання комп'ютерної грамотності, іноземної мови, інноваційним технологіям, тощо);

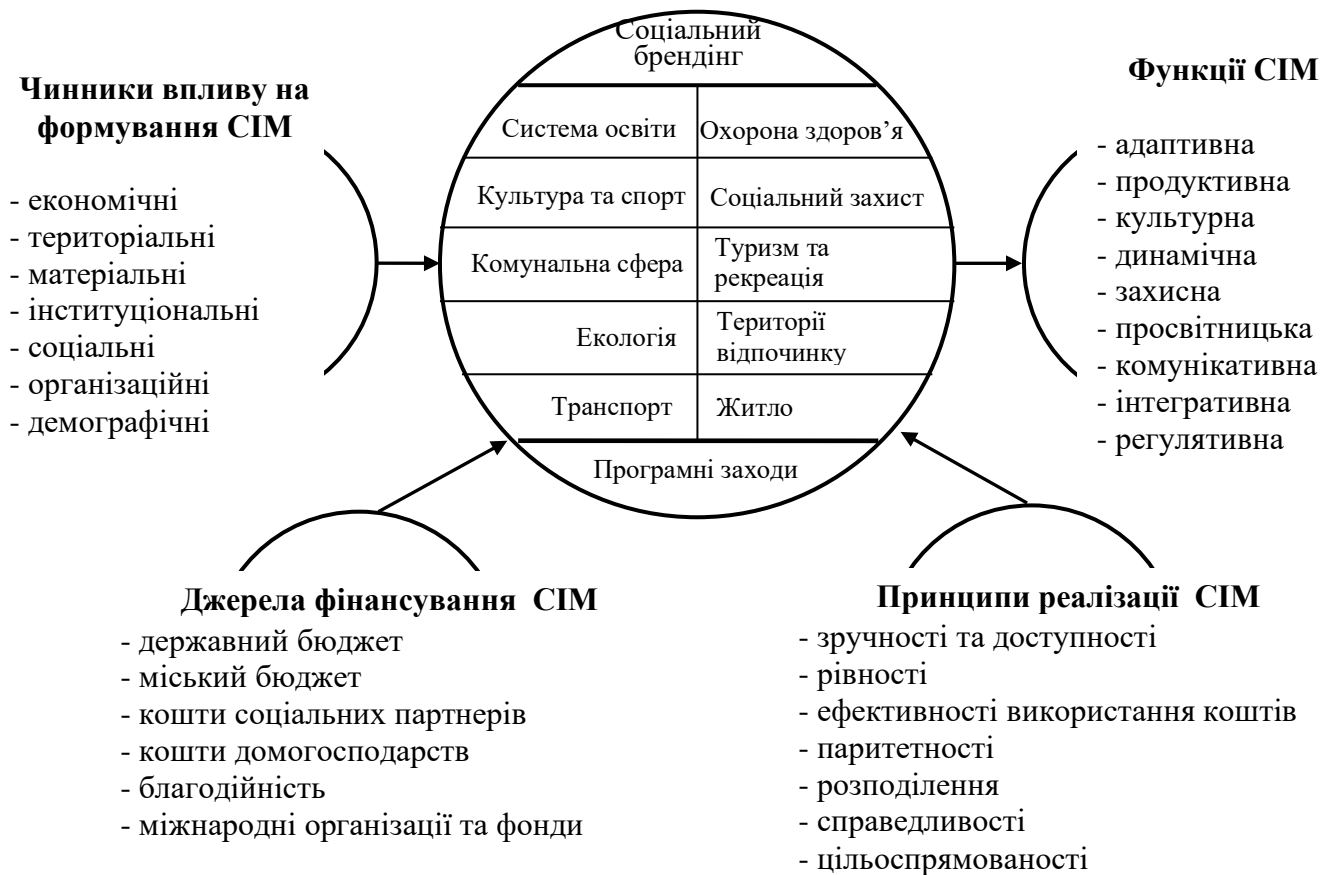

Рис. 1.1. Чинники формування соціальної інфраструктури міста та функції, які вона виконує [7]

**побудовано автором*

охорона здоров'я – це мережа закладів стаціонарного та амбулаторного лікування населення міста; мережа спеціалізованих лікарень та закладів медичного та соціального профілю; існуючі в місті соціальні програми підтримки здорового способу життя, програми медичного та препаратного забезпечення хворих на окремі важкі та поширені захворювання; якість та вчасність медичних послуг, які надаються; мережа та якість швидкої невідкладної допомоги;

культура і спорт – це мережа будинків культури та творчого розвитку населення; заклади культурного дозвілля (концертні зали, театри, кінотеатри, художні галереї та музеї різноманітного профілю); мережа екскурсійних послуг; мережа спортивних закладів (в т.ч. спортивних шкіл, стадіонів, спортивних площадок, спеціалізованих спортивних залів, тощо); культурні проєкти, які реалізуються в місті; насиченість культурного та спортивного

життя міста; наявність фестивалів різноманітного профілю та спортивних змагань;

соціальні програми – це різноманітні соціальні проєкти загального профілю, які реалізуються у місті та направлені на поліпшення якості життя населення та стимулювання людського розвитку. Соціальні програми такого типу можуть реалізовуватися як в рамках місцевого бюджету, так і за рахунок коштів міжнародних організацій, підприємств у рамках соціальної відповідальності, благодійним фондами та окремими громадянами;

соціальний захист – це система допомоги вразливим верствам населення міста; мережа закладів соціальної допомоги та соціальної реабілітації; спеціалізовані інклюзивні соціальні проєкти (направлені на людей з інвалідністю, осіб похилого віку, осіб без постійного місця проживання, тощо); мережа закладів та проєктів, направлених на допомогу матерям з маленькими дітьми; доступність закладів соціальної інфраструктури для осіб з обмеженими можливостями;

комунальна сфера – включає наявну систему тепло-, газо- та водопостачання у місті, її розгалуженість, поширеність та сучасність; проєкти тепло- та енергозбереження; якість роботи сфери житлово-комунального господарства, обслуговування будинків та прибудинкових територій;

туризм та рекреація – це наявні у місті туристичні об'єкти, історичні та природні пам'ятники, рекреаційні зони; доступність та якість обладнання рекреаційних та туристичних об'єктів;

екологія – це загальний рівень забрудненості повітряних та водних басейнів міста; наявність очисних споруд та контролінг викидів шкідливих речовин у повітря; система переробки сміття та його утилізації; система розподілу сміття;

території відпочинку – це паркові та лісопаркові зони, які знаходяться в межах міста; сквери та зелені насадження; чистота та доступність паркових зон для жителів міста; наявні розважальні центри та заклади для проведення

дозвілля, якість послуг, які вони надають; дитячі та спортивні майданчики на територіях загального користування;

транспорт – це мережа громадського транспорту (електро-, авто-, залізничний транспорт) та доступність його для жителів міста; комфортність переміщення містом пішки, автомобілем, велосипедом та громадським транспортом); системи електронного пошуку руху транспорту; якість обслуговування у громадському транспорті; безпека на дорозі (наявність пішохідних зон, переходів та світлофорів);

житло – це рівень забезпеченості населення власним житлом; кількість житлового фонду у місті; кількість новобудов та будинків в аварійному стані; соціальні програми доступного житла для окремих категорій населення.

Рівень розвиненості кожної з компонент соціальної інфраструктури міста у комплексі показує існуючі можливості для людського розвитку в місті та ступінь задоволеності населення своїм життям.

Соціальна інфраструктура міста має широке коло *функцій*, які вона виконує в рамках забезпечення не лише соціального, а й економічного розвитку. До основних функціональних складових можна віднести:

адаптивна – соціальна інфраструктура направлена на досягнення взаємопорозуміння в суспільстві, стимулює їх до злагодженої дії разом для досягнення найбільш продуктивних можливостей людського розвитку кожного індивіда;

продуктивна – соціальна інфраструктура створює умови для реалізації можливостей задоволення потреб людей, які необхідні їм для відтворення та розвитку людського та соціального капіталу, продукує можливості для підтримки якості життя на всіх рівнях суспільства;

культурна – соціальна інфраструктура регулює процеси включення індивіда до різноманітних соціальних груп, які сприяють забезпеченню духовної складової відтворювального процесу, накопичення соціально-морального потенціалу суспільства, покриває погодження культурних та

духовних інтересів різних груп, сприяння збереженню культурних та духовних цінностей нації;

динамічна – соціальна інфраструктура створює можливості для забезпечення зростання якості життя населення на основі динамічного характеру вдосконалення соціальної сфери, яка базується на виникненні нових запитів населення;

захисна – соціальна інфраструктура створює умови для забезпечення можливостей реалізації соціальних гарантій та прав населення, в тому числі умов для надання соціальної допомоги та підтримки незапрацездатного населення;

просвітницька – соціальна інфраструктура регулює процеси та створює можливості накопичення освітнього потенціалу населення, сприяє забезпеченню процесів збереження та накопичення вмінь, знань та навичок у кожного члена суспільства; забезпечує умови професійного та освітнього розподілу продуктивних сил;

комунікативна – соціальна інфраструктура покликана розширювати можливості обміну соціальним капіталом в межах громади, забезпечувати можливості розвитку соціальної відповідальності в межах міста;

інтегративна – соціальна інфраструктура міста створює умови для взаємопов'язаного інтегрованого розвитку соціальної інфраструктури усіх регіонів країни;

регулятивна – соціальна інфраструктура направлена на створення умов для економічного та соціального розвитку міста та забезпечує, при його гармонійному розвитку, можливості реалізації людського капіталу населення, збільшення його купівельної спроможності та розвитку економічної активності.

Джерела фінансування розвитку соціальної інфраструктури міста є дуже різноманітними. Фінансову основу складають кошти державного та місцевого бюджетів, саме за рахунок цих коштів забезпечується створення та підтримка основних закладів соціальної інфраструктури (освітні установи,

заклади охорони здоров'я, заклади культури, комунальна мережа, транспорт та можливості пересування містом тощо). Кошти соціальних партнерів – в сучасних умовах відіграють велику роль, основна форма фінансування їх в Україні полягає у втіленні ними проєктів соціальної відповідальності, що реалізуються найчастіше в предметних сферах та потребують швидкого реагування або направлені на окремі групи населення (наприклад, надання коштів на медичне обладнання; устаткування для навчальних закладів, проведення благодійних концертів, спортивних змагань, покращення паркових зон). Важливою формою фінансового забезпечення створення соціальної інфраструктури міста соціальними партнерами є їх екологічна відповідальність (встановлення на підприємствах очисного обладнання, збільшення екологічної відповідальності, поширення проєктів утилізації промислових відходів, тощо). Забезпечують свій фінансовий внесок у розвиток соціальної інфраструктури міста й благодійні фонди які надають перевагу програмно-проєктному характеру своєї діяльності, направляючи свої кошти на реалізацію окремих заходів. За часів глобалізації набувають поширення у якості фінансового актора й різноманітні міжнародні організації та фонди, інвестуючи свої кошти, у більшості випадків у великі системні соціальні проєкти, покликані покращити соціальну інфраструктуру міста в цілому. Особливістю цього джерела фінансування є те, що воно направлено на покриття в якості споживачів якомога більшого кола стейкхолдерів. Займають не велику фінансову нішу у забезпеченні СІМ й окремі домогосподарства, що в більшості випадків вкладають в неї кошти задля отримання окремих предметних результатів людського розвитку для себе або членів своєї родини (так, наприклад, сплачуючи кошти за отримання вищої освіти, індивід соінвестує кошти у розвиток системи освіти тощо).

Задля досягнення виконання мети та функцій соціальна інфраструктура міста має відповідати наступним *принципам*:

зручності та доступності – об'єкти соціальної інфраструктури міста повинні мати розгалужену систему та знаходитись у територіально

доступних місцях, що мають відповідну транспортну та логістичну інфраструктуру;

рівності – рівна доступність до закладів соціальної інфраструктури незалежно від віку, статі, соціального положення, дієздатності та інших соціальних відмінностей;

ефективності використання коштів – передбачає оптимальне розподілення грошових коштів між суб'єктами соціальної інфраструктури та цільовими споживачами;

паритетності – у фінансуванні розвитку соціальної інфраструктури міста можуть приймати участь будь-які суб'єкти;

розподілення – кластеризація соціальної інфраструктури повинна бути багатoproфільною та рівномірно охоплювати усі сфери соціального середовища;

справедливості – створює можливості для рівноправного людського розвитку кожного члена громади та забезпечення надання високої якості соціальних послуг не залежно від рівня добробуту, статі, фізичного та психологічного здоров'я та інших відмінностей;

цілеспрямованості – соціальна інфраструктура повинна мати цільовий характер програм та послуг, які вона надає та забезпечувати виконання її головної мети, забезпечення людського розвитку міста [7].

Характер, функціонування та розвиненість соціальної інфраструктури міста знаходиться під впливом широкого кола *чинників*, як екзогенного, так і ендогенного характеру. До екзогенних чинників у науковій літературі відносять чинники зовнішнього середовища, які мають масштабний характер та впливають незалежно від рівня розвитку системи, це можуть бути глобальні тенденції розвитку економіки, науково-технічний прогрес, сучасні економічні та соціальні технології, природно-географічні умови, ринкова інфраструктура, культурно-історичні особливості розвитку території та інше. До ендогенних чинників відносять чинники внутрішнього порядку, які формуються в рамках системи та мають прямий вплив на її розвиток, а також

корелюються між собою, створюючи певні умови для розвитку підсистеми. У випадку з соціальною інфраструктурою до таких чинників можна віднести інституціональне підґрунтя формування соціальної інфраструктури міста; поточну структуру населення та щільність його проживання; наповненість міського бюджету, інвестиційну привабливість соціальної інфраструктури міста, якість та конкурентоздатність соціальних послуг, рівень життя населення міста тощо.

В цілому за факторною характеристикою, *чинники впливу на соціальну інфраструктуру міста* можна поділити на наступні змістовні групи:

економічні – включають чинники, що характеризують існуючі зовнішні можливості розвитку соціальної інфраструктури міста, зокрема, наявний економічний потенціал територіальної громади; рівень інвестиційної привабливості закладів соціальної інфраструктури; структуру місцевого бюджету, в т.ч. обсяг видатків на розвиток соціальної сфери; рівень достатку населення та готовність до придбання окремих соціальних послуг; місце та роль соціальної інфраструктури у формуванні економіки міста, рівень цін та тарифів на окремі елементи соціального благоустрою; рівень зайнятості та економічної активності населення міста; ступінь розвитку міського ринку праці тощо;

територіальні – враховують чинники геополітичного та локального розташування міста, зокрема, природно-кліматичні умови; основне розміщення населення територією міста та щільність його проживання; географічні умови розташування території та наявні межі з іншими країнами;

матеріальні – чинники, що враховують загальний рівень матеріального забезпечення соціальної інфраструктури міста, а також чинники, які включають рівень життя та матеріального добробуту населення (впливає на необхідність формування додаткової соціальної підтримки для населення, що знаходиться в складних матеріальних умовах та проживає за межею бідності).

соціальні – включає чинники, які характеризують якісні особливості територіальної громади, зокрема, освітню та професійну структуру населення; рівень накопиченого соціального капіталу у місті; рівень соціальної відповідальності населення, суб'єктів господарювання та місцевої влади; відкритість населення до сприйняття нового та інноваційного; ментальність та культурні вподобання населення міста; міжнаціональні та міжрегіональні відносини у місті; рівень інклюзивності спільноти; науково-освітній потенціал населення та відкритість до інновацій, мотивацію та цільову орієнтацію мешканців міста тощо;

організаційні – наявна система соціального забезпечення та соціальної політики у місті та в країні, підпорядкованість об'єктів соціальної інфраструктури; методи організації управління соціальною інфраструктурою; рівень організації взаємодії між усіма суб'єктами; розгалуженість транспортної системи, що виражається у можливості вільно дістатись до основних закладів соціальної інфраструктури тощо;

демографічні – відображають наявну демографічну структуру населення міста, тенденції руху та рівень здоров'я, які прямо та опосередковано впливають на структурно-функціональний розподіл закладів соціальної інфраструктури, а також зміст соціальних програм, зокрема, вікова структура населення міста; природний та механічний рух населення; активність жителів міста до зовнішньої та внутрішньої міграції; загальний рівень захворюваності населення в т.ч. на соціально небезпечні хвороби; рівень смертності від найпоширеніших хвороб серцево-судинної системи та онкозахворювання; кількість інвалідів та пенсіонерів, що проживають у місті тощо [7];

інституціональні – включають чинники, які характеризують рівень взаємодії економічної та соціальної підсистеми; встановлену швидкість реакції на запити соціальних програм та закладів соціальної інфраструктури; існуючу систему планування, нормування та управління соціальною сферою; наявні механізми взаємодії між соціально інфраструктурними елементами.

Отже соціальна інфраструктура міста представляє собою особливу інституційну одиницю управління, що має свою специфічну структуру, кількісна та якісна складової якої формується під впливом широкого кола екзогенних та ендегенних чинників. На соціальну інфраструктуру покладено широке коло функцій, які впливають на соціальний, економічний та людський розвиток міста.

1.2. Місце та роль соціальної інфраструктури у забезпеченні людського розвитку міста

В сучасних умовах динамізму та глобалізації все більшої актуальності для українського суспільства набуває питання створення умов досягнення активного економічного та соціального розвитку держави з врахуванням не лише поточних потреб, а й забезпечення можливостей збереження існуючих ресурсів для майбутніх поколінь. Завдяки цьому, все більшого розповсюдження та розуміння набуває питання необхідності забезпечення реалізації в Україні основних положень концепції сталого розвитку. Проголошені Організацією об'єднаних націй ключові цілі сталого розвитку на період з 2016 по 2030 рік, більш ніж на третину складаються з напрямів забезпечення можливостей сталого людського розвитку в країнах, зосереджуючи при цьому увагу на важливість локального характеру управлінських рішень та підвищення ролі міст та територіальних громад у досягненні поставлених завдань. В зв'язку з цим, актуальності набуває, вектор досліджень який стосується основних інструментів впливу соціальних та економічних систем міста на забезпечення досягнення сталого людського розвитку в ньому.

Людський розвиток є багатогранною категорією, появу якої як цілісної наукової одиниці, можна віднести до середини XX століття та чітко поєднати її виникнення з розробленою теорією людського капіталу. Зазначена теорія стала певним поштовхом у перевтіленні траєкторій наукової думки та

визначенні вирішальних факторів економічного розвитку країн, виводячи на перший план важливість людських ресурсів. Завдяки цьому, наприкінці двадцятого століття Організацією об'єднаних націй розроблено та впроваджено концепцію людського розвитку, в основу якої покладено ключовий принцип: «економіка існує для розвитку людей, а не люди – для розвитку економіки» [69]. Згідно з цим більшість розвинених країн перейшли до нових форм регулювання економічних процесів, ставлячи на перше місце в управлінні процеси забезпечення можливостей людського розвитку та досягнення належного достатку населення.

Одним з найбільш поширених визначень категорії «людський розвиток», яке використовується на світовому рівні є тлумачення, надане ПРООН, у відповідності до якого під людським розвитком розуміється процес створення умов для розширення можливостей вибору кожною людиною незалежно від часу та просторового розміщення. Більш ширше його розуміння визначається як можливість прожити довге та здорове життя, отримати відповідні знання та мати вільний доступ для усіх видів ресурсів, які необхідні кожній особистості для забезпечення високої якості його життя [57]. З часом поява концепцій сталого економічного розвитку стала певним поштовхом для виникнення такого терміну як сталий людський розвиток, який було висвітлено у 1994 році у Доповіді про людський розвиток підготовленій ПРООН. Ця категорія у нормативно-правових актах визначалась як розвиток, що призводить не лише до економічного зростання, а й до справедливого розподілу його результатів, які відновлюють навколишнє середовище, а не знищують його та підвищують відповідальність людей, а не перетворюють їх на бездушних виконавців [60]. У відповідності до основних тез цієї концепції передбачається, що такий розвиток повинен зосереджувати свою увагу на бідних верствах населення, створюючи умови для їх залучення у соціальне та економічне життя, а також сприяти гармонізації взаємодії людини з природою, раціонально збільшувати

кількість робочих місць та забезпечувати розвиток гендерної рівності в суспільстві.

Міжнародне декларування важливості процесів людського розвитку проникло у соціальне та економічне життя кожної країни, спричиняючи ряд реформ та поглиблюючи наукові дослідження цього поняття на локальних рівнях. В Україні основними науковцями, які досліджували питання людського розвитку є: В.П. Антонюк, Л.І. Безтелесна, О.А. Грішнова, Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, Д.П. Мельничук та інші. Більшість з них у своїх уявленнях щодо сутності категорії «людський капітал» сходяться з баченням світових науковців. Так, фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень, зокрема Е.М. Лібанова та О.В. Макарова під людським розвитком розуміють процес зростання людських можливостей в інтересах людини і власними силами людини, що забезпечується політичною свободою, правами людини, суспільною повагою до особистості, здоровим довкіллям. При цьому, основною метою розвитку вбачається стале зростання якості життя всього населення [29].

Слід також зазначити, що більшість науковців розглядають людський розвиток не лише як окремий процес, а й відокремлюють його певними територіальними ознаками. Так, визначають як окрему наукову одиницю людський розвиток країни, регіонів, міст, інших територіальних одиниць, а також громад. Враховуючи поставлену мету та завдання роботи, для подальшого розгляду було обрано дослідження особливостей процесу людського розвитку на рівні міста. З точки зору авторського бачення під категорією «людський розвиток міста» розуміється стратегічний та тактичний орієнтир розвитку міста, який втілює найвищу мету економічного, технічного, інфраструктурного прогресу та полягає в розширенні можливостей для задоволення потреб усіх членів громади [52].

Узагальнюючи наявні дослідження, а також процеси забезпечення людського розвитку міста, які існують у світі, розроблено організаційний механізм людського розвитку міста, генеральною метою якого виступає -

створення сприятливих умов забезпечення процесу розвитку та задоволення потреб кожної людини. Виходячи з цього, ключовим об'єктом реалізації зазначеного механізму визначено людину та середовище, в якому вона знаходиться (рис.1.2).

Рис. 1.2. Організаційний механізм процесу забезпечення людського розвитку міста [6]

* побудовано автором

Людський розвиток як система має двобічний характер функціонування. З одного боку, його направлено на досягнення певних результуючих показників, за характером яких можна визначити ступінь досягнення людського розвитку в окремій економічній підсистемі, це: забезпечення довгого та тривалого життя; наявність відповідних вмінь, знань та навичок; вільний доступ до гідного рівня життя кожного члена суспільства. З іншого боку, це існуючі умови та можливості, які мають контекстний характер та виступають безпосередньо завданнями, що стоять перед процесом людського розвитку. Коло цих завдань є достатньо широким

та включає в себе майже усі сфери соціального життя людини, до найбільш поширених можна віднести наступні: сприяння соціальній рівності та справедливості в суспільстві; реалізація можливостей участі кожної людини у політичному та громадському житті; забезпечення екологічної стійкості; збереження безпеки та дотримання виконання прав людини; подолання бідності в усіх її формах; забезпечення можливості реалізації права вибору в усіх сферах життя людини та інше [6].

Як і будь-який інший процес, процес забезпечення людського розвитку при своїй реалізації користується відповідними встановленими принципами, такими як:

принцип колективної можливості (проблеми у сфері людського розвитку дуже часто мають загальний характер та стосуються відповідної спільноти, тому їх легше вирішувати впроваджуючи комплексні програми, направлені на усіх членів відповідної громади);

принцип надання права голосу та автономії (передбачає, що кожна людина має вільне право на розвиток та реалізацію свого людського капіталу, уникаючи при цьому будь-яких форм дискримінації та примусу);

принцип безпеки людини (людина та безпека її існування є першочерговими у реалізації політики людського розвитку);

принцип рівних можливостей (кожна людина має рівні не залежно від статі, віку, національності, фізичного стану можливості для людського розвитку);

принцип стійкого розвитку (формування політики людського розвитку повинно бути направлено не лише на реалізацію поточних завдань, а й враховувати вимоги та інтереси майбутніх поколінь).

Процес людського розвитку знаходиться під впливом широкого кола чинників, що мають як екзогенний, так і ендогенний характер походження. Найбільш вагомими групами чинників впливу виступають:

історичні (формують поточні умови людського розвитку території під впливом історичних процесів, які відбувались у відповідному суспільстві,

наприклад, наявність сформованих принципів існування, норм та стандартів у відповідній громаді);

природно-кліматичні (впливають у якості наявності комфортних умов для проживання, наприклад, території з аномально високою чи низькою температурою виступають зоною ризику при виникненні складнощів у забезпеченні реалізації основних компонент людського розвитку);

соціальні (включають ментальні настанови населення, характер розвиненості суспільства та рівень наявного соціального капіталу, наприклад, відношення членів певної спільноти до цінності життя, соціальної відповідальності та інше);

інфраструктурні (включають фактори розвиненості та якості мережі соціальної, виробничої та транспортної інфраструктури, наприклад, низький рівень розвитку освітньої сфери може гальмувати забезпечення доступу населення до відповідних знань);

економічні (виступають певним важелем забезпечення актуальних матеріальних умов людського розвитку, а також прав на реалізацію людського капіталу, наприклад, відсутність можливостей працевлаштування, що впливає на загальний рівень добробуту населення, що в свою чергу не дає можливості забезпечення гідного рівня життя населення, як окремої складової людського розвитку);

політичні (вбачають фактори наявної стабільної політичної ситуації, а також реалізації наявних проєктних програм у сфері людського розвитку, наприклад, як негативний фактор впливу може розглядатися відсутність чіткої політики у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, що не дає можливості вирішення питання рівноправності у суспільстві.

Усі чинники, які впливають на людський розвиток є взаємопов'язаними та взаємозалежними один від одного, що говорить про комплексність дій та необхідність постійного аналізу та забезпечення збалансованого їх впливу.

Поряд з основними чинниками впливу на процес людського розвитку, виокремлюються й певні інструменти, які створюють умови для забезпечення реалізації цього механізму. Ключовими визначено:

державну (місцеву) соціальну та економічну політику, яка за допомогою програмних актів, державних концепцій та заходів реалізації безпосередньо впливає на існуючі умови людського розвитку та повною мірою забезпечує реалізацію цього процесу;

міжнародні норми та стандарти – як інструмент впливу вони формують критерії та ключові показники, на досягнення яких направляється майбутня політика людського розвитку кожної країни;

проектні заходи – виступають безпосередньо напрямками державної або міжнародної політики, які мають предметну сферу впливу на окремий сегмент людського розвитку;

соціальна інфраструктура – виступає ключовим елементом інструментарію забезпечення людського розвитку, адже за допомогою своїх інститутів та послуг вона створює відповідні умови та формує можливості досягнення реалізації ключових завдань розвитку поколінь.

Виходячи з характеру та особливостей соціальної інфраструктури, можна виокремити *чинники прямого, опосередкованого та комбінованого впливу* її складових елементів на рівень людського розвитку. Так, сферами прямого впливу слід вважати сферу освіти, сферу охорони здоров'я, сферу культури та спорту, соціальний захист та соціальне забезпечення. До сфер опосередкованого впливу відноситься: транспортна інфраструктура, житло та комунальна сфера, туризм, сфера відпочинку та дозвілля, а також навколишнє середовище (рис. 1.3) [6].

Сфера охорони здоров'я, за допомогою рівня своєї розгалуженості та розвитку, якості медичних послуг, а також професіоналізму лікарів, створює можливості для забезпечення тривалого життя населення, впливає на зменшення рівня захворюваності населення (приділяючи при цьому більшу увагу соціально-небезпечним та хронічним захворюванням), створює умови

для збереження здоров'я наступних поколінь, забезпечуючи таким чином сталість процесів людського розвитку.

Сфера освіти має прямий напрям впливу на людський розвиток, що дає їй можливість за допомогою поширення сфери навчання та збільшення доступу населення до накопичених у суспільстві знань досягти одне з ключових завдань забезпечення якісними вміннями, знаннями та навичками населення. Поряд з тим, розвиток освітньої сфери створює умови для забезпечення постійного процесу навчання протягом життя, виконує функцію адаптації дітей та молоді до професійного та суспільного життя, виховання в них екологічної та соціальної відповідальності.

Прямий вплив									
Сфера охорони здоров'я			Сфера освіти				Сфера культури та спорту		
Забезпечення тривалого життя населення	Зменшення рівня захворюваності населення	Збереження здоров'я наступних поколінь	Забезпечення якісних вмінь, знань та навичок	Забезпечення постійного навчання протягом життя	Адаптація дітей та молоді до професійного та суспільного життя	Екологічна та соціальна відповідальність	Забезпечення фізичного розвитку та здорового способу життя	Збереження національної та культурної ідентичності	Забезпечення всебічного розвитку особистості
Людський розвиток міста									
Рівні можливості для всіх категорій населення	Забезпечення відповідного достатку вразливим категоріям	Подолання бідності та забезпечення виконання прав людини	Мобільність населення незалежно від місця проживання	Створення комфортних умов проживання	Забезпечення відповідних стандартів життя	Забезпечення можливостей для відтворення ресурсів	Залучення та утримання у місті молоді	Екологічне використання ресурсів праці та відповідальне ставлення до навколишнього середовища	
Сфера соціального захисту			Транспорт	Житло		Туризм та відпочинок		Екологія	
Прямий вплив			Опосередкований вплив						

Рис. 1.3. Чинники прямого та опосередкованого впливу соціальної інфраструктури на людський розвиток міста (* побудовано автором)

Сфера культури та спорту – сприяє забезпеченню фізичного здоров'я та підтримки здорового способу життя як інструменту досягнення основної цілі людського розвитку; забезпечує всебічний розвиток особистості, а також створює можливості для збереження національної та культурної ідентичності.

Сфера соціального захисту в контексті людського розвитку забезпечує рівні можливості для всіх категорій населення, забезпечує реалізацію права на рівність у суспільстві, дозволяє підвищити рівень достатку вразливих категорій населення, виступає інструментом подолання бідності та забезпечення виконання прав людини.

Транспортна інфраструктура, як суб'єкт опосередкованого впливу на людський розвиток виконує свою ключову мету, це – забезпечення мобільності населення незалежно від місця проживання, що створює можливості для рівного доступу до соціальних послуг та дозволяє збільшити ефективність реалізації накопиченого людського капіталу.

Ключовою метою сфери *житлового та комунального господарства* у забезпеченні непрямого впливу на людський розвиток є створення умов для комфортного проживання та забезпечення відповідних стандартів життя, що в свою чергу взаємодіє з критерієм гідних умов проживання.

Екологія виступає чинником комбінованого впливу, він забезпечує можливості формування здоров'я населення та тривалості його життя, виступає елементом сталості процесу людського розвитку, передбачаючи екологічне використання ресурсів праці та відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Поряд з позитивним впливом, має місце й негативний ефект, який може привносити соціальна інфраструктура на перспективи людського розвитку в місті, у разі своєї недорозвиненості або наявності певних проблем у якості послуг, які вона надає. Так, серед ключових *загроз*, що впливають на людський розвиток міста, є:

в сфері освіти: відсутність рівного доступу до закладів освіти – призводить до неможливості доступу до освіти вразливих верств населення, осіб з обмеженими можливостями та низьким рівнем доходу, що зменшує вірогідність рівномірного накопичення людського капіталу населенням міста, загострює питання забезпечення прав людини; низький рівень якості освіти та невідповідність вмінь та навичок, які вона надає умовам сучасності – проявляється у неефективності вкладень у людський розвиток, втрати матеріальних ресурсів та ресурсів часу, зменшує рівень забезпечення реалізації людського капіталу як одного з критеріїв людського розвитку; недостатній рівень матеріальної оснащеності навчальних закладів – зменшує можливості людського розвитку за рахунок відсутності сучасних технологій та ресурсів для забезпечення цього процесу в освітній сфері; недостатність кваліфікованої робочої сили в освітній сфері – зменшує ефективність системи освіти та стримує можливості забезпечення надання якісних знань під час навчання; низький рівень конкурентоспроможності вищих навчальних закладів або їх відсутність – призводить до активізації відтоку молодих поколінь з міста, що скорочує обсяги наявного трудового потенціалу та впливає на зменшення тенденцій відтворення населення, а також втрату можливостей забезпечення підготовки кадрів у відповідності до потреб підприємств міста;

в сфері охорони здоров'я – низький рівень якості послуг, які надаються закладами охорони здоров'я – впливають на зростання рівня захворюваності населення, скорочення тривалості життя населення, а також рівня довіри до медицини як фактору небажання звернення хворих за її послугами, в зв'язку з чим відбувається загострення захворюваності населення на хвороби, яких можна було уникнути у разі проведення превентивних заходів та ранньої діагностики; недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення закладів охорони здоров'я, а також дефіцит ліжко-місць у лікарнях – впливає на можливості реалізації рівного доступу до якісних медичних послуг усіма членами суспільства, зростання захворюваності та смертності населення;

недосконалість системи профілактики соціально небезпечних та інфекційних захворювань у місті – спричиняє зростання рівня захворюваності саме цими хворобами, а також збільшення масштабів їх поширення у суспільстві; недорозвиненість системи охорони здоров'я осіб похилого віку та недостатня кількість закладів для організації лікування та догляду за такими людьми – відсутність можливостей для рівного розвитку усіх верств населення незалежно від віку та стану здоров'я, порушення прав людини, зменшення тривалості життя населення; відсутність кваліфікованого медичного персоналу – впливає на можливості забезпечення функціонування системи охорони здоров'я у місті та надання необхідної допомоги медичного характеру; територіальна недорозвиненість інфраструктури охорони здоров'я – зменшує можливості рівного доступу до медичних послуг, особливо маломобільних верств населення та зростання рівня захворюваності на хронічні хвороби тощо;

сфера культури та спорту – відсутність або закриття основних об'єктів сфери культури та відпочинку у місті (театрів, кінотеатрів, музеїв, тощо) – впливає на зменшення рівня соціального розвитку населення та соціалізації молоді, збереження культурного надбання та ідентичності населення, можливості організації дозвілля та забезпечення якості життя; формальний підхід до організації культурних заходів у місті – створює умови неефективного використання інвестованих коштів на людський розвиток, спричиняє додаткові втрати можливостей збільшення рівня згуртованості населення та накопичення соціального капіталу громади; недорозвиненість системи дитячого та молодіжного спорту у місті – стримує виконання повною мірою виховної функції дітей та молоді та формування здорового способу життя, що в майбутньому впливатиме на рівень здоров'я населення та його тривалість життя; відсутність вільного громадського доступу до спортивних закладів та публічних спортивних площадок – зменшує реалізацію рівних прав та можливостей населення до доступу к закладам

соціальної інфраструктури, а також популяризацію спорту та фізичної культури серед жителів міста, тощо;

сфера соціального захисту населення – ключовою загрозою цієї сфери є недостатній рівень фінансування соціальних трансфертів та субсидій вразливим верствам населення, що впливає на загальний рівень бідності населення в місті, можливості забезпечення відтворення його фізичних ресурсів, а також перспективи рівноправного доступу кожного члена суспільства до якісного життя;

сфера житла та комунального господарства – основною проблемою цієї галузі є недостатній рівень забезпеченості населення житлом, що виражається не тільки у відсутності житла у окремих категорій населення, а й у проблемі проживання родин з декількох поколінь на одній житловій площі – це впливає, в першу чергу, на можливості реалізації базової функції людського розвитку, доступу до комфортного житла, а також зменшує швидкість відтворення населення, адже відсутність власного житла у молодій родині є однією з ключових причин відмови від народження дитини; відсутність комунальних послуг, встановлених норм та стандартів – так само, як і попередня загроза, впливає на комфортність проживання, а також, іноді може стати однією з причин поширення рівня захворюваності населення, особливо на інфекційні хвороби тощо;

недорозвиненість транспортної інфраструктури є однією з проблем, яка не дає можливості забезпечення рівного доступу населення до наявних соціальних послуг у місті, що опосередковано впливає на усі сфери життя людини та забезпечення її всебічного розвитку та реалізації у суспільстві;

екологія – відсутність екологічного виховання у громаді та незадовільне ставлення населення до ресурсів природи – не дає змогу здійснювати людський розвиток у місті у відповідності до наявної концепції сталого розвитку та встановлених норм та стандартів функціонування економічних та соціальних систем [6].

Отже, враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що основним критерієм ефективності функціонування соціальної інфраструктури міста, є забезпечення гідного рівня людського розвитку в ньому, що проявляється у: збереженні здоров'я населення; забезпеченні умов для постійного відтворення населення; підвищенні ефективності використання трудового потенціалу; створенні високоінтелектуального суспільства; забезпеченні комфортного життя населення; збільшенні мобільності населення; збереженні культурного надбання нації; підтримці уразливих верств населення тощо.

1.3. Особливості формування соціального бренду міста в системі людського розвитку

В сучасних динамічних умовах світового урбанізаційного розвитку значної актуальності набуває виділення та позиціонування кожного міста в глобальному просторі. Досягти визнання та успішності міській території можна лише за допомогою виокремлення та формування у неї ключової характеристики, яка б відрізняла її серед інших. Однією з таких характеристик є якісне соціальне середовище, яке формується за рахунок високого рівня життя населення, розвиненості соціальної інфраструктури, забезпечення соціальної рівності та комфортності проживання усіх членів громади на цій території.

Брендинг – це процес створення і розвитку бренду, основний спосіб диференціації продуктів, інструмент просування товарів на ринок і створення довгострокової зв'язку зі споживачами на основі актуальних для споживачів цінностей, закладених в бренд [24]. Теорія брендингу є широко розповсюдженою в багатьох сферах економічної та соціальної діяльності. Найчастіше вона використовується в сфері просування товарів, рідше в сфері послуг, підприємництва, політики та територіальних одиниць. Незважаючи на сферу прикладання брендингу, його ключовою метою є

створення чіткого образу певного об'єкту та чітке формування напрямів комунікацій [24].

Класичний брендинг включає в себе комплекс етапів реалізації, це: дослідження конкурентів та визначення особливості (унікальності) представленого товару (послуги), визначення кола споживачів, розробка ключової атрибутики, яка буде представляти продукт (емблема, слоган тощо), запуск реклами бренду та його маркетингове просування та останній етап – це контроль ефективності створення бренду та розробка комплексів та пропозицій з його удосконалення.

Якщо створення бренду товару (послуги) є доволі розповсюдженим інструментом маркетингового просування у світі, то формування бренду територій є доволі новою та перспективною тематикою, особливо для українських реалій.

В сучасних динамічних умовах розвитку світу, країни та окремі міста змушені вступати в конкурентну боротьбу один з одним за економічні, соціальні, фінансові та людські ресурси. Отримати якусь значну позицію в цій боротьбі можна лише за допомогою формування позитивного іміджу території, в тій чи іншій сфері, яка буде забезпечувати його впізнаваність та привабливість.

Підходи дослідників до визначення поняття бренду території є достатньо широкими. Так, Т. Атаєва під категорією «територіальний бренд» розуміє бренд країни, регіону, міста або іншого територіального утворення, який виступає важливим чинником просування території, спирається на його політичний, економічний, соціокультурний потенціал і природно-рекреаційні ресурси, а також на бренди товарів і послуг, локалізовані в певній географічній місцевості [2]. К. Дінні розглядає територіальний брендинг як процес, який сприяє створенню «найреалістичнішого, найбільш конкурентоспроможного і успішного стратегічного бачення для міста, регіону або країни» [53]. Ф. Го розглядає бренд території з більшою орієнтацією на людський ресурс, розуміючи в ньому процес визначення

ресурсів, що є для більшості територій їх найбільш цінним активом: це люди, які живуть там [63].

Формування територіального бренду відбувається першочергово на основі визначення пріоритету, за рахунок якого буде відбуватися розвиток та просування певного міста. Найпоширенішими з них є наступні: залучення у місто внутрішніх та зовнішніх інвестицій; залучення туристів; надійність та стабільність території в очах інвесторів; збільшення рівня політичного впливу міста в країні та за її межами; місто, в якому виробляються брендові товари та послуги; поширення ефективного партнерства міста з іншими містами, державними та приватними науковими установами та університетами, приватними компаніями (місто-партнер); місто як центр наукового та технологічного розвитку країни (світу); місто для комфортного проживання (пріоритет – місцева громада); місто – культурний або спортивний центр країни (регіону, континенту). Найчастіше, при первинному формуванні концепції бренду території (міста), обирається один пріоритетний напрям розвитку, найбільш перспективний, з точки зору місцевого керівництва та громади. Існують в практиці територіального брендингу й випадки, коли міста намагаються поєднати в собі декілька цілей позиціонування, наприклад міста інвестора та туристичного центру або туристичного, культурного та спортивного центру. Однак, успішність цих брендів складається протягом послідовної роботи з формування кожного пріоритету окремо та протягом великого періоду часу [8].

Найбільш успішними прикладами брендингу територій є такі міста, як: Копенгаген, позиціонується як відкрите для туристів, бізнесу та населення місто, що було визнано кращим містом для велосипедистів, містом з самим точним та пунктуальним аеропортом в Європі та кращим містом за рівнем безпеки; Мельбурн позиціонується як творча та інноваційна столиця Австралії, а також центр міжнародного культурного туризму; Нью-Йорк позиціонується як фінансовий, економічний центр, а також відкрите для своїх мешканців місто; Ліон – кулінарний, освітній та науковий центр

Франції; Дубай – найважливіший фінансовий та торговий центр ОАЕ; Сеул – місто високотехнологічного та культурного розвитку; Токіо – місто з найбільшою економікою у світі. Серед міст України, що мають свій бренд, найбільш відомими є Львів (сучасне толерантне місто з багатими історичними традиціями), Київ (місто, де все починається), Харків (високотехнологічне місто з великими можливостями, місто для освіти та бізнесу).

Таблиця 1.4

Бренди міст за ключовими сферами та інструментами досягнення

Ключова сфера на якій побудовано бренд	Приклад міст	Основні характеристики досягнення
1	2	3
Місто туристичний центр	Копенгаген, Мельбурн, Лондон, Мадрид	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток туристичних об'єктів - підтримка історичної та культурної спадщини - розвиток транспортної інфраструктури міста - розвиток готельно-ресторанного бізнесу - комерціалізація культурних та історичних об'єктів - розвиток індустрії розваг - розвиток системи комунального господарства
Місто економічний та фінансовий центр	Берлін, Нью-Йорк, Гонконг, Сінгапур, Цюрих	<ul style="list-style-type: none"> - наявність економічно перспективних підприємств - наявність необхідної ресурсної бази - високий рівень економічного розвитку - прозорість влади, тендерних процедур - відсутність корупції - стабільність банківської системи - розвиненість транспортної інфраструктури
Місто освітній та науковий центр	Ліон, Оксфорд, Кембридж, Краків, Болонія, Левен	<ul style="list-style-type: none"> - наявність освітньої інфраструктури - висока якість надання освітніх послуг - унікальність університетів - високий рейтинг університетів та наукових установ в країні та світі - наявність значних наукових центрів та наукових розробок
Місто походження відомих товарів та послуг	Санта-Клара, Маунтин-Вью, Мюнхен	<ul style="list-style-type: none"> - розвинений ринок товарів та послуг - наявність містоутворюючих підприємств - високий рівень розвитку місцевого бізнесу - відкритість влади до бізнесу, високий рівень державно-приватного партнерства - просування товарів з позиціонуванням міста їх походження

Продовження табл.1.4

1	2	3
Місто центр інноваційного наукового та технологічного розвитку	Сан-Франциско (силіконова долина), Базель, Генополь, Бангалор	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень розвитку науково-технологічного виробництва - наявність технопарків та наукових установ - розвиток креативного класу - більше 60% доходів міста отримуються за рахунок наукових розробок
Місто політичний центр	Брюссель, Катар Вашингтон	<ul style="list-style-type: none"> - концентрація ключових політичних суб'єктів у місті - велика роль міста у вирішенні світових питань - наявність представництв різноманітних організацій
Місто комфортне для проживання (соціально-орієнтоване місто)	Мельбурн, Відень, Ванкувер, Гельсінкі	<ul style="list-style-type: none"> - розвинена соціальна інфраструктура - високий рівень якості життя - рівні можливості для розвитку усіх груп населення - відкритість влади до суспільства - соціальна відповідальність бізнесу - активна участь громади у прийнятті рішень на рівні міста - задоволеність населення своїм містом

**узагальнено та побудовано автором*

Кожен бренд території, в залежності від ключової сфери його розвитку, має основні узагальнені особливості, які можуть кардинально відрізнятися. Так, наприклад, для міста «туристичного центру», особливістю є розвиток туристичних об'єктів, підтримка історичної та культурної спадщини країни, розвиток готельно-ресторанного бізнесу, розвиток транспортної інфраструктури, здійснення комерціалізації культурних та історичних об'єктів, активний розвиток індустрії розваг. Для міст – центрів економічного та фінансового розвитку, особливістю формування є такі характеристики, як: наявність на території перспективних, економічно розвинених підприємств, наявність необхідної ресурсної бази для розвитку певних сфер економічної діяльності (для сільського господарства – родючої землі та людських ресурсів; для промисловості – природних, економічних та людських ресурсів), прозорість владної структури та тендерних процедур, відсутність корупції, розвиненість транспортної інфраструктури, стабільність банківської системи, тощо. Розвиток соціально-орієнтованого міста досягається за рахунок створення розгалуженої соціальної інфраструктури,

підтримки високого рівня життя населення, впровадження рівних можливостей для розвитку кожного члена суспільства, збільшення соціальної відповідальності бізнесу та відкритості влади до суспільства, забезпечення можливостей активної участі громади у прийнятті рішень на місцевому рівні, наявність відкритих можливостей для людського розвитку, високий рівень соціального капіталу місцевої громади.

Як вже зазначалось раніше, для того щоб побудувати свій бренд кожне місто повинно визначити найбільш пріоритетну галузь свого розвитку, тобто сферу, в якій воно може досягти найбільших результатів. Однак, більшість міст при побудові бренду, залишають поза увагою комфортність життя населення, хоча саме воно є носієм та головним споживачем результатів впровадження місцевого бренду. Особливістю населення є те, що за рахунок своїх характеристик воно виступає одночасно і стейкхолдером і управлінським суб'єктом, який впливає на формування бренду. Враховуючи цю відмінність, дуже ефективним з точки зору майбутньої віддачі є формування брендів частково або повністю направлених на задоволення потреб громади. Одним з найбільш його масштабніших проявів є соціальний бренд міста.

Соціальний бренд міста – це сукупність матеріальних та нематеріальних характеристик, які формують впізнаваність міста у загальному територіальному просторі за допомогою гармонійного розвитку його соціальної складової.

Головною метою формування соціального бренду міста є створення комфортних умов життя та реалізації можливостей людського розвитку кожного члена громади.

При формуванні соціального бренду міста завжди необхідно пам'ятати про основні принципи його побудови, адже їх послідовне та зважене використання може принести найбільш вдалий результат. Перший принцип, це ідентичність соціального бренду. Його сутність полягає в тому, що при побудові бренду необхідно враховувати окремі, вже існуючі особливості

міста та будь-якими засобами розвивати та підтримувати їх. Необхідно розуміти, що бренд може будуватися на основі індивідуальних особливостей та відрізняти місто від інших. В рамках реалізації цього принципу, при формуванні соціального бренду міста слід провести первинне дослідження стану розвитку соціального середовища, визначити найбільш пріоритетні сфери та сфери, що навпаки потребують первинного втручання для отримання комплексного якісного результату. Другий принцип – визначення унікальних цілей розвитку. Формування бренду міста не повинно, в першу чергу, йти у супереч вже поставленим до того цілям розвитку території. Наприклад, якщо в стратегії розвитку міста було задекларовано побудову на території великих утилізаційних заводів, а новий підхід передбачає впровадження соціального бренду міста з акцентом на зменшення рівня екологічної забрудненості, це викличе протиріччя цілей, що унеможливить виконання одного з поставлених завдань. До цього ж принципу можна віднести необхідність попереднього визначення сфери показників, за якими буде надалі проводитись моніторинг ефективності бренду. Важливою при цьому дією є залучення самого населення до оцінки результатів соціального брендування та рівня задоволеності соціальним середовищем. Третій принцип полягає в необхідності побудови ефективних комунікацій, визначенні загального бачення перспектив розвитку міста, обов'язковому створенні механізмів прямого та зворотного зв'язку управлінців з основними споживачами бренду. Побудова механізму комунікацій надає можливість збільшувати популярність дій влади та доводити отримані результати до всієї громади. Громада ж, зі свого боку, має можливість висловлювати своє бачення щодо рівня задоволеності соціальним життям та розповсюджувати отримані позитивні результати, таким чином виконуючи функцію інформаційного каналу для інших територій. Четвертий принцип – узгодженість дій, його головна ідея полягає в тому, що успішність соціального бренду міста залежить від розуміння і комплексності уяви про цілі та напрями його розвитку усіма сторонами соціального партнерства –

органами місцевого самоврядування, представниками бізнесу, соціальними структурами та населенням.

Як і в будь-якому управлінському процесі, при формуванні соціального бренду міста відбувається взаємодія між основними суб'єктами формування соціального бренду міста та ключовими стейхолдерами (споживачами). До суб'єктів, які приймають активну участь у процедурі формування та просування бренду, можна віднести такі:

держава та органи місцевого самоврядування – є ключовими за широтою впливу суб'єктами, вони формують основні цілі та напрями досягнення та побудови соціального бренду міста, впливають своїми інструментами на стан соціального розвитку території, розбудовують та покращують соціальну інфраструктуру, забезпечують збереження принципів соціальної рівності у суспільстві та доступність соціальних благ тощо;

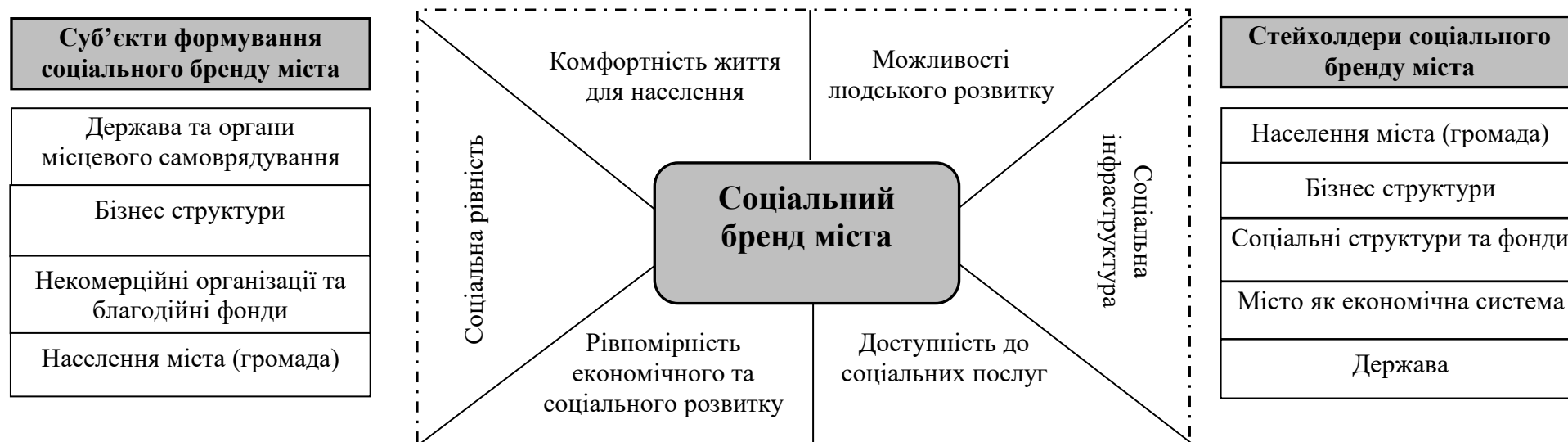
бізнес-структури – на основі реалізації принципів соціальної відповідальності створюють можливості розвитку соціальної інфраструктури, впровадження соціальних проєктів, здійснюють фінансову підтримку розвитку міста за рахунок сплати податків, забезпечують населення робочими місцями;

некомерційні організації та благодійні фонди – забезпечують інформаційну підтримку соціального напрямку розвитку міста, здійснюють внесок у розвиток соціальної сфери та розширення можливостей людського розвитку;

населення міста (місцева громада) – виступає головним комунікаційним суб'єктом розвитку бренду. За рахунок створеного позитивного іміджу міста просуває його серед інших громад, формуючи при цьому відкрите та позитивне сприйняття (у випадку негативного брендингу може мати зворотній результат).

Мета формування соціального бренду міста - створення комфортних умов для життя й людського розвитку та забезпечення трансформації сприйняття міського простору як безпечного, комфортного та перспективного

Принципи формування соціального бренду міста – ідентичність (визначення місця бренду території); унікальність цілей (визначення цілей, основних споживачів та контрольних показників); ефективність комунікацій (особливості побудови взаємодії з ключовою аудиторією, особливості інформаційної підтримки створення бренду); узгодженість дій (забезпечення злагоджених дій та комунікацій)

Основні результати впровадження соціального бренду міста (короткострокового характеру) – сприйняття населенням позитивних ефектів трансформації міського простору, комфорту та безпеки, наявності можливостей для людського розвитку, забезпечення високого рівня якості життя та соціальної рівності

Основні результати впровадження соціального бренду міста (довгострокового характеру) – розвиток інвестиційної складової міста, збільшення рівня економічного розвитку, збереження та збільшення чисельності населення за рахунок міграції, зростання рівня економічної активності населення, збереження трудового потенціалу та молоді в місті

Рис. 1.4. Модель формування соціального бренду міста [5] (*побудовано автором)

Стейкхолдерами або споживачами соціально орієнтованого бренду міста є: населення, бізнес-структури, соціальні структури, місто як економічна система та держава. Населення від такого брендування отримує комфортні умови проживання, високий рівень життя та можливостей людського розвитку. Бізнес-структури – мають платоспроможних споживачів, у якості місцевого населення, висококваліфіковану робочу силу, а також інвестиційні можливості розвитку за рахунок коштів, що надходять на фоні економічної віддачі від брендування. Соціальні структури – збільшують рівень ефективності своєї діяльності, отримують можливості розвитку за рахунок комерціалізації послуг та повної або часткової модернізації. Місто – отримує соціальну стабільність, забезпечує притік інвестицій, збільшення рівня людського розвитку, економічної ефективності діяльності, поширення державно-приватного партнерства та соціальної відповідальності бізнесу, збільшення притоку населення у місто, а також утримання відтоку найбільш перспективних городян, збільшення рівня економічної активності населення, частковий притік туристів. Держава, так само має певні зиски, які в першу чергу, проявлятимуться у збільшенні соціальної та економічної стабільності у країні, зменшенні нераціональних видатків на розвиток соціальної сфери, а також позитивного світового національного визнання [5].

Не дивлячись на те, що процес брендування є доволі індивідуальним, в соціальному брендингу міст можна виокремити наступні ключові елементи, які входять до його структури та на розвиток яких необхідно направляти усі зусилля. Перше, це розвиток соціальної інфраструктури міста, а саме її розгалуженості та якості послуг. Друге, це можливості рівноправного доступу до об'єктів соціальної сфери (закладів освіти, охорони здоров'я, культури та спорту, тощо). Третє, це рівномірність економічного та соціального розвитку (соціальний розвиток, не може відбуватися за відсутності позитивних економічних змін та наявності стабільного підприємництва в місті). Четверте, це забезпечення рівних можливостей для

розвитку та реалізації населенням свого трудового потенціалу в місті незалежно від віку, статі, фізичного стану, місця походження та політичних і соціальних поглядів. П'яте, це комфортність умов для проживання, виступає суб'єктивним показником задоволеності населення своїм життям у місті, відіграє дуже велику роль, адже не завжди високий рівень розвиненості соціального середовища, може забезпечити загальну задоволеність. Шосте, це можливості людського розвитку, узагальнююча характеристика стану соціального середовища, соціального капіталу та перспектив розвитку людини у місті [5].

Позитивний характер формування бренду соціального міста має окремі загрози, які виникають на етапі його формування та реалізації. До основних загроз економічного, соціального та політичного характеру можна віднести наступні:

- несприйняття сформованого бренду населенням міста, відсутність формалізованої ідентичності;

- постійне порівняння міста з схожими брендами, що зменшує можливості побудови власної брендової траєкторії розвитку;

- нестабільність економічної та політичної ситуації в країні, що не дає можливості вибудовувати прогнози розвитку міста;

- недостатній рівень соціальної відповідальності населення та суб'єктів господарювання, відсутність бажання приймати участь у побудові бренду та реалізації проєктів економічного та соціального профілю;

- незрозумілість та важкість сприйняття основних характеристик бренду міста;

- нерівномірність економічного та соціального розвитку, що стримує можливості реалізації основних елементів концепції бренду соціального місту;

- однобічність проєктів, які реалізуються в рамках соціального бренду міста;

- недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури міста,

застарілість інфраструктурної бази, яка не може забезпечувати впровадження сучасних соціальних проєктів та потребує достатньо великих матеріальних вкладень;

відсутність постійної системи моніторингу рівня задоволення населення якістю соціальних послуг, які надаються в місті;

нерозвиненість системи інклюзивності у сфері соціальних послуг;

однобічність проєктів, які реалізуються, спрямованість їх на окремі вразливі категорії населення;

недостатній рівень інформатизації населення щодо наявних соціальних проєктів, які реалізуються в місті та існуючих можливостей доступу до них;

нерозвиненість у місті соціального підприємництва та низький рівень залученості населення до його організації та використання продуктів і послуг, які воно надає;

неготовність громади брати на себе відповідальність у повсякденному та соціальному житті;

відсутність у населення чіткого розуміння та сприйняття важливості формування соціального бренду міста та позитивних наслідків від його впровадження для кожного члена громади;

недостатній рівень розвиненості системи зворотного зв'язку щодо якості соціальних послуг, які надаються та механізму контролю за обробкою звернень та скарг до соціальних служб міста;

відсутність стабільної економічної та політичної ситуації в місті, що спричинено нестабільністю загальної ситуації в країні;

постійний приток внутрішньопереміщених осіб, які потребують соціальної допомоги та специфічних соціальних послуг, але не бажають на постійній основі залишатися у місті;

можливість настання раптового зубожіння населення, що може спричинити необхідність розширення обсягів надання соціальних послуг та виникнення дефіциту соціального бюджету в місті [5].

Отже, проведені дослідження дали змогу встановити, що одним з

найбільш ефективних сегментів брендування територій є соціальний. Саме соціальний бренд міста завдяки своїй направленості на широке коло споживачів здатний, на відміну від інших, забезпечити досягнення цілого комплексу результатів як соціального, так і економічного характеру (забезпечення високого рівня якості життя населення, покращення соціальної інфраструктури, розвиток інвестиційної складової міста, збільшення рівня економічного розвитку, а також збереження наявного та притягнення нового населення у місто).

Висновки до 1 розділу

На основі аналізу існуючих підходів закордонних та вітчизняних вчених щодо визначення теоретико-методологічної сутності та місця соціальної інфраструктури в економічній науці систематизовано та згруповано категорійний апарат дослідження за такими ключовими поняттями, як: нематеріальна (невиробнича) сфера економіки, соціальна інфраструктура, соціальне середовище, соціальна інфраструктура країни (регіону), соціальна інфраструктура міста. В результаті цього визначено, що більшість науковців розглядають поняття соціальної інфраструктури з точки зору матеріально-речової бази соціального комплексу (сукупності та мережі споруд соціальної сфери необхідної для організації життя суспільства), при цьому майже не торкаючись питань результативності та якості функціонування цих інфраструктурних елементів, а також послуг, які вони надають. Відсутніми в цих баченнях є й нематеріальна складова соціальної інфраструктури (комплексу соціальних програм та проєктів), які вона реалізує.

Здійснено класифікацію підходів щодо структурного розподілу соціальної інфраструктури за такими ознаками, як: територіально-місцевий, галузевий, змістовний, динамічний, фінансовий, споживчий та функціональний підходи.

Визначено відмінності між соціальною інфраструктурою міста та соціальною інфраструктурою країни, які проявляються у специфічності структурних елементів, що входять до її складу, управлінських підходах здійснення регулювання, більш розширеному переліку стейкхолдерів, мобільності самої системи та швидкості отримання зворотного зв'язку. В результаті сформовано визначення категорії «соціальна інфраструктура міста» – яка розглядається в роботі, як комплекс матеріальних об'єктів та нематеріальних складових (програмні інструменти соціальної спрямованості, модернізація системи муніципального адміністрування, промоційні заходи, спрямовані на актуалізацію чинників, що забезпечують відчуття комфорту та безпеки), які створюють умови для збалансованого людського розвитку у відповідності до поточних та перспективних потреб громади. У відповідності до цього основною метою соціальної інфраструктури міста слід вважати створення умов для забезпечення накопичення та реалізації людського капіталу кожного жителя міста, а також забезпечення високої якості життя.

На основі узагальнення існуючих поглядів науковців та емпірично-фактологічного дослідження визначено основні структурні елементи соціальної інфраструктури міста, чинники екзогенного та ендогенного характеру, які забезпечують її формування, ключові джерела та рівні фінансового забезпечення, принципи її функціонування та надання соціальних послуг, а також функції, які вона виконує в забезпеченні збалансованого соціального та економічного розвитку міста.

Означено місце та роль соціальної інфраструктури у забезпеченні людського розвитку міста. Розглянуто сутність та етимологію походження категорії «людський розвиток». Надано авторське визначення поняття «людський розвиток міста», під яким розуміється стратегічний та тактичний орієнтир розвитку міста, який втілює найвищу мету економічного, технічного, інфраструктурного прогресу та полягає в розширенні можливостей для задоволення потреб усіх членів громади.

Розроблено організаційний механізм процесу забезпечення людського розвитку міста, метою якого є створення сприятливих умов забезпечення процесу розвитку та процвітання кожної людини. Виходячи з чого, ключовим об'єктом реалізації зазначеного механізму визначено людину та середовище, в якому вона знаходиться, а основними його завданнями: сприяння рівності та соціальній справедливості, створення умов для участі у суспільному та політичному житті, наявність права вибору, безпека та права людини, екологічна стійкість та інше.

Виокремлено чинники прямого та опосередкованого впливу окремих складових соціальної інфраструктури на рівень та темпи людського розвитку міста. Серед сфер прямого впливу визначається система освіти, охорони здоров'я, культури, спорту та соціального захисту, які функціонують у місті з метою забезпечення тривалого життя населення, збереження здоров'я наступних поколінь, забезпечення якісних вмінь, знань та навичок, забезпечення постійного навчання протягом життя, адаптація дітей та молоді до професійного та суспільного життя, вихованої екологічної та соціальної відповідальності, забезпечення фізичного розвитку та здорового способу життя, збереження національної, культурної ідентичності, забезпечення всебічного розвитку особистості і інших дій впливають на людський розвиток. До сфер опосередкованого впливу на розвиток соціальної інфраструктури віднесені чинники, які формуються у житлово-комунальній сфері, сфері відпочинку та проведення дозвілля, транспорті та екології.

Досліджено сутність та основні підходи до брендування територіальних одиниць. Розглянуто приклади та характеристики процесу формування бренду міста, згруповано їх за ключовими сферами: міста туристичні центри; економічні та фінансові центри, освітні та наукові центри; політичний центр; міста походження відомих товарів та послуг; комфортні для проживання (соціально-орієнтовані міста); центри інноваційного, наукового та технологічного розвитку.

Розкрито сутність категорії «соціальний бренд міста», під яким розуміється сукупність матеріальних та нематеріальних характеристик, які формують пізнаваність міста у загальному територіальному просторі за допомогою гармонійного розвитку його соціальної складової. Побудовано модель формування соціального бренду міста, яка включає мету, принципи, складові, основних суб'єктів його формування та стейкхолдери. Доведено, що впровадження соціального бренду міста матиме короткострокові та довгострокові результати соціального та економічного характеру, зокрема сприйняття населенням комфорту життя в місті, наявності можливостей для людського розвитку, забезпечення високого рівня якості життя та соціальної рівності, розвиток інвестиційної складової міста, збільшення рівня економічного розвитку, приплив населення за рахунок міграції, збільшення рівня економічної активності населення, збереження трудового потенціалу та молоді в місті, тощо. Визначено загрози екзогенного та ендогенного характеру які можуть виникнути на шляху формування у місті соціального бренду.

Основні результати проведеного дослідження опубліковані в працях [3, 4, 5, 6, 7, 8, 52].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ МІСТА

2.1. Стан та тенденції розвитку соціальної інфраструктури міста

Світові тенденції розвитку більшості міст показують, що найбільший вплив на економічний розвиток та успішність міста, має, в першу чергу, рівень його людського розвитку, який формується під впливом соціального середовища та соціальної інфраструктури. В якості об'єкту дослідження особливостей формування соціальної інфраструктури міста та її впливу на людський розвиток обрано місто Маріуполь Донецької області. Місто Маріуполь є одним з найбільших промислово розвинених міст східного регіону, на його території зосереджено близько 50 великих та середніх підприємств, на яких виробляється широкий спектр промислової продукції. Середня чисельність населення міста дорівнює 449,126 тис. осіб, що відносить його до десяти найкрупніших міст України. Динаміка змін чисельності населення міста є сталою та характеризується поступовим скороченням населення, в середньому на 0,5% щороку (рис. 2.1). Середній вік населення міста складає 43,8 роки, що є більшим за середній показник по Україні. Як і в загальнонаціональній динаміці, середній вік жінок в Маріуполі є вищим більш ніж на 5 років, ніж у чоловіків (відповідно 46,1 та 40,9 років у 2020 році). В цілому, показники демографічної ситуації в місті є негативними, коефіцієнт природного приросту має від'ємне значення та тенденції до постійного скорочення, так у 2012 році, цей показник дорівнював -5,5‰, а в 2020 році вже -11,1‰. Не покращує демографічну ситуацію позитивний характер міграційного приросту населення, який у 2020 році досягнув значення 0,28‰, не дивлячись на плюсове значення він є достатньо низьким для того, щоб повністю компенсувати природне скорочення населення (рис 2.1).

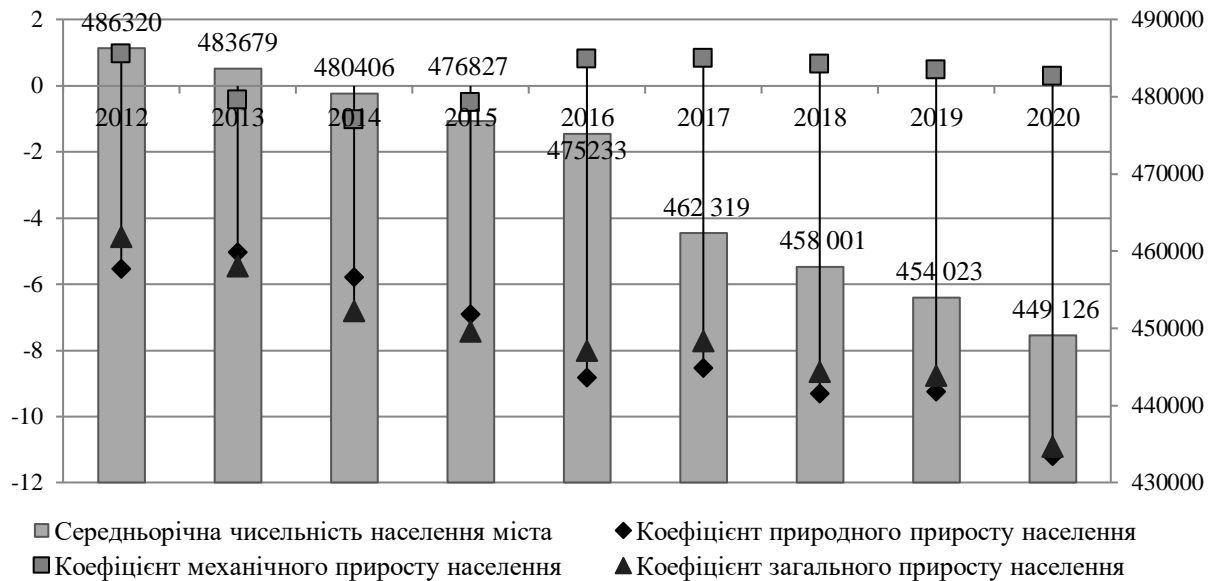

Рис. 2.1. Динаміка демографічних показників розвитку міста Маріуполь

Статеву структуру населення міста є стабільною та майже рівномірною, близько 45,5% населення складають чоловіки, 54,5% - це жінки. Вікова структура населення міста має схожі з загальноукраїнськими тенденції до поступового старіння населення та зменшення питомої ваги молодих вікових груп. Насьогодні близько 13% населення міста – це діти до 15 років; 59% - це особи працездатного віку; 28% - це особи пенсійного віку [91, 92, 93]. Наявна структура населення потребує пристосування соціальної інфраструктури саме для осіб пенсійного віку, а також пошуку можливостей для збільшення привабливості міста та мотивації молодого населення, щоб залишитись в ньому, це є можливим за умови формування соціального бренду міста, комфортного для проживання та відкритого для своїх жителів.

Особливістю міста є високий рівень концентрації в ньому внутрішньо переміщених осіб, що потребує розвитку окремих інструментів управління соціальною інфраструктурою для розширення можливостей адаптації цієї категорії на новому місті, а також забезпечення можливостей людського розвитку на рівні з іншими жителями міста. За своєю динамікою чисельність внутрішньо переміщених осіб постійно зростає, так у 2014 році на початку проведення антитерористичної операції, їх нараховувалось 52903 осіб, у 2016 ж році їх чисельність зросла майже у двічі та склала 101188 осіб, а в 2019

році 99965 осіб [91, 93]. Властивістю внутрішньопереміщених осіб є тимчасовий характер їх знаходження на території міста та використання фондів міста лише для реєстрації перебування та подальшого отримання соціальної допомоги. Тому, актуальним є питання створення умов для того, щоб люди, які приїхали із зони АТО, були зацікавлені залишатися у місті.

Вирішальним фактором, який відіграє важливу роль у формуванні соціального бренду міста та збільшення бажання населення залишатися в ньому, є наявні можливості людського та професійного розвитку, що відображаються у рівні розвитку соціальної інфраструктури та ринку праці.

Одним з головних елементів соціальної інфраструктури міста виступає сфера охорони здоров'я. На території міста розташовано 17 медичних закладів лікувального типу, які фінансуються за рахунок коштів міського бюджету. Лікувальні установи мають широкий спектр спеціалізації, що надає змогу надання комплексних медичних послуг населенню. Ліжковий фонд протягом останніх п'яти років скоротився та напряду залежав від змін чисельності лікувальних установ (у 2015 році з 2655 ліжок до 1706 ліжок у 2020) на фоні скорочення чисельності медичних закладів з 20 до 17 у цьому ж році) [91, 93]. Кількість амбулаторно-поліклінічних закладів має стабільну чисельність та повністю відповідає існуючим нормам та стандартам щодо забезпечення населення закладами первинної медичної допомоги. Останнім часом активними темпами відбувається реконструкція та утеплення приміщень спеціалізованих відділень міських лікарень. Негативним моментом є недостатній рівень її укомплектованості сучасним обладнанням діагностичного типу, що зменшує рівень якості надання первинної допомоги та стримує можливості визначення захворювань населення на початкових етапах (табл.2.1).

Персонал медичної галузі міста складається з висококваліфікованих фахівців, які мають достатньо великий досвід роботи у галузі медицини. Середній професійний досвід серед лікарів складає 19 років, що стосується середнього медичного персоналу, цей показник складає 12 років. Негативною

тенденцією у кадровій структурі персоналу сфери охорони здоров'я міста є поступове скорочення чисельності середнього медичного персоналу, так за останні п'ять років їх чисельність скоротилась майже на 200 осіб, що складає 8%. Найбільша динаміка скорочення відбувалась у період 2012 та 2013 року, а також у період 2015 та 2016 року – зменшення склало 40% від загального скорочення. Стосовно лікарів, то їх чисельність, так само, має тенденції до зменшення на сто осіб (9,6%) за останні 5 років. Загалом, тенденція скорочення медичного персоналу є загальнонаціональною проблемою, яка спричинена низьким рівнем оплати праці та небажанням молоді отримувати професію лікаря. Вирішення цієї проблеми лежить більше у площині державного регулювання цього процесу та впровадження можливості програм підтримки молодих медичних кадрів.

Таблиця 2.1

Матеріальне та кадрове забезпечення сфери охорони здоров'я у місті

Показники забезпечення сфери охорони здоров'я	2012	2014	2016	2018	2020
Кількість лікарняних закладів, які утримуються за рахунок міського бюджету, одиниць	18	17	18	22	17
Ліжковий фонд лікарняних закладів, ліжок	2785	2655	2705	1955	1706
Кількість амбулаторно-поліклінічних закладів, одиниць	6	6	6	11	9
Кількість медичного транспорту, одиниць	116	107	105	105	105
Кількість лікарів в комунальних медичних закладах, осіб	1144	1046	1044	1035	967
Кількість середнього медичного персоналу в медичних закладах, осіб	2482	2344	2298	2271	1980

Аналіз тенденцій змін у матеріальному забезпеченні сфери охорони здоров'я у місті, за рахунок бюджетних коштів, показує наявність стабільних тенденції до зростання (з 230 млн. грн. у 2012 році до 445 млн. грн. у 2016 році та 875,286 млн. грн. у 2020 році) [91, 92, 93]. Найбільші тенденції до зростання мали капітальні витрати, витрати на медикаменти та перев'язувальні матеріали. В загальній структурі найбільшу частину видатків складає оплата праці та нарахування на заробітну плату. Однак тенденції змін саме цих витрат є найменшими, що ще раз підкреслює актуальність наявної в системі охорони здоров'я проблеми скорочення чисельності персоналу через недостатній рівень оплати праці (рис 2.2).

Суттєвих позитивних змін зазнала система охорони здоров'я міста за часів пандемії. Зокрема, було закуплено додаткове обладнання штучної вентиляції легенів, побудовано кріогенну газорозподільну станцію для розширення кількості точок (ліжок) з доступом до кисню, розширено мережу діагностичних центрів з можливістю здійснення ПЦР-тестування, створено тренінговий центр для навчання мобільних бригад, які працюють з хворими на COVID. Це свідчить про зрілість муніципального менеджменту та високу швидкість реагування на виклики соціального середовища.

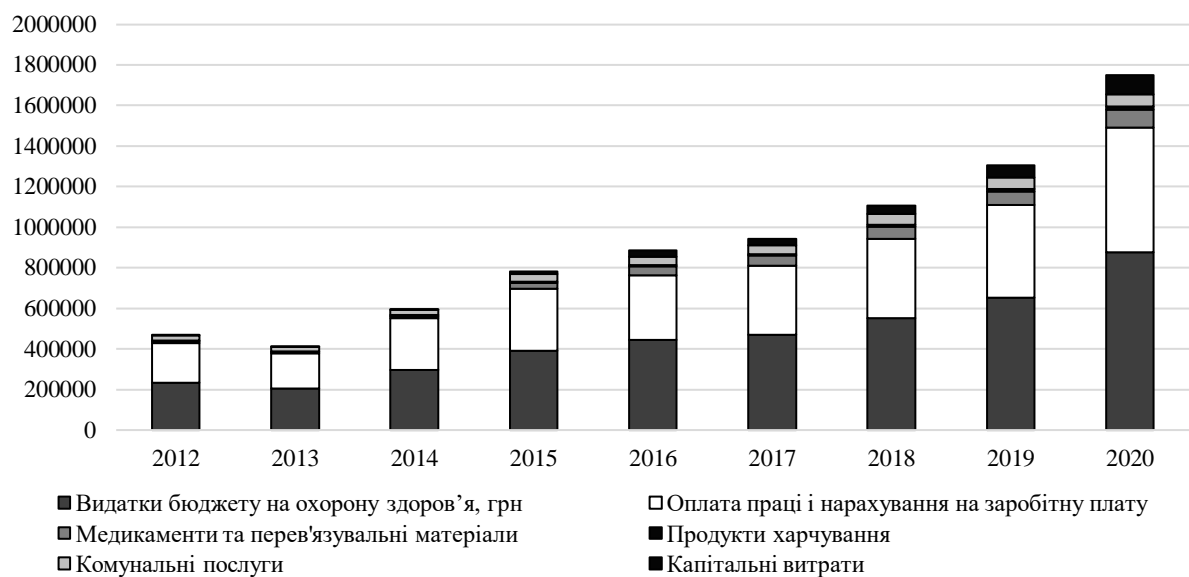

Рис 2.2. Структура витрат видатків бюджету на сферу охорони здоров'я у місті [91, 92, 93]

Альтернативою державним закладам охорони здоров'я у місті є недержавні лікарні та медичні центри, які надають платні послуги. Чисельність таких закладів, на сьогодні, дорівнює близько ста одиниць. Вони мають, як вузькопрофільну приналежність (наприклад, стоматологічні, кардіологічні та онкологічні клініки), так і багатoproфільні медичні установи для дорослих та дітей. Однак, недоліком цих закладів є невеликий обсяг охоплення населення, у зв'язку з завищеною вартістю послуг, а також, іноді, недостатнім рівнем їх якості. Крім того, переважно ці заклади направлені на надання допомоги у неважких випадках захворювань та як альтернатива державним послугам амбулаторного типу.

Актуальним для міста є недостатній рівень оснащення державних медичних установ комп'ютерною технікою, яка б забезпечувала можливість формування баз даних населення міста, контролю медичних історій та надання лікарняних листів. На сьогодні у місті ведеться активна робота щодо створення єдиного міського реєстру лікарняних та хворих у рамках центрів надання первинної медичної допомоги. Затребуваним є і проєкт, який планується реалізувати у місті у найближчому майбутньому – це створення та відкриття територіального центру догляду за хворими, які не мають постійного місця проживання.

Ведеться постійне оновлення та капітальний ремонт лікарняно-профілактичних закладів у місті, про що свідчить постійне зростання видатків місцевого бюджету, саме в цій сфері. Однак, досі актуальними залишаються питання оснащення закладів охорони здоров'я сучасним медичним обладнанням, особливо реанімаційного та діагностичного профілю.

Сфера культури та спорту характеризує можливості проведення дозвілля у місті, а також перспективи духовного та фізичного розвитку нових поколінь. Місто Маріуполь має розвинену сферу культурного відпочинку та навчання, на його території сконцентровано 8 шкіл естетичного виховання муніципальної форми власності, в рамках яких функціонують музичні, танцювальні, образотворчі та інші підрозділи, які охоплюють своїми послугами дітей дошкільного та шкільного віку. Окрім того, місто має спектр приватних установ естетично-навчального характеру, які надають послуги населенню. Поряд з школами естетичного виховання районного характеру у місті функціонує центр мистецтв.

На території міста функціонує десять музеїв, чотири з яких мають муніципальне підпорядкування. Найбільш відомими музеями, що мають свою ідентичність та культурний вплив на розвиток місцевої громади є: Маріупольський краєзнавчий музей, який має дві філії - художній музей ім. Куїнджі та музей народного побуту (на базі якого функціонує маріупольське

краєзнавче товариство); музей історії комбіната Ілліча, музей Маріупольського торгівельного порту; музей імені Павлія; музей історії греків Приазов'я; Народний музей історії ВАТ «Маріупольський комбінат Азовсталь» та інші. Основними проблемами культурно-музейного фонду міста є застарілість окремих капітальних фондів та приміщень, недостатній рівень розвитку сучасних форм презентації музейних фондів, відсутність інтерактивних виставок, а також низький рівень відвідування музеїв населенням (за останній рік лише 7% населення відвідали музейні установи).

В цілому на території міста у муніципальному підпорядкуванні функціонує 22 установи (рис. 2.3). Активність до проведення культурно-масових заходів у місті є достатньо високою, у порівнянні з іншими містами країни. Так, протягом 2019 року, у місті було проведено 2453 заходи, 2 з яких мали міжнародне та Всеукраїнське значення, у 2020 році чисельність проведених культурних заходів є більш ніж в 2,5 рази меншою (979 заходів), що спричинено впровадженими в країні карантинними обмеженнями на проведення масових заходів.

Школи естетичного виховання	Музеї	Оркестри	ЦМ	Інші заклади культури, які фінансуються місцевим бюджетом
8	4	2	1	7
Проведені культурно-масові заходи				Міжнародні та всеукраїнські заходи
977				2
Охоплення дітей шкільного віку закладами естетичного виховання				
9,8%				

Рис. 2.3. Основні показники діяльності сфери культури та спорту в м. Маріуполь [91, 92, 93]

Має місце поступове зростання чисельності дітей, охоплених школами естетичного виховання у місті (протягом 2020 року 9,8% дітей шкільного віку відвідували позашкільні заняття у муніципальних установах). Позитивна динаміка говорить про поступове розширення можливостей накопичення людського капіталу молодшими поколіннями, однак ці показники є все ще невисокими.

Стосовно матеріального забезпечення сфери культури та спорту, динаміка є позитивною, так за період з 2012 по 2020 рік видатки місцевого бюджету на утримання закладів культури зросли з 40174939 грн. до 128337300 грн., що складає 319% зростання. Позитивною є й динаміка зростання чисельності зайнятих у сфері культури з 1015 осіб у 2012 році до 1121 особи у 2020 році (рис. 2.4).

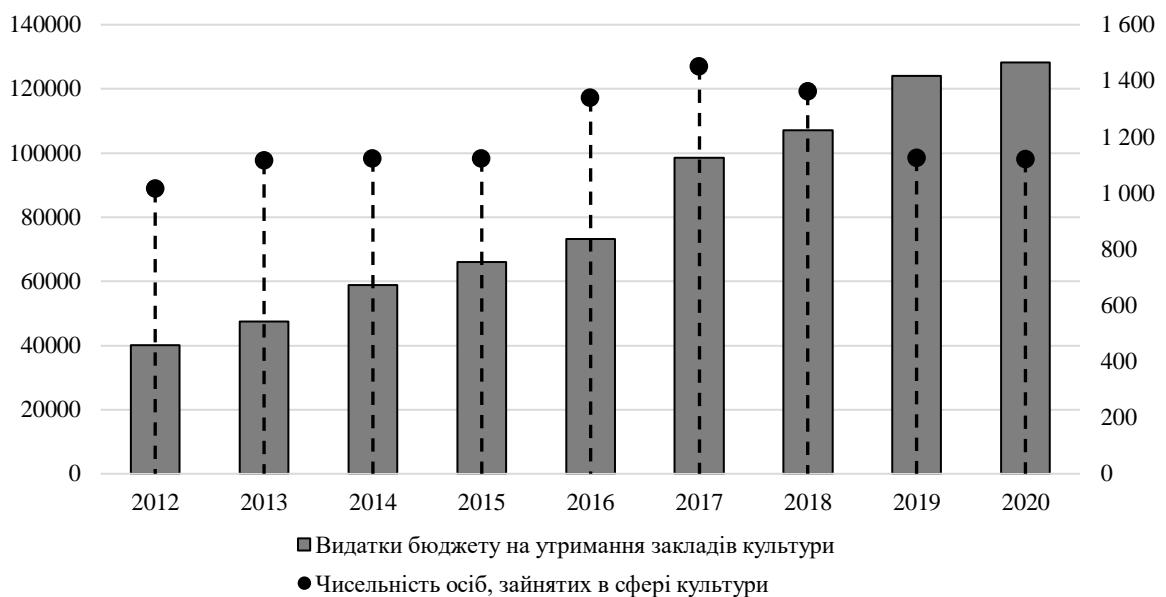

Рис. 2.4. Матеріальне та кадрове забезпечення сфери культури та спорту міста [91, 92, 93]

Однією з ключових сфер, яка впливає на рівень людського розвитку в місті та виступає окремою складовою соціальної інфраструктури міста є освітні установи та рівень доступу до них. Система освіти міста включає комплекс закладів дошкільної, початкової, середньої, професійно-технічної та вищої освіти. У 2020 році на території міста функціонувало 84 дошкільних навчальних заклади, в динаміці за останні 9 років їх чисельність

залишається відносно стабільною (максимально 92 дошкільних навчальних заклади у 2012 році, мінімально 84 у 2020 році). У порівнянні з більшістю великих міст України, Маріуполя не є характерною проблема дефіциту місць у дитячих садках. Не дивлячись на достатньо низький рівень охоплення дітей дошкільними навчальними установами, який з кожним роком скорочується (з 72,7% у 2012 році до 65,4% у 2020 році), рівень їх завантаженості є недостатньо високим (76% у 2020 році) [93]. В цілому має місце поступове скорочення рівня завантаженості комунальних дитячих садків з 99% до 87,8% (табл. 2.2). Причиною такого скорочення та атипичності ситуації є поступове скорочення в структурі чисельності населення міста дітей дошкільного віку, а також зменшення рівня відвідувань, за рахунок скорочення рівня економічної активності жінок, що виникає на фоні зростання безробіття. Матеріальне та кадрове забезпечення системи дошкільної освіти знаходиться на загальнонаціональному рівні (рис 2.5). У 2020 році навантаження на одного вихователя складало 13,2 дитини, які навчалися у дитячих навчальних установах, цей показник характеризується динамікою до поступового скорочення на 0,5 особи, протягом останніх п'яти років. Має місце й позитивна динаміка до зростання вартості утримання однієї дитини у дитячих садках від 7850 грн. у 2012 році до 34602 грн. у 2016 році [93].

Таблиця 2.2

Основні показники функціонування дошкільної, початкової та середньої освіти у м. Маріуполь

Показники	2012	2014	2016	2018	2020
Чисельність дошкільних навчальних закладів, одиниць	92	89	90	86	84
Рівень охоплення дітей дошкільною освітою, %	72,7	68,6	65,4	88	98,1
Завантаженість комунальних дошкільних навчальних закладів, %	99	95,1	87,8	85,3	76
Чисельність навчальних закладів початкової та середньої освіти	68	68	68	64	63
Чисельність учнів, осіб	35385	34982	34865	37730	39804
Якісний показник навченості, %	54	57	56	98	98
Рівень комп'ютеризації шкіл	1440	1580	2077	2049	2307

Виходячи з проведеного аналізу, головними проблемами системи дошкільної освіти у місті є: застаріла матеріально-технічна база установ, відсутність бази для використання сучасних інформаційних технологій у освітньому процесі; навчально-методична база садків та ремонтні роботи, дуже часто фінансуються за рахунок коштів батьків; застарілі норми та підходи організації харчування дітей; недосконалий рівень підготовки професійних кадрів навчальних закладів; низький рівень оплати праці педагогічного та допоміжного персоналу.

Початкову та середню освіту у місті можна здобути у 63 навчальних закладах різних форм власності. На початок 2020-2021 навчального року в школах навчалось 39804 особи, в цілому у порівнянні з 2016 роком чисельність учнів скоротилась на 1,5%, що пов'язано з процесами природного та механічного руху, який відбувається у місті. Рівень охоплення дітей шкільного віку освітою становить 100%. Більшість закладів початкової та середньої освіти є недоукомплектованими, при наявній нормативній чисельності місць 44229 в них навчається 39804 особи (укомплектованість складає 90%). Протягом 2017 року в Маріуполі проводились роботи, щодо капітального ремонту школи №66 задля реалізації проєкту створення опорної школи у місті, відвідувати яку, будуть не лише діти міста, а й найближчих поселень. Високі кількісні показники забезпеченості підкріплюються якістю освіти у місті, протягом останніх п'яти років вона зросла майже на 30 в.п. та складає на сьогодні 98%.

Стосовно матеріально-технічного та кадрового забезпечення системи освіти міста, то ситуація є наступною. Середня розрахункова вартість утримання одного учня у 2020 році склала 17757,17 грн. 8640,35 грн, що на 180% є більшим у порівнянні з 2012 році, однак, слід враховувати, що до цієї суми входить середньо розподілений розмір заробітної плати випускників, яка мала тенденції до зростання останніми роками (рис. 2.5). Позитивною є динаміка рівня комп'ютеризації шкіл, цей показник за останні 7 років збільшився на 45% та у 2020 році склав 36,6 комп'ютерів на один

навчальний заклад. Кадрове забезпечення шкіл знаходиться на рівні загальноукраїнських показників та має нестабільні тенденції коливання (найменший показник був у 2014 році – 12,5 особи на одного вчителя, найбільший у 2019 році - 16,72 особи) [91, 92, 93].

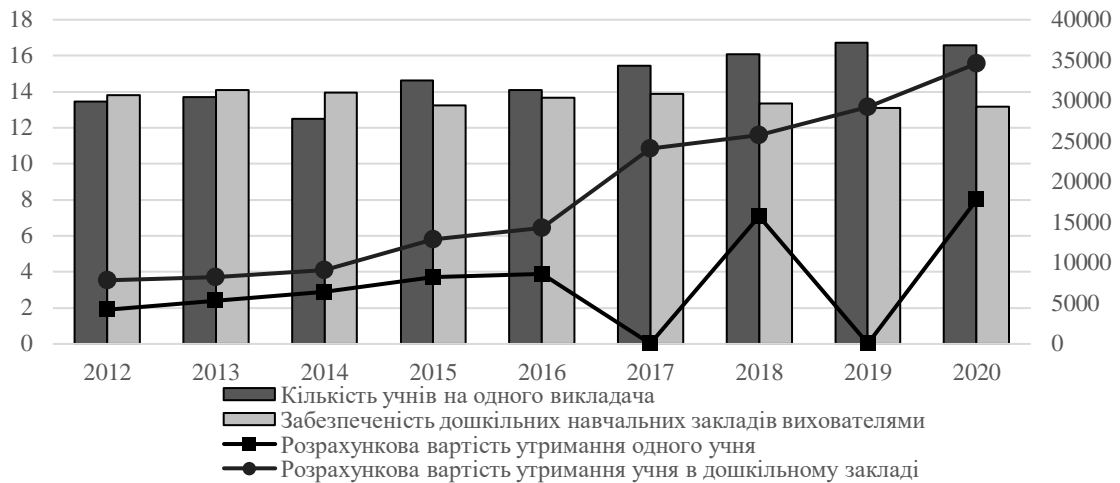

Рис. 2.5. Матеріальна та кадрова забезпеченість системи дошкільної та середньої освіти [91, 92, 93]

Проведений аналіз рівня розвитку початкової та середньої освіти у місті дав змогу визначити такі найбільш актуальні проблеми, як: недостатній рівень якості освіти; низький рівень доступності до якісної освіти для вразливих категорій населення; невідповідність змісту навчання сучасним вимогам духовного та матеріального розвитку суспільства; низький рівень професійної орієнтації у навчальних закладах; недостатній рівень професійної підготовки викладачів; відсутність методів навчання з використанням інформаційних технологій у початковій освіті; недостатній рівень матеріально-технічного та методичного забезпечення навчального процесу, що спричиняє необхідність вкладання коштів батьків; недостатній рівень розвитку екологічної освіти; недостатній рівень розвитку системи міждисциплінарного навчання; неефективність використання бюджетних коштів та відсутність предметного підходу розподілу коштів; обмеженість можливостей управління освітою на місцевому рівні.

Місто Маріуполь має значний потенціал для реалізації повного циклу освітнього розвитку жителів. На території громади розташовано 18 професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I - II рівня акредитації (ведеться підготовка фахівців, як для сфери послуг, так і для промисловості) та сім вищих навчальних закладів III та IV рівня акредитації, серед яких: Маріупольський державний університет, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», Донецький державний університет управління, Донецькій національний медичний університет (Медичний факультет №3), Донецькій національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (Інститут бізнесу та гостинності), Донецький юридичний інститут МВС України, Азовській морській інститут Національного університету «Одеська морська академія» [97].

В зазначених навчальних закладах ведеться навчання більш ніж за 20 освітніми напрямками за рахунок бюджетних коштів та коштів фізичних, юридичних осіб. Динаміка чисельності студентів у вищих навчальних закладах міста має негативні тенденції, причиною чого є загальне скорочення чисельності групи населення, яка формує попит на освітні послуги, а також високий рівень відтоку молоді для навчання до інших міст або країн.

Житлові умови, визначають одну з ключових сфер, які формують можливості та перспективи комфортного проживання у місті. Площа житлового фонду у розрахунку на одного жителя міста має тенденції до збільшення (з 13,2 м² у 2012 році до 21,94 м² у 2020 році). У 2017 році місту вдалося перетнути межу середньоукраїнського показника забезпеченості житлом - 20м² на одного жителя міста. Проте, для досягнення європейського показника забезпеченості лишаються ще певні резерви (в країнах Європи – в середньому приходится близько 25м² на одного жителя міста) [93, 96].

Фонди багатоквартирних будинків м. Маріуполя, мають позитивні тенденції до зростання, так за п'ятирічний період їх чисельність збільшилась з 2703 будинків до 3283 будинків.

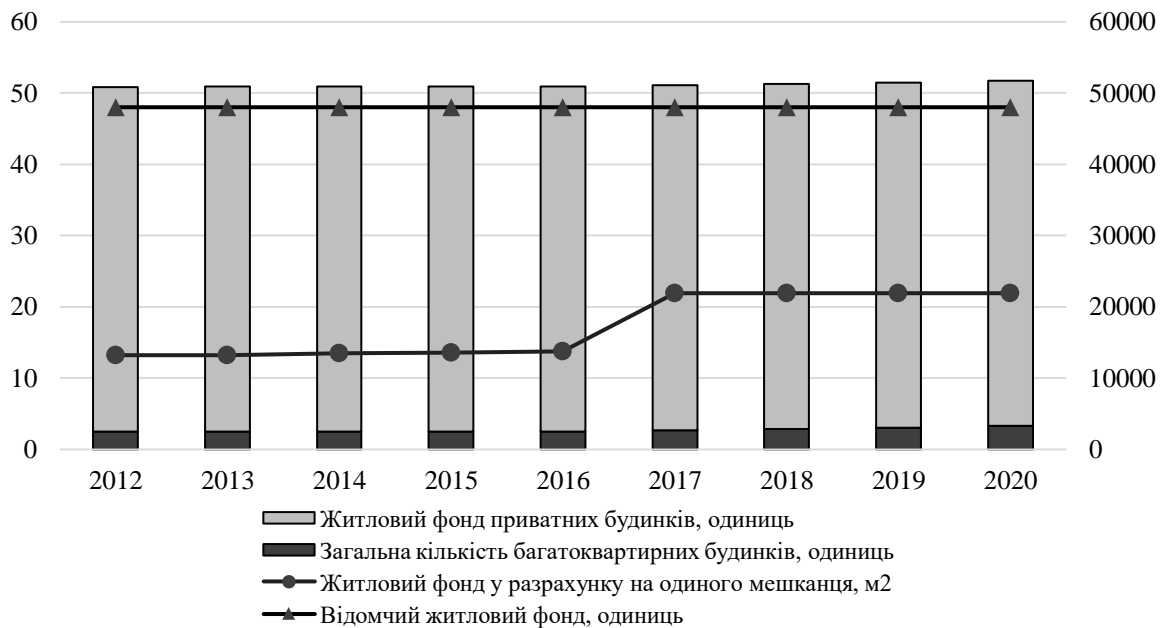

Рис. 2.6. Структура житлового фонду міста та навантаження на одного мешканця [91, 92, 93]

Обслуговування багатоквартирних будинків традиційно здійснюється комунальними підприємствами, а також сучасними ОСББ та приватними установами, які надають послуги такого профілю. Загальна структура приватних та комунальних установ є стабільною, після 2016 року, коли відбулось їх збільшення до 11 одиниць, сьогодні їх чисельність складає 9 одиниць. З метою підвищення якості обслуговування багатоквартирних будинків більшість населення створюють ОСББ та переходять до використання їх послуг. Так, у 2020 році, порівняно з 2014 роком відбулось збільшення чисельності таких об'єднань з 11 до 1070, а рівень охоплення склав 1097 багатоквартирних будинків.

Однак, не дивлячись на активний розвиток нових форм обслуговування прибудинкових територій, їх якість залишається достатньо низькою. Про це свідчить інформація щодо чисельності підтверджених скарг до органів місцевого самоврядування щодо послуг утримання житлових будинкових та прибудинкових територій міст. Так, у 2015 році, порівняно з 2014 роком, чисельність таких скарг збільшилась майже в 2,3 рази, 2016 рік характеризувався їх скороченням у порівнянні з попереднім періодом з 5982

до 4839 одиниць (зменшення на 20%), у 2020 році чисельність скарг дорівнювала 4162, з них, близько 80% скарг було розглянуто та задоволено майже у повному обсязі [93].

Благоустрій міста забезпечує реалізацію можливостей комфортного проживання та пересування містом. Загальна протяжність вулично-дорожньої мережі у межах міста дорівнює 890,7 км, що відповідає існуючим нормам та повною мірою охоплює найбільш віддалені кордони. Відповідною вимогам є й протяжність тротуарів в межах міста – 1730,9 км. Поступово в місті ведеться ремонт та укладання нового дорожнього покриття, як в межах автодоріг, так і на прибудинкових територіях. Потребує розширення й мережа велодоріжок, сьогодні, спеціально призначених доріжок для пересування містом на велосипеді немає, є лише окремі пішохідні доріжки, на яких існує розмежування для велосипедистів. Протяжність таких розмежувань складає лише 18,42 км та охоплює центральні проспекти міста, що не дає можливості повною мірою розвивати та пропагувати один з найбільш екоспрямованих та популярних у Європі типів міського транспорту.

Позитивною характеристикою Маріуполя є постійне збільшення зелених насаджень у місті. Не дивлячись на відсутність у межах міста лісів, має місце позитивна динаміка поширення площ зелених насаджень загального користування (парків, скверів, гідропарків, тощо), за останні 5 років протяжність таких зон збільшилась на 30% та у 2020 році склала 303,02 га. Однак, чисельність парків є замалою для наявного населення міста, тому актуальним є створення паркових зон у віддалених районах міста, а також оновлення інфраструктури парків, які були ще створені більш ніж 20 років тому. Активну позицію щодо розвитку паркових зон має й влада міста, яка щороку збільшує видатки місцевого бюджету на утримання зелених насаджень (зростання у 2020 році, порівняно з 2012 роком склало більш ніж в 12 разів) (рис. 2.7).

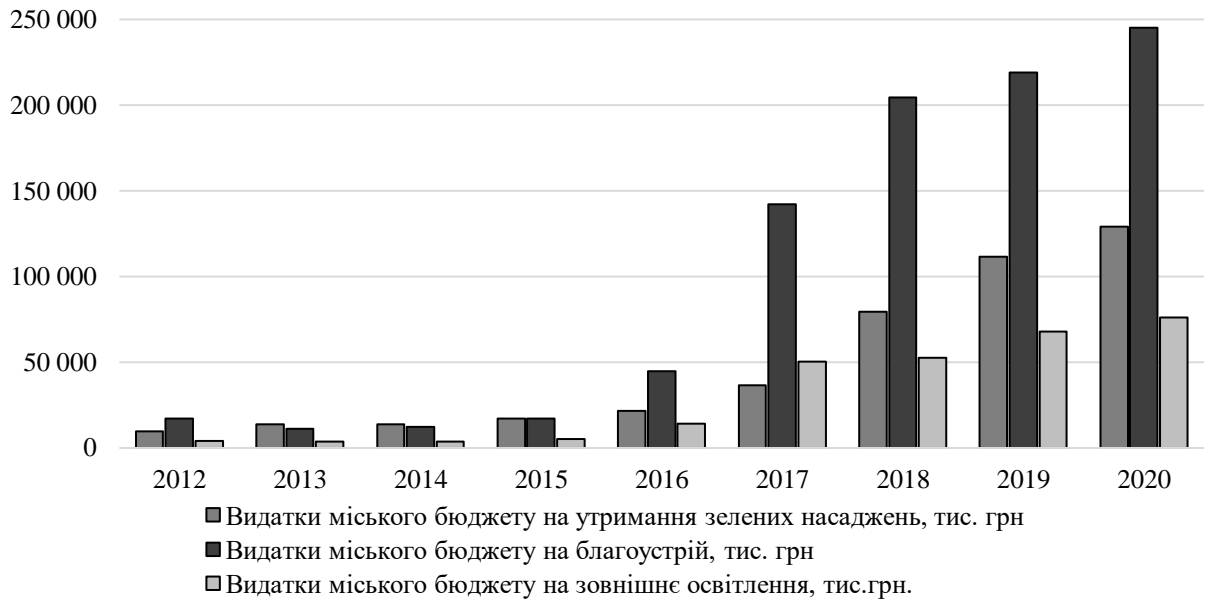

Рис. 2.7. Видатки місцевого бюджету на благоустрій міста [91, 92, 93]

Впливає на благоустрій міста й рівень та якість мережі зовнішнього освітлення. В цілому, за період з 2012 по 2020 рік відбувалось поступове розширення мережі (на 7%), винятком став лише 2014 рік, коли відбулось незначне скорочення, пов'язане з проведенням капітальних ремонтів мереж зовнішнього освітлення. ПЕМЗО «Міськвітло» були підготовлені об'єкти для монтажу кабельної лінії, проведено капітальний ремонт мереж зовнішнього освітлення, змонтована кабельна лінія. Відповідно, через демонтаж старих мереж їх протяжність зменшилась та склала 1105,64 км. На початок 2015 року було запущено в роботу новозбудовані мережі і проведено демонтаж неізолюваного проводу (старих мереж), в зв'язку з чим у 2015 році протяжність мереж зросла до 1121,321 км.

Стосовно загального благоустрою міста динаміка видатків бюджету на цю сферу є позитивною. Найбільше зростання відбувалось у 2017 році з 44914 тис. грн. до 142168 тис. грн (рис 2.6). У 2020 році видатки бюджету на благоустрій склали 245370 тис. грн. Завдяки цим інвестиціям було покращено інфраструктуру міста, встановлено нові зупинки міського транспорту, розширено кількість дитячих та спортивних майданчиків в житлових мікрорайонах та парках, реалізовано програму «Затишний двір», придбано нову техніку для зеленбуду та комунальних господарств, створено

нові та оновлено об'єкти культурної інфраструктури та проведення дозвілля (реконструйовано парки та сквери, оновлено набережну, встановлено нові історичні та арт-об'єкти у місті), тощо.

Відіграє певну роль у формуванні соціального бренду міста, а також реалізації можливостей людського розвитку й рівень достатку населення. За своєю структурою, населення м. Маріуполь майже на третину складається з осіб пенсійного віку (35,8% у 2020 році). Рівень доходів цієї категорії населення знаходиться на рівні, вищому за середньоукраїнський, так у 2020 році, середній розмір пенсії в Україні складав 3507,7 грн., у місті ж цей показник знаходився на рівні 4355,86 грн., причиною цього є, в першу чергу, професійна структура населення, більшість з пенсіонерів міста є металургами, які мають право на особливі умови нарахування пенсій, в тому числі й на пільговій основі (табл. 2.3). Вищими за середні є й показники заробітної плати у місті (перевищення складає 28%), що спричинено промисловою направленістю міста та концентрацією на її території одних з найбільш крупних металургійних комбінатів України [93, 106].

Таблиця 2.3

Основні доходи окремих категорій населення м. Маріуполь

	2012	2014	2016	2018	2020
Середній розмір заробітної плати, грн.	3400	3774	5810	13 817	17143
Середній розмір пенсії, грн.	1703,94	2091,29	2346,74	3265,88	4355,86
Середній розмір допомоги по безробіттю, грн.	1476,8	1796,7	1501,3	3420	4841
Заборгованість з виплати заробітної плати, млн. грн.	7,1	0,581	117,2	243,67	306,868

Поряд з позитивними характеристиками доходів населення у місті існує великий прошарок населення, яке потребує соціального захисту та підтримки, це люди з інвалідністю, самотні особи похилого віку, малозабезпечені та багатодітні родини, учасники військових дій, тощо. Так, на території міста у 2020 році проживало 2129 самотніх осіб похилого віку, яким надавались послуги територіального міського центру. П'ятирічна

динаміка численності таких осіб є майже стабільною та залежить від чинних демографічних тенденцій. Для забезпечення гідного рівня життя одиноких осіб похилого віку у місті функціонує два будинки-інтернати, які мають обласний рівень підпорядкування. Проблемною стороною цього сегменту соціального забезпечення є недостатній рівень фінансування об'єктів інтернатного типу, а також застарілість матеріальної бази, що не дає можливості забезпечити більш високий рівень якості надання соціальних послуг.

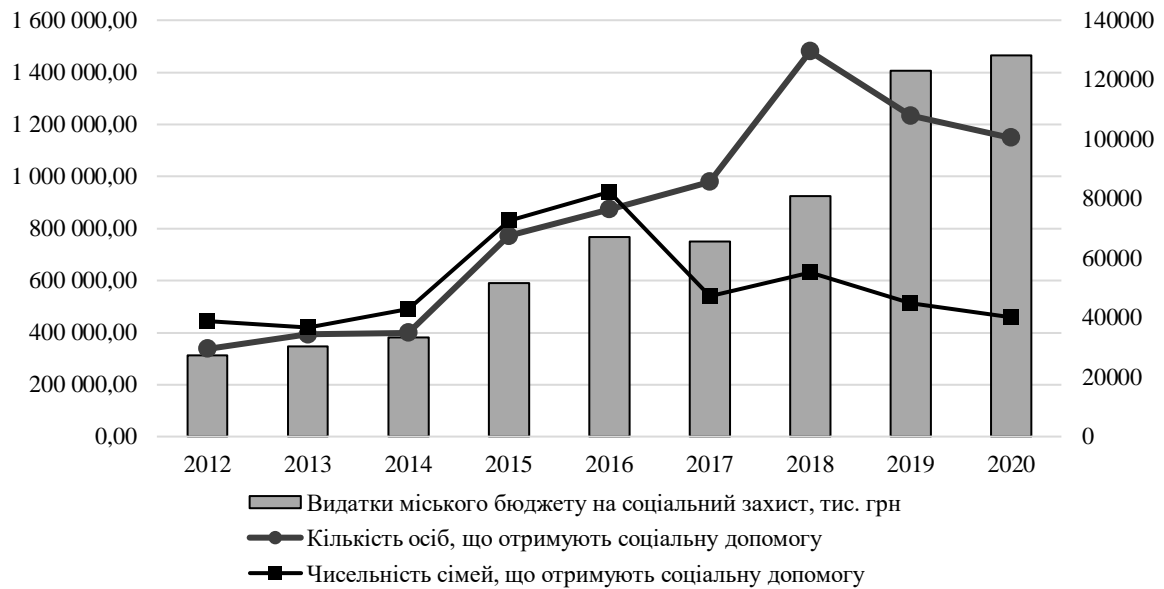
Ще одним прошарком вразливого населення в місті є багатодітні та малозабезпечені родини. Негативною тенденцією є значне зростання кількості малозабезпечених родин у місті, за останні десять років їх чисельність збільшилась у 3,5 рази та у 2020 році склала 3135 родин. Проте, цей показник є майже на 1000 родин меншим ніж у 2017 році. Стосовно динаміки багатодітних родин: вона є нестабільною, так якщо з 2012 по 2015 роки спостерігалось їх поступове збільшення (в середньому на 7%), то у 2016 році відбулось їх скорочення на 25% (з 1782 до 1336 родин). Починаючи ж з 2017 року кількість багатодітних родин збільшується та у 2020 році сягнула 2308. Таке збільшення пов'язано як з поширенням тенденції багатодітності, так і впровадженням механізмів створення дитячих будинків сімейного типу, в яких виховується троє та більше нерідних дітей. В цілому чисельність родин, які отримували матеріальну соціальну допомогу протягом останніх восьми років зросла у 3 рази та склала у 2020 році 140770 домогосподарств, 60% яких отримували допомогу за рахунок впровадженої у 2018 році цільової програми «Маріуполь з турботою про Вас». Окрім грошової допомоги родинам, у місті надаються й інші види соціальних послуг, зокрема: цілорічне оздоровлення дітей та підлітків, програми дитячого розвитку та дозвілля, продовольчі набори, пільги при оплаті житлово-комунальних послуг, транспортні пільги, можливість отримати необхідні ліки для дітей з багатодітних родин; пільгові умови вступу до професійно-технічних навчальних закладів тощо.

В зв'язку з близьким наближенням Маріуполя до меж проведення АТО та великою концентрацією у місті учасників бойових дій, у місті реалізується комплексна програма допомоги цій категорії осіб, до якої входить: надання щорічної грошової допомоги; знижка 75% на сплату комунальних послуг та придбання палива; надання безкоштовного санаторно-курортного лікування або компенсація вартості самостійно організованого санаторного лікування; можливість проведення щорічного медичного обстеження та диспансеризації з залученням необхідних профільних фахівців; позачергове обслуговування у аптеках та медичних установах, а також при госпіталізації; надання психологічної допомоги; першочергове забезпечення житловою площею осіб, які потребують покращення житлових умов; першочергове виділення земельних ділянок для будівництва та ведення сільськогосподарських робіт; повна чи часткова сплата навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; пільгові умови кредитування сплати за навчання; безкоштовне забезпечення навчальною та методичною літературою та надання безкоштовних місць в гуртожитку.

В цілому загальні видатки міського бюджету на соціальний захист населення постійно зростають, найбільше зростання відбулось за останні три роки, так у 2020 році, порівняно з 2017 роком розмір видатків збільшився на 95%, а у 2020 році порівняно з 2012 на 469% (рис. 2.7).

Загалом кількість осіб у місті, що отримує соціальну допомогу у розрахунку на 1000 жителів постійно скорочується, та у 2020 році дорівнює 40 осіб, що говорить про загальне зростання якості життя та створення можливості для професійної самореалізації населення у місті.

Проведений аналіз стану розвитку соціальної інфраструктури міста дозволив визначити прогресивний характер змін. У Маріуполі активно використовується проектний підхід при формуванні соціальної політики, зокрема реалізовано такі програми [115]:

*

з 2018 року наведено чисельність осіб, які отримують допомогу за цільовою програмою «Маріуполь з турботою про Вас»

Рис. 2.8. Динаміка витрат коштів місцевого бюджету на соціальний захист населення [91, 92, 93]

«Тепло в кожен клас, кожную групу» - передбачає проведення робіт з утеплення та впровадження тепло- та енергозберігаючих технологій в дошкільних, початкових та середніх навчальних закладах міста. В рамках проєкту було здійснено моніторинг стану будівель навчальних закладів, проведено ремонт покрівель, тепломережи, інженерних мереж, утеплено фасади. Реалізація програми здійснюється за рахунок коштів міського бюджету та іноземних інвестицій [115].

«Доступний Маріуполь» - проєкт передбачає розширення можливостей осіб з обмеженими можливостями, щодо участі у суспільному житті та забезпечення людського розвитку. В рамках проєкту передбачається встановлення 11 спеціальних дитячих майданчиків для дітей з обмеженими можливостями; впровадження послуги «Соціальне таксі»; обладнання міського авто та залізничного транспорту спеціальними платформами для підйому людей з інвалідністю; оснащення соціальних установ міста та територіальних центрів спеціальними кнопками визову, також табличками Брайля та контрастними смугами задля полегшення переміщення населення

місто та використання соціальних послуг. Реалізація програми здійснюється за рахунок коштів міського бюджету [115].

«Затишний двір» - передбачає проведення ремонтних робіт та благоустрій територій у дворах дитячих садків та шкіл, будівництво міні футбольних полів на території навчальних закладів. Ремонт дорожнього покриття прибудинкових територій та встановлення сучасних дитячих майданчиків. Фінансується за рахунок коштів міського бюджету.

Ремонт дорожнього покриття – передбачає проведення масових ремонтних робіт та повного оновлення автомобільного покриття доріг у місті, очистку та оновлення зливної мережі міста. До проєкту включено також ремонтні роботи тротуарного покриття, благоустрій закладів соціальної інфраструктури та встановлення та ремонт зупинок муніципального транспорту. Фінансується за рахунок коштів міського бюджету та іноземних інвесторів.

«Соціальна вода Маріуполя» - передбачає постачання чистої питної води до основних об'єктів соціальної інфраструктури міста. Особлива увага приділяється дитячим садкам та закладам початкової та середньої освіти. Реалізація проєкту передбачає, також, встановлення пільгової ціни на якісну питну воду у окремих торгових точках міста. Програма реалізується за рахунок коштів міської влади та організації ЮНІСЕФ Україна.

«Опорна школа» - проведення капітального ремонту школи № 66, покращення її матеріально-технічної бази задля забезпечення можливостей її використання в якості опорної для дітей, які проживають в наближених до громади поселеннях. Фінансується за рахунок коштів місцевого та обласного бюджетів [97].

Оновлення якості освітлення міста – передбачає оновлення та заміну електромережі у місті, встановлення нових та реконструкція існуючих точок вуличного освітлення.

Нова муніципальна техніка – передбачає оновлення техніко-машинного парку комунальних підприємств міста. Реалізується за рахунок коштів міського бюджету та зовнішніх інвесторів.

Створення та розвиток ОСББ – передбачає активну популяризацію та підтримку розвитку ОСББ у місті. Надання фінансової та консультаційної допомоги, проведення навчання бухгалтерів та керівників ОСББ, підтримка створення ініціативних груп, тощо. Фінансується за рахунок коштів місцевого бюджету [115].

«Безпечне місто» - передбачає встановлення сигнальних кнопок щодо оповіщення органів правопорядку у разі виникнення небезпечної ситуації. Зазначені кнопки встановлюються у закладах освіти та інших соціальних установах, які надають послуги населенню. Крім того, в рамках проєкту проводиться комплекс навчальних модулів щодо безпеки поведінки з вибухонебезпечними речами, а також навчання населення основам надання первинної медичної допомоги. Фінансується за рахунок коштів місцевого бюджету

«Є ліки» - громадська ініціатива, яка передбачає створення електронного ресурсу для контролю наявності оплачених державою ліків у територіальній медичній установі. До ресурсу підключено 11 медичних закладів Маріуполя [99].

«Червона рута – 2017» - передбачає проведення на території м. Маріуполя XV Всеукраїнського фестивалю сучасної пісні та популярної музики, є найбільшим з фестивалів в Україні за кількістю учасників.

ГогольFest – 2019 – це 6 денний фестиваль культурний art-захід покликаний об'єднати Україну від сходу до заходу. Який охоплює проведення у місті спеціальних музичних, нічних, дитячих, театральних перформативних та освітніх програм.

Підтримка розвитку читання серед дітей – передбачає проведення низки розважальних та просвітницьких заходів у бібліотеках міста для дітей (курси мультиплікації, книжкові пікніки, проведення літературних конкурсів,

рекламування книжок, театралізовані постановки, віртуальні подорожі, літній читальний зал, тощо). Фінансується місцевим бюджетом.

Фестиваль японської культури – передбачає проведення низки культурних заходів, які стосуються основ японської культури та японського мистецтва. Фінансується місцевим бюджетом.

«Розвиток велосипедного спорту» - проєкт перспективного значення передбачає попереднє обстеження ставлення населення до переміщення містом велосипедом та наявних перепон, у майбутньому планується розширення мережі велодоріжок або спеціально відведених територій для пересування містом на велосипеді.

Допомога особам похилого віку – передбачає створення умов для інклюзивності старшого покоління у життя громади та підвищення якості його життя. В рамках проєкту створено систему навчання осіб похилого віку основам комп'ютерної грамотності, створено центри дозвілля, а також відкрито геріатричне відділення на базі міської лікарні №9. Фінансується за рахунок коштів місцевого бюджету [115].

Проєкт соціального брендування міста – орієнтований на збільшення рівня впізнаваності міста, формування локальних програм розвитку, формування візії та бачення міста, стратегічних цілей розвитку, розробку та розповсюдження рекламної та брендованої продукції з основними символами міста.

З одного боку доволі широким є спектр соціальних проєктів, які реалізуються в місті, позитивною є динаміка розвитку соціальної інфраструктури, проте залишається невирішеним певне коло проблем, які потребують розробки комплексу заходів соціального та економічного характеру, а також більш поглибленого дослідження якості надання соціальних послуг та суб'єктивного рівня задоволеності населення соціальною інфраструктурою і сприйняття ним бренду міста для комфортного проживання.

2.2. Оцінка соціального бренду міста та його вплив на людський розвиток

Соціальна інфраструктура міста є одним з ключових елементів забезпечення стабільного та якісного життя населення, стан соціальної інфраструктури забезпечує можливості для реалізації в суспільстві прав рівності, солідарності, забезпечення соціального захисту населення, культурного, освітнього та духовного розвитку. Рівень розвитку соціальної інфраструктури більшість науковців оцінює як об'єктивну категорію, яка поєднує кількісні показники та доступність для населення закладів освіти, охорони здоров'я, культури, відпочинку, охоплення населення системою соціального захисту, показники рівня забруднення навколишнього середовища, розбудови транспортної інфраструктури тощо. Точна оцінка рівня розвиненості соціальної інфраструктури є можливою лише з врахуванням бачення самого населення, що передбачає вимірювання рівня задоволеності показниками поширеності, доступності та якості послуг, які надаються соціальними структурами. Наявність такої інформації надає можливості більш швидкого реагування на проблеми, що виникають у соціальній сфері та турбують населення як основного споживача соціальних послуг.

Як і будь-яка інша послуга, послуги соціальної сфери, характеризуються особистим сприйняттям населення, що їх споживає. Тому, для більш ефективної оцінки рівня розвитку соціальної інфраструктури міста та перспектив формування бренду соціально орієнтованого міста, актуальним є дослідження особистого ставлення кожного члена громади до якості та комфортності проживання у ньому. Можливість здійснення такої оцінки існує завдяки проведеним опитуванням соціологічної групи «Рейтинг» від імені міжнародного республіканського інституту за фінансової підтримки уряду Канади – «Муніципальне опитування – Маріуполь» у 2015-2020 роках [94, 95, 110, 111, 112]. Цільовою групою для проведення опитування були

обрані особи (громадяни України), у віці від 18 років, які проживають на території міста. Статистична похибка не перевищує 3,5%, а вибірка враховує репрезентативний розподіл населення за статтю та віком, це дає змогу стверджувати про можливість інтерпретації отриманих даних та розповсюдження їх на генеральну сукупність.

Перш за все, слід зазначити, що мешканці міста, в цілому, більш позитивно оцінюють ситуацію, яка відбувається в місті та напрям справ у порівнянні з ситуацією, що є сьогодні в Україні (рис.2.9). В більшості стан справ в Україні жителі міста, до 2018 року оцінювали, як той, що йде у неправильному напрямку, з 2019 року суб'єктивне бачення стану справ покращилось і збільшилось до позитивних майже 30% у 2020 році. Щодо справ у місті, вони на думку жителів є набагато кращими ніж в країні в цілому. Якщо з 2016 до 2018 року правильний вектор розвитку міста зазначали третина опитаних, то починаючи з 2019 року чисельність задоволених склала вже 63%. Такі показники підтверджують доцільність та ефективність впроваджених реформ, що реалізуються у місті.

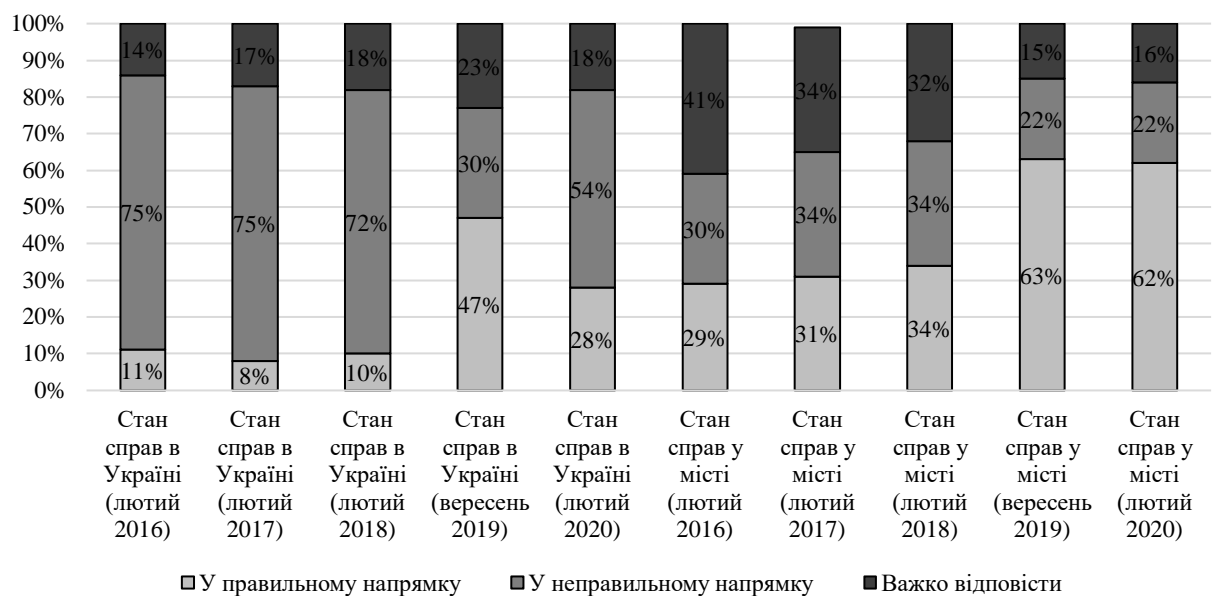

Рис. 2.9. Порівняльна оцінка населенням справ у місті та країні [111, 112]

Найбільш показовими, з точки зору оцінки якості надання соціальних послуг в країні, є аналіз індексу задоволеності якістю сфери послуг населення міста Маріуполя, у порівнянні з іншими крупними містами країни (рис. 2.10).

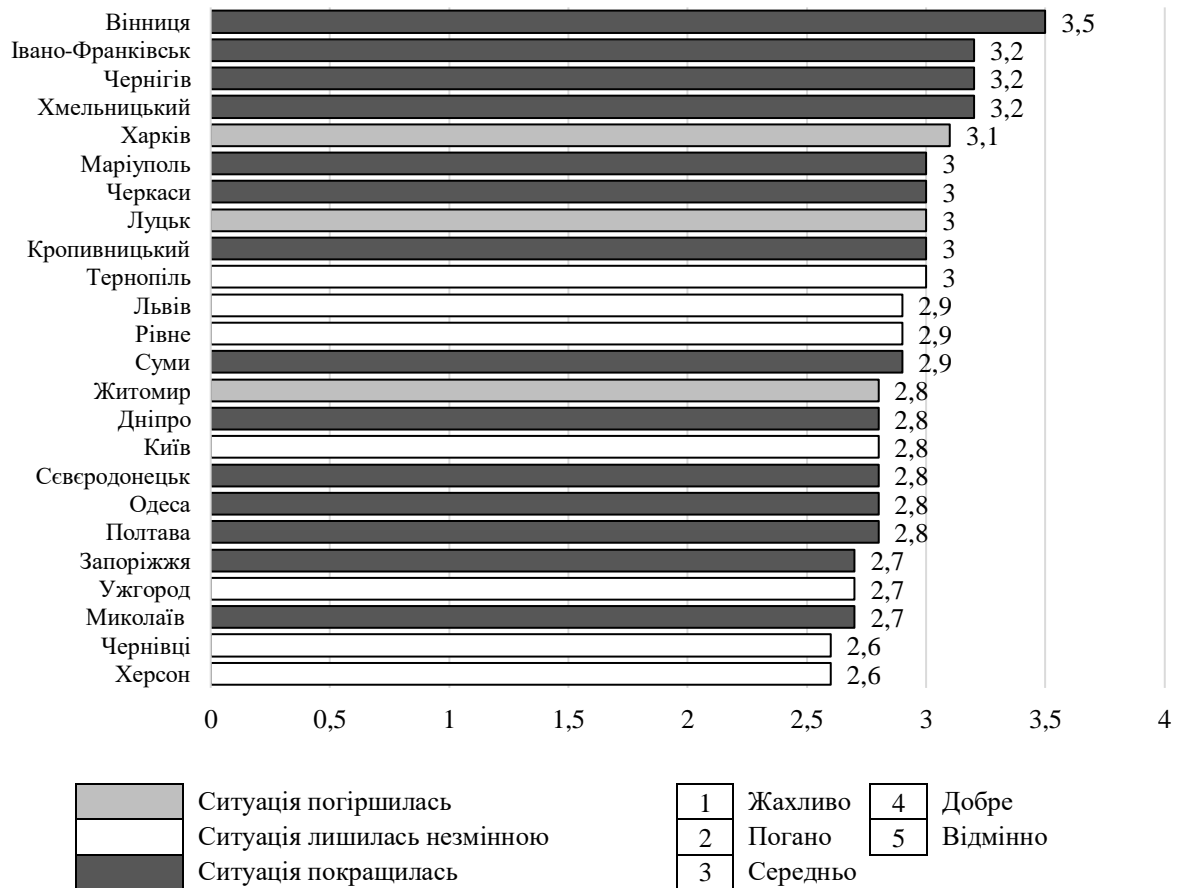

Рис. 2.10. Індекс задоволеності якістю сфер та послуг населенням міст [111, 112]

Перше місце у загальному рейтингу сприйняття якості соціальних послуг посідає місто Вінниця, яке отримало у ході дослідження індекс 3,5 з максимально можливих п'яти. За поставленими рамками цей рівень оцінюється як середній. Для Маріуполя значення індексу знаходиться на рівні 3 балів (середній рівень), попереду залишились, такі міста, як: Харків (3,1 бали), Хмельницький, Чернігів та Івано-Франківськ (по 3,2 бали). Найменші показники індексу отримали Чернівці (2,6), Херсон (2,6), Миколаїв, Ужгород, Запоріжжя (по 2,7 бали). Позитивним, з точки зору оцінки динаміки змін якості є те, що за останні два роки значення індексу в

Маріуполі, не дивлячись на достатньо близьке його розташування до зони проведення АТО, залишилось незмінним, поряд з містами, в яких мало місце погіршення ситуації, це Житомир, Харків та Луцьк.

Порівняльна оцінка індексу задоволеності якістю послуг за окремими сферами (рис. 2.11) показує достатньо високі результати Маріуполя в загальному рейтингу. Особливістю цього міста є те, що майже всі показники розвитку (крім екології та медичних закладів), є дуже рівномірно розвиненими, їх відхилення у рівні задоволення складає лише 0,3 бали, тоді як більшість інших міст має відхилення більш ніж 0,8 бали. Місто посідає третє місце за рівнем розвитку інфраструктури (3 бали), залишаючи попереду лише такі міста, як Вінниця та Чернігів (відповідно 3,35 та 3,05 бали). Індекс якості комунальної сфери, складає 3,35 бали (5 місце), а індекс якості гуманітарної сфери 3,3 бали (8 місце), що є вищим за середній показник серед досліджуваних територіальних одиниць [77].

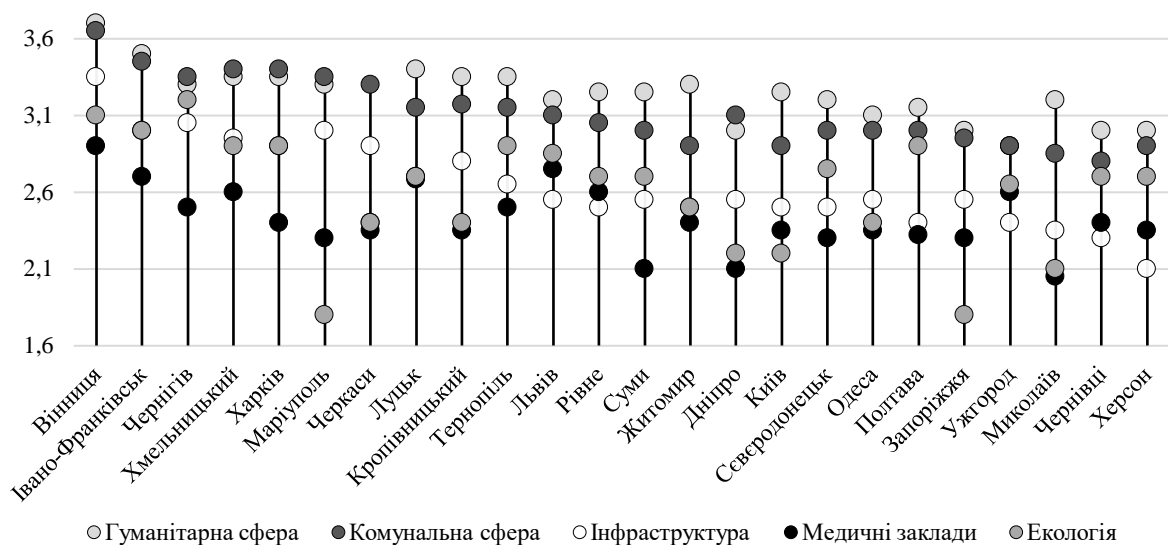

Рис. 2.11. Індекси задоволеності якістю послуг за сферами розвитку (2020 рік) [112]

Серед негативних показників, що знижують загальний рейтинг міста за якістю сфер і послуг є індекс якості медичних закладів, який у 2020 році знаходився на межі 2,3 бали, що відносить Маріуполь на 19 місце, проте слід зазначити, що в цілому в Україні більшість громадян оцінюють якість

медицини, як низьку (середній показник дорівнює 2,42 бали). Слід зазначити, що у 2017 році Маріуполь мав значення індексу якості медичних послуг у 2,9 балів, що відносило його до групи лідерів у цій сфері. Окремим винятком в позитивній якості сфер та послуг м. Маріуполя є екологічна сфера, за оцінкою якої місто посідає передостаннє місце, зі значенням 2,1 бали, гіршим є показник тільки у м. Запоріжжя (2,05 бали). Причиною цієї ситуації, в першу чергу, є те, що саме ці два міста є найбільш промислово спрямованими, мають металургійні комбінати та інші виробничі підприємства, діяльність яких суттєво впливає на якість повітря та забруднення водних басейнів.

Оцінка суб'єктивного сприйняття населенням якості окремих галузей соціальної інфраструктури дала змогу отримати результати більш детального характеру.

Освіта є найголовнішим компонентом соціальної інфраструктури, яка формує рівень людського розвитку. Оцінка якості освіти була здійснена за трьома напрямками, які реалізуються в місті: послуги, які надаються в дитячих садках, послуги, які надаються у загальноосвітніх школах та послуги, які надаються в університетах, технікумах та коледжах міста. Якість дошкільної освіти більшістю жителів м. Маріуполя оцінюється як «добра» (27% опитаних) та «середня» (26% опитаних), у порівнянні з попереднім періодом спостерігається поступове скорочення рівня задоволеності, зокрема у 2017 році 41% опитаних оцінювали стан сфери дошкільної освіти, як «добрий», а 33%, як «середній» (рис. 2.12) [94, 95].

Результати суб'єктивних оцінок показують нестабільний характер змін якості середньої загальної освіти. Якщо у 2016 році питома вага оцінок «добре» дорівнювала 30%, то вже в 2017 році позитивну оцінку отримали 43%. Проте, слід зазначити, що такий ефект був нестабільним і вже в 2020 році показник задоволеності склав 35%, а крайньої незадоволеності 12% (що в 3 рази більше ніж у попередні періоди). Схожою нестабільною тенденцією

характеризується й вища та професійна освіта, у 2020 році надали їй оцінку «добре» 38% (при 43% у 2016 р.), а оцінку «погано» - 7% при 2% у 2015 році.

Погіршення ситуації у сфері оцінки споживачами якості освіти пов'язано, в першу чергу, з загальнонаціональними реформами, які активно впроваджуються в країні та не є популярними у населення. Окрім того, окремим викликом для системи освіти стала коронавірусна криза, яка спричинила перегляд традиційних підходів до навчання, збільшивши роль батьків через впровадження дистанційного навчання, а також оголивши актуальні питання недостатнього рівня компетентності викладачів в організації віддалених форм освіти.

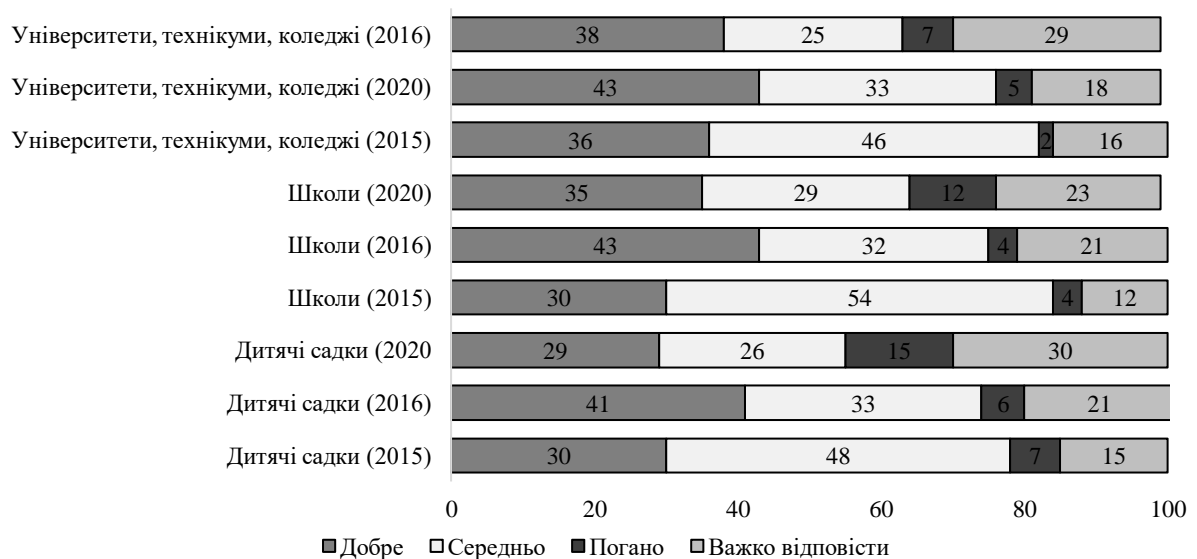

Рис. 2.12. Оцінка населенням якості освітніх послуг, які надаються в місті [94, 95]

Медичне обслуговування та комфортність проживання осіб з інвалідністю виступають одними з визначальних ознак рівня розвитку суспільства та соціальної інфраструктури міста. За суб'єктивними оцінками жителів м. Маріуполь близько 50% респондентів оцінюють якість надання соціальних послуг в медичних закладах, як «поганий», цей показник має негативні тенденції до погіршення, за останні три роки питома вага осіб кардинально незадоволених медициною в місті збільшилась майже в двічі. В середньому, значення індексу якості медичних закладів скоротилось з 3 балів

у 2017 році до 2,3 бали у 2020 році. На сьогодні цілком задоволеним залишається лише 1% населення, а оцінюють якість медичних послуг як «добру» 9% населення (рис. 2.13). Підкреслює низький рівень якості медичних послуг у місті й виокремлення населенням на перше місце необхідності пріоритетного для місцевої влади розвитку медичних закладів (50% опитаних), при цьому 7% населення зазначають, що відповідні дії та поштовхи вже в місті є в цій сфері, що говорить про наявні перспективи та резерви розвитку медицини у місті на майбутнє. В цілому, слід зазначити, що зменшення рівня задоволеності сферою медичних послуг не є проблемою лише Маріуполя, ця проблема носить загальнонаціональний характер та виражається тотальною незадоволеністю медичними реформами, які реалізуються на державному рівні, зокрема переходом до сімейної медицини, погіршенням якості обслуговування профільними фахівцями, скороченням числа медичного персоналу та кількості медичних послуг, які населення може отримати безкоштовно, тощо. Окрім того, накладають значний відбиток на якість й глобальні епідеміологічні проблеми, які збільшують завантаженість закладів охорони здоров'я та формують нові виклики до підходів та методів боротьби з хворобами.

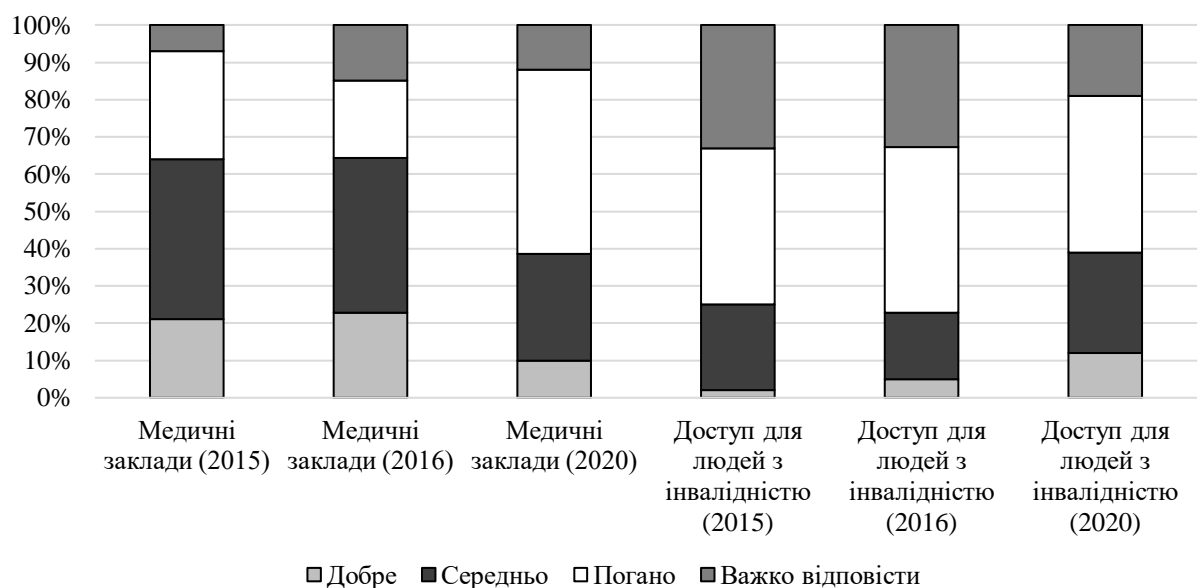

Рис. 2.13. Оцінка населенням якості медичних послуг у місті та свободи доступу інвалідів до інфраструктури [94, 95]

Стосовно забезпечення прав інвалідів, вільного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури та комфортності проживання в місті, то суб'єктивні оцінки є невтішними. Майже половина опитуваних (42% у 2020 році), визнали рівень доступності для людей з інвалідністю, як «поганий». Проте, спостерігається незначна тенденція покращення цього показника у порівнянні з минулими роками. Так, наприклад, питома вага осіб, що визнали доступність як «добру» зросла у 2020 році у порівнянні з 2016 роком на 7 в.п. та склала 12%, а чисельність осіб, що дають «середні» показники збільшилась на 9 в.п. та дорівнює 27%. Проте, ці показники залишаються ще достатньо низькими. Особливо негативною рисою є той факт, що майже п'ята частина опитуваних (19%) не змогли відповісти на поставлене запитання, що свідчить про відсутність об'єктивних фактів наявності інклюзивної політики інтеграції людей з інвалідністю у суспільство [95]. Невтішними є й результати опитування щодо зручності пересування містом особам з інвалідністю, середня оцінка у 2020 році дорівнювала 2,5 бали, що оцінюється, як нижче за середню.

В зв'язку з цим, актуальним є питання необхідності розробки спеціалізованих програм на рівні міста щодо розширення можливостей для людей, які мають інвалідність. Показовим для оцінки міста є аналіз його окремих показників на рівні інших територіальних одиниць. Так, не дивлячись на те, що в цілому суб'єктивна оцінка ставлення населення, суспільства та місцевої влади до людей з особливими потребами в Україні є достатньо низькою, в середньому варіюється від 2,8 до 1 бала з 5 можливих, Маріуполь посідає вищі за середньоукраїнські позиції за цим показником. Так, особисте ставлення до людей з особливими потребами в середньому мешканці міста оцінюють в 2,7 бали, ставлення людей у близькому оточенні у 2,3 бали, ставлення міської влади до проблем інвалідів у 1,5 бали (9 місце з 24 міст, у яких проводилось опитування) [95].

Критично важливим у контексті людського розвитку є такий елемент соціальної інфраструктури як розвиток культури та спорту. Майже 70%

опитаних мешканців міста, оцінюють якість спортивних закладів, як «добру» та «середню», при цьому позитивне ставлення до цих інфраструктурних елементів зростає щороку, так, питома вага осіб які визнали якість, як «добру» у 2020 році, порівняно з 2015 роком, збільшилась на 14 в.п.

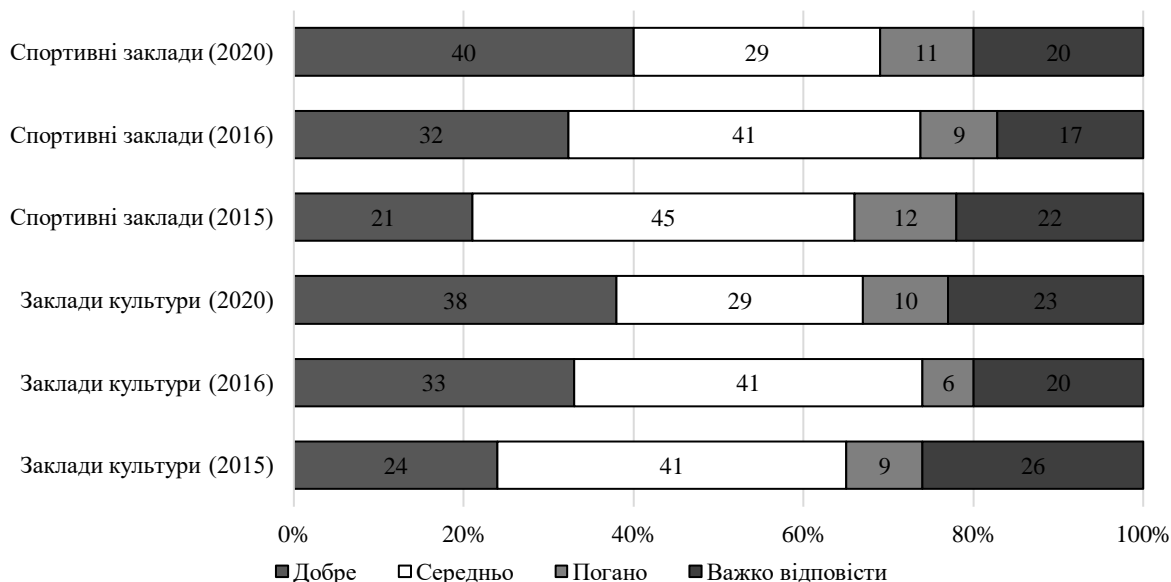

Рис. 2.14. Оцінка населенням якості спортивних та культурних закладів та заходів, які проводяться у місті [94, 95]

Кількість осіб, які є незадоволеними якістю спортивних закладів поступово зменшується і у 2020 році складає 11% респондентів. Щодо закладів культури, то оцінка їх якості також є більш ніж позитивною. Близько 38% опитаних жителів міста поставили культурним заходам оцінку «добре», це на 14 в.п є більшим, ніж у 2015 році. Має місце скорочення числа оцінок якості закладів культури на рівні «середньо» - 29% у 2020 році та 41% у 2016 році, але в більшості їх скорочення відбувається за рахунок переходу респондентів до більш вищих оцінок. Негативне ставлення респондентів є незначним: від 10% за оцінками 2020 року до 6% за оцінками 2016 року. Особливістю отриманих результатів опитування є те, що при оцінюванні цих елементів соціальної інфраструктури було визначено наявність достатньо великого прошарку респондентів, які не змогли дати відповідь на поставлене питання (23% для закладів культури та 20% для спортивних закладів), це

свідчить про низьку активність участі населення у спортивному та культурному житті міста, що не дає можливості належним чином оцінити їх якість. Наявність визначеної особливості потребує пошуку сучасних важелів збільшення активності населення, зацікавленості в особистому культурному розвитку та підтримці здорового способу життя [77].

Комунальна інфраструктура та доступ до різноманітних комунальних послуг відіграє одну з найважливіших ролей у формуванні комфортності проживання жителів міста. До її структури можна віднести такі ключові складові, як водопостачання, каналізацію, опалення та вивіз сміття. В цілому суб'єктивна оцінка за цими напрямками в Маріуполі є вищою за середню. Так, якість надання послуг з водопостачання оцінюється більшістю як «добра» та «середня» (відповідно 46% та 31%), ствердливим є те, що за цим напрямом спостерігається збільшення позитивних оцінок населення за рахунок скорочення негативного сприйняття (чисельність осіб, які визнали цю послугу на рівні «погано» скоротилась з 24 до 22% (у 2017 році це значення сягало 14%) (рис. 2.15). Стосовно якості водовідведення у місті, оцінки жителів, так само, є високими, близько 38% населення визнали їх «добрими», а 35% «середніми» [95]. При цьому, слід зазначити, що різке скорочення негативних оцінок, яке відбувалось у 2017 році, зробило крок назад збільшивши погані оцінки каналізаційних систем за рахунок скорочення оцінок «середньо», що свідчить про необхідність більш детального розгляду цієї проблеми на рівні управління комунальними службами міста.

Не дивлячись на поточні проблеми, які існують в Маріуполі з вивезенням та утилізацією сміття та завдяки наявності чітких дій місцевої влади в цій сфері, оцінка якості послуг зі збору та вивезення сміття у місті є високою, більш ніж 60% опитаних у 2020 році поставили оцінку «добре», що майже в два рази є більшим за показник попереднього періоду (27% у 2015 році). Щодо якості опалення у місті, то оцінки жителів є різнобічними, так половина респондентів визнала якість цієї послуги на рівні «добре», однак при цьому майже шоста частина (15%) маріупольців, все ж таки відчують

на собі погану якість системи опалення у своїх будинках. Причиною такого різноманітного бачення цієї проблеми є нерівномірна розвиненість комунальної інфраструктури міста, застарілість обладнання котелень, а також недостатня поширеність енерго- та теплозберігаючих технологій в будинках, відсутність сучасного утеплення приміщень тощо.

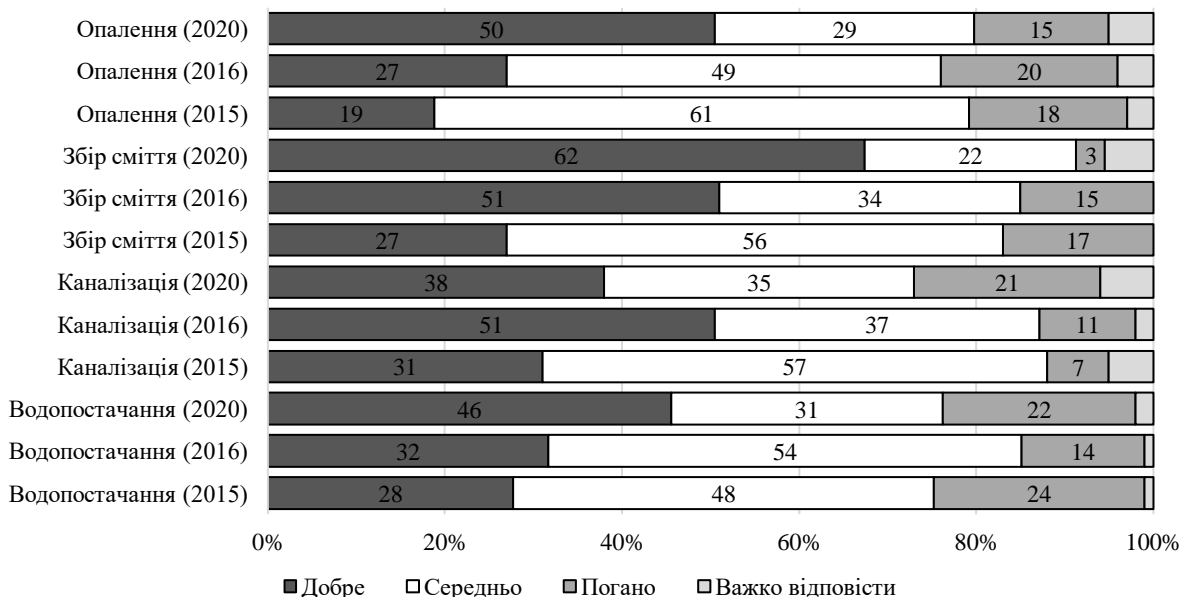

Рис. 2.15. Оцінка населенням якості надання комунальних послуг у місті [94, 95]

Важливим фактором оцінки комфортності проживання у місті є зручність переміщення по ньому, як для тих, хто має власне авто, так і для тих, хто користується громадським транспортом або ходить пішки. За загальною оцінкою зручності пересування більшість опитаних жителів міста визначають її на рівні вище за середній. Так, 46% пішоходів та 52% пасажирів громадського транспорту оцінюють зручність міста на рівні «добре», майже третя частина (близько 31%) надають оцінку – «середньо». Схожою є ситуація при оцінюванні зручності водіями приватних автомобілів, 42% з них висловлює думку про добрий рівень, а 31% про середній рівень зручності міста. Винятком в позитивній оцінці можливостей пересування по місту є велосипедисти, 27% з яких визнали стан зручності як «поганий», а 6% як «жахливий» [77]. Це говорить про необхідність розбудови у місті місць

для велопогулянок, а також створення мережі велодоріжок, адже можливості вільного використання цього транспортного засобу не лише збільшують мобільність населення, а й покращують екологію міста та створюють умови для поширення здорового способу життя серед населення. Окрім того, зазначають наявність проблем в пересуванні містом й люди з дитячими візками та обмеженими можливостями, серед них «поганий» рівень зручності визнали відповідно 35% та 45% опитаних.

Щодо предметної оцінки населенням міста якості дорожньої та транспортної інфраструктури, то її результати є менш позитивними, хоча мають переважно плюсову динаміку (рис.2.16).

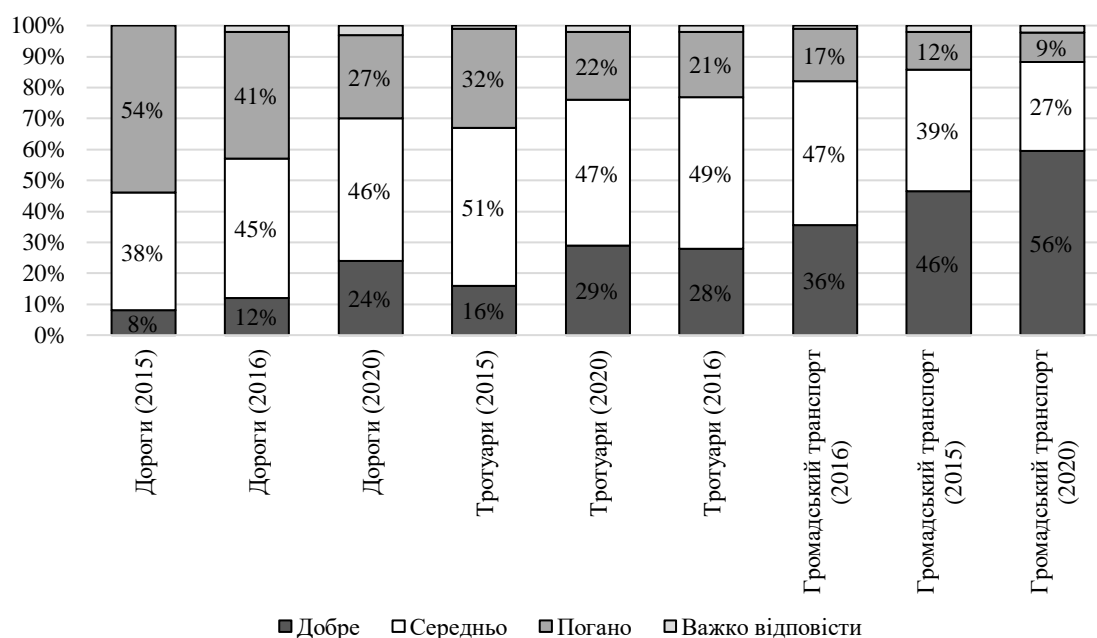

Рис. 2.16. Оцінка населенням міста стану доріг та транспортної інфраструктури [94, 95]

Так, у 2016 році більше половини опитуваних (41%) вважали стан доріг «поганим», у 2020 році чисельність таких респондентів зменшилась та склала 27%, при цьому оцінку «середньо» надали 46% опитуваних, а «добре» 24%. Не дивлячись на позитивні тенденції, наявність проєктів реконструкції дорожньої магістралі, стан доріг у м. Маріуполь залишається ще достатньо низьким. Основною причиною цього є переважання здійснення часткового

ремонту асфальтного покриття, поряд з наявною необхідністю реалізації його повної заміни. Окрім того, погіршує стан доріг військова та важка техніка, яка в зв'язку з близьким розташуванням зони військових дій, змушена проходити містом. Тротуарна зона оцінюється опитуваними трохи краще, так 16% у 2015 році вважали її якість «доброю», а 51% - «середньою», в 2020 році цей показник покращився та отримав 28% оцінок «добре» та 49% оцінок «середньо», таким чином оцінки «погано» знижені на 11 в.п.

Позитивними є оцінки жителями м. Маріуполь рівня розвитку транспортної інфраструктури та громадського транспорту. За їх баченням у 2020 р. 56% вважали його «добрим» (у 2015 р. цей показник складав 36%), а 27% - «середнім» (у 2015 р. – 47%), негативне сприйняття склало лише 19% (17% у 2015 р.). Наявність позитивної динаміки пов'язана з розгалуженістю транспортної інфраструктури у місті, оновленням рухомого складу, а також впровадженням систем он-лайн відстеження міського транспорту, за допомогою якої кожен може подивитись розклад руху усіх міських та приміських маршрутів, побудувати оптимальні маршрути руху та схеми зупинок, а також побачити поточне місцезнаходження громадського транспорту.

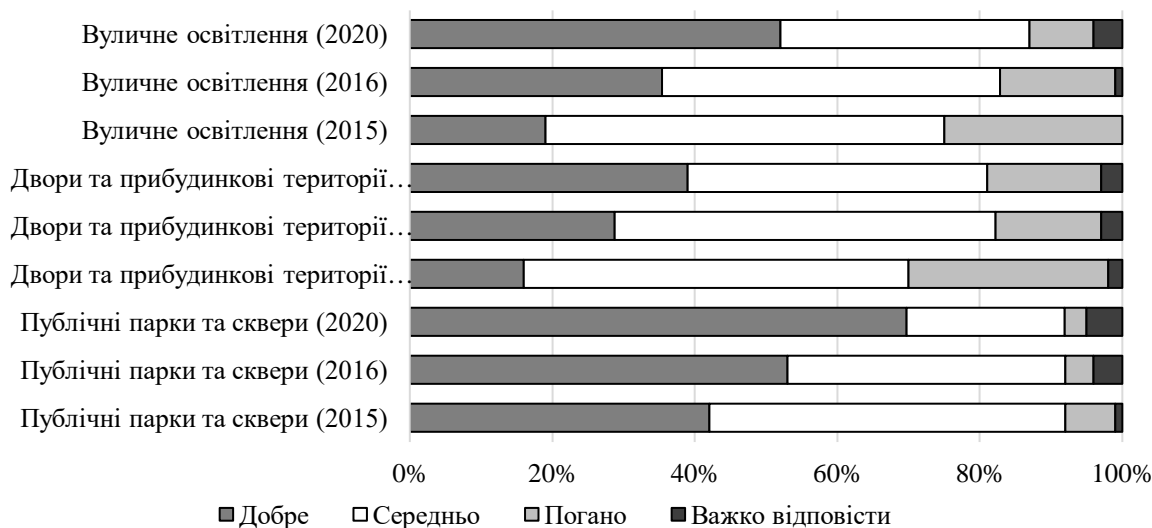

Рис. 2.17. Суб'єктивна оцінка сприйняття населенням благоустрою міста [94, 95]

За баченням населення м. Маріуполь, рівень та якість благоустрою міста є високою. Більшість опитаних оцінюють якість наявних публічних парків та скверів на рівні «добре» - 69% опитаних у 2020 році; 22% - розцінюють їх якість як «середню» і лише 2% визначають найнижчий рівень. Такій позитивній динаміці сприяла реконструкція парків та скверів у місті, яка відбувалась останніми роками. Стосовно вуличного освітлення, то його якість оцінюється також на достатньо високому рівні, більш ніж 85% вважають її «доброю» або «середньою». Порядок у дворах та прибудинкових територіях у місті забезпечується завдяки створеним об'єднанням мешканців (ОСББ) або житлово-комунальними підприємствами міста. У 2020 р., у порівнянні з 2015 р. відбулось значне збільшення задоволення цією сферою. Так, якщо у 2015 р. оцінку «добре» поставили 16% населення, то в 2020 р. питома вага цієї оцінки збільшилась до 39%, при цьому рівень оцінки «середньо» скоротився до 42%. Прогнозовано, що збільшення кількості ОСББ та якості надання послуг призведе в майбутньому до збільшення кількості задоволених [95].

Безпека в геополітичному становищі м. Маріуполя є вирішальним фактором у забезпеченні сприятливого соціального середовища у місті. Серед жителів міста у 2020 р. лише 18% зазначили, що почуваються цілком в безпеці у вечірні години, це на 9 в.п є більшим ніж у 2017 році. Третина опитаних (38%), відповідаючи на питання щодо безпеки визнали, що почуваються переважно безпечно, інша частина (40%) лише інколи почуваються у безпеці або взагалі не відчують її. Такий стан справ з безпекою життя є критичним, у порівнянні з іншими регіонами країни м. Маріуполь поступається лише м. Херсону, безпеку в якому населення оцінює ще нижче. В цілому українські показники безпеки, у порівнянні з іншими країнами знаходяться на середньому рівні поряд з Угорщиною, Італією, Туреччиною, Болгарією та Грецією. Низький рівень безпеки в м. Маріуполь є наслідком наближення до зони АТО, що є проблемою не регіонального, а загальнонаціонального масштабу. Одним з інструментів, який

впроваджується на рівні міста з метою збільшення безпеки, є створення нової поліції, покликаної забезпечувати порядок. Створення поліції нового формату дозволило покращити рівень безпеки та рівень задоволеності їх роботою серед жителів міста. Так, у порівнянні з 2015 р. рівень оцінювання якості збільшився: рівень «добре» - з 22 до 25%; «середньо» з 25 до 29% у 2020 році [95]. Однак, майже чверть населення не може відповісти на питання, що з одного боку може бути обумовлено або необізнаністю щодо результатів відповідної роботи, або недостатньою відкритістю респондентів до надання відповідей.

Екологія є одним з ключових факторів, який викликає занепокоєння у жителів міста, це підтверджують як об'єктивні показники значень викидів у навколишнє середовище, так і сприйняття населення. Лише 16% оцінюють екологічний стан в місті як «добрий», а 39% як «середній», близько 42% вважають стан навколишнього середовища поганим та дуже поганим. Головною причиною такого становища є знаходження в місті металургійного комбінату, який здійснює свої викиди. Незадоволеними є мешканці й станом водного басейну Азовського моря, який знаходиться на території міста. Проте, слід відзначити наявну позитивну динаміку в цій сфері, так кардинально погані показники оцінки екології за останні 5 років скоротились на 30 в.п., що свідчить про ефективність змін, які впроваджуються у місті в цій сфері.

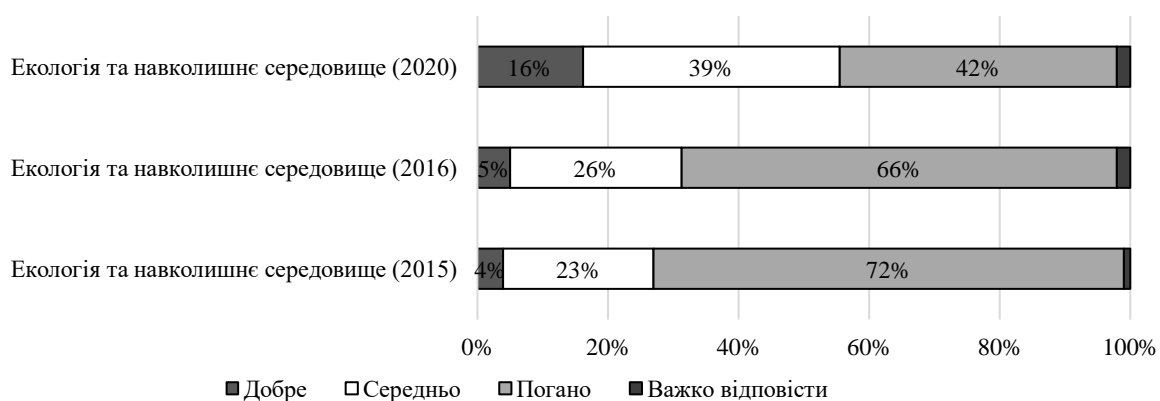

Рис. 2.18. Сприйняття населенням екології та стану навколишнього середовища у місті [94, 95]

Здійснення порівняльної оцінки сприйняття населенням рівня розвитку соціальної інфраструктури в м. Маріуполь та інших городах України дозволило визначити ціле коло позитивних відмінностей. Майже за більшістю компонент, які входили до оцінки, Маріуполь продемонстрував вищі за середні показники (рис.2.19). Так, оцінюючи якість освітньої сфери маріупольці поставили в середньому 3,3 бали школам, 3,2 бали дитячим садкам та 3,5 бали університетам, технікумам та коледжам, з максимально можливих 5 балів. Середні показники в цій сфері по Україні є аналогічними. Трохи нижчими за національні є показники оцінки медичних закладів, у 2020 році в м. Маріуполь якість в цій сфері складала 2,3, а середній показник по всім містам 2,4 бали. Це говорить про низький рівень розвитку медицини в цілому та актуалізує потребу реалізації додаткових заходів на місцевому рівні в межах реформування медичної сфери. Більшими за середні є суб'єктивні показники якості спортивних та культурних закладів; їх якість знаходиться на рівні вище за середню та оцінюється однаково в 3,4 бали, в інших містах усереднений показник дорівнював 3,1 бали для спортивних закладів та 3,3 бали для закладів культури. Стосовно показників комунальної сфери, то в цьому блоці, за трьома блоками (каналізація, збір сміття, опалення) Маріуполь має більші за середні показники, відповідно 3,1, 3,6 та 3,4 бали. Однак, за якістю водопостачання місто дещо поступається більшості інших. Однією з причин занижених показників в цій сфері є пошкодження тепло- та водосистем від наслідків проведення АТО. Слід зазначити, що місто виступає одним з лідерів в оцінці якості збору сміття, його показник позитивно відхиляється від загального на 0,6 бали.

Позитивною рисою соціальної інфраструктури Маріуполя та результатом впливу на місцевому рівні є якість доріг, тротуарів, парків та скверів мешканцями, яка оцінюється на рівні набагато більшим за середній. Якість доріг та публічних парків була оцінена на 0,3 бали вище, а розвиненість транспортної інфраструктури на 0,5 балів вище ніж середня. Найбільш негативною, з точки зору порівняльної оцінки якості послуг у м.

Маріуполь, є оцінка чистоти навколишнього середовища населенням, вона поступається іншим на 0,7 балів та складає 1,8 бали та оцінюється як «погана». На низькому рівні залишаються оцінки доступу до соціальної інфраструктури людей з обмеженими можливостями, у місті показник якості складає 2,5 бали, проте він є вищим за загальнонаціональний на 0,3 бали. Це підтверджує актуальність наявної в Україні проблеми низького рівня інклюзивності суспільства та доступності соціальної інфраструктури для таких верств населення.

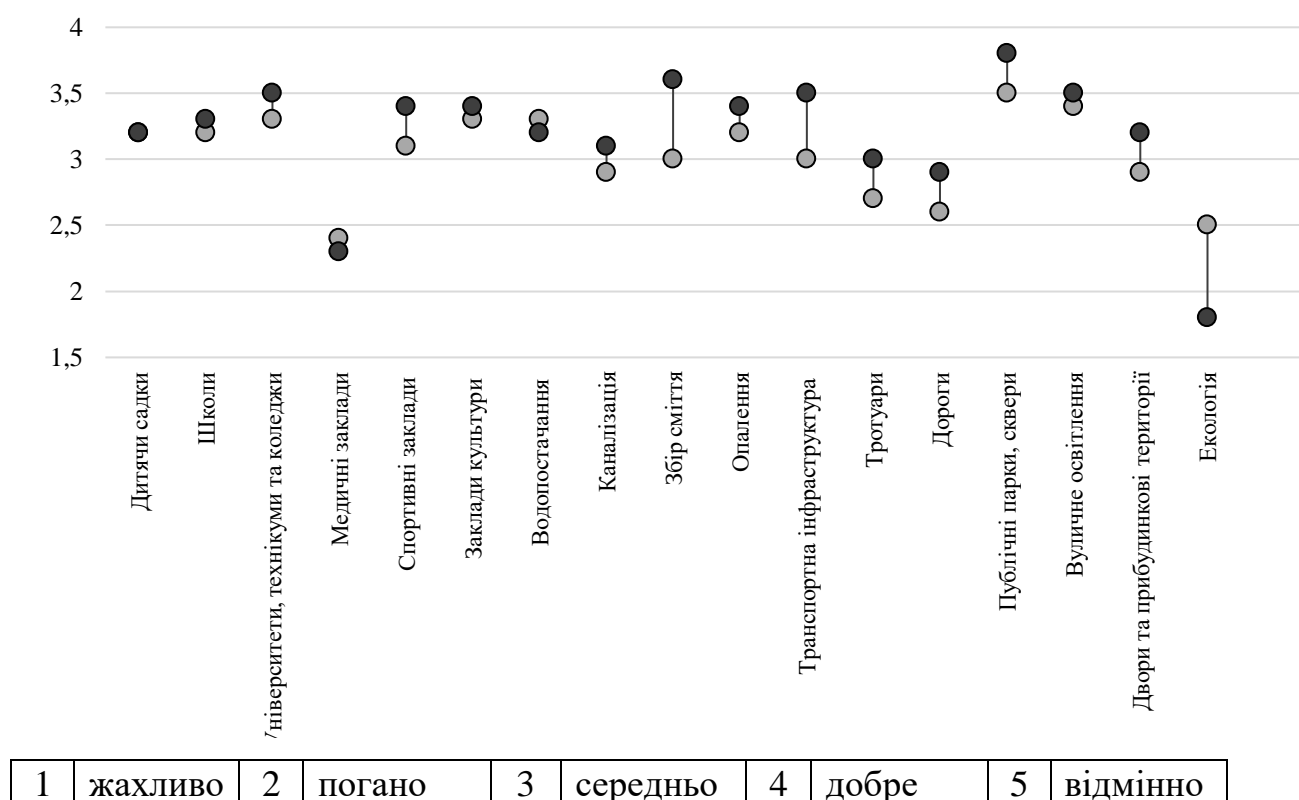

Рис. 2.19. Співставлення оцінки якості соціальних послуг, які надаються у місті, 2020 р. [95, 112]

Вирішальним показником оцінки якості соціальної інфраструктури в місті є відчуття гордості за нього місцевим населенням. Проведене муніципальне соціологічне дослідження показало, що близько 82% населення м. Маріуполь пишаються своїм містом. Головними причинами гордості за місто вони відзначають його привабливість для туристів та гостей (42%); збереження у місті культури и традицій країни/регіону (31%); добрі побутові

умови для життя. Серед тих жителів, які визнали, що однозначно чи скоріше не пишаються містом, більшість не змогли повністю сформулювати причини та надали відповідь «не має взагалі чим пишатись» - 46%, а 29% відмітили, що їм важко відповісти на це питання (рис. 2.20).

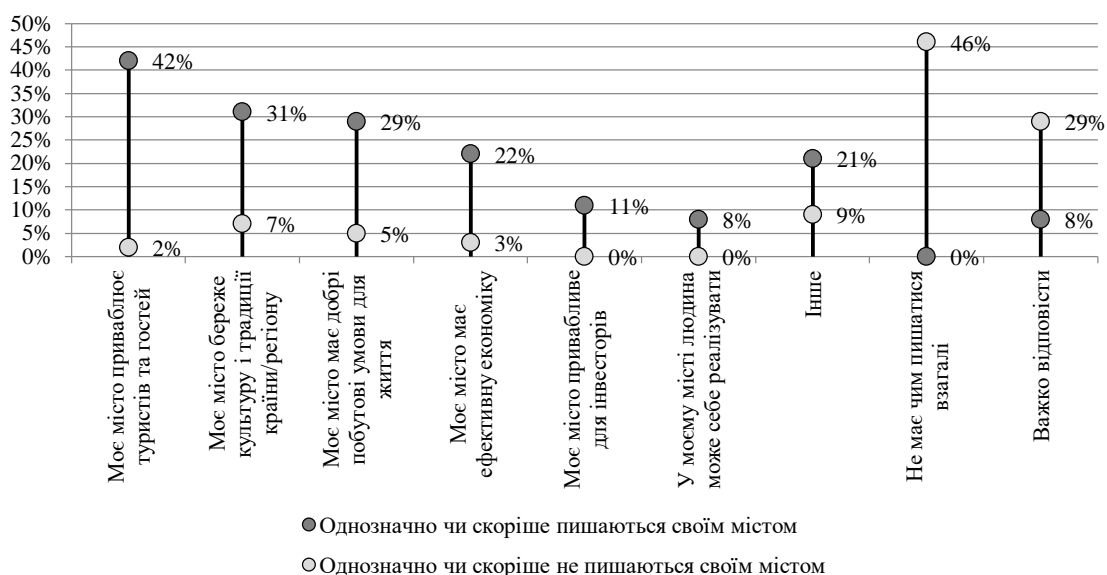

Рис. 2.20. Причини відчуття жителями гордості за своє місто, 2020р.

[95]

Висновки за результатами проведеного аналізу дають підстави для виокремлення ряду характерних рис сприйняття населенням соціальної інфраструктури міста та якості послуг:

населення Маріуполя вважає, що динаміка модернізації соціальної інфраструктури в їх місті є вищою ніж в країні в цілому;

задоволеність населення якістю соціальних послуг в місті знаходиться на середньому рівні, що є кращим показником ніж у більшості обласних центрів України;

місто має вищі за середні показники оцінки розвитку інфраструктури, безпеки, гуманітарної та комунальної сфери;

в Маріуполі за суб'єктивним сприйняття жителів зафіксовано один з найнижчих показників якості навколишнього середовища (екології) і його значення у порівнянні з минулими роками погіршується;

більше 70% оцінюють якість освіти, що надається в дитячих садках, школах та університетах міста на рівні «добре» та «середньо»;

якість медичних закладів та послуг, що в них надаються з кожним роком погіршується і поточні значення є критичними – 50% незадоволених;

більше третини населення міста не надає відповіді щодо рівня доступу осіб з обмеженими можливостями до соціальної інфраструктури міста, що свідчить про недостатній рівень уваги суспільства до проблем цих верств населення;

рівень включеності у життя громади людей з інвалідністю є низьким;

протягом останніх років поступово покращується якість послуг, які надаються в спортивних та культурних закладах міста, близько 40% населення є повністю задоволеними, а третина має середній рівень задоволення;

одним з негативних чинників комунальної сфери більшість населення визнає якість питної води та стабільність водопостачання, повністю незадоволеними є майже чверть опитаного населення;

маріупольці в цілому позитивно оцінюють стан транспортної інфраструктури та можливості пересування по місту, винятком є лише велосипедисти, третина яких визначає рівень можливості їх безпечного пересування містом як «поганий» та «жахливий»;

за оцінками населення стан доріг в місті знаходиться на середньому рівні, проте, відзначається потреба повного або часткового капітального ремонту окремих ділянок;

близько 70% населення міста є задоволеними якістю парків та скверів та визначають їх як один з найбільших здобутків місцевої влади;

спостерігається середній рівень якості облаштованості дворів та прибудинкових територій, не вистачає сучасних дитячих майданчиків та зелених зон;

з впровадженням системи патрульної поліції рівень довіри населення до органів правопорядку збільшився, поряд з цим, близько чверті опитаних не змогли оцінити якість їх роботи;

більш ніж 82% населення відчувають гордість, що проживають саме в Маріуполі, що підтверджує коректність та точність заходів, спрямованих на формування соціального бренду;

найбільш розповсюдженою відповіддю щодо основних причин гордості за своє місто маріупольці визнають його привабливість для гостей та туристів, збереження у місті культури країни та регіону, а також побутові умови для життя;

в цілому, за суб'єктивним сприйняттям населення, рівень розвитку соціальної інфраструктури міста та якості послуг є середнім, а за окремими показниками навіть вищим за середній.

Загальна оцінка зазначених процесів за сукупністю статистичних та соціологічних показників свідчить про усвідомлення на рівні громади ключових проблем, що турбують населення, виражений позитивний тренд оновлення соціальної інфраструктури, підтримку та прийняття з боку населення зазначених тенденцій та наявність проблем, вирішення яких потребує додаткових зусиль та управлінських заходів.

2.3. Оцінка рівня людського розвитку міста та ступеня впливу на нього соціальної інфраструктури

Економіка XXI століття – економіка знань та цифровізації – потребує формування та застосування інформаційних та управлінських систем, спрямованих на оцінку та моніторинг нематеріального капіталу як основного джерела створення багатства. Актуальна система показників розвитку міст не дає можливості в повній мірі комплексно оцінити наявний людський потенціал у місті та перспективи його розвитку. Існуючі у світі підходи до оцінки людського розвитку зорієнтовані на макровимірювання, що

забезпечує здійснення порівняльного аналізу країн. Поширеним у світі підходом до дослідження людського розвитку є методика, запроваджена Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй, яка включає три основних показника: перший – це рівень матеріального добробуту населення (дозволяє оцінити можливості забезпечення гідного існування в країні та підтримку здорового життя, розраховується, як скорегований показник ВВП на душу населення з урахуванням ПКС); другий – це показник довголіття (відображає можливість населення прожити тривале та здорове життя, розраховується як середньоочікувана тривалість життя при народженні); третій – це рівень освіченості населення (відображає загальний освітній рівень населення країни та існуючі можливості придбання необхідних вмінь, знань та навичок, розраховується як комплексний показник, що на дві третини складається з рівня грамотності населення у віці старше за 15 років та на одну третину з рівня охоплення дітей відповідного віку навчанням). Загальний показник людського розвитку при використанні цієї методики розраховується як інтегральний показник від групових значень компонентних ознак [125]. Можливості використання цієї методики на рівні міста є обмеженими через звужену кількість показників та узагальнений характер результату вимірювання, який не дає можливості деталізувати складові людського розвитку в місті, знайти причини його відставання за окремими показниками та побудувати на цій основі заходи щодо вирішення ідентифікованих проблем.

Апробованим підходом до оцінки рівня людського розвитку, який використовується на регіональному рівні в Україні є національна методика вимірювання людського розвитку для регіонів України, розроблена фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Ця методика включає більш ширший комплекс показників, що групуються за певними сферами впливу: демографічний розвиток; розвиток ринку праці; матеріальний добробут населення; умови проживання населення; рівень освіти населення; стан та охорона здоров'я; соціальне середовище;

екологічна ситуація; фінансування людського розвитку [89]. Кожна з цих сфер має глибинну деталізацію показників та дозволяє забезпечити комплексну оцінку рівня розвитку регіону.

Висновки, отримані за результатами теоретичної частини роботи доводять, що місто має свою специфіку у забезпеченні регуляторних механізмів та підходів до оцінки стану соціальної сфери, специфічним є й рівень доступу до статистичної інформації, адже не всі показники, є доступними та верифікованими на рівні громади. Світова практика оцінювання ефективності розвитку міст налічує велику кількість методик та підходів для аналізу. Серед них найбільш відомими та широко розповсюдженими у використанні є: Індекс розвитку міст (CDI), який було розроблено у 1996 році Організацією Об'єднаних Націй з метою порівняльної інтегральної оцінки рівня розвитку міст за сферами їх життєдіяльності (внутрішній продукт міста, інфраструктура, екологічність переробки відходів, якість охорони здоров'я та освіти) [127]; Індекс глобальних міст (GCI), який було розроблено у 2008 році, даний індекс є унікальним, оскільки оцінює можливості розвитку міст у глобальному просторі, даний показник включає оцінки статистичної та експертної інформації за такими групами як бізнес-активність, людський капітал, інформаційний обмін, культурне надбання та участь у політичному житті країни [130]; Індекс глобальної економічної потужності (GEPI) є багатовимірним показником, що оцінює десять сфер життя міста за 60 показниками оцінки, які включають: інтелектуальний капітал та рівень розвитку інновацій, технологічну готовність, транспорт та безпеку, освіту та охорону здоров'я, економічний розвиток, легкість ведення бізнесу, демографічне становище, ефективність природокористування, рівень доходів населення тощо [128]; Глобальний індекс конкурентоспроможності міст (GCCCI), який було побудовано на основі методології, прописаної у Глобальному індексі конкурентоспроможності країн, але з урахуванням муніципальних особливостей, показник має інтегральний характер

оцінювання та включає 8 груп факторів та 31 показник, серед яких: економічний розвиток, людський капітал, інституційна ефективність, фінансова зрілість, навколишнє середовище, фізичний капітал, соціальний та культурний потенціал.

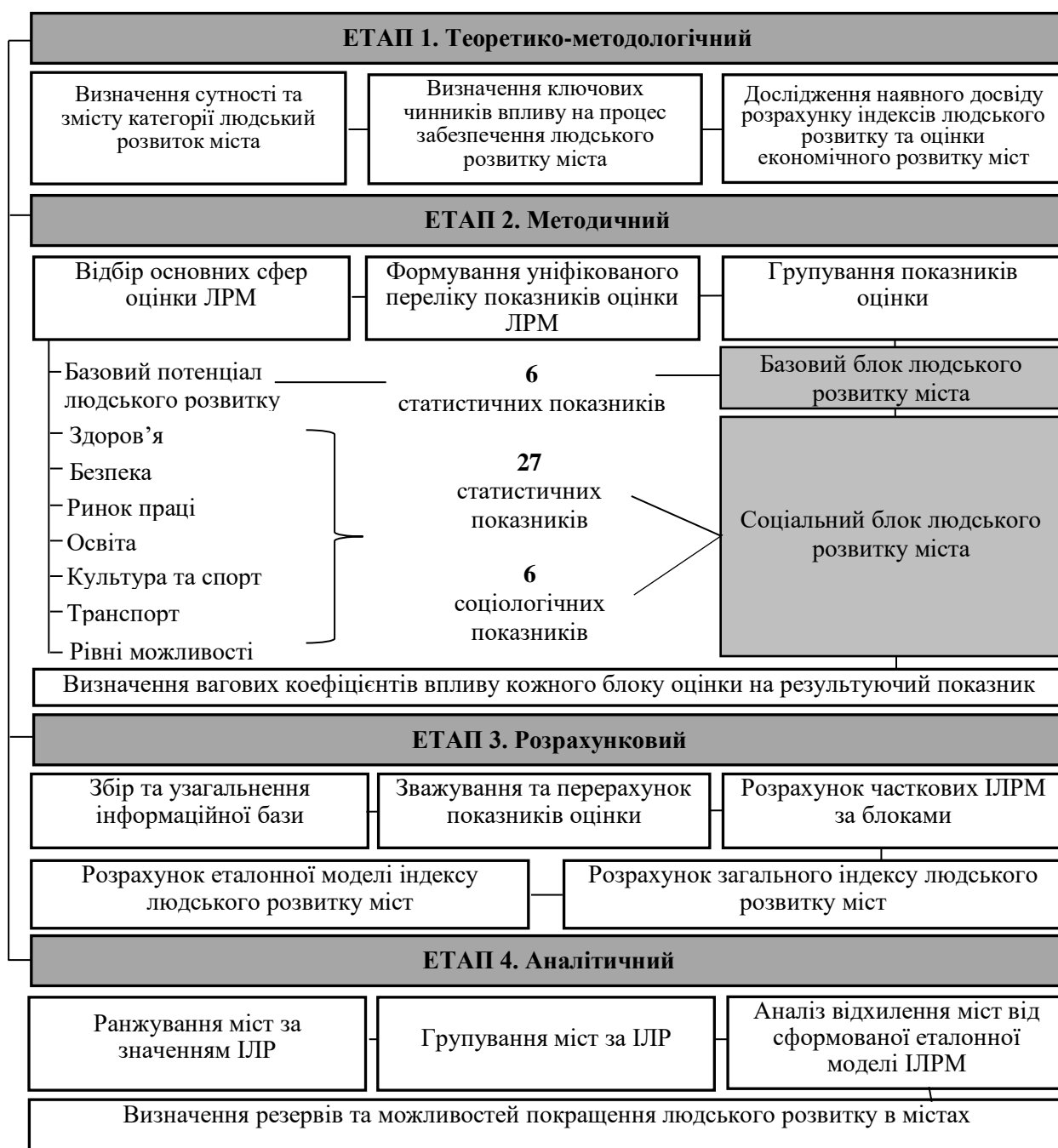
Поєднання переваг та аналіз обмежень наявних методик оцінювання людського розвитку на рівні держави та регіонів з досліджуваними методиками оцінки ефективності діяльності міст, стало підґрунтям для розробки авторських методологічних підходів до побудови індексу людського розвитку громад (міста).

Зазначена методика передбачає здійснення процедури порівняльної оцінки людського розвитку міст на основі використання алгоритму поетапного дослідження (рис. 2.21).

Перший етап – теоретико-методологічний. Його ключовою метою є здійснення глибинного теоретичного осмислення змісту категорії «людський розвиток міста», його особливостей, складових та відмінних характеристик на різних рівнях дослідження. З метою підготовки до здійснення майбутнього відбору показників оцінки на першому етапі відбувається побудова гіпотези щодо ключових чинників впливу на процес забезпечення людського розвитку міста (більш детально зміст зазначеного етапу окреслено в п.1.2. дисертації). Завершальним кроком є дослідження наявного світового та вітчизняного досвіду у сфері розрахунку індексів людського розвитку (на рівні, країн та регіонів) та індексів економічного та соціального розвитку муніципальних одиниць (проаналізований досвід виступає підґрунтям для формування уніфікованих показників оцінки, узагальнення методичних практик та внесення відповідних змін до оціночних показників в майбутньому).

Другий етап – методичний. Передбачає формування (побудову) методики оцінювання людського розвитку міст та включає наступні кроки.

1. Відбір на основі дослідженого досвіду та визначених на першому етапі чинників впливу на забезпечення людського розвитку міста, основних прикладних сфер оцінки.

* побудовано автором

Рис. 2.21. Алгоритм методики розрахунку індексу людського розвитку міста

Перший етап показав, що доцільним є виокремлення таких напрямів оцінки: базовий потенціал людського розвитку (демонструє наявний людський потенціал міста та можливості для базового відтворення); здоров'я

(характеризує поточні та наявні можливості для забезпечення довгого та здорового життя населення), безпека (характеризує рівень соціальної напруженості та базової захищеності населення), ринок праці (характеризує наявні умови для реалізації у сфері праці та рівень добробуту населення), освіта (характеризує можливості накопичення інтелектуальних ресурсів та освітнього потенціалу в межах міста), культура та спорт (характеризує можливості культурного розвитку та забезпечення здорового способу життя населення), транспорт (характеризує можливості мобільності населення), рівні можливості (характеризує відкритість та доступність людського розвитку міста для всіх верств населення).

2. Формування на основі визначених сфер оцінювання (з врахуванням доступної на рівні міст статистичної та соціологічної бази) показників (індикаторів) оцінки людського розвитку міста. Загалом, для реалізації методики оцінки було відібрано 39 показників, з яких 33 статистичні та 6 соціологічних. Зокрема для оцінки базового потенціалу людського розвитку було віднесено: загальну чисельність населення міста, загальне навантаження на осіб працездатного віку; чисельність домогосподарств; кількість житлових приміщень; середню вартість одного м² житла (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Основні показники оцінки базового рівня людського розвитку

Показник оцінки	Одиниця виміру
Загальна чисельність населення міста	осіб
Загальне навантаження на осіб працездатного віку	осіб
Чисельність домогосподарств	одиниць
Середній розмір домогосподарства	осіб
Кількість житлових приміщень (будинків, квартир)	одиниць
Середня ціна вартості м ² житла у місті	грн.

Серед показників оцінки, які дозволяють дослідити основні фактори впливу соціального характеру на рівень людського розвитку міста було відібрано: середню тривалість життя населення, кількість народжених, чисельність померлих, захворюваність на соціально-небезпечні хвороби, в. т.ч. СНІД, кількість лікарняних ліжок, задоволеність населення якістю медичних послуг, кількість померлих від самогубства, кількість померлих з

причини дорожньо-транспортних пригод, кількість вбивств, кількість скоєних крадіжок, рівень забруднення повітря, чисельність зайнятих, чисельність безробітних, чисельність зайнятих на неповний робочий день, середній розмір заробітної плати, чисельність самозайнятих, чисельність осіб з вищою освітою у місті, чисельність студентів, питома вага дітей шкільного віку, які відвідують навчальні заклади, задоволеність населення якістю освітніх послуг, чисельність кінотеатрів, музеїв, театрів, бібліотек, чисельність спортивних споруд, середня довжина транспортного сполучення у місті, питома вага громадського транспорту у обсязі пасажироперевезень міста та інше. Детально блоки компонентів та показники оцінки наведено в таблицях 2.4 та 2.5.

Таблиця 2.5

Основні компоненти та показники оцінки соціальної складової індексу людського розвитку міста

Показники оцінки	Одиниця виміру
1	2
Здоров'я	
Середня тривалість життя населення	років
Кількість живонароджених	осіб
Кількість померлих	осіб
Захворюваність на соціально-небезпечні хвороби, в т.ч. СНІД	осіб
Кількість лікарняних ліжок	одиниць
Задоволеність населення якістю медичних послуг	балів
Безпека	
Кількість померлих від самогубства	осіб
Кількість померлих та травмованих у дорожньо-транспортних пригодах	осіб
Кількість скоєних крадіжок	одиниць
Кількість вбивств	одиниць
Рівень забрудненості повітря	м ³
Суб'єктивне сприйняття безпеки у місті	балів
Ринок праці	
Чисельність зайнятих	осіб
Чисельність безробітних	осіб
Чисельність зайнятих на неповний робочий день (тиждень)	осіб
Середній розмір заробітної плати	грн.
Чисельність самозайнятих	осіб
Освіта	
Чисельність населення з вищою освітою	осіб
Чисельність студентів на одного жителя міста	осіб
Питома вага дітей шкільного віку, яка відвідує навчальні заклади	%
Середня вартість навчання	грн
Задоволеність населення якістю освітніх послуг	балів

Продовження табл. 2.5

1	2
Культура та спорт	
Чисельність театрів	одиниць
Чисельність кінотеатрів	одиниць
Чисельність спортивних споруджень	одиниць
Чисельність музеїв	одиниць
Чисельність бібліотек	одиниць
Задоволеність населення якістю спортивних та культурних закладів та заходів, які проводяться у місті	балів
Транспорт	
Середня довжина транспортного сполучення у місті	км
Питома вага громадського транспорту в пасожироперевезеннях містом	%
Задоволеність населення якістю громадського транспорту	балів
Рівні можливості	
Чисельність інвалідів	осіб
Рівень інклюзивності суспільства	балів

3. Групування показників за блоками оцінки. Враховуючи багатогранність показників та сфер людського розвитку та з метою досягнення глибокої деталізації вимірювань та результатів, усі показники оцінки було згруповано в два блоки: базовий та соціальний рівень людського розвитку міста. Базовий рівень – характеризує демографічний обсяг людської компоненти в місті та індивідуальні особливості реалізації його розвитку. Соціальний рівень передбачає оцінку наявного потенціалу забезпечення людського розвитку на рівні всієї громади [75]. Отже:

$$HD = HD_{ind} + HD_{social} \quad (2.1)$$

де HD – це загальний людський розвиток; HD_{base} - базовий рівень людського розвитку; HD_{social} - соціальний рівень людського розвитку.

3. Визначення вагових коефіцієнтів впливу кожного блоку оцінки на результуючий показник. Враховуючи неоднорідність характеру та інтенсивності впливу обраних складових на людський розвиток міста, доцільним є встановлення вагових коефіцієнтів впливу на основі методу аналізу основних компонент. Оскільки неможливо присвоїти вагу кожному індикатору індивідуально, проводиться приведення компонентів до одного основного ряду (Р), в цьому випадку розрахунок відбувається за наступною формулою:

$$P_n = \sum_{n=1}^k u_n x_n \quad (2.2)$$

де u – це власний вектор кожного основного індикатора оцінки, а x – це змінна компонента індикатору оцінки.

Детально визначені вагові коефіцієнти наведено у додатку В.

Третій етап – розрахунковий. Передбачає здійснення безпосередньої процедури розрахунку індексу людського розвитку міста та включає наступні кроки.

1. Збір та узагальнення показників. Основною інформаційною базою сформованих показників оцінки виступають статистичні показники результативності діяльності міст, які збираються та генеруються на рівні муніципалітету (громади), а також соціологічні показники, отримані в ході проведених щорічних опитувань в рамках проєкту, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» від імені міжнародного республіканського інституту за фінансової підтримки уряду Канади – «Муніципальне опитування IRI».

2. Зважування та перерахунок показників оцінки. Серед вибраних індикаторів оцінки (таблиця 2.3 та 2.4) виокремлюються різноманітні види показників, зокрема: абсолютні, нормовані (в розрахунку на душу населення), ефективні та соціологічні (у відсотковому та бальному масштабі). Для нормалізації показників, індикатор яких не мав відсоткового співвідношення, у ході аналізу проводиться процедура переоцінки, за допомогою привласнення значенню показника градації від 0, для найнижчого значення показника, до 100 для найвищого. Як результат при розрахунку субіндексів, всі змінні, що генеруються індикаторами, мають значення від 0 до 100 (мінімум і максимум). З іншого боку, деякі показники вимагають зміни лімітів на протилежні, щоб представити нижчі значення, що характеризують найкращі умови. Наприклад, у підгрупі безпеки (соціальна компонента людського розвитку) для показника «смерть через самогубство»

змінюються межі, оскільки найнижчі показники – відсутність самогубств – характеризують позитивну тенденцію. [75].

3. Наступним кроком у розрахунку Індексу людського розвитку міста є етап визначення часткового значення індексів базового та соціального людського розвитку, яке відбувається на основі зважування кожної компоненти у відповідності до відсоткового значення дисперсії, що зберігається для кожної складової (α_i в базовому та β_i в соціальному вимірі людського розвитку), відповідно до геометричного середнього значення. Зазначені розрахунки мають наступний математичний вираз:

$$HD_{ind} = \sum_1^h \alpha_i \sqrt[h]{\prod_{i=1}^h P_{HD_{ind}^n}^{\alpha_i}} \quad (2.3)$$

$$HD_{social} = \sum_1^t \beta_i \sqrt[t]{\prod_{i=1}^t P_{HD_{social}^n}^{\beta_i}} \quad (2.4)$$

де α та β - це відсоток дисперсії, що зберігається кожним компонентом

Розраховані часткові індекси можуть слугувати як окремі компоненти аналізу рівня розвиненості окремих складових людського розвитку міста.

4. Розрахунок загального індексу людського розвитку міст. Відбувається на основі узагальнення компонентних оцінок значення часткових базових та соціальних показників людського розвитку за допомогою використання геометричних середніх та об'єктивної процедури зважування складових, що надає змогу отримати найбільш точні результати розрахунків уникаючи використання довільної ваги, виходячи з суб'єктивних критеріїв.

$$ILPM_c = \alpha + \beta \sqrt[\alpha + \beta]{HD_{ind_c}^{\alpha} \times HD_{social_c}^{\beta}} \quad (2.5)$$

де $ILPM_c$ - індекс людського розвитку міста «с»; α та β - різні ваги кожного компоненту людського капіталу, оцінені за допомогою аналізу основних компонентів з врахуванням міжкомпонентних зв'язків.

5. Розрахунок еталонної моделі індексу людського розвитку міст. Здійснюється з метою забезпечення принципу оцінки можливостей динаміки

розвитку міст у перспективі на основі розрахунку відхилення рівня розвитку за окремими значеннями міста. Еталонна модель – це «уявне» місто, яке характеризується досягненням максимально оптимального значення основних показників людського розвитку. В якості еталонних показників були обрані індикативні значення показників в соціально розвинених містах Європи, більшість яких здійснюють свій розвиток у векторі формування соціального бренду.

Четвертий етап – аналітичний. Передбачає предметну інтерпретацію отриманих оцінок у векторі порівняльних характеристик міст та пошуку інструментів покращення досягнутих показників розвитку. Включає реалізацію наступних кроків:

1. Здійснення процедури ранжування міст за значенням часткових (базового та соціального рівнів) та загального індексу людського розвитку міста. Цей етап дає можливість порівняти рівень розвиненості кожного міста та подивитись на них крізь призму ступеню відставання за окремими компонентами оцінки.

2. Групування міст за значенням індексу людського розвитку на основі розподілу сукупності масових суспільних явищ на однорідні типові групи за суттєвими для них ознаками з метою всебічної характеристики їх стану, розвитку і взаємозв'язків. В ході дослідження визначено доцільність поділу міст на три групи (високий, середній та низький) з рівномірними інтервалами, розрахованими на основі формули:

$$I = \frac{X_{max} - X_{min}}{n} \quad (2.6)$$

де, I – інтервал групи; X_{max} – найбільше значення ознаки в сукупності; X_{min} – найменше значення ознаки в сукупності; n – кількість груп.

3. Аналіз відхилення показників міст від сформованої еталонної моделі ІЛРМ. Передбачає визначення ступеню відхилення певного міста від еталонного значення індексу людського розвитку та його окремих складових.

Дозволяє дослідити наявні резерви та можливості покращення стану людського розвитку окремого міста.

4. Визначення резервів та можливостей покращення людського розвитку в містах. Здійснюється з метою забезпечення пошуку найбільш проблемних сфер розвитку та запровадження відповідних заходів на муніципальному рівні з метою підвищення рейтингу міста. Слугує орієнтиром для розробки заходів матеріального та нематеріального характеру розвитку соціальної сфери.

Узагальнюючи отримані результати методичних розробок слід зазначити, що основною ідеєю розрахунку індексу людського розвитку на рівні міста є реалізація можливості здійснення комплексної оцінки рівня людського розвитку територіальних утворень з врахуванням наявного демографічного обсягу людської компоненти та поточних можливостей реалізації потенціалу людського розвитку в умовах сформованої соціальної інфраструктури міста. Запропонований індекс є універсальним та може бути використаний як для одномоментної оцінки розвитку окремого міста, так і здійснення порівняльних оцінок міст в динаміці.

З метою апробації методики здійснено оцінку рівня людського розвитку в містах України, для цієї задачі було обрано наступні територіальні одиниці: м. Маріуполь, м. Миколаїв, м. Сєверодонецьк, м. Суми, м. Хмельницький, м. Вінниця, м. Запоріжжя, м. Дніпро, м. Черкаси та м. Тернопіль. Принципом відбору міст для аналізу стала їх схожість за демографічною, соціальною та економічною структурою, а також наявність відповідних статистичних даних для проведення інтегральних оцінок.

За оцінками базового рівня людського розвитку містами лідерами серед досліджуваних об'єктів стали м. Вінниця, м. Тернопіль, м. Хмельницький та м. Черкаси, значення субіндексів в цих територіальних одиницях коливається на рівні від 42,3 до 40,2 (рис. 2.22). Причиною досягнення високих показників саме в цих містах є позитивна демографічна ситуація, переважання молодих поколінь у структурі, порівняно високий рівень

забезпеченості населення житлом та невисокі показники вартості придбання житла. Містами аутсайдерами за індивідуальним блоком оцінки, стали крупні промислові міста, що мають більш старше населення та гірші умови житлового забезпечення родин, це: м. Миколаїв, м. Дніпро, м. Северодонецьк та м. Запоріжжя. Середнє коливання мінімальних показників знаходиться у межах від 39,3 до 39,6. Місто Маріуполь має середній показник оцінки індивідуального людського розвитку та отримав індекс 39,8.

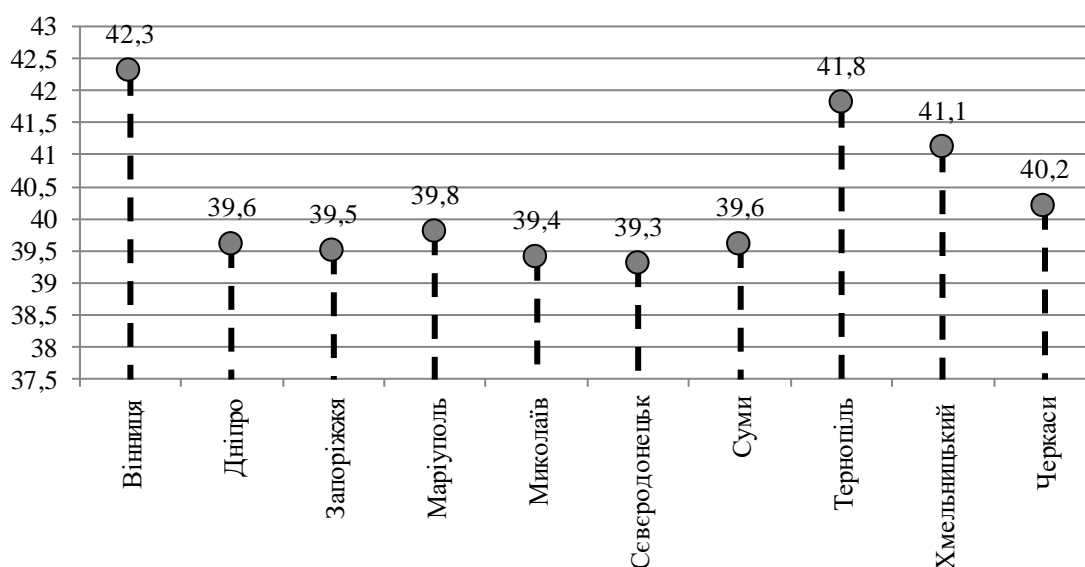

Рис. 2.22. Індекс базової складової людського розвитку міст України

За другим блоком компонентної оцінки (соціальний людський розвиток міста), були отримані більш позитивні результати (рис. 2.22). Середні значення показників коливаються у межах від 33,1 у м. Северодонецьк до 54,8 у м. Вінниця. Окрім того, до списку лідерів увійшли міста Дніпро (52,4) та Маріуполь (52,2). Серед аутсайдерів залишились м. Запоріжжя (35,2) та м. Тернопіль (36,5). Розглядаючи подетально групи компонентної оцінки, можна визначити основні причини лідирування або програшу тих чи інших міст. Так, перша позиція м. Вінниця пов'язана з достатньо високим значенням показників суб'єктивної оцінки задоволеності населення, високим рівнем безпеки, охоптом населення освітою та розвитком системи охорони здоров'я [76].

Дніпро посідає друге місто в зв'язку з високим рівнем розвитку ринку праці, розгалуженістю транспортної інфраструктури, одним з максимальних показників розвитку сфери освіти та охопту населення, достатньо високим потенціалом для культурного та спортивного розвитку. Хоча для міста є характерними одні з найнижчих показників забезпечення соціальної та екологічної безпеки.

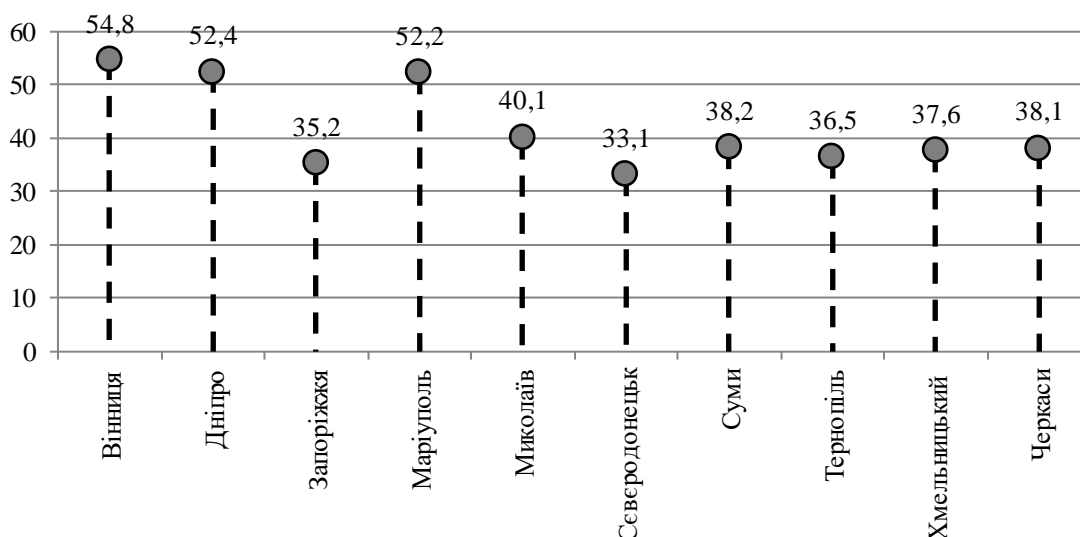

Рис. 2.23. Індекс соціальної складової людського розвитку міст України

Місто Маріуполь займає третє місце у рейтингу з показником 52,2, та завдячує своїй високій позиції суб'єктивним оцінками населення, щодо якості соціальних послуг у місті, показникам розвиненості ринку праці, сфери освіти та культури, транспортної розгалуженості. Дещо негативний вплив на значення основного показника соціальної компоненти людського розвитку міста здійснив блок показників безпеки та частково здоров'я.

Місто Миколаїв займає четверту позицію в рейтингу, але має достатньо високий відрив від основних лідерів. Для цього міста з точки зору людського розвитку є характерними середні значення показників за усіма групами, найгіршою є ситуація здоров'я та ринку праці, найкращою в сфері транспорту та забезпечення рівних можливостей для реалізації у місті.

П'яте та шосте місце у рейтинговій оцінці посіли м. Суми та м. Черкаси, які отримали відповідно 38,2 та 38,1, їх показники оцінки є

достатньо низькими але стабільними у порівнянні з середньоукраїнськими. Проблемним для цих міст є розвиток ринку праці та сфера культури та спорту, для м. Чернігова критичним є значення показників за окремими блоками оцінки освіти [76].

Сьоме та восьме місце мають м. Хмельницький (37,6) та м. Тернопіль (36,5), показники яких за усіма групами оцінки є достатньо близькими за значенням, це пов'язано з територіальною наближеністю регіонів, в яких вони знаходяться та характером економічних та соціальних проблем, які вони мають. Найкритичнішою в цих містах є ситуація, пов'язана з розвитком ринку праці та забезпеченням можливостей реалізації людського капіталу, низькими є оцінки суб'єктивного характеру (якість соціальних послуг, які надаються в місті), нижчими за середній рівень є показники розвитку сфери культури та спорту. Однак, не дивлячись на це, саме ці міста характеризуються позитивними показниками здоров'я населення та середньої тривалості життя. Окрім того, м. Тернопіль має найнижчий рівень злочинності серед досліджуваних міст, що дало змогу забезпечити йому високі значення у сфері безпеки.

Місто Запоріжжя має дев'яту позицію з десяти можливих та індекс 35,2. Більшість показників оцінки характеризуються значенням меншим за середньоукраїнський, хоча наприклад освіта та транспорт знаходяться на середньому, а іноді і вище за середній рівень. Найгіршими сферами, з точки зору індексу соціальної сфери людського розвитку, є безпека, зокрема, екологічна та сприйняття комфортності та безпеки проживання у місті її жителями, а також сфера здоров'я; в місті достатньо високими є показники смертності населення, захворюваності на соціально-небезпечні хвороби, а також низька тривалість життя.

Останнє місце в рейтингу посідає м. Сєвєродонецьк, низька позиція якого, в першу чергу, пов'язана з характером самого міста. На відміну від багатьох інших міст, які приймали участь в оцінюванні, Сєвєродонецьк не так давно став обласним центром, а отже рівень розвитку його соціальної

інфраструктури є достатньо низьким, нерозвиненим є ринок праці, що пов'язано з його наближенням до зони АТО, невідповідним є й рівень розвитку сфери культури та спорту. Однак, не дивлячись на це, у міста є певний потенціал для забезпечення його розвитку та економічного та соціального становлення в подальшому.

Аналіз людського розвитку міста за сферами оцінки показав їх нерівномірність, так, окремі міста мають лідируючі позиції за індивідуальною компонентою розвитку, але є аутсайдерами за показниками соціального блоку, та й навпаки, часто аутсайдери індивідуального розвитку є лідерами в соціальній сфері. На основі запропонованої методології було проведено розрахунки значення загального індексу людського розвитку, який дає комплексний результат та є підставою для узагальнених висновків (рис. 2.24).

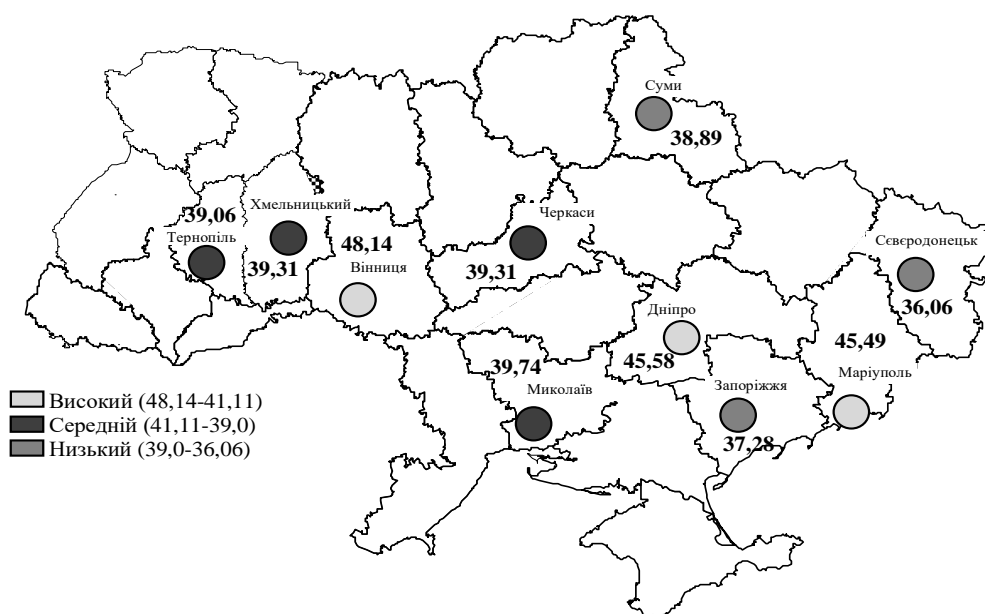

Рис. 2.24. Індекс людського розвитку міст України

Отже, лідерами індексу людського розвитку міст стали: м. Вінниця (48,14), м. Дніпро (45,58) та м. Маріуполь (45,49). Середні показники оцінки отримали – м. Миколаїв (39,74), м. Хмельницький (39,31), м. Черкаси (39,31) та м. Тернопіль (39,06). Найнижче значення показників мають – м. Суми (38,89), м. Запоріжжя (37,28) та м. Сєвєродонецьк (36,06).

Однак, слід зазначити, що не дивлячись на лідируючі позиції окремих міст, значення загальних показників залишаються ще достатньо низькими у порівнянні з еталонною моделлю, особливо у сфері базової компоненти людського розвитку та сфері безпеки і здоров'я (соціальний блок), що говорить про необхідність розробки комплексу заходів з удосконалення як кількісної, так і якісної складової розвитку соціальної інфраструктури міст, покращення демографічної ситуації з ціллю забезпечення більш продуктивного процесу людського розвитку.

Аналіз змін індексів людського розвитку в динаміці (у 2020 р. порівняно з 2017 р.) показав наявність позитивних тенденцій у значенні часткових та загальних розрахованих індексів у досліджуваних містах. У групі міст, що відносяться до високого рівня людського розвитку лідери залишаються стабільними (м. Вінниця, м. Дніпро та м. Маріуполь), їх показники збільшились відповідно на 6, 4 та 7 пунктів та перенесли місто Маріуполь на 3 місце з четвертого (з максимальним наближенням до другого) (рис. 2.25). Такі зміни в рейтингу відбулись переважно за рахунок покращення значення соціальної складової, зокрема, показників транспортної інфраструктури, освіти, культури та спорту. Міста, які у 2020 році увійшли до групи середнього рівня людського розвитку (м. Миколаїв, м. Хмельницький, м. Черкаси та м. Тернопіль) три роки тому знаходились по різні боки рейтингових груп. Наприклад, протягом трирічного періоду м. Хмельницький перемістилось з групи високих показників до середніх (переважно через погіршення значення базової складової та блоку показників здоров'я та безпеки), міста Миколаїв та Черкаси зберегли свої позиції в рейтингу дещо покращивши значення показників соціальної складової, а м. Тернопіль, навпаки, завдяки значенням часткового індексу базової складової перемістився з групи низького до середнього (проте знаходиться ще достатньо близько до межі груп). Найнижча група міст за ІЛРМ (м. Суми, м. Запоріжжя, м. Сєвєродонецьк), також зазнала незначних змін. Зокрема, м. Суми поступилось м. Тернопіль потрапивши з середньої до низької групи.

Інші ж міста зберегли свої позиції, дещо покращивши значення індексів порівняно з попереднім періодом оцінки [76].

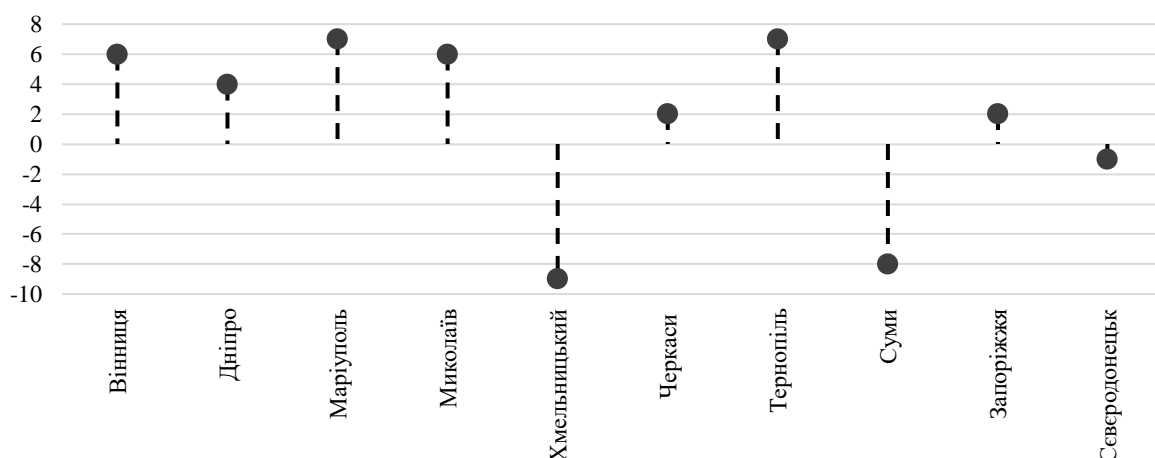

Рис. 2.25. Динаміка змін індексу людського розвитку міст (2017 р. – 2020 р.)

З метою поширення можливості впровадження розроблених методичних засад оцінки людського розвитку міст (ІЛРМ) у здійснення комплексних процедур моніторингу рівня розвитку громад на практиці, запропоновано ідею створення в Україні «Комплексної системи моніторингу розвитку об'єднаних територіальних громад» [124] (реалізовано на практиці та проведено первинну апробацію за участі компанії Deloitte та автора).

Основним сенсом методики, яка пропонується для розробки та впровадження, є створення та підбір такого комплексу показників оцінки, які: по-перше, могли б забезпечити вимірювання динаміки розвитку міст не лише за статистичними показниками у ретроспективі, а й соціологічними суб'єктивними оцінками сприйняття життя у місті кожним членом громади (зазначений концепт було запропоновано й в авторській методиці ІЛРМ); по-друге, знаходились у відповідальності керівництва міст та громад, що дає пряму можливість здійснювати відповідний моніторинг на рівні міста, впроваджувати заходи, що забезпечує засади для впливу муніципального менеджменту на значення показників у майбутньому (за такою логікою ж відбиралися показники ІЛРМ); по-третє, охоплювали усі сфери життя міста, в тому числі, оцінку наявних можливостей забезпечення людського розвитку та якості життя (окремі показники методики ІЛРМ були запропоновані як

ключові показники оцінки моніторингу в блоці «якість життя» та «можливості для молоді»); по-четверте, універсальність та можливість поширення показників та методів оцінки на будь-які громади незалежно від розміру, рівня розвиненості та територіального розміщення (таку саме характерну рису має ІЛРМ) [124].

Комплексна системи моніторингу розвитку територіальних громад передбачає здійснення оцінки 4 групами: інституційна спроможність органів місцевого самоврядування, інвестиційна привабливість, якість життя та можливості для молоді. Загалом процес оцінки включає 88 індикаторів (62 кількісних та 26 соціологічних) згрупованих у 13 підгруп. Її особливістю є формування індикаторів оцінки у тісному партнерстві з очільниками громад та мерами міст, а також чітка прив'язаність індикаторів до стратегічних цілей державної регіональної політики, яка сьогодні реалізується в Україні. Такий підхід дає змогу не просто використовувати її як інструмент математичної порівняльної оцінки громад, а й використовувати як інструмент пошуку найбільш проблемних місць у функціонуванні громад та здійснення швидкої реакції на вирішення ідентифікованих проблем. Так, наприклад, оціночний блок «Можливості для молоді» виступає вектором, який дозволяє відстежувати потреби молоді, динаміку активності та її свідомої участі у житті громад, а також оперативно вживати заходи для зниження рівня внутрішньої міграції і пов'язаних з нею викликів. Оціночний блок «Якість життя» дозволяє визначити переваги та недоліки проживання населення у відповідній громаді, рівень розвитку соціальної інфраструктури та відкритості соціальної сфери для жителів, виступає певним фундаментом для налагодження ефективної співпраці в громаді та у формуванні згуртованості регіонів та держави загалом. Аналіз блоку «Інституційна спроможність» дозволяє відстежувати динаміку розвитку багаторівневого врядування на найнижчому адміністративно-територіальному рівні та брати її до уваги при формуванні національної політики. Блок «Інвестиційна привабливість» покликаний оцінити рівень підприємницької активності громад як одного з

ключових факторів його розвитку, а також наявні фінансові та людські ресурси для якісного функціонування новоствореного та вже існуючого бізнесу [124].

У 2020 році методику комплексного моніторингу розвитку громад протестовано в якості пілотного проєкту на базі м. Маріуполь, м. Запоріжжя, м. Токмак, м. Мелітополь та Кирилівської ОТГ.

Слід зазначити, що унікальність окресленої методики полягає у наявності широкого спектру зацікавлених осіб, які можуть використовувати її результати в майбутньому, зокрема: органи місцевої влади та представники громад (при оцінці рівня та динаміки розвитку; для здійснення стратегічного планування місцевого розвитку, для ухвалення рішень та комунікації з мешканцями); органи державної влади (для здійснення порівняльної оцінки рівня розвитку територій та ефективності інвестування в них; для оцінки спроможності громад виконувати загальнонаціональні та регіональні цілі розвитку); бізнес-спільнота (для оцінки інвестицій та результативності проєктів, які реалізуються в громадах; для аналізу можливостей розвитку та розширення бізнесу на нові територіальні одиниці); жителі та потенційні жителі (для визначення загального рівня комфортності проживання та прийняття інформативного рішення про переїзд); для молоді (при прийнятті рішення, щодо можливостей розвитку, проведення дозвілля, отримання освіти та професійного становлення у певній територіальній одиниці; для ідентифікації поточного задоволення своїм життям) [124].

Висновки до розділу 2

В аналітичній частині роботи проведено компонентну оцінку стану розвитку соціальної інфраструктури міста за її окремими складовими. Визначено, що соціальна інфраструктура міста є достатньо розгалуженою, охоплює всі верстви населення та відповідає встановленим кількісним нормам та стандартам. Протягом останніх років, за більшістю сфер

соціальної інфраструктури мають місце позитивні тенденції до зростання основних показників. Так, наприклад, відбувається постійне зростання рівня фінансування закладів системи охорони здоров'я, за рахунок розширення обсягів вкладень на капітальні витрати, а також придбання необхідних медикаментів. Відносно стабільною є чисельність закладів охорони здоров'я та ліжко-фонду у місті. Темпи зростання фінансування закладів культури є невисокими, так само, як і чисельності кадрового забезпечення цього процесу. Достатньо поширеними є заходи культурного характеру у місті як постійного, так і одиничного характеру. Місто має нетипово високий характер, у порівнянні з національними тенденціями, охоплення та забезпечення дітей дошкільними навчальними закладами. Їх завантаженість постійно скорочується та на сьогодні складає 87,8%. Оцінка рівня розвитку середньої освіти показує стабільну чисельність шкіл, якісні показники навченості знаходяться на рівні середніх по Україні. Позитивними є тенденції до підвищення рівня комп'ютеризації шкіл. Матеріально-технічне та кадрове забезпечення системи освіти є нестабільним. Постійно відбуваються зміни у рівні навантаження чисельності учнів на одного викладача, вихователя. Місто має розгалужену систему професійної та вищої освіти, яка може забезпечити можливості людського розвитку у місті. Площа житлового фонду для забезпечення населення житлом є достатньо низькою у порівнянні з світовими нормами, окрім того, для міста є характерним патріархальний склад родин. Позитивними є тенденції поступового розвитку у місті системи ОСББ, які створюють можливості для збільшення якості житлово-комунального обслуговування у місті. Активно розвивається у місті сфера благоустрою, оновлюються електромережі вуличного освітлення, відбувається реконструкція наявних паркових зон, встановлюються дитячі та спортивні площадки. В цілому за останні п'ять років розмір видатків на благоустрій збільшився майже в п'ять разів. Не залишається поза увагою в місті соціальне забезпечення вразливих категорій населення, фінансові вкладення в цю сферу за останні п'ять років збільшились більш ніж в два

рази, впроваджуються спеціальні програми для підтримки людського розвитку цих груп.

З метою розбудови соціальної інфраструктури міста та підвищення якості послуг, в місті останнім часом активно впроваджуються соціальні програми, які охоплюють усі сфери життя та розвитку соціальної інфраструктури міста. В місті активно впроваджуються програми соціальної відповідальності бізнес-структур, які вкладають кошти у окремі соціальні проєкти.

Поряд з цим, існують й проблеми в соціальній інфраструктурі міста, які виявлено в ході кількісної оцінки, це: дефіцит кваліфікованих кадрів у соціальній сфері (освіті, охороні здоров'я, сфері допомоги вразливим категоріям населення, тощо), відсутність у медичних установах сучасного обладнання діагностичного типу, недостатній рівень розвиненості закладів лікувальної допомоги особам похилого віку, застарілість капітальних фондів закладів культури, відсутність сучасних підходів у презентації музейних матеріалів, низький рівень активності населення до відвідування культурних заходів, нерівномірність розподілу сучасних спортивних майданчиків містом, застарілість матеріально-технічної бази навчальних закладів, недостатній рівень використання сучасних інформаційних технологій в освіті, застарілі норми організації харчування у навчальних закладах, недостатній рівень розвитку міждисциплінарного навчання, неефективність використання бюджетних коштів на освіту, обмеженість можливостей управління освітою на місцевому рівні, дефіцит житлових фондів у місті та недостатній рівень якості надання послуг в сфері комунального господарства, недостатній рівень фінансування суб'єктів інтернатного типу та застарілість їх матеріальної бази тощо.

З метою детального аналізу рівня розвитку соціальної інфраструктури міста, на основі даних соціологічного дослідження проведено суб'єктивну оцінку якості соціальних послуг. На основі отриманих результатів можна зробити наступні висновки: населення оцінює позитивно процеси оновлення

міської інфраструктури, задоволеність якістю соціальних послуг в місті знаходиться на середньому рівні, що є кращим ніж у більшості обласних центрів України; місто має вищі за середні показники оцінки розвитку інфраструктури, безпеки, гуманітарної та комунальної сфери, якості освіти; більше 50% населення є незадоволеними якістю медичних послуг у місті; протягом останніх років відбувається збільшення рівня задоволеності мешканців якістю спортивної та культурної сфери у місті; позитивними є зміни у кількості об'єктів дозвілля, парків, більшість вважає їх одним з найбільших досягнень місцевої влади; транспортна інфраструктура на думку жителів є розвиненою та сучасною, проте якість доріг та тротуарів залишається ще на низькому рівні; лєвова частина населення (82%) відчуває гордість за своє місто та пишається тим, що живуть у ньому.

Задля реалізації поставлених в роботі завдань запропоновано авторську методику оцінки рівня людського розвитку міста, що базується на використанні інтегральних оцінок та складається з двох компонентів (оцінки базового рівня людського розвитку міста та соціальної складової людського розвитку). На основі зазначеної методики проведено порівняльну оцінку рівня людського розвитку окремих міст обласного підпорядкування. В результаті чого, основними лідерами за індексом індивідуального розвитку визначені міста Вінниця, Тернопіль, Хмельницький та Черкаси, які мають значення субіндексів від 42,3 до 40,2. Оцінка соціальної складової людського розвитку визначила наступних лідерів – м. Вінниця, м. Дніпропетровськ та м. Маріуполь. Не дивлячись на позиції окремих міст, значення загальних показників залишаються ще достатньо низькими, особливо у сфері базового блоку показників людського розвитку та в сфері безпеки і здоров'я.

Основні результати проведеного дослідження опубліковані в працях [75, 76, 77].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ЧИННИКА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ МІСТА

3.1. Прогнозні оцінки перспектив розвитку соціальної інфраструктури міста

Прогнозування виступає одним з методів забезпечення умов побудови векторів розвитку економіки. На його основі можна побудувати варіативні модулі змін певних систем, а також визначити доцільність впровадження тих чи інших заходів та реформаторських проєктів. Особливо важливим цей економіко-математичний механізм є в соціальній сфері, адже саме вона віддзеркалює перспективи збалансованого розвитку усієї громади та створює можливості забезпечення економічного зростання та людського розвитку. З метою оцінки перспектив та можливостей розвитку соціальної інфраструктури м. Маріуполь проведено прогнозну оцінку тенденцій за окремими визначальними сферами. При побудові прогнозних оцінок було використано метод Бокса-Дженкінса та Олімп [138], як одні з найпоширеніших в країнах Європи та найбільш пристосовані для оцінки соціальних систем. Обраний тип прогнозування показав високий рівень достовірності та значущості отриманих результатів та дозволив врахувати в процесі прогнозування ризики в динаміці соціально-економічного розвитку на перспективу.

Проведена оцінка передбачала побудову трьох типів прогнозних моделей: базова, оптимістична та песимістична.

Базова модель – передбачає прогнозування на основі збереження поточних тенденцій розвитку соціальної сфери та мінімальних ризиків соціального та економічного характеру, які будуть впливати на розвиток соціальної інфраструктури, включає проведення базових реформаторських проєктів та заходів у розвитку соціальної сфери міста.

Песимістична модель – передбачає прогнозування на основі стагнації показників соціального та людського розвитку, а також наявності високого рівня впливу ризиків на розвиток соціальної інфраструктури міста, виходить з того, що будь-які дії щодо впровадження соціальних проєктів та заходів у місті є мінімальними.

Оптимістична модель – передбачає прогнозування показників на основі впровадження кардинальних реформаторських проєктів у соціальній сфері та забезпечення мінімальних проявів ризиків розвитку соціально-економічних систем міста.

Наявний часовий лаг, що обрано у процесі дослідження дав змогу здійснити перевірку сформованих прогнозних гіпотез розвитку окремих сфер соціального розвитку та визначити ступінь досягнення розрахованих показників в окремих моделях.

Дослідження динаміки показників та побудовані прогнозні моделі в *сфері здоров'я населення та забезпеченості системи охорони здоров'я*, показали наступні результати. Передбачалось, що у випадку реалізації базового сценарію розвитку будуть спостерігатися тенденції скорочення рівня захворюваності населення, так при поточному значенні 2015 року (5820,3 осіб на 10000 населення), цей показник мав скоротитися на 13,6% та скласти у 2021 році 5122,5 осіб на 10000 населення. Реалізація оптимістичного сценарію розвитку, так само, передбачала наявність скорочення цього показника, але більш швидкими темпами (на 21,2% у 2021 році). Не дивлячись на песимістичність третього сценарного підходу та стагнацію показників здоров'я населення, показник захворюваності мав, так само, скорочуватися та зменшитися з 5820,3 у 2015 році до 5500 осіб на 10000 населення у 2021 році. Часовий лаг показав, що фактичні показники захворюваності у місті за період до 2020 року змінювались за оптимістичним сценарієм та у 2020 році скоротились до рівня 4540 осіб на 10 тис. населення. В якості гіпотези на фоні скорочення рівня захворюваності очікувалось зменшення рівня смертності населення (рис.3.1). Так, базовий сценарій

розвитку передбачав тенденцію поступового скорочення коефіцієнту смертності населення, з 16,1‰ у 2015 році до 15,3‰ у 2021 році. При цьому, загальні щорічні темпи скорочення населення складали 0,2%. Оптимістичний сценарій розвитку мав більш швидкі тенденції до скорочення (11,8%) та передбачав досягнення значення 14,4‰ у 2021 році. Песимістичний сценарій прогнозує тенденцію стабільності та незначного збільшення рівня смертності населення на 0,1%. Порівняння прогнозних та фактичних показників через п'ять років показує наявність тенденції скорочення рівня смертності у відповідності до оптимістичного сценарію розвитку. Винятковим став 2020 рік, який через пандемію відкинув позитивне до того скорочення рівня смертності до 16,38‰, що є наближеним до песимістичного сценарію.

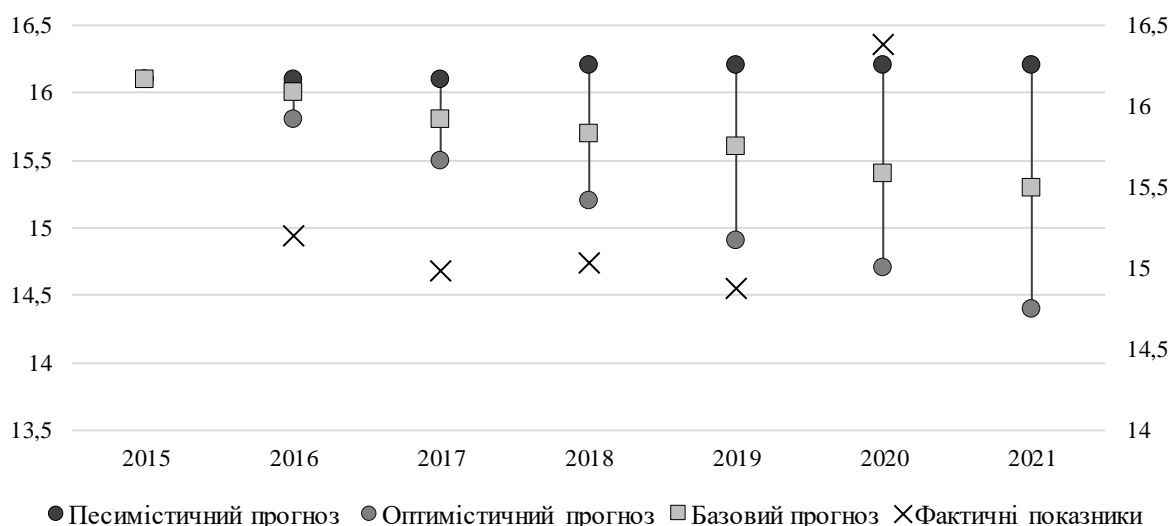

Рис. 3.1. Прогнозні та фактичні оцінки коефіцієнту смертності населення м. Маріуполь, ‰

Схожими є й тенденції смертності немовлят, базовий сценарій передбачав скорочення цього показника на 2,7% щороку та досягнення у 2021 році значення 9,6‰, оптимістичний сценарій передбачав скорочення на 30% (досягнення 7,9‰), а песимістичний скорочення на 7% за 5 років (наявність позитивних тенденцій в песимістичному сценарії пояснюється загальнонаціональними тенденціями скорочення рівня смертності немовлят в Україні). Загалом фактичні показники у 2020 році за цим показником відповідають песимістичному сценарію на рівні 7‰.

Прогнозні оцінки стану кадрового забезпечення системи охорони здоров'я на фоні впровадження та реалізації медичної реформи в Україні на етапі здійснення прогнозних оцінок у 2015 році передбачали позитивні тенденції (в усіх сценаріях) збільшення чисельності лікарів на 10000 населення (рис.2.22). Так, прогнозувалось, що при реалізації базового сценарію розвитку показник кадрового забезпечення зросте на 4,2 особи, при збереженні середньорічних темпів приросту в 1,8%. Оптимістичний прогнозний сценарій показував можливість збільшення у 2021 році числа лікарів з 37,2 осіб на 10000 населення до 42. Песимістичний сценарій забачав збільшення меншими темпами та показував 7,2% загального зростання показника (з 37,2 до 39,9 осіб). Фактичні показники у динаміці з 2016 по 2020 році говорять про наявність нестабільності в сфері кадрового забезпечення системи охорони здоров'я міста, зокрема у 2018 та 2020 році показники відповідали песимістичному сценарію розвитку.

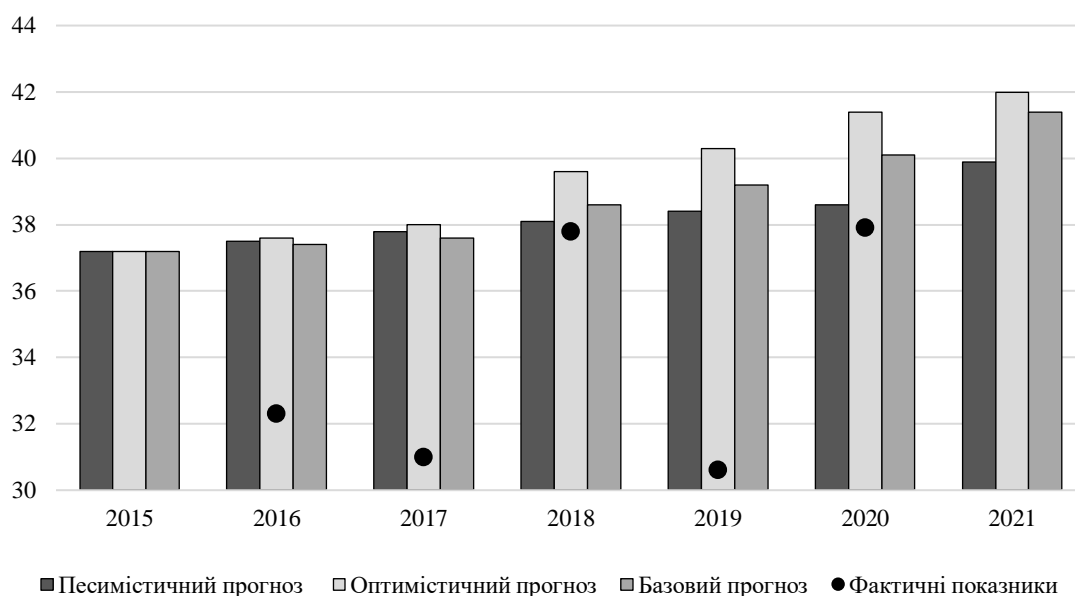

Рис. 3.2. Прогнозні оцінки кадрового забезпечення сфери охорони здоров'я у м. Маріуполь (кількість лікарів на 10000 населення)

Наступним блоком показників, що характеризують соціальну інфраструктуру та є інструментом людського розвитку, який підлягав прогнозній оцінці є сфера розвитку культури та спорту в місті. На основі

проведеного попереднього аналізу було визначено, що рівень забезпечення можливостей спортивного розвитку в місті є середнім, як за суб'єктивними показниками, так і за особистим баченням жителів. Побудовані антиципативні оцінки рівня завантаженості спортивних закладів передбачали наступні тенденції розвитку цієї сфери: базова модель – прогнозує зростання показника у 2021 році до 80% населення; оптимістична модель – прогнозує зростання до 95% населення, а песимістична – зростання до 53,2%, при цьому базове значення показника знаходиться на рівні 2-3%.

Вагоме значення при формуванні якості надання спортивних послуг та популяризації фізичної культури відіграє показник забезпечення спортивних споруд обладнанням. В базовому періоді оцінки (2016 р.) стан оснащення спортивних споруд мав наступну структуру: 86% знаходились у задовільному стані; 12% у доброму стані; 2% у відмінному стані (рис. 2.23). Антиципація показників свідчила про можливість розвитку наступних сценаріїв: базовий – передбачав поступове зростання чисельності споруд з відмінною та доброю оснащенням, відповідно, від 2% до 40% та від 12% до 30%. При цьому, чисельність споруд в незадовільному стані зменшиться в 2,5 рази. У разі реалізації оптимістичного сценарію планувалось збільшення відмінної якості оснащення споруд до 50%, а доброї якості до 35% у загальній структурі. Задовільний стан оснащення вбачався лише у 15% споруд. Щодо песимістичного сценарію, то він передбачав, в цілому, наявність позитивних тенденцій розвитку, але повільнішими темпами, порівняно з іншими сценаріями. Прогнозувалось, що питома вага відмінної та доброї оснащення спортивних споруд, складатиме відповідно 30% та 20%, а показник задовільної оснащення сягне 50%, що майже в 1,5 рази є меншим за базове значення.

Реальні, досягнуті через п'ятирічний період показники розвитку спортивної сфери міста демонструють відповідність базовому сценарію. Зокрема, середній рівень задоволеності спортивними спорудами зростає та у 2020 році сягнув показника – 3,4 бали з 5. Загальна структура якості спорту у

2020 році показала 40% (відмінне та добре), 29% (середньо), 11% (погано або жахливо).

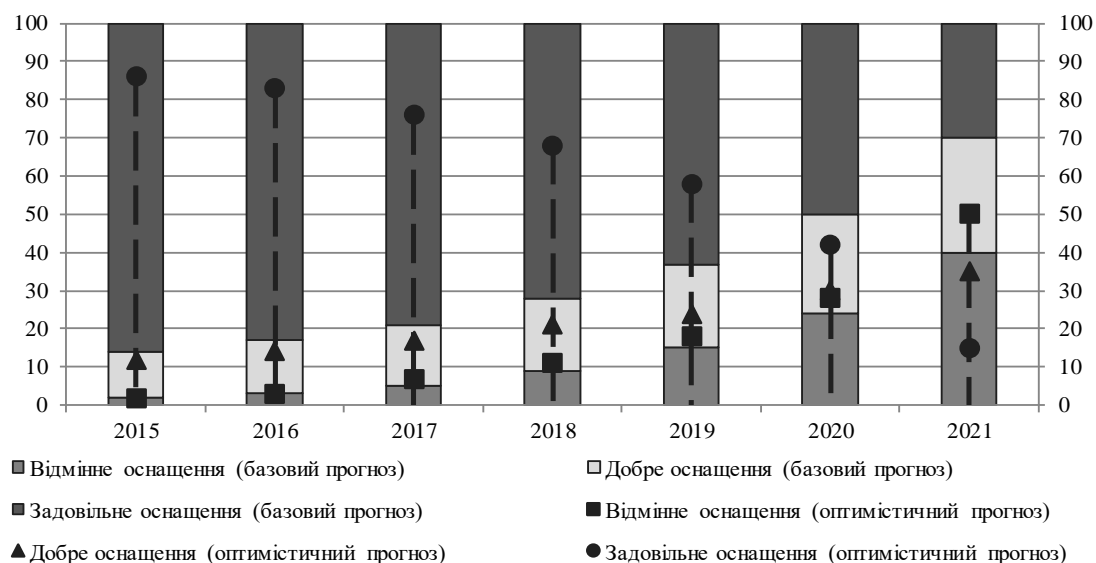

Рис. 3.3. Прогнозні оцінки якості оснащення спортивних споруд у м. Маріуполь, %

Прогнозні оцінки розвитку сфери культури та залучення до неї населення міста показує наявність позитивних тенденцій. Так, за оптимістичною моделлю передбачалось, що питома вага осіб, які відвідують театри у місті постійно зростатиме, та у 2021 році досягне показника 80%, базова модель розвитку на основі проведених розрахунків передбачала зростання цього показника до 60%, а песимістичний прогноз – поступове зростання до 40%. Схожою є ситуація в сфері прогнозування рівня відвідувань музейних установ міста. Базова модель передбачає збільшення з 5% у базовому 2015 році до 55% у 2021 році; оптимістична модель – вбачає збільшення до 83%, а песимістична – збільшення до 42%. Таке зростання планувалось досягти за рахунок впровадження різномісцевих заходів з популяризації культурного розвитку населення, а також за рахунок більшої відкритості, наповнення сучасним змістом та використанням актуальних форматів культурних заходів у місті. Реальні показники з часовим лагом демонструють розвиток сфери за базовим сценарієм, зокрема досягнення показників до 55%. Середній рівень обладнання спортивних майданчиків

учбових закладів складає 74%, а доступність спортивних майданчиків для населення 5,7 на 10000 населення у 2020 році.

Вагому роль у забезпеченні культурної компоненти людського розвитку міста відіграє рівень охоплення культурними заходами осіб похилого віку, які відрізняються меншою мобільністю та рівнем достатку, що не дає їм можливості самореалізації в цій сфері. В зв'язку з цим здійснено прогнозну оцінку рівня залучення людей старших поколінь до участі в клубних формуваннях. Так, за даними 2015 року, цей показник знаходився на рівні 0,46%. Побудована базова прогнозна модель передбачала збільшення цього показника у 2021 року до 1%, ідентичним є й кінцевий результат оптимістичного прогнозу, але досягнення фінального значення відбуватиметься більш швидкими темпами. Песимістичний прогноз передбачає досягнення 0,7% охоплення послугами. Враховуючи часовий лаг, зазначений показник розвивався наближено до базового сценарію, досягнувши 1% у 2020 році.

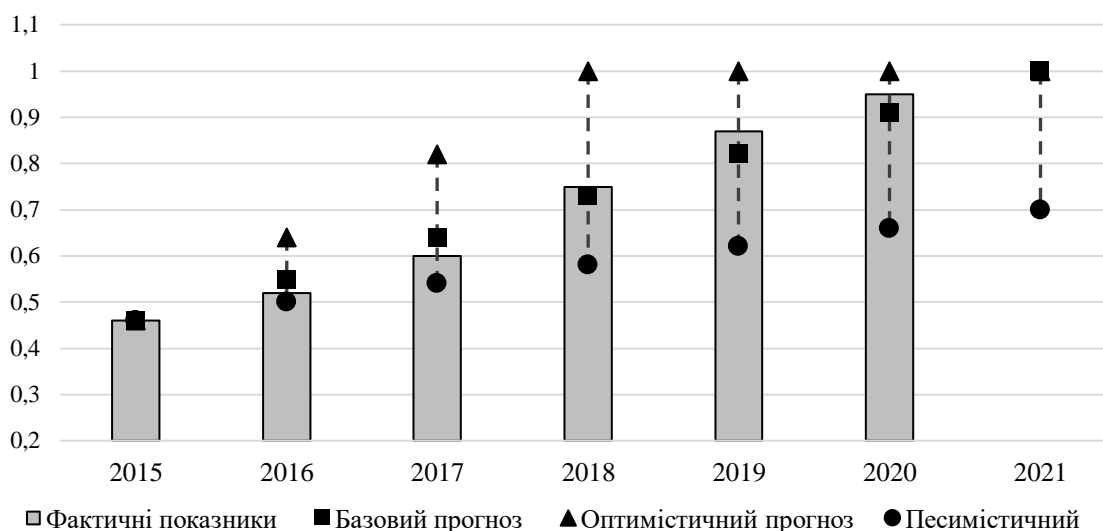

Рис. 3.4. Прогнозні оцінки рівня залучення осіб похилого віку до участі у клубних формуваннях, %

Окремим блоком, який визначає ступінь розвитку соціальної інфраструктури міста та створює оптимальні умови для забезпечення людського розвитку є стан освітньої сфери та її якість. За прогнозними

оцінками, якість освіти учнів, при реалізації кола програм та проєктів, буде зростати. Так, у 2015 році загальний рівень якості освіти учнів складав 57%, передбачувана ж динаміка базової моделі сягає у 2021 році 65%, при поступових темпах щорічного приросту у 3,6%.

Прогнозні оцінки охоплення дітей дошкільною освітою показують незначне зростання в усіх прогнозних моделях. Так, реалізація базового сценарію передбачає зростання питомої ваги дітей, які навчаються у дитячих садках від 64% до 70% у 2021 році, при цьому середні темпи приросту чисельності складають 1,5%. Оптимістичний сценарій передбачав зростання більш швидкими темпами в середньому 2% на рік та показник сягає 76% у 2021 році. Песимістичний сценарій мав позитивні тенденції, які пов'язані із зростанням показників чисельності дітей молодших вікових груп у місті, так, навіть при відсутності заходів з розвитку дошкільної освіти, передбачалось, що чисельність дітей, які відвідуватимуть дитячі садки складатиме 67%. З врахуванням часового лагу та через незначні показники зростання рівня народжуваності у 2020 році рівень охоплення дошкільною освітою досяг 98% при фактичному відвідуванні у 65%, що відповідає оптимістичному сценарію розвитку.

Проведене дослідження кадрового забезпечення освітнього процесу передбачало у базовому та оптимістичному сценарії скорочення рівня навантаження учнів на одного викладача (з 11,9 до 9,9 та 10,1 осіб відповідно), що мало забезпечити можливість покращити якість викладання та поширювати індивідуальні підходи в навчанні. Песимістичний сценарій передбачав збільшення питомої ваги учнів на одного викладача до 13,6 осіб, що спричинено наявністю дефіциту педагогічних кадрів на ринку праці та поступовим збільшенням чисельності дітей шкільного віку у місті (рис. 3.5). Фактичні ж цифри після 5 років дослідження показують песимістичні сценарії розвитку, зокрема значне збільшення навантаження на одного викладача до 16,7 особи у 2020 році.

На основі проведеної оцінки визначено, що поточний рівень матеріально-технічної оснащеності навчальних закладів міста знаходиться на задовільному рівні. У 2015 році лише 10% навчальних закладів мали повне оснащення, 47% - задовільне, а 43% - незадовільне оснащення. Розрахована базова модель прогнозової оцінки передбачала досягнення повної оснащеності закладів до 2021 року, яка відбуватиметься за рахунок купівлі нового обладнання у заклади з незадовільною оцінкою та до оснащення на останніх етапах закладів з середніми оцінками (рис. 3.5).

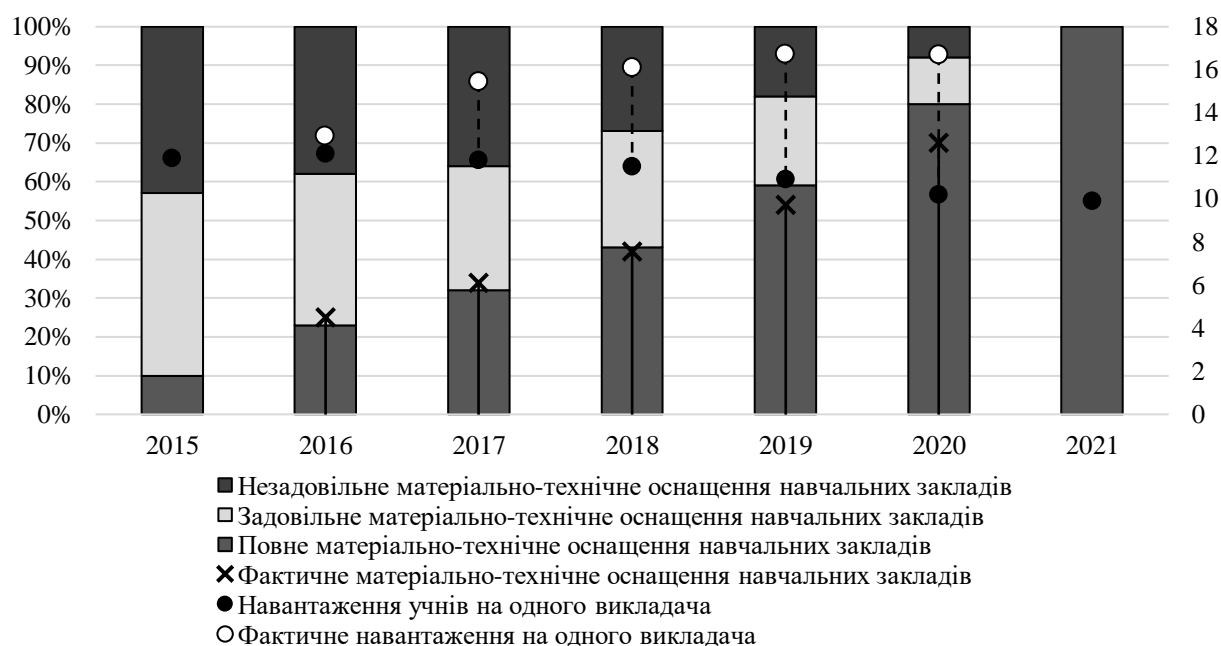

Рис 3.5. Прогнозні оцінки рівня забезпеченості системи освіти м. Маріуполь

Не менш важливу роль у формуванні людського розвитку у місті відіграє якість вищої освіти, охоплення нею молоді та загального рівня працевлаштування випускників. Прогнозні дослідження системи вищої освіти дозволили отримати результати наступного характеру: збільшення протягом наступних 5 років питомої ваги випускників шкіл міста, які вступатимуть до вищих навчальних закладів міста з 35% до 53%; поступове зростання при реалізації базової моделі розвитку числа випускників, які працевлаштовуються по закінченню ВНЗ з 69% до 78%; зростання рівня якості вищої освіти з 57% до 82% (рис. 3.6). Фактичні показники з

врахування часового лагу за показником привабливості навчання у місті зросли до 64%, що відповідає оптимістичним сценаріям розвитку, а чисельності працевлаштованих випускників до 78%, що відповідає базовому прогнозованому сценарію за цим показником.

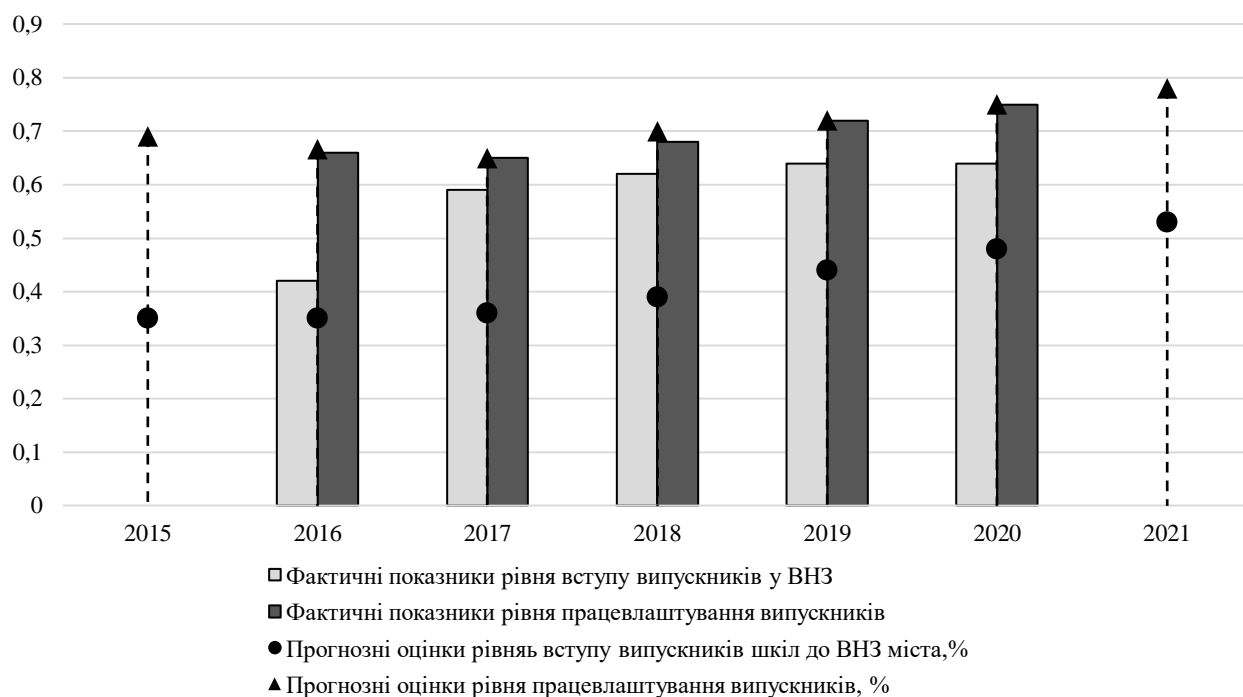

Рис. 3.6. Прогнозні оцінки якості системи вищої освіти у місті

Умови життя є одним з ключових факторів, який забезпечує не тільки формування комфортності проживання та задоволеності населення життям, а й можливості відтворення людських ресурсів. Як показав первинний аналіз, відносний рівень потреби у ремонті житлового фонду м. Маріуполь є достатньо високим. Прогнозні оцінки, з врахуванням соціальних та економічних компонент розвитку, передбачають наявність у місті достатнього потенціалу до покращення цього показника. Так, за умови реалізації базової моделі передбачалось збільшення питомої ваги житлового фонду, який не потребує ремонту з 10% до 40% у 2021 році. Оптимістична модель – передбачала більш швидкі темпи проведення капітальних ремонтів в сфері ЖКГ та прогнозує збільшення до 2021 року зазначеного показника до 60%. Песимістичний сценарій покладався на сталість процесів та збереження існуючих тенденцій, а отже, передбачав зростання якості житлового фонду

міста з 10 до 25%. Загалом, враховуючи часовий лаг досліджень, місто змогло досягти оптимістичного сценарію розвитку в цій сфері, зокрема питома вага відремонтованого капітального фонду досягла 45%.

Прогнозовані тенденції покращення якості житла в місті за рахунок розвитку муніципальних програм забудови є позитивними. Так, за рахунок впровадження песимістичної моделі розвитку міста передбачалось збільшення новобудов (побудованих при підтримки місцевої влади) до 2%. При реалізації базової моделі розвитку очікувалось досягнення п'ятивідсоткового бар'єру розвитку муніципального будівництва, оптимістичний же прогноз передбачав найбільше зростання до 13%. Найбільш вірогідною прогнозною моделлю реалізації у цій сфері міста, на сьогодні є песимістична модель, адже впровадження проєктів забудови потребує великого обсягу матеріальних вкладень та має незначний рівень економічної та соціальної рентабельності.

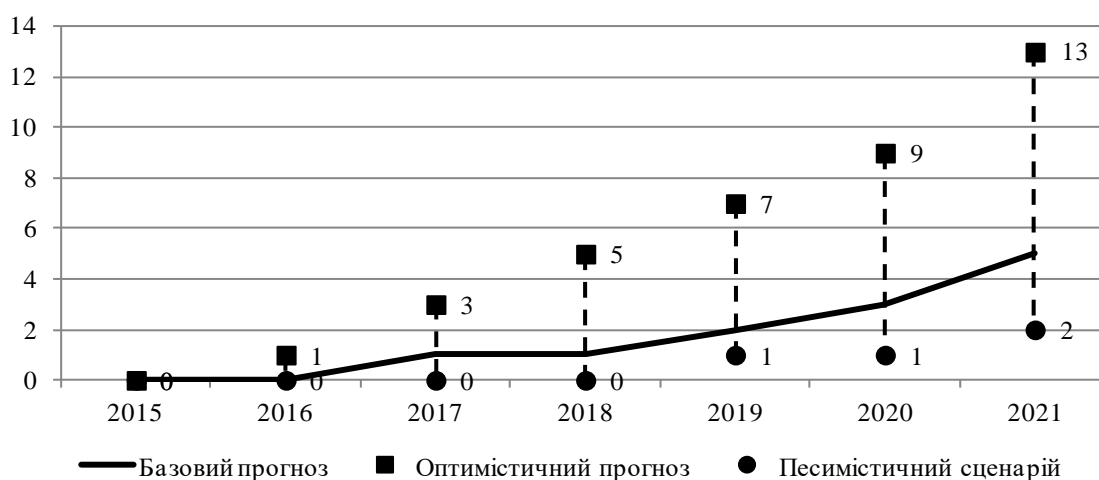

Рис. 3.7. Прогнозні оцінки нового житла побудованого за підтримки міської влади

Окремою сферою економіко-математичного моделювання прогнозних значень стала сфера соціального захисту та рівних можливостей населення міста. Сьогодні в місті ведеться активна політика щодо розширення доступу осіб з обмеженими можливостями до закладів соціальної інфраструктури. Дослідження перспективних значень показало зростання показника питомої

ваги доступності для людей з інвалідністю об'єктів системи охорони здоров'я за усіма сценарними моделями. Так, базова модель передбачала зростання зазначеного показника з 32% до 90% у 2021 році; оптимістична модель передбачала зростання до 95%, а песимістична до 70%. Стосовно суб'єктивного сприйняття доступності до соціальних послуг осіб з обмеженими можливостями, то цей показник мав у майбутньому мати також позитивну динаміку. Передбачалось, що при реалізації базового сценарію розвитку його зростання відбуватиметься на 34 в.п. з 3% до 37%; реалізація оптимістичного сценарію призведе до зростання на 47 в.п. (досягне 50%), а песимістичний сценарій створить можливості до досягнення 37% показника охоплення (рис 3.8). До 2018 року показники доступу до соціальних послуг серед осіб з інвалідністю розвивався суто за песимістичним сценарієм, досягнувши відповідних показників 4% у 2016 році, 6% у 2017 році та 9% у 2018 році. Починаючи з 2019 року цей показник перестав враховуватися в муніципальній статистиці, що не дає змоги подальшої перевірки гіпотези в динаміці.

Рис. 3.8. Прогнозні оцінки якості доступу осіб з обмеженою можливістю до соціальних послуг, %

Стосовно соціального захисту населення, то за прогнозними оцінками вбачалось поступове зростання питомої ваги осіб, які отримали соціальні послуги відповідно до попередньо визначених потреб (показник

розраховується як співвідношення кількості задоволених звернень до соціальної служби до загальної кількості звернень), середні темпи приросту мали складати 5,2% щороку та досягти у 2021 році значення у 85% (для порівняння у базовому році значення показника складало 54,9%). Передбачалось за прогностичними оцінками й поступове збільшення видатків на соціальний захист у місті. Збільшення цих витрат за усіма моделями розвитку спричинено наявністю чіткої залежності розмірів соціальних виплат від розмірів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, які мають чіткі сталі тенденції до щорічного зростання. Так, песимістична модель вбачала 9% зростання розмірів соціальних виплат; базова модель – зростання на 21%, а оптимістична зростання на 43% та досягнення середнього значення у розмірі 4327 грн. За рахунок впровадження адресних заходів щодо підтримки вразливих верств населення, впровадження адресних соціальних допомог мешканцям Маріуполя, які знаходяться у важкому становищі, а також збільшення розмірів прожиткового мінімуму в країні у 2020 році місто досягло показників базової моделі розвитку з частковим поступовим наближенням до оптимістичної.

Як показали попередні дослідження, особливістю м. Маріуполь є велика концентрація у місті внутрішньо переміщених осіб, які потребують спеціальних послуг соціальної допомоги та забезпечення максимальної адаптації у громаді. В зв'язку з цим, як результуючий показник досягнення інтеграції ВПО, було проведено прогностичну оцінку питомої ваги адаптованих родин ВПО (тобто тих, які мають необхідне житло та є працевлаштованими). Базова модель реалізації заходів інтеграційного типу передбачала досягнення середньорічного зростання показника на 8,4% та отримання на 2021 рік значення 80% адаптованих, оптимістична модель вбачала 100% інтеграцію ВПО та передбачала активний розвиток громадських проєктів соціальної та економічної підтримки цієї групи населення. Песимістична мала мінімальні тенденції та очікувала зростання показника з 49,3% у базовому році до 61% у

2021 році. Через відсутність поточної інформації в муніципальній статистиці, фактично оцінити результати прогнозу на сьогодні є неможливим.

Мобільність населення в місті забезпечується рівнем розгалуженості транспортної інфраструктури. Як показав попередній аналіз в сфері муніципального транспорту, в місті існують певні проблеми, пов'язані з низьким рівнем якості послуг, застарілістю транспортних засобів та низьким рівнем конкурентоздатності міського транспорту порівняно з існуючими приватними перевезеннями у місті. На основі цього було проведено прогнозні оцінки основних показників розвитку транспортної інфраструктури у місті, які показали наступні результати (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Прогнозні оцінки якості міського транспорту

Сценарії прогнозного розвитку	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<i>Питома вага громадського транспорту, у відмінному та доброму стані, %</i>							
Оптимістичний сценарій	2	4	8	16	28	46	78
Базовий сценарій	2	3	5	9	15	24	40
Песимістичний сценарій	2	3	4	6	9	13	21
Фактичні показники з часовим лагом	2	10	23	71	92	100	
<i>Питома вага перевозок пасажирів громадським транспортом</i>							
Оптимістичний сценарій	43	51	59	67	77	85	85
Базовий сценарій	43	47	51	55	60	65	70
Песимістичний сценарій	43	45	47	49	52	54	57
Фактичні показники з часовим лагом	43	47	51	55	64	70	
<i>Рівень задоволеності населення якістю транспортних послуг</i>							
Оптимістичний сценарій	36	39	42	45	47	52	55
Базовий сценарій	36	38	40	43	46	49	52
Песимістичний сценарій	36	36	39	41	42	47	50
Фактичні показники з часовим лагом	36	44	46	48	52	56	

За усіма сценаріями розвитку передбачається зростання якості громадського транспорту, що відбуватиметься у наслідок проведення поступового капітального ремонту та заміни транспортних засобів на основних маршрутах міста. Так, оптимістична модель передбачає зростання питомої ваги громадського транспорту у відмінному та доброму стані з 2 до

78% у 2021 році, найбільший відсоток зростання передбачається у період з 2019 по 2021 рік. Базова модель прогнозує досягнення значення досліджуваного показника до 40%, так само, передбачаючи максимальне зростання у період останніх трьох років. Песимістичний сценарій має скромніші тенденції до зростання та вбачає досягнення 21% показника якості громадського транспорту. Реальні показники по закінченню п'ятирічного періоду показують наближеність реалізації оптимістичного сценарію за зазначеними характеристиками, зокрема рівень задоволеності має, в середньому, трьохвідсоткове позитивне відхилення від оптимістичного сценарію, а рівень загального стану досягнув у 2020 році 100%, що є вищим за оптимістичні оцінки 2021 року.

Стосовно перспектив розв'язання проблем замалої привабливості громадського транспорту та зменшення пасажиропотоку, то прогнозні оцінки показують наявність тенденцій до збільшення за усіма сценаріями розвитку. Досягнення цих показників передбачає впровадження системних заходів щодо удосконалення та розширення наявної транспортної мережі, відкриття нових маршрутів, збільшення якості обслуговування, зменшення кількості приватних маршрутів та інше. Завдяки цьому, при реалізації оптимістичного сценарію, передбачається збільшення питомої ваги перевозок пасажирів громадським транспортом з 43% до 85%, однак для реалізації цієї моделі необхідним є вкладення великого обсягу матеріальних ресурсів та проведення масштабної інформаційної кампанії. Базовий сценарій вбачає менші капітальні витрати та проведення м'якої інформаційної кампанії, що дозволить забезпечити зростання показника до 70%. Песимістичний сценарій вбачає найменші витрати та вкладення, демонструє сталість наявних тенденцій розвитку громадського транспорту, завдяки чому питома вага пасажироперевезення громадським транспортом збільшиться лише на 14 в.п. (з 43% до 57%). Фактичне значення цього показника з врахуванням часового лагу відповідає базовому сценарію розвитку з незначним відхиленням, починаючи з 2019 року у бік оптимістичних прогнозних оцінок.

Існує певна залежність внутрішньоміської мобільності населення, якості транспортної інфраструктури та якості дорожнього покриття, яке є у місті. В цілому, усе дорожнє покриття в місті можна поділити на три групи: перша – те, що не потребує ремонту та є сучасним та високоякісним; друга – те, що потребує незначних косметичних ремонтних робіт; третя – те, що потребує капітального ремонту та оновлення. У поточному періоді здійснення прогностичних оцінок (2015 рік), чисельність доріг, які не потребують ремонту складає лише 12%. За проведеними прогностичними розрахунками передбачається, що у разі реалізації оптимістичного сценарію, чисельність таких доріг збільшиться до 66%. При реалізації базового сценарію максимальне значення у 2021 році складатиме 36%, а при впровадженні песимістичного сценарію лише 24%, що є в два рази більшим за базове значення показника (рис. 3.9)

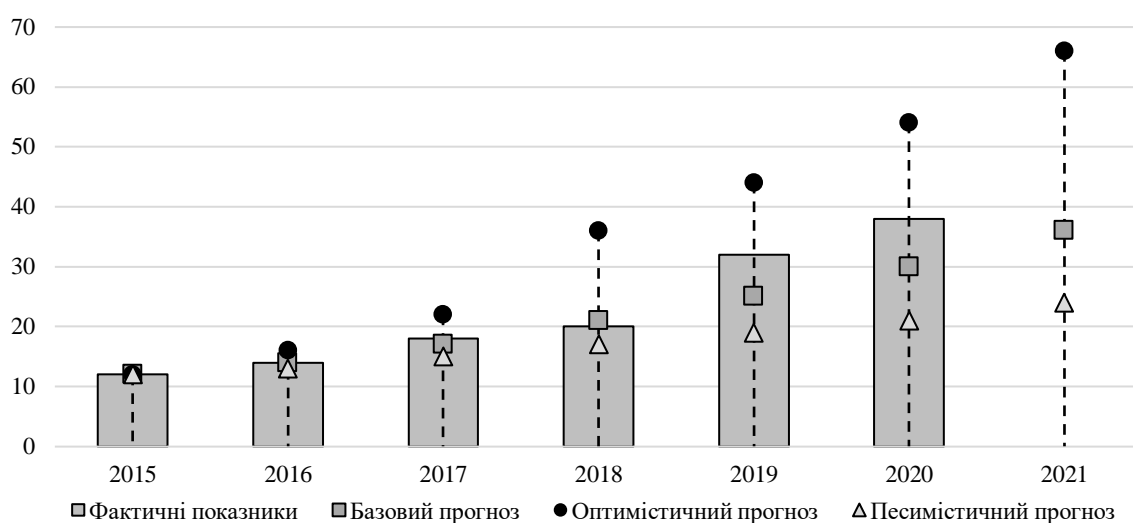

Рис. 3.9. Прогностичні оцінки якості дорожнього покриття у місті

Вирішальним показником, який забезпечує можливості людського розвитку у місті є наявний рівень достатку населення. Саме він створює можливості доступу до більшої кількості соціальних послуг, а також характеризує рівень реалізації розширеного відтворення людських ресурсів. Проведене дослідження забезпечення можливостей зростання середнього рівня заробітної плати у місті показує перспективи його прогностичного зростання в усіх сценарних моделях. Так, пасивний сценарій розвитку вбачав

збільшення середньої заробітної плати в місті у відповідності до наявних тенденцій зростання мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму (зміни при реалізації цього типу сценарію складають 5,5%). Базовий сценарій передбачав збільшення заробітної плати за рахунок умов песимістичного сценарію та незначних тенденцій до зростання економічного розвитку підприємств та обсягів виробленої продукції при збереженні поточного рівня продуктивності праці (зміни в цьому сценарному підході складатимуть 60% за п'ятирічний період). Оптимістичний сценарій передбачав інтенсивний розвиток економіки міста та виробничих систем, а також зростання продуктивності праці на підприємствах міста, що призведе до збільшення середнього рівня заробітної плати у 2021 році до 9300 грн. За фактичними даними з врахуванням часового лагу, основні показники співвідношення середньої заробітної плати по місту до середньої по Україні, показали свою сталу динаміку до зростання та досягли рівня, що у номінальному вимірюванні є вищим за встановлений оптимістичний сценарій розвитку.

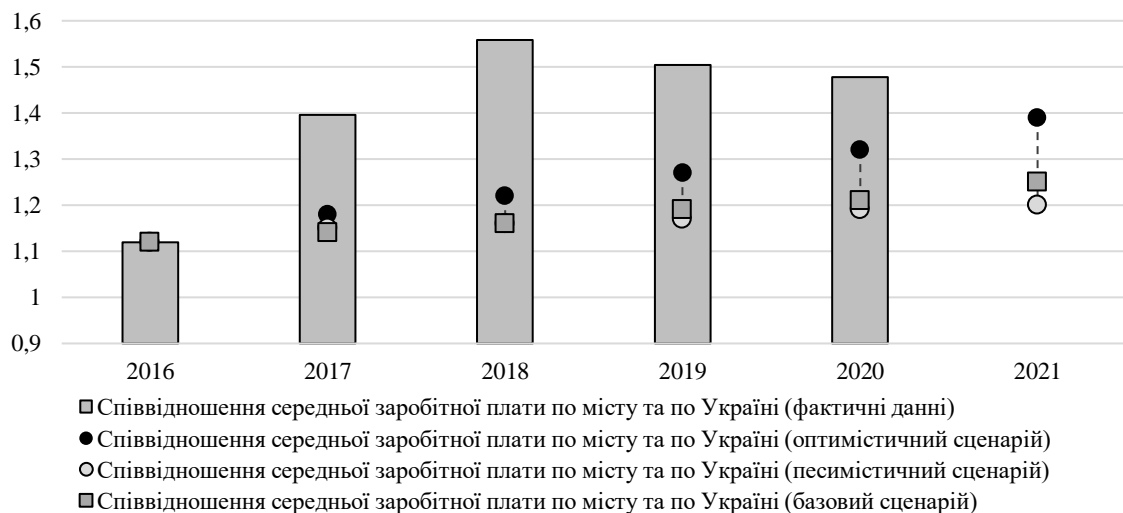

Рис. 3.10. Прогнозні оцінки змін середнього розміру заробітної плати у місті

Отже, узагальнюючи проведені прогностні оцінки основних показників розвитку соціальної інфраструктури м. Маріуполь, можна зробити висновок щодо наявності загальних позитивних тенденцій до покращення умов людського розвитку у місті. Результати та швидкість покращення наявної у

місті ситуації залежить від обсягів інвестицій в соціальну сферу, стабільності економічної політики та геополітичної ситуації, а також здатності жителів до сприйняття змін у місті. Досягнення показників оптимістичної та базової моделі передбачає необхідність впровадження спеціального механізму розвитку соціальної інфраструктури та предметних заходів в усіх сферах людського розвитку, які більш детально розглянуто у запропонованому авторському механізмі розвитку соціальної інфраструктури міста.

3.2. Механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста

метою пошуку інструментів регулювання соціальної інфраструктури та вирішення визначених у аналітичному розділі дисертації проблемних питань її розвитку, доцільною є розробка та впровадження в практику діяльності муніципального адміністрування комплексного механізму забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста.

Розроблений механізм базується на двох ключових положеннях:

1) теоретичному обґрунтуванні змісту поняття «соціальна інфраструктура міста», яка в роботі визначається комплексом матеріальних об'єктів та нематеріальних складових (програмні інструменти соціальної спрямованості, чинники, що забезпечують відчуття комфорту та безпеки), які створюють умови для збалансованого людського розвитку у відповідності до поточних та перспективних потреб громади. Саме це було покладено в основу формування мети та завдань механізму, а також визначення суб'єктів та ресурсів його реалізації;

2) аналізі наявних поточних та прогнозних проблем у сфері розвитку соціальної інфраструктури міста, які потребують розробки комплексної системи її реформування та розвитку. Це стало основою для формування системи моніторингової оцінки стану розвитку соціальної інфраструктури,

результати якої дозволили розробити комплекс заходів та оцінити ключові ризики на шляху їх реалізації.

Виходячи з того, що управління соціально-економічними процесами в місті має представляти собою гнучку та динамічну систему, здатну швидко реагувати на поточні та перспективні зміни в якості соціальних послуг, при розробці та впровадженні напрямів регуляторної політики у цій сфері, дуже важливо враховувати поточний стан існуючих проблем, слідкувати за змінами та забезпечувати максимальну клієнтоорієнтованість соціальних послуг, які надаються в місті.

На рисунку 3.11 наведено механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста, основною *метою* якого, є створення сприятливих умов для забезпечення можливостей людського розвитку у місті, шляхом наближення соціальної інфраструктури та соціальних послуг до потреб місцевої громади [134]. Реалізація запропонованого механізму направлена на вирішення цілого комплексу завдань, які впливатимуть не лише на загальний економічний та соціальний стан розвитку міста, а й забезпечать збільшення особистого сприйняття комфортності проживання у місті кожним індивідом незалежно від його соціальних характеристик. Виходячи з цього, основними *завданнями* механізму є: створення умов для гармонійного розвитку населення міста, реалізація соціального бренду міста, забезпечення можливостей збереження постійної чисельності населення; розвиток якісної системи освіти; збільшення доступності населення до закладів охорони здоров'я та покращення якості послуг, які вони реалізують; формування споживчоорієнтованої системи надання соціальних послуг у місті; зростання мобільності населення; створення сприятливих умов для забезпечення людського розвитку у місті; збільшення рівня соціальної відповідальності населення та бізнес-структур; збільшення економічної стабільності у місті; накопичення соціального капіталу міста; зростання рівня задоволеності населення міста наявним соціальним середовищем, збільшення інвестиційної привабливості міста тощо [134].

Основною умовою реалізації запропонованого механізму є максимальна участь усіх *суб'єктів* управління та функціонування міста, серед яких найбільшу роль відіграють:

органи державної та регіональної влади – формують загальнонаціональну політику соціального розвитку, встановлюють норми соціального обслуговування та забезпечення, створюють нормативно-правову базу регулювання соціальної політики, частково фінансують окремі сфери соціальної інфраструктури міста, забезпечують можливості для реалізації пілотних соціальних проєктів у місті тощо;

місцеві органи влади – відіграють вирішальну роль у реалізації механізму, саме від них залежить вектор розвитку соціальної інфраструктури міста, проєкти, які реалізуються, закладені обсяги фінансування та перерозподілу бюджетних ресурсів. Виступають першочерговою ланкою в оцінці якості соціальних послуг та забезпеченні зворотного зв'язку звернень громадян тощо;

бізнес-структури – приймають участь у процесах розгалуження соціальної інфраструктури міста та збільшення рівня її доступності, впроваджують проєкти місцевого розвитку у рамках реалізації соціальної відповідальності, фінансують соціальний розвиток міста за рахунок відповідальної сплати податків тощо;

міжнародні організації та донори – виступають в якості інвесторів при реалізації проєктів розвитку соціальної інфраструктури та покращення якості надання соціальних послуг, формують міжнародні стандарти соціального обслуговування, приймають участь в оцінці якості надання соціальних послуг у місті, забезпечують кадровий супровід реалізації соціальних проєктів, тощо.

громадські організації – виконують контролюючу функцію у формуванні механізму, забезпечують оцінку відповідності якості надання послуг встановленим нормам, підтримують за допомогою фінансових та кадрових ресурсів реалізацію окремих соціальних проєктів та заходів тощо;

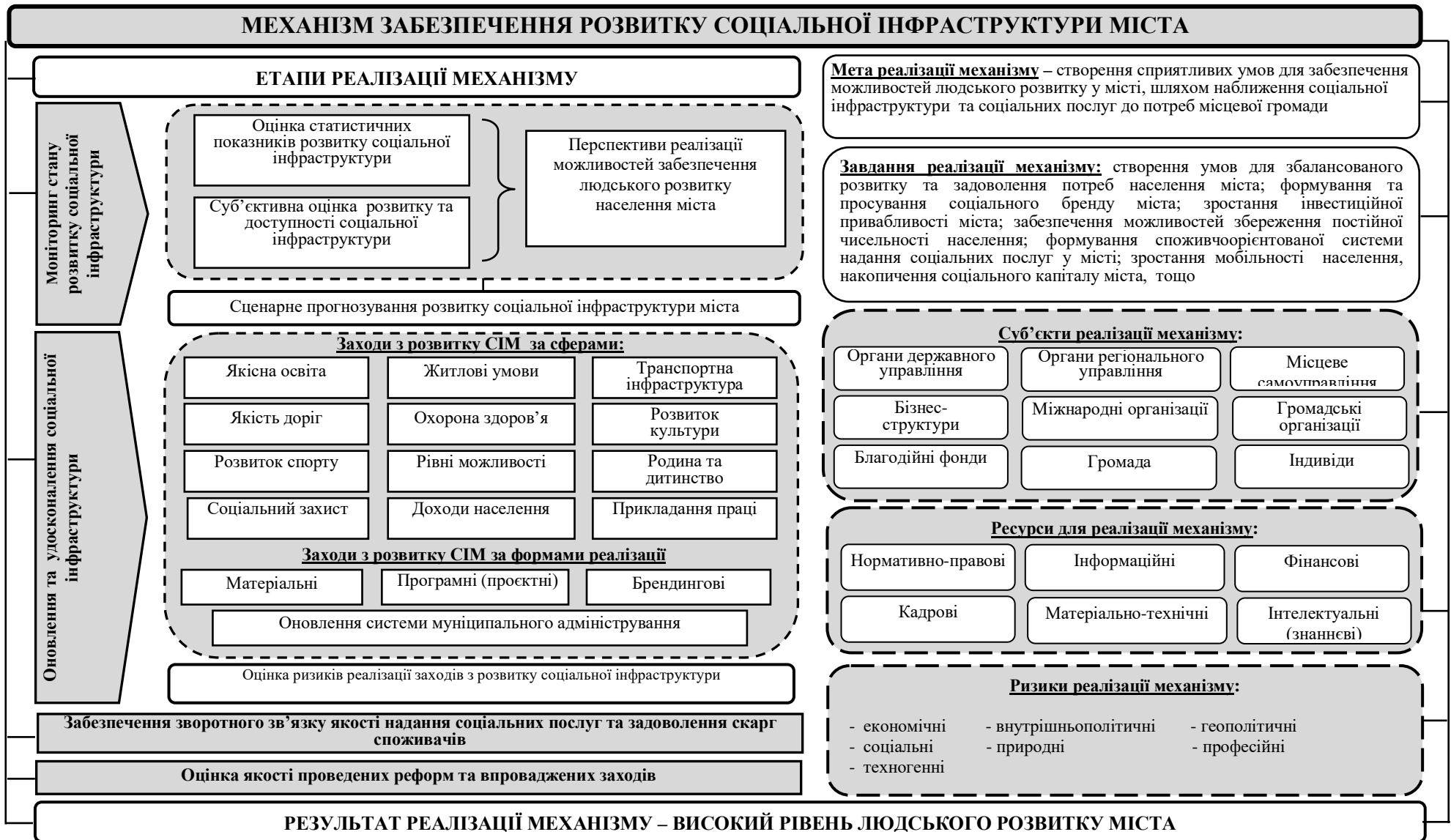

Рис. 3.11. Механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста [134] (*розроблено автором)

благодійні фонди – виступають в якості інвесторів та соінвесторів у реалізації окремих соціальних програм у межах міста, надають матеріально-технічну та фінансову допомогу;

громада – за допомогою формування загального бачення щодо необхідного стану розвитку соціальної інфраструктури міста забезпечує основні вектори її розвитку та вдосконалення. Виступає інвестором окремих соціальних проєктів та програм, забезпечує підтримку збалансованого стану розвитку місцевої спільноти, надає нефінансову допомогу нужденним тощо;

індивіди – за допомогою сплати податків фінансують розвиток соціальної сфери, послуги якої потім і споживають, забезпечують зворотній зв'язок оцінки якості послуг соціальної інфраструктури, таким чином впливаючи на можливості її удосконалення, створюють основу кадрових ресурсів формування соціальної інфраструктури міста тощо.

Поряд з основними суб'єктами механізму забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста виокремлюються основні *ресурси*, за допомогою яких здійснюється можливість його реалізації, зокрема:

нормативно-правові – це перелік законодавчих та нормативних актів, які створюють базу для функціонування соціальної інфраструктури, забезпечують дотримання прав людини та встановлених національних та світових стандартів в сфері надання соціальних послуг;

кадрові – це персонал, який створює та реалізує соціальну політику, надає соціальні послуги та працює в закладах, які належать до соціальної інфраструктури міста, реалізує свій людський капітал в соціальній сфері та володіє необхідними вміннями, знаннями та навичками. Цей вид ресурсів є одним з найцінніших, адже саме від нього переважно залежить якість послуг та можливість впроваджувати інновації;

інформаційні – це рівень відкритості та поширеності інформації в громаді щодо наявної соціальної інфраструктури, її розгалуженості та доступності, можливості реалізації зворотного зв'язку щодо задоволення скарг

та якості отриманих соціальних послуг, наявність комунікаційних зв'язків між усіма суб'єктами реалізації механізму;

матеріально-технічні – це наявні капітальні забудівлі, внутрішнє оснащення, технології, обладнання та устаткування, яке формує та забезпечує функціонування соціальної інфраструктури міста;

фінансові – це сукупність усіх грошових коштів суб'єктів реалізації механізму, які направляються або можуть бути направлені на забезпечення та удосконалення наявної соціальної інфраструктури міста;

інтелектуальні (знаннєві) – характеризують рівень розвитку громади, здатність її сприймати нововведення, рівень матеріально-технічного прогресу у місті, наявні перспективи розвитку економіки знань, технологічність соціальних послуг, які надаються в місті та інше.

Реалізація запропонованого механізму є можливою лише за умови врахування *ризиків та загроз* при здійсненні реформаторських кроків та реалізації усіх заходів з розвитку соціальної інфраструктури міста. Різноманітність цих ризиків є достатньо широкою та залежить від конкретної ситуації, яка склалась на даний момент часу в місті. Однак, не дивлячись на це, усі ризики можна згрупувати за такими ознаками: економічні – ті які зумовлені наявністю втрат, пов'язаних з нестабільністю економічної ситуації та нераціональністю прийнятих економічних рішень, як в межах окремого проєкту, так і усієї економіки міста; внутрішньополітичні – ризики, які пов'язані з можливими змінами в політичному курсі уряду та органів місцевого самоврядування, лобіювання своїх інтересів провладними структурами, а також часта зміна політичних лідерів, які диктують нові правила; геополітичні – ризики пов'язані з активізацією військових дій, поширенням випадків захвату територій, тощо; соціальні – ризики, пов'язані з несприйняттям громадою реформ, які реалізуються, можливостями зменшення рівня життя населення та загострення бідності, а також будь-які ризики, які пов'язані з суспільством або окремим його прошарком; природні – ризики, які не залежать від діяльності людини та обумовлені природними факторами

впливу на зовнішнє середовище (кліматичні умови, негода, сильні зливи, зсуви, тощо); професійні – ризики пов'язані з недовідомим рівнем розвитку людського капіталу, відсутністю необхідних умінь, знань та навичок у кадрів, дефіцитом робочої сили за певними професійними групами; техногенні - це ризики, пов'язані з виникненням негативних ситуацій в результаті діяльності людей та промислових систем, наприклад, забруднення зовнішнього середовища, виникнення надзвичайних ситуацій та катастроф.

Механізм передбачає впровадження поетапного підходу його реалізації та включає в себе чотири взаємопов'язані ланки дій, що дозволяє в цілому досягти поставленої мети створення сприятливих умов для забезпечення можливостей людського розвитку у місті шляхом наближення соціальної інфраструктури та соціальних послуг до потреб місцевої громади [134].

Перший етап механізму забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста передбачає проведення моніторингу стану рівня розвитку соціальної інфраструктури міста, який представляє собою систему інтегральної оцінки, що базується на основі аналізу стану поточних статистичних показників розвитку, відповідність встановленим нормам та вимогам та якісну складову оцінки, в основу якої покладено визначення суб'єктивного сприйняття населенням якості соціальних послуг, які надаються у місті. Основним результатом проведення зазначеного моніторингу є окреслення перспектив реалізації можливостей забезпечення людського розвитку населення міста, а також здійснення прогнозування показників розвитку соціальної інфраструктури міста на основі використання сценарних підходів.

Другий етап – передбачає розробку та впровадження заходів з удосконалення або реформації існуючої соціальної інфраструктури міста. При розробці програм заходів передбачається реалізація предметного підходу до вирішення проблем, тобто спрямовування ресурсів на розв'язання конкретної ситуації. Основні сфери, які входять до предмету регулювання механізму: покращення якості житлових умов населення; покращення дорожнього

покриття; розгалуження транспортної інфраструктури, збільшення пасажирообігу та якості обслуговування в транспорті; забезпечення високого рівня охорони здоров'я та загального рівня здоров'я населення; рівні можливості для розвитку у місті; забезпечення захисту дитинства та родини; культурний та спортивний розвиток населення міста; якісна та доступна освіта для всіх; соціальний захист вразливих категорій населення; стабільні доходи населення; забезпечення можливостей реалізації працездатного населення у сфері прикладання праці тощо. Важливим елементом реалізації другого етапу є обов'язкове врахування ризиків та перепон при формуванні заходів до покращення розвитку соціальної інфраструктури міста.

Третій етап – на цьому етапі забезпечується ключове завдання механізму, це наявність зворотного зв'язку між суб'єктами надання соціальних послуг та споживачами щодо їх якості та задоволеності. Важливим елементом при цьому є розробка механізму задоволення скарг, які надходять від громадян, негативно впливають на загальне сприйняття реформ та виступають певним індикатором наявності ще невирішених проблем у цій сфері, стимулюють до пошуку необхідних рішень.

Четвертий етап – є заключним в циклі та передбачає здійснення оцінки якості проведених реформ, впроваджених заходів та забезпечує можливості оцінити досягнуті прогностичні показники розвитку, які були визначені на початковому (першому) етапі реалізації механізму.

Слід зазначити, що запропонований механізм має циклічний характер реалізації та передбачає постійну роботу над оцінкою та вдосконаленням соціальної інфраструктури міста, що дозволяє йому досягти головного результату, це – високого рівня реалізації людського розвитку в місті [134].

Відповідно до авторської концепції, яку розглянуто в п.1.1 дисертації, соціальна інфраструктура міста представляє собою складну підсистему, що включає не лише матеріальні компоненти її розвитку, а й нематеріальні складові, які виражаються в програмних, проєктних та промоційних заходах та є направленими на забезпечення підвищення рівня якості життя у місті та

формування його соціально орієнтованого бренду. Враховуючи цей підхід, при побудові механізму забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста усі заходи направлені на створення умов досягнення прогнозованих показників оптимістичного сценарію розвитку, було поділено на чотири групи в залежності від характеру впливу (матеріальні (направлені на розвиток матеріальної складової соціальної інфраструктури міста); програмні (нематеріальні, проєктні заходи направлені на підвищення якості соціальних послуг та формують сприятливе соціальне середовище для людського розвитку міста); брендингові (заходи промоційного характеру, направлені на формування соціального бренду міста); адміністративні (заходи муніципального адміністрування, які направлені на покращення управлінської компетентності працівників, проведення діагностики та моніторингового супроводу функціонування системи соціальної інфраструктури).

Узагальнена структура пропозицій наведена в таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Структура заходів сприяння розвитку соціальної інфраструктури міста за характером впливу

Сфера	Номер заходу	Тип заходу	Сфера	Номер заходу	Тип заходу	Сфера	Номер заходу	Тип заходу
Житло	1	п	Дороги та дорожнє покриття	1	а	Транспорт та пасажироперевезення	1	п, б
	2	м		2	а		2	п
	3	м		3	п, б		3	м
	4	п, б		4	м		4	м
	5	м		5	м		5	п, а
	6	б		6	п		6	п
	7	м, б		7	м		7	а
	8	м, б		8	п		8	а
	9	м		9	м		9	м
							10	п, а
							11	а
							12	м, б, а

Продовження табл. 3.2

Охорона здоров'я	1	м, п	Рівні можли- вості	1	м, п	Культура та спорт	1	м, б
	2	м		2	а		2	а
	3	м		3	п, а		3	м
	4	п		4	а		4	п, б
	5	а		5	а		5	м
	6	п, а		6	п, а		6	п
	7	п, б		7	м, а		7	а, б
	8	м, п		8	п		8	м, б
	9	м, п		9	п, а		9	м
	10	м		10	п		10	м
	11	м		11	п		11	м
	12	м		12	п, б		12	а
	13	м		13	м, п		13	м
	14	м, п, б		14	б		14	м
	15	п		15	м		15	п
	16	м, п		16	м, п		16	п, б
	17	м		17	м, п		17	м, п
	18	п, а		18	м		18	п
	19	п, а		19	п, а		19	п
	20	п		20	п, а		20	п
Освіта	1	м, п, а		21	а, б		21	м, п
	2	м, п		22	м		22	п, а
	3	м, п, а		23	м		1	а
	4	м, п		24	м		2	м
	5	м, п, а		25	п, б		3	м, а
	6	м		26	м		4	п, а
	7	п		27	п, б		5	п, а
	8	м		28	п, б		6	п
	9	м, п	Освіта	22	м	Зайнятість та заробітна плата	7	п, а
	10	п		23	м		8	м
	11	п, а		24	м		9	а, б
	12	п, б		25	м		10	м, п
	13	п, а		26	м		11	п
	14	п		27	м, б		12	м
	15	п, б		28	п			
	16	а		29	м, п			
	17	м		30	п, б			
	18	п, м		31	п			
	19	п		32	п, б			
	20	п, а		33	п			
	21	п, б		34	п			

*м – матеріальні заходи; п – програмні заходи; б – брендингові заходи; а – заходи муніципального адміністрування

Житлові умови є одним з вирішальних факторів можливостей залучення молоді до міста та забезпечення скорочення її відтоку. Наявність власного житла дуже часто стає вирішальним фактором, який забезпечує сприйняття населенням комфортності проживання. Проведена оцінка рівня задоволеності населення міста умовами проживання, показала низький рівень задоволеності цим фактором, особливо серед молодого населення та вразливих категорій населення. Для міста є характерною наявність великої кількості розширених патріархальних родин (домогосподарств, які налічують декілька поколінь), що негативно впливає на загальні умови проживання. В зв'язку з цим у сфері покращення якості житлових умов населення міста, актуальним може стати впровадження наступних заходів:

1. Збільшення рівня відповідальності населення за якість свого житла та раціональності використання, коштів за допомогою поширення мережі ОСББ (п).
2. Проведення капітального ремонту споруд, що знаходяться в аварійному стані (м).
3. Розробка на рівні міста, з урахуванням бачення населення, загальних вимог до зовнішнього вигляду фасадів будинків (м).
4. Проведення міського заходу за участю населення «Затишна домівка», з метою покращення рівня благоустрою житлового фонду міста (п, б).
5. Проведення активної компанії з утеплення та впровадження енергозберігаючих технологій у побутовій сфері; покращення екстер'єру придомових територій (м).
6. Підтримка на рівні міста проєктів забудови найбільш населених районів міста (б).
7. Впровадження державно-приватного партнерства для будівництва соціального житла (м, б).

8. Створення фонду допомоги для осіб, що найбільш гостро потребують покращення житлових умов; поширення молодіжного будівництва (м, б).

9. Створення систем пільгового кредитування на купівлю нового житла у місті (м).

Ризиками та перепонами реалізації політики покращення житлових умов населення міста є: низький рівень активності будівельних компаній у впровадженні проєктів будівництва соціального житла та участі в програмах надання житла вразливим категоріям населення, які мають першочергові потреби в покращенні житлових умов; високий рівень вартості житла на реальному ринку новобудов; занижений рівень достатку населення, що не дає їм можливості покращувати свої житлові умови; відсутність у місті загальної концепції екстер'єрного проєкту розвитку споруд; нестабільність банківської системи в країні, що не дає можливості розвитку доступу населення до пільгового кредитування житла; недостатній рівень розвитку будівельного ринку в місті.

Збільшення комфортності проживання у місті напряму залежить від *якості покриття доріг*, саме цей фактор забезпечує можливості мобільності населення та бізнесу, перспективи розвитку пасажиро- та грузопотоку, забезпечує досягнення належного сполучення між містами та наближеними поселеннями. Аналіз якості дорожнього покриття та рівня задоволеності ним населення показав наявність низки проблем у цій сфері, яка може бути вирішена за рахунок впровадження таких заходів:

1. Проведення моніторингу якості дорожнього та тротуарного покриття у межах міста та наближених до міста транспортних шляхів, побудова дорожньої карти ремонтних робіт (а).

2. Розширення кадрового складу підприємств автодору для розширення можливостей проведення масових ремонтних робіт, проведення перенавчання існуючого кадрового складу задля розширення

компетентностей роботи з сучасним обладнанням та сучасними технологіями укладання дорожнього покриття (а).

3. Створення сучасної інтерактивної системи доріг міста з нанесенням проблемних точок з різними рівнями значущості та необхідності швидкості реагування на них (п, б).

4. Створення централізованих велодоріжок на усьому периметрі міста (м).

5. Організація будівництва з'їздів для інвалідів та матерів з дітьми у візках в місцях наземних та підземних пішохідних переходів (м).

6. Проведення заходів збільшення загального рівня безпеки дорожнього руху, задля зменшення чисельності дорожньо-транспортних пригод за участю пішоходів та транспортних засобів (п).

7. Ремонт тротуарного покриття та покриття доріг у прибудинкових територіях, дворах навчальних закладів та закладів охорони здоров'я (м).

Реалізація запропонованих заходів передбачає врахування у плані робіт наявності наступних *ризиків* соціального та економічного характеру, які існують у цій сфері, зокрема: нестача кваліфікованої робочої сили в сфері ремонту дорожнього покриття та організації безпеки руху, відсутність належних знань у громадян щодо безпечної поведінки на дорогах та дотримання правил дорожнього руху, девіантна поведінка учасників дорожнього руху та зловживання невиконанням правил дорожнього руху, нерівномірність природно-кліматичних умов протягом року; важка техніка, яка проходить містом та порушує дорожнє покриття; дефіцит сучасної ремонтної техніки та матеріалів.

Поряд з покращенням дорожнього покриття у місті та забезпечення безпеки дорожнього руху, актуальним є покращення муніципальної транспортної інфраструктури міста та якості послуг, які вона надає. На сьогодні транспортний парк міста характеризується достатньо високим рівнем матеріального та морального зносу, що негативно впливає на безпеку та комфортність перевезення пасажирів, а також зменшує мобільність

жителів міста. Задля забезпечення досягнення мети *покращення якості та збільшення обсягів пасажироперевезення у місті*, необхідним є впровадження наступних заходів:

1. Впровадження електронної системи спостереження за місцем знаходження громадського транспорту (п, б).
2. Оновлення існуючих у місті транспортних маршрутів з розширенням на більш віддалені куточки міста (п).
3. Оновлення та ремонт парку муніципального транспорту міста (трамваїв, тролейбусів та автобусів) (м).
4. Проведення заміни малогабаритного транспорту (маршрутних таксі) на сучасні автобуси, оснащені технологіями для перевезення осіб з обмеженими можливостями (м).
5. Перенавчання персоналу у відповідності до необхідної компетентності для управління новими транспортними засобами (п, а).
6. Впровадження сучасних систем управління рухом муніципального транспорту (п).
7. Створення сучасної диспетчерської служби керування пасажиропотоком у місті (а).
8. Постійний моніторинг якості надання послуг у муніципальному транспорті (п).
9. Впровадження сучасних систем контролю сплати вартості користування муніципальним транспортом (м).
10. Збільшення рівня соціальних компетенцій серед персоналу, який має постійний контакт з пасажиром (водії, кондуктори-контролери, тощо) (п, а).
11. Переведення під муніципальний контроль всіх транспортних компаній сфери пасажирських перевезень (а).
12. Оновлення моделі транспортного забезпечення міста, яка має підвищити раціональність дорожнього руху на основі планування рівномірного навантаження міських магістралей, прогнозування

інтенсивності пасажиропотоків у просторово-часовому вимірі, модернізації парку транспортних засобів та реалізації політики відповідальності муніципалітету за гідні умови праці працівників сфери міського транспортного забезпечення (м, п, б, а).

Реалізація можливостей впровадження сучасних європейських систем пасажироперевезення та підвищення якості послуг, які надаються в цій сфері, характеризується певними *ризиками*, серед яких: звужений попит серед населення для користування муніципальним транспортом; великий обсяг пільгових категорій перевезення; застаріла матеріально-технічна база, оновлення якої потребує великих інвестицій; низький рівень соціальної відповідальності населення та наявність достатньо великого прошарку населення, яке не сплачує проїзд у громадському транспорті, дефіцит кваліфікованої робочої сили у сфері ремонту та догляду за транспортними засобами; високий рівень популярності приватних перевезень у місті; низький рівень окупності муніципального транспорту, в зв'язку з великими витратами на паливо та енергію; недостатня якість обслуговування та відсутність у персоналу мотивації до її підвищення.

Забезпечення високого рівня охорони здоров'я та загальний рівень здоров'я населення є одним з ключових факторів забезпечення людського розвитку у місті, сприяє підвищенню якості життя населення та можливості забезпечення основних норм та стандартів сучасних умов проживання у місті. Проведена суб'єктивна та об'єктивна оцінка рівня розвитку охорони здоров'я, що дозволило оцінити та обґрунтувати доцільність проведення у місті комплексу реформаторських заходів у цій сфері, зокрема:

1. Створення центру контролю якості наявної питної води та повітряного басейну у місті, а також продуктів харчування, які реалізуються в місцевих закладах торгівлі (м, п).

2. Створення системи інтернет- та смс-інформування населення щодо існуючих загроз епідеміологічного характеру у місті (п).

3. Поширення доступності медичних послуг першого рівня (створення сучасних, обладнаних амбулаторних закладів в місцях проживання); проведення активної імунопрофілактики (м).

4. Створення он-лайн бази лікарів та лікарень у місті, як інструменту відкритості системи охорони здоров'я та накопичення відгуків населення; створення медичних кластерів у місті (п).

5. Впровадження програмно-цільового підходу у фінансуванні лікарняних установ (а).

6. Проведення навчання адміністративного медичного персоналу з метою накопичення ними менеджерських та соціальних компетенцій (п, а).

7. Розвиток системи пропаганди здорового способу життя, поширення навчання основам охорони здоров'я серед учнів середніх та вищих навчальних закладів (п, б).

8. Впровадження системи електронної черги у відділеннях реєстратур амбулаторних закладів (м, п).

9. Поширення технологій телемедицини для збільшення швидкості прийняття рішення щодо призначення лікування для пацієнтів, які знаходяться у віддалених територіях (найближчих до міста поселеннях) від центральних медичних установ (м, п).

10. Збільшення кількості місць у спеціальних медичних установах та відділеннях типу геронтологія, соціальні хостели, хоспіси та інше (м).

11. Створення на базі лікарні невідкладної допомоги сучасного діагностичного центру задля скорочення строків прийняття рішення щодо типу захворювання та необхідності госпіталізації хворого (м).

12. Покращення якості медичного обслуговування у неонатологічних відділеннях лікарень, придбання спеціального обладнання для відділень патології новонароджених та недоношених дітей (м).

13. Будівництво дитячої інфекційної лікарні, а також нової лікарні охорони материнства та дитинства з відділеннями патології вагітності, репродуктології та неонатології (м).

14. Запровадження можливостей вільного доступу особам з обмеженими можливостями до закладів охорони здоров'я шляхом створення інформаційних візуальних програм переміщення будівлею лікарень, встановлення контрастних наліпок на сходах та інше (м, п, б);

15. Створення можливостей для організації супроводу осіб з обмеженими можливостями до кабінетів лікаря (п).

16. Залучення молоді до роботи у медичних установах міста шляхом запровадження програм надання соціального житла (м, п).

17. Розширення можливостей додаткового заробітку лікарів шляхом впровадження комплексу платних послуг, а також розширення страхової медицини у місті (м).

18. Підвищення кваліфікації лікарів шляхом використання сучасних освітніх технологій дистанційної освіти, тренінгового та ситуативного навчання (п, а)

19. Впровадження інформаційних систем документообігу у лікарнях та амбулаторіях міста (п, а).

20. Відкриття філіалів вищих медичних навчальних закладів у місті (п).

Запровадженню кола заходів з удосконалення системи охорони здоров'я в місті можуть стати на заваді наступні *ризики та загрози*: погіршення рівня життя населення в зв'язку з наявністю економічної та геополітичної ситуації в країні, погана екологічна ситуація у місті, яка спричинена розташуванням на території міста крупних промислових підприємств металургійного профілю, поширеність серед населення шкідливих звичок, близьке наближення території міста до зони проведення військових дій, що негативно впливає на психоемоційний та фізичний стан жителів, збільшення на території міста груп, які відносяться до соціально вразливих, матеріальний знос діагностичного обладнання та відсутність вільного доступу до нього; дефіцит кваліфікованої робочої сили медичного спрямування у місті, бюджетний дефіцит фінансування медичних закладів;

існуюча система управління, організації та фінансування лікарняних установ, яка не дає можливості впроваджувати реформаторські проекти.

Рівні можливості розвитку та реалізації у місті для всіх категорій населення виступають одними з визначальних факторів прояву демократії у суспільстві та забезпечення людського розвитку для всіх верств населення. В рамках проведеної оцінки можливостей комфортного проживання та реалізації накопиченого людського капіталу у місті окремими вразливими категоріями населення (ВПО, учасниками АТО, особами похилого віку, особами з обмеженими можливостями, дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування), розроблено комплекс заходів, які дозволять створити *рівні можливості для розвитку у місті*, зокрема:

1. Створення умов для інтеграції ВПО у місцеву громаду, створення умов для їх працевлаштування та життя, викорінення випадків дискримінації (м, п).
2. Проведення моніторингу серед ВПО задля об'єктивного визначення їх потреб та створення програми їх комплексної підтримки (а).
3. Забезпечення системи діагностики та уникнення соціального сирітства в родинх ВПО (п, а).
4. Проведення моніторингової оцінки потреб громади у соціальних послугах (а).
5. Проведення моніторингу соціальної інфраструктури міста з урахуванням сприйняття населення (а).
6. Розширення можливостей до залучення непрацюючого населення до оплачуваних громадських робіт, направлених на розвиток громади (п, а).
7. Впровадження системи надання адресної соціальної допомоги населенню (м, а).
8. Створення проектів навчання та перенавчання населення з метою забезпечення перспектив працевлаштування вразливих категорій населення на місцевому ринку праці (п).

9. Розвиток сучасних соціальних сервісів для забезпечення надання допомоги короткострокового та довгострокового характеру особам, що знаходяться в тяжких життєвих ситуаціях (п, а).

10. Створення центрів фізичної та психологічної реабілітації для учасників АТО та членів їх родин, внутрішньо-переміщених осіб та осіб з обмеженими можливостями (п, м).

11. Створення системи навчання осіб похилого віку та поширення розвитку вже існуючої мережі сервісів (п).

12. Впровадження інклюзивних підходів в освіті для створення можливостей вільного доступу для розвитку та адаптації у суспільстві дітей з обмеженими можливостями (п, б).

13. Запровадження адресності системи допомог вразливим категоріям населення з можливостями варіації характеру допомоги та обирання жителями міста пакетів соціальних послуг (м, п).

14. Стимулювання соціальних громадських організацій міста до участі в розробці та реалізації соціальної політики міста (б).

15. Реалізація системи надання натуральної допомоги для одиноких та малозабезпечених осіб похилого віку (продуктів харчування, ліків, засобів гігієни, тощо) (м).

16. Розвиток системи соціального обслуговування осіб похилого віку (поширення соціальних парикмахерських, кружків проведення дозвілля, університетів третього віку, пунктів прокату засобів реабілітаційного характеру; проведення екскурсій по місту та за його межі) (м, п).

17. Створення центрів для осіб похилого віку з спеціальними підрозділами, які надають пільгові послуги: соціально-побутового характеру (пральні, ательє, майстерні з ремонту взуття, тощо); соціально-педагогічного характеру (комп'ютерних класів з доступом в мережу Інтернет); соціально-медичного характеру (надання первинної медичної допомоги, проведення спортивних занять з оздоровчої гімнастики, реабілітаційні процедури) (м, п).

18. Поширення послуги «соціальне таксі» (м).

19. Посилення роботи з неблагополучними родинами задля уникнення ситуацій насилля над дітьми та позбавлення батьків опіки (п, а).

20. Підвищення рівня компетентності представників поліції та соціальних служб щодо особливостей роботи з дітьми та їх родинами (п, а).

21. Впровадження системи моніторингової оцінки якості соціальних послуг, які надаються вразливим верствам населення (а, б).

22. Розширення мережі територіальних центрів на території міста задля забезпечення умов рівного та вільного доступу осіб похилого віку та осіб з обмеженими можливостями до соціальних послуг (м).

23. Проведення капітальної реставрації центрів для дітей-інвалідів (м).

24. Пристосування існуючої транспортної інфраструктури та обладнання дорожнього руху до потреб осіб з обмеженими можливостями задля забезпечення їх вільного переміщення містом (м).

25. Проведення культурних та спортивних заходів за участі осіб з обмеженими можливостями (п, б).

26. Розширення мережі майстерень з ремонту та обслуговування обладнання для реабілітації та переміщення (м).

27. Розширення можливостей для отримання професійної та вищої освіти особами з обмеженими можливостями (п, б).

28. Поширення та популяризація програм працевлаштування для осіб з обмеженими можливостями (п, б).

Основними *ризиками*, які стоять на заваді впровадження низки реформаторських проєктів з питань забезпечення рівних можливостей для всіх членів громади міста, є: велика концентрація на території міста осіб з числа ВПО, що збільшує навантаження на місцевий бюджет та зменшує можливості їх повного охоплення; близькість міста до непідконтрольної території; збільшення рівня соціальної напруги у місті; низький рівень доходів населення, що скорочує можливості усиновлення дітей; недостатній рівень підготовленості майбутніх батьків для здійснення своїх родинних зобов'язань; недостатня кількість кадрів для соціального обслуговування

населення; відсутність бажання у роботодавців приймати на роботу осіб з обмеженими можливостями; недостатній рівень фінансування проєктів без бар'єрного доступу до закладів соціальної інфраструктури, тощо.

У сфері забезпечення культурного та спортивного життя населення міста:

1. Запровадження стипендіальної програми для молодих спортсменів, які мають видатні досягнення (м, б).
2. Збільшення мережі спортивно-оздоровчих центрів у місті (а).
3. Забезпечення рівного доступу до вуличних спортивних площадок шляхом їх рівномірного розподілу містом (м).
4. Популяризація серед дітей та молоді перспектив занять фізичною культурою та спортом (п, б).
5. Розвиток спортивних закладів інтернатного типу для здійснення професійної спортивної підготовки молоді (м).
6. Створення програм для соціального захисту спортсменів та ветеранів спорту (п).
7. Активізація проведення спортивних змагань у місті за олімпійськими та неолімпійськими видами спорту (а, б).
8. Встановлення сучасних спортивних комплексів на території шкіл міста; впровадження рекламної компанії театрів та культурних закладів, які знаходяться у межах міста (м, б).
9. Проведення реставраційних робіт та повне оновлення спортивного спорядження, яке знаходиться на балансі міста (м).
10. Рівномірне розміщення спортивних площадок територією міста, задля забезпечення рівних можливостей доступу (м).
11. Розширення мережі спортивних закладів на території міста, впровадження часткової компенсації вартості занять дітей у приватних спортивних секціях (м).
12. Проведення моніторингу стану спортивних площадок у місті та постійний контроль за їх якістю (а).

13. Встановлення нових тренажерних площадок в парках та дворах міста (м).

14. Впровадження системи шкільних та студентських абонементів для відвідування театрів; розвиток експериментальних постановок (м).

15. Розширення представленості закладів культури та мистецтва у мережі інтернет (п).

16. Поширення в репертуарі театрів спектаклів для дітей та молоді; задля розширення можливостей відвідування музеїв та популяризації такого виду дозвілля доцільно збільшити тривалість їх роботи у вечірній час, впроваджувати сучасні методи створення музейних експозицій, проведення тематичних виставок, розширення представленості музейних установ у соціальних мережах, проведення лекційних та екскурсійних заходів у музеях, проведення днів відкритих дверей (п, б).

17. Збільшення технологічності музейних експозиції, запровадження 3D та 4D технологій у формуванні музейних постановок (м, п).

18. Проведення хобі-ярмарок серед жителів населення, залучення до таких заходів дітей та осіб похилого віку (п).

19. Поширення проведення майстер-класів для дітей та молоді (п).

20. Організація культурних заходів та заходів з проведення дозвілля для осіб старших вікових груп (п).

21. Формування клубів культурного та соціального розвитку для осіб похилого віку (м, п).

22. Проведення моніторингу якості впровадження нових проєктів, культурного та спортивного характеру, жителями міста (п, а).

З Заходи в сфері спортивного та культурного розвитку мають низку ризиків, які стоять на заваді їх реалізації. Серед найбільш глибоких *ризиків*, можна визначити: нестача висококваліфікованої робочої сили в сфері сприяння розвитку спорту, низький рівень вмотивованості населення до заняття спортом; постійне псування спортивного обладнання, яке знаходиться у загальному доступі; неприйняття населенням нових змін,

небажання приймати участь у заходах; недостатній рівень фінансування культурного розвитку у місті; наявність широкого кола альтернатив для проведення дозвілля тощо.

З метою реалізації можливостей формування та підтримки інтелектуального потенціалу населення, з метою реалізації можливостей в усіх сферах життя та забезпечення зростання рівня людського розвитку, доцільним є впровадження у місті цілого комплексу програмних заходів у *сфері забезпечення якості освіти*, серед яких:

1. Підтримка реалізації у місті концепції «Нова українська школа» (м, п, а).
2. Створення умов для впровадження інклюзивної освіти у місті (м, п).
3. Розширення форм навчання, які можуть використовуватися для освіти дітей, в т.ч й домашнє навчання; впровадження елементів бізнес-освіти у школах (м, п, а).
4. Створення міського центру по роботі з обдарованими дітьми; поширення системи дистанційної освіти на усіх рівнях (м, п).
5. Створення цілісної системи забезпечення професійної орієнтації у місті - «від середньої освіти до працевлаштування»; впровадження заходів раннього професійного діагностування здібностей дітей та корегування на цій основі їх освітніх траєкторій (м, п, а).
6. Розвиток мовних шкіл та мовних таборів, задля збільшення лінгвістичної компетентності дітей та молоді (м).
7. Покращення інформаційно-ресурсного забезпечення навчального процесу (п).
8. Поширення у місті муніципальних центрів раннього розвитку; розширення мережі дошкільних навчальних закладів (м).
9. Запровадження програм підготовки кадрів для початкових та середніх навчальних закладів у ЗВО міста (м, п).
10. Створення програм підтримки молодих викладачів; розвиток системи професійної майстерності (п).

11. Впровадження системи національно-патріотичного виховання у школах міста; впровадження системи профільного навчання (п, а).
12. Реалізація у місті міжнародних проєктів з розвитку дошкільної та середньої освіти (п, б).
13. Розширення повноважень батьків у формуванні основних напрямів роботи дошкільних навчальних закладів (п, а).
14. Поширення державно-приватного партнерства в освітній сфері (п).
15. Запровадження конкурсів професійної майстерності серед молодих викладачів; створення асоціації творчих педагогів (п, б).
16. Впровадження конкурсної основи при призначенні керівництва навчальних закладів (а).
17. Запровадження системи компенсації додаткової освіти педагогам, які активно впроваджують сучасні методи навчання в освітній процес (м).
18. Розповсюдження на молодих фахівців-педагогів пільг при отриманні «Соціального житла» (п, м).
19. Поширення розвитку закладів позашкільного навчання, а також організації масового відпочинку для дітей шкільного віку (п).
20. Проведення серії тренінгів та семінарів для навчання вчителів позашкільної освіти задля реалізації можливостей впровадження сучасних технологій навчання та розвитку (п, а).
21. Впровадження програм обміну учнівською та студентською молоддю в рамках проєкту «Схід та Захід разом» (п, б).
22. Збільшення мережі спортивних та творчих груп розвитку на базах шкіл та дитячих садків міста (м).
23. Збільшення рівня оснащення шкіл комп'ютерами та мультимедійної техніки (м).
24. Оновлення матеріальної бази спеціалізованих природничих класів шкіл міста (м).
25. Забезпечення оновлення матеріально-технічної бази столових шкіл та дитячих садків міста; осучаснення підходів до організації харчування (м).

26. Проведення капітального ремонту шкіл, які знаходяться в аварійному стані; збільшення енерго- та теплоефективності навчальних закладів (м).

27. Розширення можливостей отримання бізнес-освіти у місті (м, б).

28. Створення програми першого робочого місця (п).

29. Створення центру «Професія. Кар'єра. Успіх» (м, п).

30. Стимулювання підприємств до прийняття участі в профорієнтаційних заходах у місті, а також впровадження програм стажування студентів навчальних закладів (п, б).

31. Реалізація програм наставництва для обдарованої молоді (п).

32. Запровадження заходів участі роботодавців у формування навчальних програм підготовки кадрів у рамках системи вищої освіти (п, б).

33. Створення єдиної електронної бібліотеки у місті (п).

34. Стимулювання проведення науково-дослідних проєктів з проблемних питань економічного та соціального розвитку міста (п).

Основними *ризиками*, які стоять на шляху забезпечення можливостей впровадження проєктів розвитку якісної освіти у місті є: невідповідність сучасної системи освіти світовим тенденціям розвитку; недостатній рівень фінансування системи освіти; дефіцит кваліфікованих педагогічних працівників; застарілість навчальних методик та матеріального забезпечення навчальних програм; недостатній рівень вмотивованості педагогічного персоналу до впровадження сучасних методів навчання; відсутність можливостей для залучення додаткових інвестиційних ресурсів у систему освіти; зниження виробничих потужностей підприємств міста; розбалансованість ринку праці; низький рівень зацікавленості підприємств до співробітництва з навчальними закладами тощо.

Підвищення рівня заробітної плати у місті та підвищення рівня зайнятості у місті виступає певним фактором, який впливає на можливості покращення якості та рівня життя населення, створює можливості для розширення надходжень до місцевого бюджету за рахунок сплати податків,

що стає додатковим джерелом для розширення можливостей інвестицій міста у людський розвиток, дозволяє підвищити рівень купівельної спроможності населення, забезпечити збільшення привабливості міста для висококваліфікованої робочої сили. Задля досягнення поставленої мети у місті доцільно запровадити реалізацію наступних заходів щодо забезпечення зростання зайнятості та доходів працюючого населення в місті:

1. Створення системи контролю за дотриманням процедур прозорості сплати податків та рівня заробітної плати на підприємствах міста, забезпечення відповідальності за недотримання процедур сплати податків у разі визначення наявності прецеденту (а).

2. Стимулювання створення на території міста індустріального та технопарку, з метою розширення можливостей ведення бізнесу у місті, залучення іноземних інвесторів для створення нових робочих місць з високим рівнем організації та оплати праці (м).

3. Підтримка інвесторів у створенні підприємств в сфері переробної промисловості та виробництвом продукції з високою доданою вартістю (м, а).

4. Сприяння розвитку місцевих асоціацій підтримки малого та середнього бізнесу (п, а).

5. Збільшення відкритості інформації щодо поточного ринку праці та можливостей працевлаштування для безробітного населення, розширення бази вакансій державної служби зайнятості у м. Маріуполь (п, а).

6. Проведення місцевих ярмарок вакансій та презентацій роботодавців (п).

7. Налагодження приватно-державного партнерства між закладами освіти і підприємствами міста з метою реалізації можливостей працевлаштування та проходження стажування випускників (п, а).

8. Створення спеціалізованого територіального центру перенавчання безробітного населення актуальним для міста професіям, а також центра з надання послуг з організації власної справи (м).

9. Залучення регіональних компаній до розширення бізнесу у місті та створення нових робочих місць (а, б).

10. Проведення низки заходів щодо стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва у місті (м, п).

11. Поширення можливостей легалізації трудових відносин та інформаційної підтримки населення щодо негативних наслідків та ризиків, які веде за собою таке працевлаштування (п).

12. Створення консультаційних центрів підтримки легалізації зайнятості у місті тощо (м).

Реалізації запропонованих заходів може завадити певне коло ризиків, це: низький рівень економічних можливостей окремих підприємств у місті; нестабільність економічної та геополітичної ситуації, що зменшує можливості розширення зайнятості та зростання доходів працюючих; існуючі складності у створенні сучасних робочих місць та залучення до цього процесу не лише вже діючих, а й нових підприємств та інвесторів; наявність загальних тенденцій скорочення темпів розвитку приватного підприємства та середнього бізнесу в країні; направленість населення та підприємств до нелегального працевлаштування працівників, недосконалість роботи Державної служби зайнятості, відсутність у підприємств готовності до співробітництва з навчальними закладами тощо.

3.3. Програмні заходи в сфері удосконалення умов людського розвитку у місті

В рамках авторської дослідницької концепції програмні заходи виступають одними з ключових інструментів забезпечення формування ефективної системи соціальної інфраструктури міста, направленої на людський розвиток. Авторський механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста, результатом якого є високий рівень людського розвитку, передбачає використання проєктних підходів в системі

муніципального адміністрування. Використання цих підходів обумовлено їх доведеною на практиці ефективністю та швидкістю отримання результатів при найменших витратах ресурсів та дозволяє впроваджувати заходи програмного та брендингового характеру.

Проектний підхід в управлінні – це процес управління, заснований на проєктних технологіях, які є тісно взаємопов'язаними з стратегічним баченням (цілями) суб'єкту управління (компанії, організації, муніципального утворення, регіону, держави тощо), який здійснюється за допомогою виконання комплексу відповідних проєктів з врахуванням їх взаємозалежності, взаємодоповнення та синергічності [148]. Найбільш ефективним є використання проєктного підходу у процесі створення нового продукту або послуги, він дозволяє досягти запланованих результатів за допомогою визначення загальної кінцевої мети, окреслення зони відповідальності усіх учасників та проведення моніторингу та контролю на кожному етапі його реалізації. Практика використання проєктних підходів є поширеною в сфері IT-індустрії, продуктового менеджменту, телекомунікацій, медіа, банківській сфері, ритейлі, а також в сфері державного, регіонального та муніципального управління.

Ключова перевага застосування проєктного підходу в муніципальному управлінні полягає в можливості забезпечення чіткої прив'язки проєктів до стратегічних завдань розвитку міста; забезпечення більш ефективного розподілу ресурсів за рахунок їх зосередження на важливих соціально-економічних проблемах; сприяє узгодженості дій окремих акторів; збільшує зацікавленість команд управлінців та жителів у кінцевих результатах реалізації проєкту; забезпечує покращення згуртованості громади та зростання рівня довіри до влади; сприяє розвитку прямої комунікації з населенням, забезпеченню якісного зворотного зв'язку; сприяє більш чіткому формулюванню цілей та критеріїв розвитку, можливостей більш прозорої оцінки результатів від впроваджених дій.

В зв'язку з цим актуальним є питання щодо можливості використання проєктних підходів при побудові соціального бренду міста, забезпечення людського розвитку міста за рахунок покращення якості життя населення та оновлення соціальної інфраструктури.

Проведені соціологічні опитування жителів щодо візії та перспектив розвитку міста, а також сформовані наявні стратегічні завдання муніципального адміністрування дозволили встановити наступну генеральну мету розвитку міста – забезпечення стабільного підвищення якості життя городян і підвищення конкурентоспроможності міста на основі реалізації національних пріоритетів розвитку [90].

Зазначена мета передбачає реалізацію наступних напрямів стратегічного планування, покликаних реалізувати у місті основні принципи його соціальної орієнтованості.

1. Забезпечення утримання молоді в місті шляхом створення умов для розвитку та реалізації, адже саме молодь формує необхідний потенціал інноваційних людських ресурсів, здатних по новому поглянути на економіку та створити перспективи для її смарт-спеціалізації.

2. Розвиток медичної сфери; формування свідомого ставлення до здоров'я як цінності. Створення умов для забезпечення здорового життя та рівного доступу до медичної сфери, виступає однією з ключових характеристик людського розвитку в місті. Важливість цього напрямку набуває більшої значущості під впливом коронавірусної кризи, яка передбачає не тільки створення умов для якісного лікування та доступу до медичної інфраструктури інфікованих осіб, а й формування безпечних умов доступу до закладів охорони здоров'я людей, що потребують медичної допомоги загального профілю та не є інфікованими.

3. Створення комфорту та безпеки міського простору. Забезпечення умов мирного та спокійного життя у місті незалежно від його наближеності до місця розмежування з окупованою територією та проведення бойових дій; відновлення та модернізація соціальної інфраструктури міста з метою

формування еталонного прикладу соціально направленою сучасного міста України.

4. Досягнення сучасних стандартів якості освіти на основі профілізації закладів та управління професійно-освітніми траєкторіями містян на основі планування, яке базується на ранній діагностиці професійного потенціалу школярів та пропонування надійних шляхів використання освіти як соціального ліфту. Забезпечення можливостей людського розвитку та реалізації трудового потенціалу у місті на основі створення сучасної системи підготовки кадрів та їх працевлаштування.

5. Модернізація муніципального менеджменту; оновлення якості кадрового забезпечення соціальної інфраструктури на основі системної та послідовної реалізації програм розвитку управлінської та сервісної компетентності працівників муніципалітету – спрямована на оновлення кадрового потенціалу міського управління задля забезпечення потреб населення, розширення можливостей впровадження інноваційних ідей розвитку міста, а також залучення молоді до побудови міста своєї мрії [133].

6. Забезпечення рівних прав та можливостей для кожного члена громади. Впровадження інклюзивних принципів розвитку міського простору та створення міста загального благополуччя. Поширення принципів доступності не лише на фізичні об'єкти, а також забезпечення доступності в контексті клієнтоорієнтованості сфери муніципальних послуг для містян.

7. Інформаційна підтримка якості соціальної інфраструктури міста – направлена на збільшення відкритості та доступності соціальної сфери, а також налагодження зворотного зв'язку в сфері якості надання соціальних послуг [90, 135].

Саме ця сформована генеральна мета та стратегічні завдання стали базовими відправними ланками у процесі розробки програмних заходів в сфері забезпечення людського розвитку міста. Задля запровадження більш комплексного підходу втілення реалізації кожного стратегічного напрямку передбачається впровадження в практику окремих проєктів в кожній із

зазначених сфер, які є тісно взаємопов'язаними та виступають складовою загальної системи муніципального управління (рис. 3.12). Усі запропоновані проєкти прямо або опосередковано впливають на результати один одного, формуючи таким чином взаємозалежну комплексну систему забезпечення реалізації соціального бренду міста у м. Маріуполь (рис 3.13).

1. Проєкт «Утримання молоді в Донецькому регіоні».

Актуальність впровадження проєкту в поточному та прогностичному періоді. Демографічна структура міста характеризується сталою тенденцією до скорочення числа молодих осіб в її складі, це відбувається, як за рахунок природного так і механічного скорочення населення. За останні роки близько 20000 тис. молодих осіб переїхали за межі міста та регіону. Лише 30% випускників середніх навчальних закладів обирають свою майбутню освітню траєкторію у м. Маріуполь. Приплив молоді з інших регіонів до міста є незначним, а отже не дає можливості заміщення природного скорочення населення механічним приростом. В умовах відсутності чітких дій щодо забезпечення утримання молоді в місті, тенденція до його скорочення буде зберігатися, а отже виникне проблема дефіциту молодого, інноваційного економічно активного населення, що скоротить темпи розвитку смарт-спеціалізації регіону, призведе до дефіциту людських ресурсів та загального занепаду міста.

Мета - забезпечення можливості підвищення конкурентоспроможності Донецького регіону шляхом створення гідних умов життя його мешканців.

Завдання: створення сприятливих умов проживання для молоді; розширення мережі навчальних закладів усіх рівнів; створення сучасної інфраструктури для організації проведення дозвілля молоддю; розвиток молодіжного сегменту ринку праці; збільшення туристичної привабливості міста; формування бренду соціально-орієнтованого сучасного молодіжного міста.

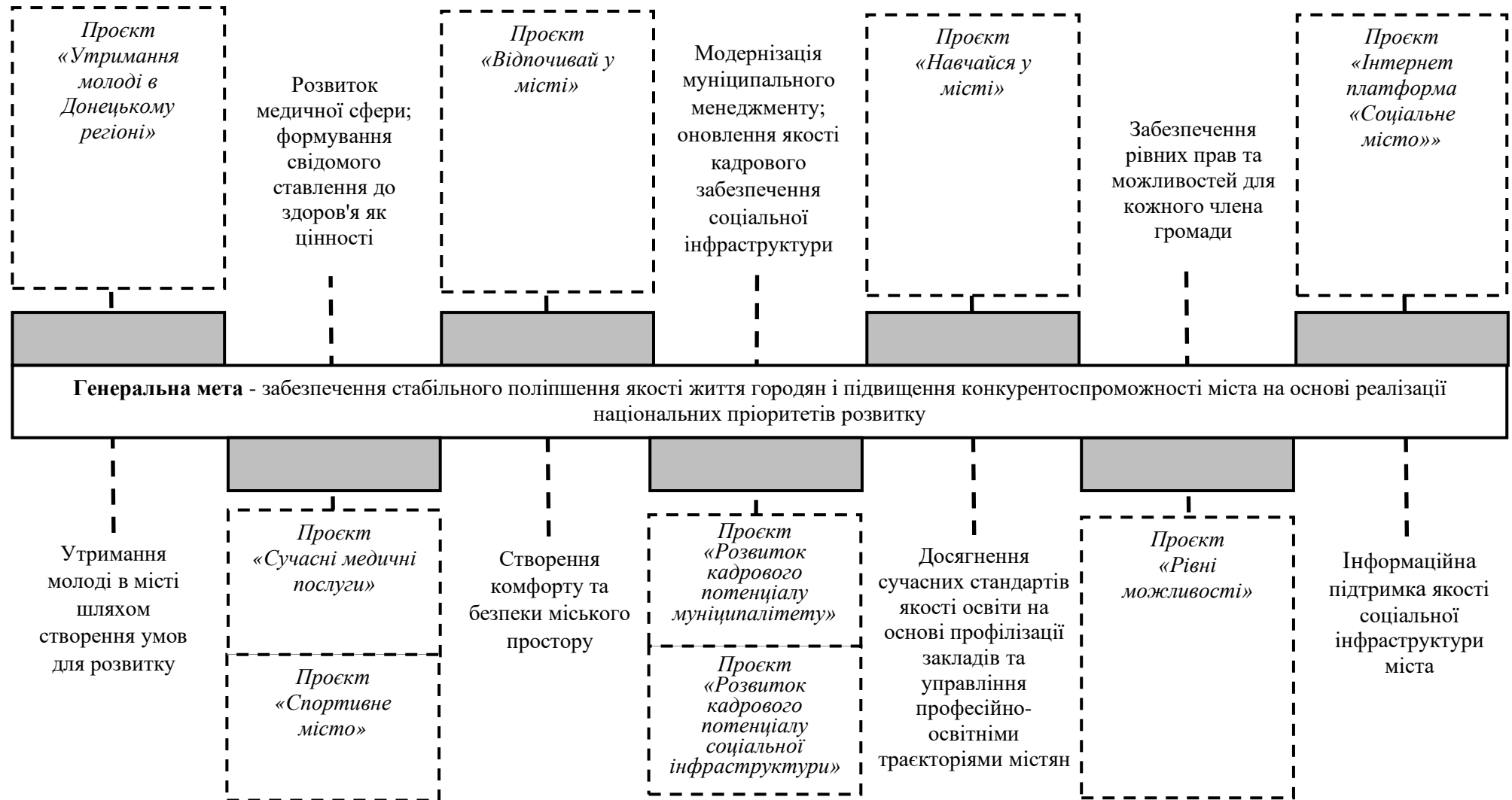

Рис. 3.12. Проектні підходи забезпечення людського розвитку міста (*побудовано автором)

Рис. 3.13. Матриця взаємозв'язку запропонованих програмних (проектних) заходів

Механізм реалізації (основний зміст). Структура проекту передбачає впровадження комплексу заходів за трьома основними блоками, спрямованими на функціональні потреби містян: навчайся, працюй, відпочивай у місті.

Блок «Навчайся» - спрямований на мотивацію молоді отримувати якісну середню та вищу освіту в межах регіону. Зазначений проект передбачає забезпечення створення у місті «соціальних кар'єрних ліфтів», які являють собою концепцію особового та професійного зростання молоді від школи до певного місця працевлаштування за фахом. Базою такої системи є створення можливостей для ранньої діагностики професійного потенціалу та професійного становлення в межах міста. В рамках реалізації зазначеного проекту очікується: створення системи якісної середньої освіти, яка передбачає використання інтерактивних методів навчання та створення сучасних освітніх просторів для становлення та розвитку дітей; впровадження модерної системи професійної орієнтації молоді, яка дозволяє сформувати у молоді вірні професійно-освітні траєкторії та забезпечити

корегування професійного самовизначення у бік затребуваних на ринку праці регіону (міста) кваліфікованих фахівців; створення можливостей отримання молоддю у місті професії за двома рівнями – професійна-технічна та вища освіта, шляхом релокації трьох ЗВО у місті, розбудови новітнього за форматом та змістом навчання університету у місті, що дозволить збільшити контингент іногородніх студентів та забезпечити приплив молоді з інших міст; створення сучасних гуртожитків-кампусів, спроможних забезпечити комфортні умови проживання студентства; розвиток матеріально-технічної бази переміщених ЗВО; налагодження системи прогностичної оцінки потреб регіону у кваліфікованих фахівцях задля можливості забезпечення корегування структури регіонального замовлення на підготовку кадрів за дефіцитними професіями; посилення державно-приватного партнерства в сфері освіти; побудова сучасної системи працевлаштування молоді у місті на основі підписання меморандумів про співробітництво навчальних закладів з містом та бізнесом; поширення практики замовлення підприємствами міста підготовки кадрів необхідного фаху та кваліфікації [135].

Блок «Працой» - спрямований на створення у місті привабливих умов праці для високопродуктивної та мотивованої молоді робочої сили. Зазначений блок передбачає реалізацію цілого комплексу заходів у сфері соціально-трудових відносин у місті, зокрема: забезпечення умов збереження високих темпів зростання рівня заробітної плати у місті, впровадження програм працевлаштування молоді у муніципалітеті, здійснення інвестицій у створення робочих місць для молоді у місті, впровадження програм професійної адаптації молоді.

Блок «Відпочивай» - дозволяє поглянути на місто з нового ракурсу – як на місто – туристичний магніт, що приваблює мешканців з усієї країни та дозволяє молоді пишатися ним. Цей блок направлений на розвиток соціальної інфраструктури, з точки зору його історичної, архітектурної цінності (відновлення історичних об'єктів, створення нових креативних просторів), ребрендинг та створення нових сучасних об'єктів інфраструктури

(оновлення курортної зони міста, розбудова парків та скверів, створення місць-магнітів, розвиток спортивної інфраструктури); проведення культурних заходів національного та місцевого рівнів; визначення та підтримка загальної філософії міста.

Джерела фінансових ресурсів – кошти міського та регіонального бюджету, міжнародних донорів, підприємств міста в рамках корпоративної соціальної відповідальності.

Проектна команда – представники муніципалітету, закладів освіти та ключових підприємств міста.

Цільова група – заклади освіти, культури та спорту міста, ключові роботодавці міста та соціальні партнери.

Благоотримувачі – населення міста, в т.ч. молодь у віці від 15 до 35 років; молоді мігранти, які обирають місто в якості місця навчання, працевлаштування та життя.

Очікуваний результат від реалізації даного проекту передбачає скорочення темпів зменшення чисельності населення регіону; зростання питомої ваги школярів регіону, що обирають ЗВО міста; зростання рівня привабливості міста для навчання серед мешканців інших регіонів; збільшення частки молоді, зайнятої на підприємствах міста та в муніципалітеті

Відповідність стратегічному напрямку розвитку міста – «Утримання молоді в місті шляхом створення умов для розвитку».

Зв'язок з іншими проектами: проект «Відпочивай у місті», проект «Навчайся у місті», проект «Розвиток кадрового потенціалу муніципалітету», проект «Спортивне місто», проект «Інтернет-платформа «Соціальне місто»».

2. Проект «Сучасні медичні послуги у місті».

Актуальність впровадження проекту в поточному та прогнозованому періоді. Як показав аналіз стану розвитку та рівня задоволеності населення міста окремими елементами соціальної інфраструктури, медична сфера є однією з тих, в якій концентруються загальні проблеми розвитку соціальної

інфраструктури міста. Останніми роками відбувається постійне скорочення рівня задоволеності населення якістю медичної сфери, зменшується чисельність кадрових ресурсів, погіршується загальний стан здоров'я населення. Окремим викликом для усього світу стала пандемія, яка потребує пошуку нових інструментів управління системою медицини та пошуку ресурсів для її матеріально-технічного оснащення. Ігнорування процесів, що спостерігаються в цій сфері, може призвести до поступового скорочення чисельності населення, зменшення рівня загальної працездатності та здоров'я усіх верств.

Мета – створення умов для підвищення тривалості життя та покращення здоров'я містян шляхом впровадження системного підходу медичного забезпечення та створення гідних умов медичного обслуговування.

Завдання: створення у місті розгалуженої сучасної системи охорони здоров'я; оновлення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я первинної та вторинної ланки; збільшення якості соціальних послуг, які надаються в закладах охорони здоров'я; впровадження інформаційних технологій в систему адміністрування медичної сфери; створення сильного кадрового потенціалу медичної сфери у місті.

Механізм реалізації (основний зміст). Проєкт передбачає реалізацію комплексу взаємопов'язаних заходів, серед яких: оновлення та осучаснення наявної медичної інфраструктури міста (відкриття у місті нової дитячої лікарні, оновлення мережи амбулаторій в рамках реформування медичної сфери в Україні); створення умов для підготовки висококваліфікованого медичного персоналу у рамках міста (релокація медичного факультету Донецького національного медичного університету у місті; створення сучасної бази практики для молодих фахівців-інтернів); впровадження клієнтоорієнтованих підходів при обслуговуванні пацієнтів (запровадження постійного моніторингу якості обслуговування пацієнтів, проведення циклу навчання медичного та допоміжного медичного персоналу, щодо принципів

клієнтоорієнтованого підходу у наданні соціальних послуг); поширення впровадження у місті загальнонаціонального проєкту «Є ліки», який дозволяє забезпечити прозорість системи моніторингу наявності ліків у медичних закладах, придбаних за рахунок бюджетних коштів.

Джерела фінансових ресурсів – кошти міського, регіонального та державного бюджету (в тому числі «ковідного фонду»), кошти міжнародних донорів, ресурси підприємств міста в рамках корпоративної соціальної відповідальності, кошти благодійних організацій та окремих індивідів.

Проектна команда – представники муніципалітету та закладів системи охорони здоров'я міста.

Цільова група – заклади системи охорони здоров'я міста.

Благоотримувачі – населення міста та сусідніх територіальних громад.

Очікувані результати від реалізації зазначеного проєкту лежать в площині збільшення рівня доступності для населення якісних медичних послуг; збільшення рівня задоволеності населення медичними послугами, що надаються в місті; зменшення рівня захворюваності населення та збільшення тривалості його життя; збільшення рівня кадрового забезпечення системи охорони здоров'я міста.

Відповідність стратегічному напрямку розвитку міста – «Розвиток медичної сфери; формування свідомого ставлення до здоров'я як цінності».

Зв'язок з іншими проєктами: проєкт «Спортивне місто», проєкт «Розвиток кадрового потенціалу соціальної інфраструктури», «Інтернет платформа «Соціальне місто»».

3. Проєкт «Спортивне місто»

Актуальність впровадження проєкту в поточному та прогностичному періоді. В системі забезпечення можливостей свідомого ставлення населення до здорового способу життя, спорт відіграє одну з ключових ролей. На поточний момент, в місті забезпечення спортивними майданчиками та закладами спорту знаходиться на середньому рівні. Населення за суб'єктивними оцінками зазначає ступінь розвиненості інфраструктури

спорту на рівні «добре» (35%) та «середньо» «25%». Проте зазначені позитивні тенденції потребують закріплення результатів у цій сфері та поширення серед населення концепції здорового життя та реалізації у спорті.

Мета – створення умов для формування зваженого ставлення населення до здорового способу життя через розвиток розгалуженої системи спортивних закладів та спортивних об'єктів загального доступу по всій території міста.

Завдання: розширення мережі спортивних закладів у місті; сприяння розвитку дитячого спорту; збільшення кількості спортивних заходів, що реалізуються під егідою міської ради; встановлення спортивних майданчиків в громадських місцях.

Механізм реалізації (основний зміст). Включає реалізацію наступних заходів. Розширення мережі благоустрою міста шляхом оновлення та встановлення спортивних площадок в міських парках, скверах, набережній. Встановлення систем електронного зчитування та завантаження розкладів тренувань за допомогою QR-кодів, розміщених на майданчиках. Реалізація створення комунальних підприємств «М-спорт», в яких містяни можуть безкоштовно займатися спортом. Побудова сучасних спортивних стадіонів на території міських шкіл, створення сучасної дитячої спортивної школи в місті. Проведення інформаційної компанії з метою популяризації спорту у місті. Побудова сучасної льодової арени у місті та реконструкція футбольного стадіону, розширення мережі діяльності Центру активного відпочинку. Проведення низки чемпіонатів України з різноманітних видів спорту.

Джерела фінансових ресурсів – кошти міського бюджету, ресурси підприємств міста в рамках корпоративної соціальної відповідальності, кошти благодійних організацій.

Проектна команда – представники муніципалітету та громадські активісти.

Цільова група – територіальна громада, спортивні заклади.

Благоотримувачі - населення міста та сусідніх територіальних громад.

Очікувані результати від реалізації зазначеного проєкту полягають в збільшенні чисельності осіб, які активно займаються спортом, особливо серед дітей та молоді; місто виступає магнітом для проведення спортивних заходів на всеукраїнському та світовому рівнях; формування сприйняття міста, як відкритого для спорту та здорового способу життя.

Відповідність стратегічному напрямку розвитку міста – «Розвиток медичної сфери; формування свідомого ставлення до здоров'я як цінності»

Зв'язок з іншими проєктами: проєкт «Утримання молоді в Донецькому регіоні», проєкт «Відпочивай у місті», проєкт «Інтернет платформа «Соціальне місто»».

4. Проєкт «Відпочивай у місті».

Актуальність впровадження проєкту в поточному та прогностичному періоді. Відпочинок виступає однією з сфер, яка характеризує комфортність проживання в місті, наявність історичних, культурних та туристичних об'єктів підпитують цю сферу. Стан речей зі сферою відпочинку в місті, який був наявний на початку першого десятиріччя двохтисячних, характеризувався занедбаністю, яка проявлялась у відсутності інфраструктурних об'єктів та масовій незадоволеності населення міста якістю існуючих умов. Наявність природних ресурсів, морське узбережжя, історичні надбання створюють умови для розвитку м. Маріуполя як туристичного магніту. Зрушення, які відбуваються сьогодні в цій сфері, підняли на новий рівень розвиток сфери відпочинку в місті та туризму, має місце зростання привернення уваги жителів інших міст до Маріуполя. Проте залишаються ще певні резерви, які можуть бути використанні на основі реалізації запропонованого проєкту.

Мета – поглянути на місто з іншої точки зору – як на місто – туристичний магніт, що приваблює мешканців з усієї країни.

Завдання: визначити та актуалізувати історичну цінність міста, як центра сходу та осередку перетину культур; створити унікальні

інфраструктурні об'єкти розважального типу, які будуть задовольняти вимоги жителів та гостей міста у відпочинку; побудувати сучасні паркові зони; створення та підтримка філософії міста у заходах, які реалізуються; розширення обізнаності населення міста та країни щодо історії, специфіки, культури міста та заходів, які в ньому проводяться.

Механізм реалізації (основний зміст). Реалізація проєкту передбачається з використанням чотирьох основних інструментів: актуалізація історичної цінності міста (відбувається шляхом проведення глобальної реконструкції ключових історичних об'єктів міста та популяризації історичної парадигми створення та функціонування міста на різних етапах розвитку; створення культурно-туристичного центру VESHA, центру сучасного мистецтва «Готель «Континенталь», відкриття мультифункціонального культурного центру «Порт культур» та інших об'єктів); дива Маріуполя та проєкти майбутнього (передбачає побудову унікальних сучасних парків розваг та зон відпочинку у місті, таких, як парк атракціонів «Меріленд», Аквапарк, Льодова арена та інші); визначення та підтримка загальної філософії міста, їх поширення в громадському просторі (Репрезентація філософії/змістів/образів міста через нестандартні екскурсійні продукти, поширення брендованої продукції міста, просування видатних особистостей, пов'язаних з Маріуполем); проведення брендівих регіональних, загальноукраїнських та міжнародних подій у місті [135].

Джерела фінансових ресурсів – кошти міського та регіонального бюджетів, кошти міжнародних донорів, ресурси підприємств міста в рамках корпоративної соціальної відповідальності, кошти благодійних організацій та окремих громадян.

Проєктна команда – представники муніципалітету, благодійні організації, громадські активісти, представники крупних підприємств міста.

Цільова група – територіальна громада, громадський простір.

Благоотримувачі – населення міста та інші жителі України.

Очікувані результати від реалізації зазначеного проєкту полягають в формуванні іміджу міста як туристичного об'єкту; збільшенні рівня задоволеності населення сферою відпочинку; формування культурного та туристичного простору розвитку міста; утримання молоді в місті.

Відповідність стратегічному напрямку розвитку міста – «Створення комфорту та безпеки міського простору».

Зв'язок з іншими проєктами: проєкт «Утримання молоді в Донецькому регіоні», проєкт «Спортивне місто», проєкт «Інтернет платформа «Соціальне місто»».

5. Проєкт «Розвиток кадрового потенціалу муніципалітету».

Актуальність впровадження проєкту в поточному та прогностичному періоді. Сфера муніципального менеджменту виступає одним з елементів забезпечення збалансованого розвитку соціальної інфраструктури міста. В сучасному динамічному світі швидкими темпами змінюються підходи до управління, виникають нові технології та трансформуються бачення людей щодо ролі комфортності проживання у містах. Зростання вимог жителів міст до територіального простору потребують нових підходів в системі управління та впровадження нових технологічних рішень його розвитку. В цих умовах, наявні поточні компетентності у працівників закладів муніципалітету потребують оновлення, яке лежить в площині розвитку управлінської та сервісної компетентності, удосконалення гнучких компетенцій, навичок публічного адміністрування та цифрової компетентності в сфері менеджменту.

Мета - побудувати інвестиційно-привабливе, соціально-орієнтоване та прогресивне місто через розвиток компетенцій керівників муніципалітетів.

Завдання: оновлення кадрового потенціалу муніципалітету молодими кадрами; збільшення рівня компетентності фахівців муніципалітету з метою актуалізації навичок створення та реалізації нових соціальних програм розвитку у місті; формування кадрового резерву муніципалітету.

Механізм реалізації (основний зміст). Проєкт передбачає здійснення комплексного навчання ключових співробітників та лінійних керівників муніципалітету за такими напрямками, як: місцеве самоуправління в Україні та світі, стратегічне управління, особистісне лідерство на державній службі, управління проєктами в системі публічного адміністрування, комунікації в муніципальному управлінні, маркетинг та брендинг міст, планування територій та місцевий економічний розвиток, бюджетна політика та управління фінансами, управління людськими ресурсами в муніципальному управлінні, ІТ в міському управлінні, цифрове самоуправління, правові основи в муніципальному управлінні, адміністративний менеджмент, державне та регіональне управління. З залученням до процесу навчання наукової спільноти міста, що дозволить забезпечити розвиток місцевої освітньої системи та забезпечити наближеність процесу навчання до вирішення місцевих проблем, а також фахівців-практиків у сфері муніципального менеджменту з інших міст та країн, задля можливості забезпечення в процесі навчання ефективного обміну досвідом та отримання додаткових нових компетенцій, які до сьогодні не були характерні для місцевих менеджерів. Реалізація даного проєкту створює можливості переходу на новий рівень управління містом у відповідності до найкращих практик, що існують сьогодні у світі [135].

Джерела фінансових ресурсів – кошти міського бюджету.

Проєктна команда – представники муніципалітету, навчальні заклади міста, наукова спільнота, практики у сфері муніципального управління з інших міст та країн.

Цільова група – вищі навчальні заклади міста, практики сфери муніципального адміністрування.

Благоотримувачі – працівники муніципалітету, молодь міста, громада.

Очікувані результати від реалізації зазначеного проєкту полягають у впровадженні нових сучасних практик муніципального адміністрування у діяльність Маріупольської міської ради; розширення питомої ваги молоді в

структурі працівників муніципалітету; впровадження нових соціальних проєктів муніципального адміністрування; укріплення соціального бренду міста; збільшення інвестиційної привабливості міста.

Відповідність стратегічному напрямку розвитку міста – «Модернізація муніципального менеджменту; оновлення якості кадрового забезпечення соціальної інфраструктури».

Зв'язок з іншими проєктами: проєкт «Утримання молоді в Донецькому регіоні», проєкт «Навчайся у місті», проєкт «Інтернет платформа «Соціальне місто»».

6. Проєкт «Розвиток кадрового потенціалу соціальної інфраструктури».

Актуальність впровадження проєкту в поточному та прогнозному періоді. Важливою складовою якісної системи соціальної інфраструктури є клієнтоорієнтований підхід в наданні соціальних послуг. Проблема незадовільного обслуговування в соціальній сфері є поширеною та характерною для більшості міст України, адже пов'язана з усталеними нормами та традиціями, що збереглись ще з радянських часів. Сучасний світ потребує перебудови цих взаємозв'язків через розвиток сервісної компетентності працівників соціальної та адміністративної сфери міста, з метою забезпечення зростання загального рівня задоволеності населення якістю та комфортністю життя. Не менш важливу роль у процесі підвищення якості соціальної інфраструктури відіграє залучення молоді до її побудови та формуванні в них активної соціальної позиції. Саме цей інструмент дозволяє наблизити наявне в місті соціальне середовище до вимог та побажання самих споживачів соціальних послуг.

Мета – збільшення якості надання соціальних послуг у місті шляхом впровадження клієнтоорієнтованих підходів обслуговування в соціальній сфері та залучення молоді до розвитку територіальної громади.

Завдання: покращення якості обслуговування у закладах соціальної інфраструктури, активне залучення молоді до управління містом, збільшення

рівня компетентності молодих працівників муніципалітету; збільшення кількості інноваційних проєктів, що реалізуються молоддю у місті; формування нової генерації молоді у місті, яка приймає активну участь у житті міста.

Механізм реалізації (основний зміст). Проєкт передбачає чотири вектори розвитку. Перший – «Літня муніципальна школа», його цільовою аудиторією виступають студенти та випускники вищих навчальних закладів, активна молодь, громадські активісти. Мета цього заходу полягає у створенні умов формування активної громадської позиції у молоді шляхом залучення її до системи муніципального управління. Основна ідея – формування експертних командних груп серед молоді, які розробляють та впроваджують власні проєкти з питань публічного управління спільно з ключовими експертами муніципалітету. Відбір проєктів передбачає проведення конкурсної оцінки з перспективою можливості їх реалізації за умови перемоги. Другий – «Конкурс молодих керівників» - спрямований на молодих співробітників та керівників міської ради у віці до 35 років. Ключовою ідеєю цього заходу є виявлення високопотенційних і перспективних молодих співробітників, які готові до розробки та впровадження інноваційних змін у міській раді міста. Зазначений проєкт передбачає проведення тренінгових та командоутворюючих заходів, а також розробки проєктів щодо вирішення найактуальніших проблем міста молоддю муніципалітету. Результатом є кар'єрне просування молодих фахівців або зарахування їх до кадрового резерву на керуючі посади. Третій – «Школа лідерів територіального розвитку» - направлена на підготовку до роботи над проєктом міського розвитку через розуміння теоретичних підходів і практичного інструментарію. За змістовним наповненням захід передбачає здійснення циклу теоретичного та тренінгового навчання для ключових керівників, керівників молодшої ланки структурних підрозділів муніципалітету та керівників комунальних підприємств міста. Четвертий вектор – «Філософія сучасного сервісу» - направлений на підвищення якості

обслуговування в закладах соціальної інфраструктури міста. Передбачає проведення серії тренінгів з клієнтоорієнтованості для працівників закладів соціальної інфраструктури міста та закладів надання адміністративних послуг (ЦНАПів, служб соціального захисту населення, комунальних служб).

Джерела фінансових ресурсів – кошти міського бюджету, кошти міжнародних донорів.

Проектна команда – представники муніципалітету, заклади освіти та наукові установи міста, тренінгові організації.

Цільова група – тренінгові компанії, працівники муніципалітету з досвідом, заклади освіти.

Благоотримувачі – працівники закладів соціальної інфраструктури та сфери надання адміністративних послуг в місті, працівники комунальних господарств, молодь.

Очікувані результати від реалізації зазначеного проєкту полягають в скороченні відпливу молоді за межі міста, збільшенні питомої ваги молоді серед працівників муніципалітету, розширення спектру соціальних програм, які реалізуються за участі молоді у місті, збільшення якості надання соціальних послуг, зростання рівня задоволеності населення міста послугами, що надаються в соціальній сфері, сфері адміністративних послуг та комунальному господарстві.

Відповідність стратегічному напрямку розвитку міста – «Модернізація муніципального менеджменту; оновлення якості кадрового забезпечення соціальної інфраструктури», «Утримання молоді в місті шляхом створення умов для розвитку».

Зв'язок з іншими проєктами: проєкт «Утримання молоді в Донецькому регіоні», «Розвиток кадрового потенціалу муніципалітету», проєкт «Навчайся у місті», проєкт «Інтернет платформа «Соціальне місто»».

7. Проєкт «Навчайся у місті»

Актуальність впровадження проєкту в поточному та прогностичному періоді. Створення можливостей освітньої реалізації повного циклу у місті є

одним з ключових інструментів забезпечення утримання молоді та залучення населення з інших територіальних одиниць в рамках освітньої міграції. На сьогодні, м. Маріуполь має великий потенціал в цій сфері, який дозволяє не лише реалізувати можливості отримання освіти за будь-якою професією (в рамках наявної бази професійно-технічної та вищої освіти), а й створити умови забезпечення тісного зв'язку переходу від отримання освіти до зайнятості на основі наявності потужної бази перспективних робочих місць.

Мета – побудувати потужну освітню систему, здатну забезпечувати повний цикл професійно-освітнього розвитку в межах міста.

Завдання: створення ланцюжка освітньої підготовки від середньої освіти до здобуття професії та працевлаштування в межах міста; підтримка людського розвитку молоді у місті; залучення молоді з сусідніх міст та регіонів для здобуття освіти; формування кадрового потенціалу ключових підприємств міста; утримання перспективної молоді в місті.

Механізм реалізації (основний зміст). Зазначений проєкт передбачає створення потужної освітньої бази у місті шляхом релокації у місті вищих навчальних закладів, які забезпечують підготовку фахівців за усіма напрямками освіти (гуманітарна, технічна, медична, економічна). Впровадження програми дуальної освіти та програм стажування студентської молоді на провідних підприємствах України. Запровадження системи соціальних ліфтів, здатних забезпечити легкий перехід молоді від навчання до зайнятості. Проєкт є тісно пов'язаним та змістовно перетинається з проєктом «Утримання молоді в Донецькому регіоні».

Джерела фінансових ресурсів – кошти міського та регіонального бюджетів, кошти міжнародних донорів, ресурси підприємств міста в рамках корпоративної соціальної відповідальності, кошти благодійних організацій та окремих громадян.

Проєктна команда – представники муніципалітету, заклади освіти міста усіх рівнів, благодійні організації, громадські активісти, роботодавці.

Цільова група – заклади освіти та наукові установи міста, підприємства та організації міста.

Благоотримувачі – молодь міста, ключові підприємства міста.

Очікувані результати від реалізації зазначеного проєкту полягають в збільшенні питомої ваги студентів в структурі населення міста, збереження тенденцій зростання числа молоді в місті, розширення мережі вищих навчальних закладів, формування кадрового потенціалу міста за рахунок молоді.

Відповідність стратегічному напрямку розвитку міста – «Досягнення сучасних стандартів якості освіти на основі профілізації закладів та управління професійно-освітніми траєкторіями містян».

Зв'язок з іншими проєктами: проєкт «Утримання молоді в Донецькому регіоні», проєкт «Інтернет платформа «Соціальне місто»».

8. Проєкт «Рівні можливості».

Рівні можливості для всіх верств населення незалежно від фізичних та психологічних можливостей людини є ключовою світовою парадигмою розвитку міських просторів сучасності. Забезпечення перспектив доступу осіб з інвалідністю до закладів соціальної інфраструктури, комфортності їх проживання та створення умов для самореалізації є одним з індикаторів соціальної направленості розвитку територіальної одиниці. Сьогодні, за даними соціологічного опитування, рівень інклюзивності громадського простору м. Маріуполь залишається на достатньо низькому рівні (30% населення вважає його незадовільним), що негативно впливає на загальний рівень забезпечення якості життя та людського розвитку міста. Це обумовлює необхідність реалізації проєктних заходів в цій сфері.

Мета – створення побудувати потужну освітню систему, здатну забезпечувати повний цикл професійно-освітнього розвитку в межах міста.

Завдання: створення вільного громадського простору для всіх членів територіальної громади, збільшення рівня зайнятості та освіченості осіб з

інвалідністю, створення доступної транспортної інфраструктури для осіб з інвалідністю.

Механізм реалізації (основний зміст). Зазначений проєкт передбачає серію широкомасштабних заходів в сфері реорганізації закладів соціальної інфраструктури з врахуванням потреб осіб з інвалідністю, поширення електронних сервісів надання соціальних послуг з метою збільшення доступу до них осіб з інвалідністю, реалізація програми «Соціальне таксі» покликане забезпечити рівень мобільності осіб з обмеженими можливостями; організація інклюзивного громадського простору з врахуванням особливих потреб як дітей, так і дорослих; проведення загальноміського заходу інклюзивного характеру «Щасливе дитинство», яке передбачає залучення до його проведення та участі дітей та молоді.

Джерела фінансових ресурсів – кошти міського та регіонального бюджетів, кошти міжнародних донорів, ресурси підприємств міста в рамках корпоративної соціальної відповідальності, кошти благодійних організацій та окремих громадян.

Проектна команда – представники муніципалітету, благодійні організації, громадські активісти.

Цільова група – заклади освіти, транспортна інфраструктура міста, заклади соціальної інфраструктури міста та заклади з надання адміністративних послуг.

Благоотримувачі – особи з інвалідністю, територіальна громада.

Очікувані результати від реалізації зазначеного проєкту полягають в збільшенні рівня інклюзивності міста; збільшенні обсягу залучення осіб з інвалідністю до освітньої системи; створенні умов вільного доступу осіб з інвалідністю до закладів соціальної інфраструктури, збільшенні рівня задоволеності осіб з інвалідністю якістю соціальних послуг у місті.

Відповідність стратегічному напрямку розвитку міста – «Забезпечення рівних прав та можливостей для кожного члена громади».

Зв'язок з іншими проєктами: проєкт «Утримання молоді в Донецькому регіоні», проєкт «Відпочивай у місті», проєкт «Навчайся у місті», проєкт «Інтернет платформа «Соціальне місто»».

Одним з узагальнюючих проєктів, що забезпечує можливості інформаційного забезпечення процесу підтримки соціальної інфраструктури та створює умови для реалізації та оцінки результатів зазначених вище проєктів є *Проект «Інтернет-платформа «Соціальне місто»»*.

Сьогодні в місті рівень інформатизації розвитку соціальної сфери знаходиться на етапі зародження та не має чітких меж та управлінських механізмів. В зв'язку з цим, актуальним є створення комплексної системи інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста та виконання нею її ключової *мети* інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста, покращення якості послуг та розширення доступу населення до програм соціальної сфери, які реалізуються в місті (рис. 3.14).

Створення зазначеної системи передбачає вирішення широкого кола *завдань*, як соціального, так і економічного і політичного характеру. Серед, яких найбільш важливими є: популяризація серед населення соціальних проєктів, збільшення інформатизації суспільства; розширення кола інвесторів соціальних програм, забезпечення можливості прийняття участі у фінансуванні проєктів не лише місцевої влади, а й внутрішніх та зовнішніх донорів, зокрема, міжнародних організацій, представників бізнесу та місцевої громади; забезпечення зворотного зв'язку щодо якості соціальних послуг в місті, що створює умови для їх покращення та розвитку; створення можливостей залучення населення до розбудови соціальної інфраструктури міста як інструменту підвищення якості надання послуг та виховання відчуття соціальної відповідальності; збільшення відкритості влади та проєктів, які вона реалізує; актуалізація наявної інформації щодо проблем в соціальній інфраструктурі міста з метою їх оперативного вирішення; забезпечення соціальної відповідальності у сфері людського розвитку.

Рис. 3.14. Система інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста (*розроблено автором)

Механізм реалізації (основний зміст). Передбачається, що за своєю структурою воно складатиметься з наступних структурних елементів:

1 блок – реалізовані проєкти, включатиме інформацію, щодо соціальних програм, які вже успішно функціонують у місті та результатами яких може скористатись кожен житель. Завданням цього блоку є розширення інформаційної сфери реалізованих проєктів, а також спектру його споживачів. Як результат довготривалого характеру, зазначена інформація сприятиме покращенню рівня задоволеності населення якістю послуг, а також створюватиме можливість для забезпечення людського розвитку. Передбачається здійснення поділу зазначеного сегменту сайту за сферами в яких реалізуються проєкти задля збільшення комфортності пошуку.

2 блок – проєкти, що очікують свого фінансування (інформація для інвесторів) - включають перелік соціальних проєктів, які можуть бути запропоновані як органами місцевого самоврядування, так і громадою, або окремим індивідом, що мають високий рівень соціального та економічного ефекту від їх реалізації та потребують фінансування або софінансування. Зазначений блок створюється з метою розширення спектру інвесторів у соціальну сферу міста, а також реалізації можливості збільшення рівня участі громади у житті міста.

3 блок – демонструє хід реалізації наявних соціальних проєктів – зазначений блок впроваджується з метою здійснення відкритого аудиту витрат фінансових коштів на їх реалізацію, а також збільшення інформаційної підтримки нових соціальних проєктів у місті.

4 блок – соціальний розвиток міста силою громади – передбачає демонстрацію інформації щодо соціальних проєктів, які реалізуються у місті на основі фінансової ініціативи громади. Такий елемент інформаційної платформи розширить можливості залучення більш широкого кола мікроінвесторів, популяризує соціальну відповідальність населення, а також стимулює більш бережливе ставлення до результатів створених та наданих соціальних послуг. Вважається, що чим більш активно є участь громади у

розбудові соціальної інфраструктури, тим вищим є рівень стабільності та задоволеності нею.

5 блок – моніторингова оцінка якості надання соціальних послуг – передбачає проведення анкетного опитування постійного характеру щодо якості соціальних послуг, які реалізуються у місті (на основі використання інструментів он-лайн опитування); демонстрація у формі інфографіки основних результатів проведеного моніторингу, з предметним визначенням найбільш проблемних сфер та рейтингуванням закладів соціальної сфери. Такий механізм передбачається використовувати задля забезпечення зворотного зв'язку якості послуг, а також забезпечення конкуренції у соціальній сфері, між різними установами, що виступає певним стимулом для стимулювання до покращення результатів надання послуг у закладах з низькими рейтингом.

6 блок – програми обробки скарг на соціальні послуги – передбачає в своїй структурі декілька сервісів: сервіс реєстрації та обробки скарг (включає форму надання скарг щодо якості соціальних послуг, які надаються у місті; недостатнього рівня розвиненості інфраструктури; проявів дискримінації або нерівності в сфері соціального обслуговування тощо), досягнення максимального результату відбувається на основі наявного прямого зв'язку з відповідними місцевими органами та установами соціальної інфраструктури міста, що створює можливості забезпечення надходження скарг безпосередньо до відповідальної особи; сервіс відповідей на скарги, за допомогою наявності особистого кабінету у кожного користувача створюється можливість оперативного отримання відповіді на сформовану скаргу та забезпечується прозорість процесу задоволення скарг на основі надання позивачу відповідного звіту; сервіс розвитку соціальної інфраструктури міста очима жителів – передбачає можливість розробки та завантаження на сайт соціальних проєктів, розроблених жителями міста, а також генерацію основних проблем соціальної сфери очима громади, використання цього сервісу сприятиме прозорості процесу людського

розвитку у місті, а також створює можливості більш предметного та оперативного підходу до вирішення соціальних проблем; сервіс збору голосів щодо підтримки соціальних проєктів та вирішення соціальних проблем - створює можливості для проведення он-лайн голосування з приводу необхідності реалізації того чи іншого проєкту, розширення спектру соціальних послуг та вирішення окремих проблем, що виникають у соціальній інфраструктурі міста.

7 блок – наявні соціальні гарантії, передбачає створення переліку соціальних гарантій, на які мають право мешканці міста в залежності від свого соціального, трудового та вікового статусу, впровадження цього блоку забезпечить поширення соціальної рівноправності у громаді, а також забезпечення людського розвитку соціально-вразливих верств населення.

Одним з головних елементів забезпечення досягнення збалансованого функціонування системи інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста є створення та забезпечення реалізації соціальної відповідальності у сфері людського розвитку, яка покладається не лише на органи місцевого самоврядування, а й на кожного індивіда як суб'єкта цього процесу.

За наявності бажання вплинути на надання послуг, громадяни мають в ідеалі два засоби реалізації цього процесу: доступ до інформації та можливості її використання під час дій. Категорія заходів соціальної відповідальності, що розглядається як інформаційні заходи, основну увагу приділяє першому кроку, який полягає в інформуванні громадян. До основних елементів системи інформаційних заходів в рамках системи соціальної відповідальності за створення умов для людського розвитку, відносяться:

законодавство про доступ до інформації – це правові рамки надання публічної інформації, які існують в країні та в місті зокрема. Політичний та інституційний контекст доступу до інформації формується на існуванні

певних правил, інституційних положень для інформування громадян про їхні права;

інформаційні кампанії – уряд та місцеві органи влади використовують даний інструмент для інформування громадян про їх права, норми та стандарти послуг, які вони повинні мати. Ці кампанії направлені на підвищення доступу та використання послуг, доводячи до відома людей інформацію про послуги і програми, доступні для них, а також про те, яким чином громадяни можуть впливати на відповідальність постачальників послуг за їх надання. Громадяни можуть використовувати інформацію для більш обґрунтованої прямої взаємодії з окремими постачальниками послуг, наприклад, як з лікарями, так і з організаціями, такими як міське управління освіти, а також для більш обґрунтованої непрямої взаємодії з міською владою, зокрема через волевиявлення;

інформаційні кампанії з питань відповідальності в цілому забезпечують громадян двома основними типами інформації щодо: *прав, норм та змісту*, в тому числі фінансування та бюджетних пілґ на послуги, закладів, що їх надають та умов отримання; якості та продуктивності соціальних послуг та процесів їх надання постачальниками. Останнє може стосуватися фізичних осіб, наприклад, лікарів, вчителів або студентів, а також установ, таких як школи та лікарні. Інформаційні кампанії, як правило слід зосереджувати на першому типі інформації та більш активних інформаційних заходах, таких як система оціночних карток і соціальний аудит, збір інформації від споживачів про сприйняття якості та продуктивності послуг.

Загальна мета інформаційної кампанії полягає в інформуванні громадян про те, які послуги і переваги доступні, на що вони мають право, і яким чином звернутися за отриманням доступу до цих послуг та переваг. Громадяни можуть бути не проінформовані про такі наявні державні послуги, як програми соціальної допомоги або безоплатне медичне лікування. Вони можуть не знати про останні політичні зміни, які можуть впливати на їх права. Інформаційні кампанії можуть бути використані для

інформування громадян з метою стимулювання попиту на послуги та сприяння у виборі послуг і можливостей доступу до них. У зв'язку з відсутністю інформації може відбуватися певне обмеження в наданні послуг; інформаційні компанії з питань соціального захисту дозволяють розширити можливості соціально вразливої категорії населення міста отримати необхідні для неї послуги. Актуальним є використання зазначеного механізму у випадку реалізації нових соціальних програм у місті, задля інформування існуючих споживачів та потенційних користувачів послуг про їх права в рамках програми, а також правила та процедури з дотримання вимог проведення грошових виплат, графік їх отримання та методи здійснення. Наприклад, впровадження системи інформування повинно мати наступні етапи при реалізації: перший – це розширення інформації щодо змісту та основних споживачів соціальної програми, яка впроваджується (на сайті міста Маріуполя, а також сайті «Соціальне місто», в засобах масової інформації та на телебаченні); другий – постінформаційна підтримка осіб, які приймають участь в проєкті, надання їм інформації про умови та процедури отримання послуг або допомоги; третій – висвітлення основних результатів реалізації проєкту, а також фінансової звітності [133].

Інформація про стандарти якості послуг. Інформаційні кампанії можуть також бути засобом інформування громадян про національні або місцеві стандарти надання послуг, а також надавати допомогу у висуненні своїх вимог, щодо покращення якості соціальних послуг, які надаються у місті. Для цього необхідним є законодавче відпрацювання необхідних норм та стандартів обслуговування у соціальній сфері та оцінки результатів їх якості. Окремим інструментом здійснення цього процесу, може стати міжнародне порівняння результатів надання послуг. Так, наприклад, у сфері освіти все більша чисельність країн приймає участь у проєктах міжнародних оцінок надання освітніх послуг, які дозволяють порівняти результати по всіх країнах (або порівняльна оцінка якості знань середньої школи (ЗНО) в різних містах України). Інформація може використовуватись як індикатор якості та

стати інструментом тиску на постачальників послуг для досягнення кращих результатів. Ця інформація також може бути використана батьками при виборі навчального закладу, та як інструмент заохочення навчальних закладів для позитивних змін у навчальному процесі. Механізм оцінки якості ефективно впроваджувати й у процесі реалізації медичної реформи у місті, при забезпечення переходу до сімейної медицини та вибору населенням собі лікарів для подальшого обслуговування.

Інформація про бюджети та фінансування. Інформаційні заходи, спрямовані на зростання відповідальності постачальників та подачі достовірної інформації про рівень та розподіл фінансування на отримання послуг. Мета такого роду інформації полягає у розумінні громадянами шляхів та напрямів використання державних ресурсів і оцінки послуг, наданих місцевими постачальниками. Така інформація може бути доступна через засоби масової інформації, включаючи газети, радіо чи інтернет (зокрема на сайті «Соціальне місто»), або бути передбачена на доступних дошках оголошень у сервісних центрах та місцевій адміністрації.

Контроль державних витрат є інструментом відстеження потоків державних ресурсів (у тому числі людських, фінансових чи в натуральній формі) від органів державної влади вищого рівня до органів, які безпосередньо здійснюють надання послуг. Вони можуть допомогти громадському суспільству та урядовцям зрозуміти напрями державного (місцевого) фінансування, визначити місця їх нестачі та прийняти обґрунтовані стратегічні рішення. Контроль державних витрат використовує велику кількість показників для розуміння напрямів руху коштів через різні рівні фінансування. Після відображення потоків ресурсів відбувається збір бюджетних даних, їх аналіз, який часто доповнюється обстеженням об'єктів та дослідженням якості. Такий механізм доцільно використовувати не лише на рівні управління коштами місцевого бюджету, а й фінансовими ресурсами інших інвесторів (соціальних партнерів, міжнародних організацій, донорів, індивідів тощо). Контроль державних витрат є складним інструментом, який

може бути реалізовано при комплексній участі не лише органів державної та муніципальної влади, а й за участі неурядових незалежних організацій у соціальній сфері. Перетворення отриманих результатів у політичні дії є ще однією проблемою, яка потребує вирішення. Навіть найкращим чином розроблене та проаналізоване дослідження витрат може не мати позитивного результату, якщо воно не ефективно доведене до урядовців і громадськості через інформаційні кампанії. Творчі підходи до комунікацій можуть допомогти організації громадянського суспільства шляхом збільшення інтересу жителів до проблем бюджету.

Інформація про постачання послуг. Інформаційні кампанії можуть також показувати людям, як вони можуть брати активну участь у наданні соціальних послуг, у тому числі реалізації можливості участі в різноманітних асоціаціях (наприклад, батьків, вчителів), а також про наявні способи подання скарг. Інформування населення про ці канали може сприяти залученню громадян до розгляду їх скарг, особливо за умови децентралізації.

Інформація про якість та процедуру надання послуг. Ідея багатьох підходів та засад соціальної відповідальності полягає в наданні користувачам інформації про якість і продуктивність послуг, що сприятиме зростанню можливостей їх впливу на постачальників цих послуг для досягнення кращих результатів. Позитивною є реалізація можливості використання на практиці звітних бланків, які представляють собою певний вид інформаційної компанії, у ході якої надається інформація про надання послуг громадянам, іноді у вигляді ранжування постачальників послуг. Деякі звітні бланки можуть надавати можливість для обговорення важливих питань громадою.

Замість того, щоб просто надавати та інтерпретувати інформацію для одержувачів послуг, інформаційні заходи, такі, як системи оціночних карток і соціальний аудит, повинні активно залучати представників громадськості до збору інформації про надання послуг, звітності про функціонування постачальника послуг, обговорення проблемних питань з постачальником й прийняття рішень. Ці підходи спрямовані на залучення громадськості для

стимулювання колективних дій, що можуть вплинути на постачальників та осіб які приймають політичні рішення. Системи оціночних карток і соціальний аудит передбачають особисті зустрічі громадян і постачальників. Тобто, активне включення та моніторинг зі сторони громади будуть доповнювати собою заходи щодо стимулювання постачальників послуг, як за допомогою наслідків для репутації, так і просто через власне усвідомлення підконтрольності. Однак, залучення громадськості може допомогти поліпшити результати тільки тоді, коли її представники мають порівняльні переваги при прийнятті рішень.

Система оціночних карток – це процес кількісної оцінки задоволеності громадян соціальними послугами, що включає проведення зустрічей постачальників послуг з їх отримувачами для обговорення результатів та досягнення згоди щодо подальших кроків. Прикладом впровадження зазначеного інструменту може бути поширення системи оціночних карток у сфері охорони здоров'я, що передбачає розповсюдження по усіх медичних закладах міста спеціальних форм звітності, які передбачають оцінку якості надання послуг, наявну інфраструктуру, доступність до установ, а також їх матеріального та кадрового оснащення. Окрім того, слід зазначити, що при цій оцінці нормою аналізу слід обирати не лише суб'єктивні показники споживчого задоволення, а й об'єктивні показники рівня захворюваності населення, смертності та загальних повторних звернень до медичних установ. Система передбачає публічне оприлюднення результатів, створення рейтингів та визначення найбільш пріоритетних пропозицій щодо покращення якості надання медичних послуг у місті. Задля впровадження цієї оцінки необхідним є залучення до цього процесу зовнішніх незалежних організацій для забезпечення максимально об'єктивних результатів.

Система соціального аудиту дозволяє громадянам, які отримують конкретні послуги, вивчити і перевірити інформацію, оприлюднену постачальником послуг, порівняти її з інформацією, отриманою від користувачів цих послуг. Ця форма моніторингу може стосуватися всіх

аспектів процесу надання послуг, таких як розподіл фондів, закупівля матеріалів та залучення персоналу. Результати аудиту в загальному випадку поширюються серед усіх зацікавлених сторін на громадських зустрічах, на яких зазвичай присутні користувачі послуг та посадові особи міста.

Для того, щоб відповідальність насправді стала реальною, громадяни, після отримання інформації, повинні мати можливість для перетворення інформації в дії. *Механізм задоволення скарг* – один зі способів, який можуть використовувати громадяни для забезпечення відповідальності, поряд з іншими механізмами участі у соціальному житті міста. Система по роботі зі скаргами, є формальним інститутом та інструментом, яким користуються люди для висловлення свого незадоволення наданими послугами, а також демонстрація вимог усунення наявної несправедливості. Він також може використовуватись як засіб надання зворотного зв'язку постачальникам послуг і особам, які приймають політичні рішення про функціонування та якість наявних соціальних послуг. В цілому всю категорію механізмів задоволення скарг можна поділити на три групи. Перша – механізм задоволення скарг у державних органах. У рамках цієї групи ефективно використовувати гарячі лінії, бюро скарг, інтернет-сторінки й інші канали, які організовуються керівництвом міста для подання скарг щодо якості соціальних програм та послуг. Цей механізм має декілька рівнів та розповсюджується від рівня відповідних департаментів до окремих закладів, що надають соціальні послуги. Друга категорія – складається з незалежних органів з задоволення скарг. Вона включає широкий спектр інститутів, які працюють поза рамками формальної державної бюрократії, такі як суди, організації громадського суспільства та інші специфічні недержавні органи, які працюють в рамках соціальної інфраструктури міста. Оскільки вони не залежать від місцевого управління, ці типи органів мають незначний вплив на забезпечення виконання запитів, а їх рішення часто носять дорадчий характер. Третя категорія – це судова система, в основному місцеві адміністративні суди, які розглядають скарги та запити щодо задоволення

скарг у разі нездатності галузевих відомств та постачальників послуг виконувати свої законні та контрактні зобов'язання. Судові інститути також можуть розглядати правила, що регулюють надання послуг. Слід зазначити, що всі три категорії не можуть існувати поодиночі, а мають за собою комплексний характер задля забезпечення максимально можливого якісного результату.

Процедури задоволення скарг вимагають довіри і достатніх фізичних та віртуальних місць, в яких скарги можуть бути отримані. Адже, якщо люди невпевнені в тому, що вони отримають відповідь, то мало ймовірно, що вони будуть себе обтяжувати подачею скарги. Одним з прикладів такого механізму в місті, який допоможе вирішити це питання, є впровадження окремого сервісу скарг в рамках пропонованого сайту «Соціальне місто».

Механізми задоволення скарг можуть бути важливими засобами підвищення якості соціальних послуг, які надаються у місті, і інструментом залучення до відповідальності осіб, що приймають політичні рішення та надають соціальні послуги. Для ефективного функціонування системи задоволення скарг необхідною є належним чином запроектована система взаємодії та взаємозалежна робота процедур та організацій, щодо задоволення скарг, які можуть стимулювати і узагальнювати потреби у вирішенні наявних проблем у соціальній сфері. Технологія стає все більш важливим фактором при зборі, узагальненні та сприянні задоволенню скарг, але сама по собі вона не є рішенням. Ефективне використання технології вимагає адекватних процесів, кадрів і ресурсів.

Узагальнюючи запропоновану систему забезпечення соціальної відповідальності у сфері людського розвитку, слід зазначити що в процесі її реалізації може виникнути низка проблем, особливості яких необхідно враховувати при впровадженні. Зокрема: інформаційна нерівність, домінуюча в сферах людського розвитку, може ускладнити громадянам процес оцінювання функціонування постачальників послуг; окремо взяті громадяни та користувачі можуть не бажати оскаржувати владу

постачальників (таке може відбуватися у випадку наявності у суспільстві високого рівня нерівності, а також відсутності відповідного зворотного зв'язку обробки скарг); окремі механізми соціальної відповідальності можуть бути неефективними (може відбуватися у випадку відсутності системи збереження поетапності процесу проведення інформаційної кампанії або взагалі її стихійний характер); постачальник соціальних послуг повинен бути відкритим для впливу з боку громадян за допомогою механізмів соціальної відповідальності; розвиток незалежної системи засобів масової інформації впливає на можливість інформаційної підтримки соціальної відповідальності у сфері людського розвитку та його активне розповсюдження в суспільстві тощо.

Реалізація запропонованої системи інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста за умови його комплексності в майбутньому передбачає широке коло позитивних результатів як короткострокового, так і довгострокового характеру.

Так, серед *короткострокових результатів* найбільш вірогідними є: збільшення якості соціальних послуг, які надають у місті (як бюджетного, так і комерційного характеру), забезпечення зворотного зв'язку та контролю якості, що впливатиме на якість послуг та позитивні прояви конкуренції в цій сфері; розширення спектру соціальних послуг, за рахунок впровадження механізмів відкритості грантових проєктів у соціальній сфері; збільшення лояльності населення, комфортності проживання у місті; формування у населення почуття причетності до його розвитку; активний розвиток соціальної інфраструктури міста, збільшення рівня задоволеності населення соціальними послугами, тощо.

Серед *результатів довгострокового характеру*, слід зазначити: можливість формування та закріплення соціального бренду міста у баченні його жителів та відвідувачів; створення умов для підвищення рівня якості життя населення, що впливатиме на загальний рівень задоволеності населення життям та створюватиме більш широкі можливості для людського

розвитку у місті; розширення мережі закладів соціальної інфраструктури; збільшення рівня інвестиційної привабливості економіки та соціальної сфери міста; збільшення постійної чисельності населення за рахунок комфортності проживання та перспектив реалізації; скорочення темпів міграційного відтоку населення тощо.

Висновки до 3 розділу

Здійснено прогностичні оцінки розвитку окремих компонент соціальної інфраструктури міста за трьома видами сценаріїв (песимістичний, оптимістичний та базовий), кожен з яких передбачає свої тенденції та фактори, що впливають на певні процеси. Визначено, що більшість сценаріїв розвитку передбачають позитивні тенденції змін, зокрема: покращення показників кадрового забезпечення сфери охорони здоров'я; збільшення рівня завантаження спортивних споруд міста, покращення рівня, якості їх оснащення; збільшення рівня відвідування населенням культурних закладів та музейних установ; розширення можливостей залучення пенсіонерів до клубних формувань; покращення рівня охоплення дітей системою освіти та рівня матеріально-технічного забезпечення процесу навчання; реалізацію сценаріїв розвитку якості освіти та підвищення питомої ваги випускників, які вступають до вищих навчальних закладів, зокрема місцевих; збільшення чисельності новобудов у місті, побудованих за підтримки міської влади; покращення ситуації щодо розширення можливостей включення людей з інвалідністю у суспільне життя шляхом збільшення рівня доступності до закладів соціальної інфраструктури та інше. Встановлено, що найбільший вплив на тенденції розвитку соціальної інфраструктури міста в майбутньому мають економічні перспективи забезпечення цього процесу, геополітична стабільність у місті та соціальна відкритість жителів до реформ та змін. Здійснено оцінку рівня досягнення прогнозованих показників з врахуванням часового лагу, визначено, що більшість з показників досягають базового та оптимального сценаріїв розвитку.

З метою покращення умов для створення можливостей людського розвитку міста побудовано механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста, на який покладено вирішення цілого комплексу завдань, які впливатимуть не лише на загальний економічний та соціальний стан розвитку міста, а й забезпечують покращення показників особистого сприйняття комфортності проживання у місті кожним індивідом. Запропонований механізм передбачає поетапність здійснення заходів в регулюванні процесу розвитку соціальної інфраструктури, зокрема виокремлюючи такі кроки, як: моніторинг стану розвитку соціальної інфраструктури міста, оновлення та удосконалення соціальної інфраструктури, забезпечення зворотного зв'язку якості надання соціальних послуг та задоволення скарг споживачів, оцінка якості проведених реформ та впроваджених заходів.

Запропоновано ключові напрями покращення стану соціальної інфраструктури міста за сферами: покращення якості житлових умов населення міста, якості дорожнього покриття та рівня задоволеності ним населення, покращення якості та збільшення обсягів пасажироперевезення у місті, забезпечення високого рівня охорони здоров'я та загальний рівень здоров'я населення, рівні можливості для розвитку у місті, забезпечення культурного та спортивного життя населення міста, забезпечення якості освіти, підвищення рівня зайнятості та достатку жителів міста. З метою узгодженої реалізації усі заходи згруповано у чотири ключові групи (матеріальні, програмні, брендингові та адміністративні). Визначено основні ризики, які стоять на заваді впровадження запропонованих заходів, окремо по кожній з груп пропозицій.

З метою поглиблення програмної складової розвитку соціальної інфраструктури міста та просування соціального бренду м. Маріуполь, запропоновано впровадження проєктних заходів, які базуються на визначених стратегічних напрямках розвитку території, враховують результати проведеного аналізу та мають єдину цільову спрямованість в межах

авторського концепту: «Утримання молоді в Донецькому регіоні» - покликаний забезпечити зростання конкурентоспроможності регіону, його привабливості для корінного населення та жителів інших регіонів, створення умов для професійної та освітньої реалізації молоді у місті; «Сучасні медичні послуги у місті» – направлений на підвищення якості кадрового, інформаційного та матеріального забезпечення системи охорони здоров'я міста; проекти «Розвиток кадрового потенціалу муніципалітету» та «Розвиток кадрового потенціалу соціальної інфраструктури» – створює умови для розвитку системи сучасного муніципального менеджменту у місті, збільшення рівня компетентності працівників та залучення молоді до управління містом.

Побудовано систему інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста, метою якої є розширення можливостей підвищення якості надання соціальних послуг у місті та розширення кола їх споживачів. В рамках запропонованого механізму передбачається створення сайту «Соціальне місто», ключовим завданням якого є інформаційна підтримка соціальних програм, проєктів, які реалізуються в місті та забезпечення зворотного зв'язку якості надання соціальних послуг. Розглянуто заходи щодо створення механізмів інформаційної кампанії підтримки людського розвитку у місті та системи якісної обробки запитів громадян.

Основні результати проведеного дослідження опубліковані в працях [133, 134, 135].

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі проведених наукових досліджень вирішено важливе наукове завдання розробки теоретичних, науково-методичних та практичних рекомендацій щодо забезпечення людського розвитку міста через удосконалення соціальної інфраструктури міста. Основні висновки є такими.

1. На основі аналізу теоретико-методологічної бази дослідження категорії «соціальна інфраструктура» та використання методів діалектичного та структурно-логічного аналізу удосконалено класифікаційні ознаки визначення типів соціальної інфраструктури, зокрема, виокремлено територіально-місцевий, галузевий, змістовний, динамічний, фінансовий, споживчий та функціональний підходи. Розширено змістовне наповнення категорії «соціальна інфраструктура міста», шляхом виокремлення в її структурі як традиційних матеріальних об'єктів (класичне визначення), так і ролі нематеріальних (програмних) інструментів соціального характеру, системи муніципального адміністрування та просування соціального брендингу, які створюють умови для гармонійного людського розвитку міста. Визначено характерні відмінності між визначенням соціальної інфраструктури на рівні країни та на рівні міста, які полягають у структурних складових, методах управління, рівні гнучкості, наявності зворотного зв'язку тощо. Означено чинники формування соціальної інфраструктури міста та комплекс функцій, які вона виконує.

2. На основі актуальних досліджень закордонних та вітчизняних науковців визначено місце та роль людського розвитку у забезпеченні економічного благополуччя. Побудовано модель організаційного механізму забезпечення людського розвитку міста, яка дозволяє визначити специфіку цього процесу крізь призму інструментів, спрямованих на показники ефективності та чинники, принципи, завдання та ключову мету – створення сприятливих умов для розвитку та процвітання міста на основі задоволення широкого спектру потреб жителів. Визначено, що соціальна інфраструктура є

одним з ключових інструментів забезпечення людського розвитку, яка за допомогою чинників прямого та опосередкованого впливу впливає на процес його активного зростання.

3. Аналіз актуальних підходів до змісту та інструментів муніципального менеджменту став підставою для визначення сутності процесу брендингу територій як інформаційно-комунікаційної технології спілкування муніципалітету і громади, громади і світу, на цій основі обґрунтовані науково-методичні засади його формування, просування та ідентифікації базових ознак бренду. В сукупності це стало підґрунтям для розробки моделі формування соціального бренду міста, що передбачає комплекс інструментів та заходів щодо створення умов ідентифікації міської унікальності, сприйняття міста як комфортного для життя та реалізації можливостей розвитку для кожного члена громади.

4. На основі авторської теоретичної концепції удосконалено методологічні підходи до вимірювання людського розвитку на рівні міста: розроблено інтегральний показник людського розвитку міст, який складається з двохкомпонентних ознак – базового рівня та соціального змісту людського розвитку та включає комплекс показників суб'єктивного та об'єктивного характеру; на цій основі проведено комплексне оцінювання міст та визначено рейтингові та граничні показники людського розвитку міст України. Підтверджено наявність типових проблем міського розвитку, пов'язаних з недостатнім рівнем розвиненості соціальної інфраструктури та недосконалим менеджментом.

5. Побудовано прогностні моделі розвитку окремих елементів соціальної інфраструктури міста, що дозволило означити перспективи та тенденції розвитку сфери освіти, охорони здоров'я, транспортної інфраструктури, культури та спорту, житлово-комунальної сфери та рівня достатку населення за трьома основними сценаріями (базовим, оптимістичним та песимістичним) та закласти ці результати у розроблений

комплекс заходів в сфері розширення можливостей людського розвитку в місті.

6. Розроблено механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста, зміст якого втілює теоретичний базис дослідження та забезпечує реалізацію комплексу задач соціального та економічного характеру (створить умови для гармонійного розвитку населення; втілить можливість реалізації соціального бренду міста; збільшить інвестиційну привабливість міста; забезпечить можливості збереження постійної чисельності населення; допоможе сформувати клієнтоорієнтовану систему надання соціальних послуг у місті; сприятиме зростанню мобільності населення, накопичення соціального капіталу міста тощо). Особливістю запропонованого механізму є врахування усього кола споживачів та суб'єктів формування цього процесу, а також використання поетапного, циклічного підходу, який включає суб'єктивну та об'єктивну оцінку ступеня розвитку соціальної інфраструктури, формування прогнозних сценаріїв, заходів досягнення поставлених завдань та комплексну систему зворотного зв'язку оцінки якості соціальних послуг та обробки скарг та звернень громадян.

7. На основі дослідження суб'єктивних та об'єктивних оцінок стану розвитку соціальної інфраструктури міста та якості соціальних послуг розроблено перелік заходів щодо подолання негативних явищ в цій сфері за групами проблем в таких сферах: покращення якості житлових умов населення міста, якості дорожнього покриття та рівня задоволеності ним населення, покращення якості та збільшення обсягів пасажироперевезення у місті, забезпечення високого рівня охорони здоров'я та підвищення загального рівня здоров'я населення, створення рівних можливостей для розвитку у місті, забезпечення культурного та спортивного життя населення міста, забезпечення якості освіти, підвищення рівня заробітної плати у місті та підвищення рівня зайнятості у місті. На підставі результатів проведеного аналізу визначено у кожній сфері перелік ризиків та загроз, які можуть стати

на заваді реалізації запропонованих заходів, що дозволить уникнути частини непередбачуваних соціальних та економічних втрат.

8. В напрямі реалізації механізму забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста розроблено систему програмної та інформаційної підтримки її розвитку, яка, на основі використання прогресивних практик західного муніципального адміністрування, стала основою формування у місті спеціального механізму обробки скарг у сфері соціальних послуг та впровадження інтернет-платформи «Соціальне місто», що забезпечує покращення якості всіх видів соціальних послуг, зростання рівня задоволеності населення динамікою соціального обслуговування, максимальне його наближення до вимог споживачів, покращення інформаційної підтримки соціальних програм, розширення можливостей проведення соціального моніторингу у місті, залучення ширшого кола інвесторів соціальних проектів, а також збільшенню рівня соціальної відповідальності у сфері людського розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел до 1 розділу

1. Антонюк В.П. Сучасні проблеми соціального та людського розвитку Донецької й Луганської областей та пріоритетні завдання щодо їх вирішення. *Економічний вісник Донбасу*. Інститут економіки промисловості. 2015. №1(39). С. 44-52.
2. Атаева Т. А. Маркетинг территорий как фактор развития инфраструктуры региона. *Маркетинг – реальность и проекции в будущее: материалы конференции* (г. Варна, 28–29 июня 2012 г.). г. Варна. 2012. С. 8.
3. Бойченко В. С. Якість життя та соціальна інфраструктура міста. *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: праці XVIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. 26-27 квітня 2017 р. м. Вінниця, 2017. Т.3. С. 225-228.*
4. Бойченко В.С. Новые подходы к обучению персонала в корпоративной системе управления человеческими ресурсами. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 2. Т. 3. С. 215-221.
5. Бойченко В.С. Особливості формування соціального бренду міста. *Економіка та організація управління*. 2016. №3 (23). С. 375-382.
6. Бойченко В.С. Соціальна інфраструктура в системі забезпечення людського розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2018. №1 (15). С. 420-424.
7. Бойченко В.С. Соціальна інфраструктура міста: сутність, складові елементи, функції та принципи реалізації. *Вісник Прикарпатського національного університету. Серія Економіка*. 2017. Вип. 12. С. 177-182.
8. Бойченко В.С., Томчук О.В. Класифікація міст як інструмент вибору моделі управління людським потенціалом території. *Actual problems of economics*. 2019. №11 (221). С. 96-112.

9. Витренко Н.М. Соціальна інфраструктура України: оцінка рівня і перспектив розвитку: монографія. К: Наукова думка, 1993. 143 с.
10. Геець В.М. Наслідки демографічних викликів для економічного зростання в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 1. С.15-25.
11. Гриценко А. А. Социокультурные вызовы информационно-сетевой экономики. *Философия хозяйства*. Киев. 2015. №1. С.97-105.
12. Грішнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. *Соціально-трудова відносина : теорія та практика*. 2014. № 1. С. 34–40.
13. Грішнова О. А. *Людський розвиток: навч. посібн. К. : КНЕУ, 2006. 308 с.*
14. Державне інвестування в соціальний розвиток (інфраструктурний аспект): монографія / Новіков В.М., Макарова О.В., Откидач М.В. К.: Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи, 2020. 350 с.
15. Долішній М.І. Стратегічні фактори глобальної конкуренції і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіонів. *Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики: монографія*. Х.: ІНЖЕК, 2006. С. 9-31.
16. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: Посібник для викладачів економічних і географічних факультетів вузів, наукових працівників, аспірантів / М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук. К.: Знання, 1998. 416 с.
17. Економічний словник. Невиробнича сфера. URL: http://abc.informbureau.com/html/iaidiecaianoaaiass_noad.html.
18. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. К.: Міжнародна економічна фундація, 2002. 704 с.
19. Заяць Т. А. Дяконенко О.І. Трансформаційні зміни соціально-трудова відносин у контексті формування соціального капіталу. *Економіка і регіон*. 2012. № 1 (32). С. 111-117.

20. Іляш О.І. Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 23-32.
21. Кінаш І. П. Суть та зміст поняття «соціальна інфраструктура» *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. №2, Т.1. С.202-204.
22. Кінаш І. П. Фактори впливу на формування соціальної інфраструктури сталого розвитку України. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2012. № 3. С. 48–51.
23. Ковальська Л. Л., Салівончик О. М. Чинники формування соціальної інфраструктури регіону. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2011_3/15.pdf.
24. Комарова Ю. В. Этапы брендинга как процесса создания и развития товарного бренда. *Молодой ученый*. 2012. №8. С. 106-108.
25. Лібанова Е. М., Макарова О.В., Саріогло В. Г. Політика активізації як інвестиція у людський капітал: теорія і практика. *Наука та інновації. Український оглядовий журнал майбутнього*. Київ: Видавничий дім “Академперіодика”. 2020. № 5. С. 57-68.
26. Луцик М.В Семів Л. К Інтелектуальні ресурси в системі інноваційного розвитку економіки. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. №1. с. 117-121.
27. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект: колективна монографія / за ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2015. 356 с.
28. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: колективна монографія / Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, І.О. Курило. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. 316 с.
29. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: колективна монографія / за ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. 367 с.

30. Національна соціологічна енциклопедія. Місто. Соціальна інфраструктура. URL: <http://voluntary.ru/termin/goroda-socialnaja-infrastruktura.html>.

31. Нематериальная сфера производства. URL: https://author24.ru/spravochniki/geografiya/hozyaystvo_rossiinematerialnaya_sfera_proizvodstva/.

32. Новиков В.Н. Совершенствование бюджетной политики – основная детерминанта развития социальной инфраструктуры. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1 (23). С. 55–66.

33. Новіков В.М. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід). К.: Інститут економіки НАН України, 2000. С. 34-40.

34. Новіков В.М. Соціальна інфраструктура як фактор становлення інноваційної економіки. *Культура народів Причорномор'я*. 2017. № 102. С. 155-159.

35. Нордстрем К., Риддерстрале Й. Караоке-капитализм. Менеджмент для человечества. Пер. с англ. В. Мишучкова. Стокгольмская школа экономики. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2008. 336 с.

36. Пігуль Н. Г. Соціальна інфраструктура: функціональне призначення та особливості розвитку. *Економічний аналіз*. Тернопіль: Економічна думка. 2014. Т. 16. №1. С. 117-122.

37. *Розвиток галузей соціально-побутового призначення в сільській місцевості: монографія / Орлатий М.К.* К.: Українська академія держ. управління при Президентіві України, 2003. 75 с.

38. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підручник / Дорогунцов С.І., Пітюренко Ю.І., Олійник Я.Б. та інші. К.: КНЕУ, 2005. 562 с.

39. Словопедія. Економічна енциклопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/38/53409/384361.html>.

40. Социальная инфраструктура региона: проблемы развития (на примере Бурятской АССР): монографія / Рандалов Ю.Б., Будаева Ц.Б.

Новосибирск: Наука, Сиб. Отд.-ние, 1989. 72 с.

41. Социально-экономическая география Украины: пособие / под ред. О.И. Шабля. Львов: Свит, 1994. 640 с.

42. Соціальна сфера України. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=2527&chapterid=546>.

43. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи: монографія / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. І. Куценко. Черкаси: Брама–Україна, 2006. 620 с.

44. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки: монографія / ред. А. С. Гальчинський. К.: НІСД, 2003. 328 с.

45. Управління людським та соціальним розвитком у регіонах України: монографія / Новікова О.Ф., Амоша О.І., Шаульська Л.В. Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, 2010. 488 с.

46. Федулов Л. П. Социальная инфраструктура современного российского города. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/958/991/1219/019.FEDOULOV.pdf>.

47. Філософія і світогляд: сутність і співвідношення. URL: http://pidruchniki.com/1584072062259/filosofiya/filosofiya_shpargalki_kneu.

48. Шаульська Л. В. Формування активів людського капіталу з урахуванням перспектив розвитку ринку праці України. *Ринок праці України: європейський вимір*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 25 червня 2015 р. м. Київ. URL: http://ipk-dszu.kiev.ua/laboratory/statti/st_Shaylska.pdf.

49. Шпак Л. О. Соціальна інфраструктура як складова соціально-економічного розвитку регіону. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. №1. С. 5-8.

50. Щук С.І. Регіональна економіка. Теорія та практика. URL: http://pidruchniki.com/1387122455754/rps/regionalna_ekonomika.

51. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика. URL: <http://ubooks.com.ua/books/00093/inx4.php>.

52. Boychenko V. The Formation of the Key Assets of Human Capital at the Corporate Level. *Економічний вісник Донбасу*. 2015. № 4 (42). С. 186–190.
53. Dinnie K. Placebranding: Over view of ane merging literature. *Place Branding and Public Diplomacy*. 2004. № 1. p. 106-110.
54. Doronina O., Karpenko A. Human Potential and Innovation as Drivers of Competitiveness in the New Economy. *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy*. 2020. № 12. p. 71-81.
55. Empowering youth to build peace. UNESCO. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002341/234140e.pdf>.
56. Gnaneshwari R. Social infrastructure. URL: <https://www.slideshare.net/EshwariEshu2/social-infrastructure-59198128>.
57. Human development report 1990. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf.
58. *Human Development Report 2011. Sustainability and Equity: A Better Future for All*. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/271/hdr_2011_en_complete.pdf.
59. Human Development Report 2016: Human Development for Everyone. URL: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2016-human-development-everyone>.
60. Human development Report 2019: Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century. URL: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>.
61. Human Development Report 2020: The next frontier Human development and the Anthropocene. URL: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>.
62. *Manpower employment Outlook Survey Global Q1/14*. URL: <http://www.manpowergroup.com/>.
63. Place Branding: Global, Virtualand Physical Identities, Constructed, Imaginedand Experienced / Go F., Govers R. NY: Palgrave Macmillan, 2009. 256 p.

64. Planning for social infrastructure and community services for urban growth areas. Implementaiton guide. URL: <http://www.charlessturt.sa.gov.au/contentFile.aspx?filename=Planning%20Social%20Infrastructure%20and%20Community%20Services%20for%20Urban%20Growth%20Areas%20%20Feburary%202012.pdf>.

65. *Reporting intellectual capital to augment Research, Development and Innovation in SMEs. Report to the Commission of the High Level Expert Group on RICARDIS. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2006. 164 p.*

66. Role of social infrastructure in local and regional economic development. SGS. URL: <http://www.sgsep.com.au/assets/insights/Linda-Perrine-Social-Infrastructure-presentation-0.pdf>.

67. Shaulska L., Yakymova N., Krymova M. *Innovative employment in the structure of the modern labor market. EJTS European Journal of Transformation Studies. 2020. 8, No. 1. Pp.79-92.*

68. *Supporting countries in unprecedented times. World Bank Annual Report 2020. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report#anchor-annual>.*

69. *Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Innovation: OECD 2013. URL: http://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/supporting-investment-in-knowledge-capital-growth-and-innovation_9789264193307-en.*

70. *Temporary employment: OECD. URL: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=TEMP_I.*

71. *The Power of Youth Instruments for Effective Youth Participation: UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/3541/file/Youth%20participation%20instruments%20English.pdf>.*

72. What is a social infrastructure? NZSIF. URL: <http://www.nzsif.co.nz/Social-Infrastructure/What-is-Social-Infrastructure/>.

Список використаних джерел до 2 розділу

73. Асоціація міст України. Статистична інформація. URL: <https://www.auc.org.ua/page/munitsipalna-statistika>.
74. Біль М.М., Лещух І.В. Методичні підходи до аналізу людського потенціалу територіальної громади. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. №3. С. 203–208.
75. Бойченко В. С. Методологічні підходи до оцінки людського розвитку міст України. *Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та домінанти розвитку*: праці Міжнародної науково-практичної конференції. 23-24 жовтня 2019 р. м. Київ: КНЕУ, 2019. С. 92-94.
76. Бойченко В. С. Оцінка рівня людського розвитку в містах України. *Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи*: зб. матеріалів конференції. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Т1. С. 161-163.
77. Бойченко В. С. Шаульська Л. В. Стан та перспективи розвитку соціальної інфраструктури міста: суб'єктивний аспект. *Ефективна економіка*. 2017. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5790>.
78. Витрати і ресурси домогосподарств України 2015. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
79. Витрати і ресурси домогосподарств України 2017. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
80. Геєць В. Фактори і умови формування середнього класу як стабілізуючого ядра суспільного розвитку в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2002. № 8. С. 6-10.
81. Діти, жінки та сім'я в Україні: статистичний збірник 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

82. Доходи та витрати населення за регіонами України 2019. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

83. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України 2015. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

84. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України 2017. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

85. Індекс конкурентоспроможності міст України. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/mci>.

86. Ініціатива «Громада дружна до дітей та молоді» - досягнення муніципалітетів у 2019 році. Моніторинговий звіт: UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/7971/file/UNICEF%20%E2%80%93%20Monitoring%20Report%20%E2%80%93%20UKR%20%E2%80%93%206-8020.pdf>.

87. Лактіонова О.А., Шаульська Л.В. Аналіз інвестиційної і фінансової спроможності міста як передумова реалізації стратегії розвитку. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. №3(35). С. 154-167.

88. Макарова О.В. Методологічні підходи до ідентифікації та оцінювання ризиків людського розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2. С. 103-116.

89. Макарова. О.В. Людський розвиток (оцінка на регіональному рівні). URL: http://www.idss.org.ua/ukr_index/LR_ua.pdf.

90. Мариуполь: Стратегия 2021. URL: <http://marsovet.org.ua/upload/documents/file/Strategy-2021-UKR.pdf>.

91. Муніципальна статистика соціального та економічного розвитку м. Маріуполь. *Адміністративні дані*. Маріуполь. 2015. 40 с.

92. Муниципальна статистика соціального та економічного розвитку м. Маріуполь. *Адміністративні дані*. Маріуполь. 2018. 48 с.
93. Муниципальна статистика соціального та економічного розвитку м. Маріуполь. *Адміністративні дані*. Маріуполь. 2020. 42 с.
94. Муниципальне опитування: Маріуполь 20 січня – 8 лютого 2017: Center for insights in survey research. URL: ratinggroup.ua/download.php?id=248.
95. Муниципальне опитування: Маріуполь 25 січня – 10 лютого 2020: Center for insights in survey research. URL: ratinggroup.ua/download.php?id=248.
96. Населені пункти та житло. Експрес випуск 2019: Головне управління статистики у Донецькій області. URL: <http://donetskstat.gov.ua/diyalnist/2019.php>.
97. Освіта Маріуполя: Маріупольська міська рада. URL: <http://marsovet.org.ua/articles/show/menu/74>.
98. Основи економічного аналізу: навч.-метод. посібник / В. М. Микитюк, Т. М. Паламарчук, О. П. Русак та інші. Житомир: Рута, 2018. 440 с.
99. Охорона здоров'я населення в м. Маріуполь: Маріупольська міська рада. URL: <http://marsovet.org.ua/articles/show/article/125/lang/>.
100. Підсумкові звіти за результатами дослідження з вивчення думки різних груп населення міст та ОТГ з приводу ефективності діяльності органів місцевого самоврядування. URL: <http://www.auc.org.ua/page/munitsipalna-sotsiologiya>.
101. Підтримка родин, сімей та молоді: Маріупольська міська рада. URL: <http://marsovet.org.ua/articles/show/menu/75>.
102. Регіональний людський розвиток 2017. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
103. Регіони України 2014. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
104. Регіони України 2016. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

105. Регіони України 2018. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
106. Регіони України 2019. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
107. Результати загальнонаціонального опитування «Визначення рівня обізнаності та ставлення населення до змін, які відбуваються або очікуються: в організації місцевого самоврядування; в системі надання публічних послуг та в інших сферах місцевого самоврядування». URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sociologiya_oms_2016.pdf.
108. Результати опитування громадської думки щодо проблем місцевого самоврядування та ставлення до децентралізації влади. URL: http://auc.org.ua/sites/default/files/mon18_1obkdalynka_tak.pdf.
109. Результати опитування щодо рівня довіри громади до місцевої влади. URL: http://auc.org.ua/sites/default/files/library/amu_2017_ua_mista_otg_new.pdf.
110. Рейтинг міст України – друге муніципальне опитування IRI: Група Рейтинг. URL: <http://ratingpro.org/download.php?id=18>.
111. Рейтинг міст України – четверте муніципальне опитування IRI: Група Рейтинг. URL: http://ratinggroup.ua/research/regions/chetvertyy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html
112. Рейтинг міст України – шосте муніципальне опитування IRI: Група Рейтинг. URL: http://ratinggroup.ua/research/regions/shestoy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html.
113. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги 2020: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
114. Соціальні індикатори рівня життя населення 2016. Статистичний бюлетень: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

115. Соціальні програми м. Маріуполь: Маріупольська міська рада. URL: <http://marsovet.org.ua/news/show/id/18837>.
116. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України 2020. Статистичний збірник. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
117. Соціально-економічне становище Донецької області за 2014 рік. Статистичний бюлетень: Головне управління статистики у Донецькій області. URL: <http://donetskstat.gov.ua/catalogue/catal.php>.
118. Соціально-економічне становище Донецької області за 2016 рік. Статистичний бюлетень: Головне управління статистики у Донецькій області. URL: <http://donetskstat.gov.ua/catalogue/catal.php>.
119. Соціально-економічне становище Донецької області за 2018 рік. Статистичний бюлетень: Головне управління статистики у Донецькій області. URL: <http://donetskstat.gov.ua/catalogue/catal.php>.
120. Соціально-економічне становище Донецької області за 2020 рік. Статистичний бюлетень: Головне управління статистики у Донецькій області. URL: <http://donetskstat.gov.ua/catalogue/catal.php>.
121. Соціологічне дослідження щодо доступності і якості послуг у сфері освіти. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/analitychnyy_zvit_osvitni_poslугy_novyuy.pdf.
122. Соціологічне дослідження щодо доступності і якості послуг у сфері охорони здоров'я. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/analitychnyy_zvit_ohorona_zdorovya_novyuy.pdf.
123. Соціологічне дослідження щодо доступності і якості соціальних послуг для осіб з інвалідністю. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/analitychnyy_zvit_soc_poslугy.pdf.
124. Створення концепції Комплексної системи моніторингу розвитку міст»: підсумковий звіт. Deloitte. К. 2020. 65 с.
125. Управління трудовими ресурсами. Індекс людського розвитку. URL: <http://www.readbook.com.ua/book/30/751/>.

126. Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32436>.
127. Epilogue The City Development Index (CDI). URL: <http://www.un.org/ga/Istanbul+5/116.pdf>.
128. Global Economic Power Index (GEPI). URL: http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf.
129. The Children of the Contact Line in East Ukraine: UNICEF. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/486/file/children_of_the_contact_line.pdf.
130. The Global Cities Index (GCI). URL: <https://www.atkearney.com/documents/10192/8178456/Global+Cities+2016.pdf/8139cd44-c760-4a93-ad7d-11c5d347451a>.

Список використаних джерел до 3 розділу

131. Антонюк В.П. Здоров'я в системі чинників формування трудового потенціалу України. *Вісник економічної науки України*. 2019. №1(38). С.35-41.
132. Біль М. М. Політика людського розвитку та її реалізація в умовах високомобільного суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. №14(1). С. 27-31.
133. Бойченко В., Шаульська Л., Несвіт К. Стратегічні засади розвитку промисловоорієнтованих територій на основі модернізації соціального середовища. *European Journal of Economics and Management*. 2020. Vol. 6, Iss. 1. Pp. 59-70.
134. Бойченко В.С. Механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. №2. С.78-83.
135. Бойченко, В.С. Стратегічні напрями розвитку соціальної інфраструктури сучасного міста. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2020. №25. С. 49-55.

136. Гераськова О. О, Стеченко Д. М. Економічна ефективність функціонування інфраструктури інноваційної діяльності в Україні. *Ефективна економіка*. 2014. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3002>.
137. Класифікація ризиків. Види ризиків та їх показники. URL: http://pidruchniki.com/72392/ekologiya/klasifikatsiya_rizikiv.
138. Краснов Г. И. Методология прогнозирования социально-экономического развития. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=9113>.
139. Макарова О.В. Пріоритети політики зниження соціальної вразливості. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 2. С. 102-111.
140. Методологія планування регіонального розвитку. Проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». URL: http://surdp.eu/uploads/files/Methodology_of_RD_planning.pdf.
141. Муніципальний менеджмент: колективна монографія / за ред. Мельника А.Ф. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 416 с.
142. Новіков В. М. Бюджетний ризик: зміст та регулювання у соціальній інфраструктурі. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. №1. С. 73-86.
143. Новікова О.Ф. Оцінка соціальних ризиків в регіонах України як підстава для прийняття управлінських рішень щодо їх подолання. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juli08/08.html>.
144. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. URL: http://pidruchniki.com/17061002/ekonomika/klasifikatsiya_rizikiv.
145. Оборин М. С. Методы прогнозирования социально – экономического развития рынка санаторно-курортных услуг. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/metody-prognozirovaniya-sotsialnoekonomicheskogo-razvitiya-rynka-sanatorno-kurortnyh-uslug>.

146. Овчинников А. Е. Мисливченко Д. В. Инструментальное пособие «Основы проектирования для жаждущих изменений». Красноярск: Агентство образовательных решений «Новые стратегии», 2012, 64 с.
147. Остафійчук Я. В. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади в Україні. *Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє*: матеріали науково-практичної інтернет-конференції. березень 2017 р. Київ. 2017. С. 167-170.
148. Проектне управління стратегією сталого розвитку територій : монографія / за ред. В. М. Бабаєва. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 194 с.
149. Публічне управління: теорія та методологія: монографія / Міненко М.А. Київ, 2014. 404 с.
150. Рісна Р. Р., Садова У.Я. Реєміграція як механізм соціальної політики у справах внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Регіональна економіка*. 2015. № 2. с. 55-65.
151. Салівончик О.М. Механізм удосконалення територіальної організації соціальної інфраструктури. *Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет*. 2011. № 8(31). С. 167-172.
152. Семенов В. Т. Совершенствование управления устойчивым развитием крупных городов. Коммунальное хозяйство городов. Київ: Техніка. 2009. № 86. С. 394–400.
153. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / за наук. ред. А. М. Колота. Київ: НП Інститут соціально-трудових відносин, 2012. 501 с.
154. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь /за ред. Лібанової Е.М., Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 316 с.
155. Стратегічне планування місцевого розвитку: практ. посібник / Берданова О., Вакуленко В. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні. DESPRO. Київ: ТОВ «Софія-А», 2012. 88 с.

156. Управління регіоном : навчальний посібник / А. О. Єпіфанов, М. В. Мінченко, Б. А. Дадашев. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 361 с.
157. Чаркина Е. С. Развитие проектного подхода в системе государственного управления: методология, опыт, проблемы: Научный доклад. М.: ИЭ РАН, 2017. 54 с.
158. Чикаренко І. Розширення предметної сфери муніципального менеджменту. *Public Administration Aspects*. 2019. №7. С. 43-52.
159. Шаульська Л.В., Усик І.О. Дослідження факторів економічної циклічності розвитку України в умовах глобалізації. *Бізнес-інформ*. 2018. №12. С. 51-58.
160. Bil M., Ryndzak O. National human development policy in a highly mobile society: formation methodology and implementation concept. *Acta Scientiarum Polonorum*. 2020. T.19. С. 5-14.
161. Delmon J. Private Sector Investment in Infrastructure: Project Finance, PPP Projects and Risk. The World Bank and Kluwer Law International. Washington: World Bank Publications, 2009. 672 p.
162. Guide to the Project Management Body of Knowledge, Fourth Edition (PMBOK Guides). URL: <http://www.works.gov.bh/English/ourstrategy/Project%20Management/Documents/Other%20PM%20R>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**МІНІСТЕРСТВОЗ ПИТАНЬ ТИМЧАСОВООКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЙ ТАВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ
ОСІБ УКРАЇНИ**

площа Лесі Українки, 1, м. Київ, 01196
Тел/факс(044) 536 92 34, e-mail:info@mtot.gov.ua,
Код ЄДРПОУ 40446210

№ _____

Спеціалізованій вченій раді
Д 11.051.03 Донецького
національного університету
ім. Василя Стуса Міністерства
освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів кандидатської дисертації
Бойченка Вадима Сергійовича
на тему «Соціальна інфраструктура в системі забезпечення
людського розвитку міста»

Бойові дії та тимчасова окупація територій на Сході України стали однією з причин активізації міграційних процесів. Відчуваючи життєву небезпеку та відсутність легітимної влади, більшість населення була вимушена переселитись до підконтрольних Україною територій, залишившись без роботи, житла, коштів для існування, документів тощо. В цій ситуації м. Маріуполь став одним з центрів прийому таких громадян, що потребувало від місцевої влади активних дій в сфері створення сприятливих умов для адаптації внутрішніх мігрантів в новій громаді, надання їм психологічної, матеріальної та юридичної допомоги, забезпечення базових умов життєдіяльності.

Заходи, запропоновані в дисертаційній роботі Бойченка В.С., були покладені в основу програми розгалуження соціальної інфраструктури міста та створення рівних можливостей для досягнення цілей людського розвитку всіма категоріями громадян. Зазначена програма реалізується в Україні вперше та була випробувана в м. Маріуполь. Використані в програмі підходи щодо вирішення питань внутрішньо переміщених осіб, базуються на міжнародному досвіді запровадження довгострокових рішень для забезпечення ВПО житлом та їх інтеграції в приймаючі громади, були

Міністерство з питань тимчасово окупованих територій
та внутрішньо переміщених осіб України

вих. № 22/2-1322-19 від 22.03.2019

Продовження додатку А

адаптовані за ініціативи та у співпраці з Міністерством з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб України.

Заступник Міністра з питань
тимчасово окупованих територій
та внутрішньо переміщених осіб України

Г.Б. Тука

АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

вул. Січових Стрільців, 73, 11 поверх, м. Київ, Україна, 04053
Тел/факс: (+38 044) 4862878, 4862841, 4862812, 4863070, 4862883
E-mail: info@auc.org.ua www.auc.org.ua

№ 3-47/1
від 14 липня 2020 року

Спеціалізованій вченій раді
Д 11.051.03 Донецького
національного університету
імені Василя Стуса Міністерства
освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дослідження
Бойченка Вадима Сергійовича,
отриманих в ході підготовки кандидатської дисертації на тему
«Соціальна інфраструктура в системі забезпечення
людського розвитку міста»

Реалізуючи задачу підтримки та розвитку місцевого самоврядування в Україні, Асоціація міст України зацікавлена в систематизації, аналізі та поширенні продуктивних проєктів, які провадяться в містах та мають цінність для наслідування. В.С. Бойченко є автором нової за змістом концепції розвитку міста, яка втілює найактуальніші досягнення світової науки в сфері людського розвитку, економіки міст, муніципального менеджменту, непрямого регулювання людської поведінки. Виконане В.С. Бойченком дослідження «Соціальна інфраструктура в системі забезпечення людського розвитку міста» містить авторський погляд на розвиток сучасного промислового міста та поєднує науково-методологічні, методичні та проєктні результати з практикою їх апробації.

Цінним для АМУ є комплекс наукових результатів, пов'язаних з методичними засадами забезпечення людського розвитку та управлінським блоком економіки міст – модернізацією систем муніципального менеджменту. Підтримуємо ключову ідею автора щодо обрання умов для людського розвитку в якості орієнтира та критерія ефективності оновлення міської інфраструктури, призначення якої – забезпечити умови для якісної реалізації всіх потреб всіх категорій містян. В цьому контексті АМУ бере до впровадження та планує використання запропонованої в дисертаційній роботі В.С. Бойченка методики рейтингової оцінки рівня людського розвитку міст

України за комплексом критеріальних ознак та «Проекту розвитку кадрового потенціалу муніципалітету», направлено на побудову інвестиційно привабливого, соціально орієнтованого та прогресивного міста через розширення компетентності керівників муніципалітетів на основі поєднання управлінської та сервісної компетентності. АМУ вважає, що проєкт є еталонним кейсом для реалізації практики впровадження навчальних програм розвитку освітньої складової людського капіталу муніципалітетів міст України. Унікальну особливість зазначеного проєкту забезпечують дві специфічні риси: по-перше, наукова складова, яка передбачає компетентнісну модель трансформації професійного та особистісного потенціалу учасників у напрямі свідомого відпрацювання поведінкових моделей з сервісною метаорієнтацією та вузькопрофільною спеціалізацією; по-друге, широка цільова аудиторія, покликана не лише розвинути компетентність наявного персоналу міської ради та сформувати кадровий резерв з молодих співробітників, а й залучити талановиту молодь до управління містом шляхом їх участі у літній муніципальній школі (що втілює авторський принцип інтегрованого характеру проєктів та забезпечує зв'язок з цілями утримання молоді в місті).

Виконавчий директор
Асоціації міст України,
кандидат наук з державного управління

О.В.Слобожан

Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

GIZ Крутий узвіз, 7, 2-й поверх, Київ, Україна, 01004

Для пред'явлення за місцем вимоги

**Про використання та впровадження результатів досліджень,
виконаних в межах діяльності наукової школи експерта GIZ UA
Лариси Шаульської**

Довідка

Реалізація проєкту «Інтегрований розвиток міст в Україні II» передбачає орієнтацію на внутрішній потенціал громад і України як європейської країни із багатою культурою, тривалою історією, розвинутим економічним та людським потенціалом. В цьому контексті затребуваним є національний науковий потенціал з економіки міст, розвитку громад, муніципального менеджменту, який є фундаментом для впровадження Концепції інтегрованого розвитку в містах – партнерах проєкту та умовою просування й масштабування результатів у країні в цілому. Експертний досвід доктора економічних наук, професора Лариси Шаульської та колективу дослідників під її керівництвом забезпечив внесок у формування Концепції інтегрованого розвитку м. Вінниця (блок «Економіка і зайнятість»), проведення серії стратегічних сесій, партисипативних заходів та налагодження комунікації між стейкхолдерами (2016-2019). На етапі реалізації проєкту «Інтегрований розвиток міст в Україні II» (2019-2023) затребуваними є нові наукові ідеї відповідної спрямованості, втілені у ряді публікацій та представлені в дисертаціях:

О. Томчук. Людський потенціал розвитку міста в новій економіці: управлінський та поведінковий вимір. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». 2021 (науковий консультант Л. Шаульська);

В. Бойченко. Соціальна інфраструктура в системі забезпечення людського розвитку міста. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». 2021 (науковий керівник Л. Шаульська);

Л. Шаульська, К. Несвіт, В. Бойченко. Стратегічні засади розвитку промисловоорієнтованих територій на основі модернізації соціального середовища // European Journal of Economics and Management, 2020. Vol.6, Iss. 1. pp. 59-70;

Л. Шаульська, О. Томчук. Чому люди обирають міста: поведінкові моделі в контексті розвитку людського потенціалу // Ефективна економіка. 2020. № 12;

О. Томчук. Парадигма управління людським потенціалом території в контексті поведінкової економіки // Бізнес-інформ, №12. 2019. С. 426-431;

О. Томчук, В. Бойченко. Класифікація міст як інструмент вибору моделі управління людським потенціалом території. Actual problems of economics, №11 (221), 2019. С. 96-112;

В. Бойченко. Механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста / В.С. Бойченко // Ринок праці та зайнятість населення. 2018. №3;

Співпраця з Німеччиною заради розвитку
GIZ Україна

Томас Мейер
Крутий узвіз, 7, 2-й поверх
01004, Київ, Україна
T +38 (044) 581-00-01
thomas.meyer@giz.de

Вх. №
Вих. № 22012021

22.01.2021

Deutsche Gesellschaft für
Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Місцезнаходження товариства
м. Бонн та м. Ешборн, Німеччина

Friedrich-Ebert-Allee 32 + 36
53113 Bonn, Deutschland
T +49 228 44 60-0
F +49 228 44 60-17 66

Dag-Hammarskjöld-Weg 1 - 5
65760 Eschborn, Germany
T +49 61 96 79-0
F +49 61 96 79-11 15

E info@giz.de
I www.giz.de

Зареєстровано в
окружному суді (Amtsgericht)
в Бонні, Німеччина
Реєстраційний номер: HRB 18384
окружному суді (Amtsgericht)
у Франкфурті-на-Майні, Німеччина
Реєстраційний номер: HRB 12394

Голова Наглядової ради
Мартін Йагер/Martin Jäger,
статс-секретар

Правління
Таня Гюннер/Tanja Gönner (Голова Правління)
Торстен Шеффер-Гюмбель/
Thorsten Schäfer-Gümbel

Page 2/3, 22.01.2021

Л. Шаульська, В. Бойченко. Стан та перспективи розвитку соціальної інфраструктури міста: суб'єктивний аспект // Ефективна економіка. №10. 2017;

В. Бойченко. Особливості формування соціального бренду міста // Економіка та організація управління. Вінниця, 2016. Т.1. С.78-81.

Отримані О. Томчук та В. Бойченко наукові результати втілюють досвід міського планування Вінниці, унікального українського кейсу модернізації муніципального менеджменту Маріуполя та мають перспективу використання на етапі формування концепцій інтегрованого розвитку в межах території реалізації проєкту (міста Львів, Чернівці, Вінниця, Житомир, Київ (Подільський район), Полтава, Мелітополь, Харків). В контексті актуальних завдань проєкту, пов'язаних з інфраструктурним розвитком, налагодженням комунікації та спільної діяльності зацікавлених сторін, збереженням соціальної різноманітності та рівноваги, затребуваними є такі ідеї та рекомендації:

стратегічні засади збереження та розвитку людського потенціалу міст, які втілюють інноваційний підхід поєднання класичних управлінських інструментів із поведінковим підходом до побудови локального менеджменту та наближають управління розвитком міста до європейських стандартів – людиноцентрована політика сервісної, інформаційної та консультативної підтримки, усунення бар'єрів, система грантів, заохочень та «м'яких підштовхувань»; формування середовища для закріплення просоціальної поведінки; використання когнітивного, креативного, критичного потенціалу індивідів для прийняття рішень (епістемологічний підхід), врахування комбінації явних та неочевидних чинників впливу на формування позитивних поведінкових орієнтирів / усунення непродуктивних поведінкових патернів;

систематизація новітніх концептуальних підходів розвитку міст – теорії управління територією як системою, що має потенціал саморозвитку, теорія центр-периферійного територіального розвитку, теорії «полюсів зростання», міських агломерацій, концепції формування інноваційно-активних просторів та поєднання проривних, нелінійних траєкторій з задачами стійкого розвитку; забезпечення людиноцентричного виміру міського зростання – теорії ендегенного зростання, поведінкова парадигма нової економіки, концепції структурної трансформації економіки, що базується на знаннях, теорія економіки навчання, креативної економіки, цифрової економіки, індустрії 4.0;

науково-методичний підхід до ранжування міст України за агрегованими показниками людського розвитку: характером та рівнем комфортності для проживання, реалізації жителів у трудовій діяльності, якістю умов для відпочинку та туризму, здобуття освіти та реалізації рівних можливостей, що формує підґрунтя для розробки програм та стратегій розвитку міст та забезпечення коректності процесу брендингу територій та суспільного сприйняття бренду;

рекомендації щодо використання бізнес-інструментарію в системі локального менеджменту; організаційно-методичні засади та результати апробації системи розвитку кадрового потенціалу соціальної інфраструктури міста – розвиток управлінської, сервісної компетентності лідерів громад та працівників муніципальних органів, формування

Page 3/3, 22.01.2021

свідомої громадської позиції, спільне міське проектування, планування
кар'єрних траєкторій.

З повагою,

Андрій Зуєв

**Заступник директора проєкту
«Інтегрований розвиток міст в Україні II»
Deutsche Gesellschaft für
Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH**

Виконавець: Богатиренко Надія тел.: (097) 409 77 61

Confidential

Deloitte.

Товариство з обмеженою
відповідальністю «Делойт і Туш»
вул. Жилинська, 48, 50А
Київ, 01033, Україна

Тел.: +38 (044) 490 90 00
Факс: +38 (044) 490 90 01
deloitte.ua

30 жовтня 2020 року

Вих.№106

Спеціалізованій вченій раді

Д 11.051.03 Донецького національного
університету імені Василя Стуса Міністерства
освіти і науки України

ДОВІДКА

про прикладне застосування наукових результатів,
отриманих в межах підготовки кандидатської дисертації

Бойченка Вадима Сергійовича

на тему «Соціальна інфраструктура в системі забезпечення
людського розвитку міста»

Від імені команди проекту «Створення концепції Комплексної системи моніторингу міст», що було реалізовано ТОВ «Делойт і Туш» у 2020 році підтверджую авторський внесок В. С. Бойченка в розробку Комплексної системи моніторингу розвитку міст і громад (КСМ).

Проект був спрямований на розробку інструмента аналізу динаміки розвитку ключових сфер функціонування ОТГ, що знаходяться в зоні відповідальності її очільників, результати якого всі зацікавлені сторони зможуть використовувати залежно від потреб та/або для ухвалення обґрунтованих та інформованих рішень, яким і стала КСМ.

Технічне завдання проекту було сформовано В.С. Бойченком. Воно полягало у розробці комплексу показників, що по перше, могли би забезпечити вимірювання динаміки розвитку міст, а не лише статистичних показників, досягнутих в ретроспективі. По друге, ці показники повинні були знаходитись в зоні відповідальності керівництва міст і громад. Це відповідає концепції розвитку міст, сформульованій В. С. Бойченком, згідно з якою пріоритет у розвитку з боку державних і обласних ресурсів має належати містам-лідерам: містам, що демонструють найвищу динаміку розвитку та мають кращі показники ефективності управління бюджетом. На думку В. С. Бойченка, саме така нова логіка спроможна забезпечити створення потужних економічних центрів – флагманів розвитку, які будуть задавати високу планку для інших громад країни. Він вважає, що запропонована науково обґрунтована система об'єктивних показників є інструментом аналізу динаміки розвитку ключових сфер функціонування ОТГ, а системне застосування моніторингу може стане підставою для здорової конкурентної боротьби громад за право називатися успішною громадою, що динамічно розвивається.

Згідно з технічним завданням проект складався з 3 етапів: розробка концепції, апробація на пілотних містах і громадах, вдосконалення концепції відповідно до отриманих результатів в рамках пілотного тестування.

У ході виконання проекту В. С. Бойченко брав участь у консультація із зацікавленими сторонами на першому та третьому етапах проекту. На другому етапі Маріуполь був одним із 5 пілотних міст і громад (разом з Запоріжжям, Токмаком, Мелітополем та Кирилівською ОТГ). Команда представників Виконавчого комітету Маріупольської міської ради, очолюваного В. С. Бойченком відповідала за збір та надання інформації, а також обговорення результатів та надання пропозицій щодо вдосконалення КСМ для досягнення цілей технічного завдання.

У результаті проекту було сформовано універсальний комплекс показників для моніторингу та оцінки динаміки розвитку громади незалежно від її розміру, кількості населення територіальних характеристик чи інших особливостей. Відтак КСМ складається з 88 збалансованих показників динаміки, що систематизовані у 4 групи:

1. Інституційна спроможність ОМС.
2. Інвестиційна привабливість.
3. Якість життя.
4. Можливості для молоді.

Проект КСМ було апробовано у містах Маріуполь, Запоріжжя, Токмак, Мелітополь та Кирилівський ОТГ у 2020. На сьогодні КСМ готова до впровадження на всій території України.

Єгор Григоренко
Партнер, керівник консалтингу управління ризиками

Назва «Делойт» стосується однієї чи більшої кількості юридичних осіб, які входять до складу «Делойт Туш Томацу Лімітед» («ДТТЛ»), глобальної мережі фірм-учасників ДТТЛ та пов'язаних з ними осіб. ДТТЛ (також іменується як «Делойт Глобал») і кожна з фірм-учасників ДТТЛ є самостійними та незалежними юридичними особами. ДТТЛ не надає послуг клієнтам. Додаткову інформацію розміщено за посиланням: www.deloitte.com/about.

© 2021 Товариство з обмеженою відповідальністю «Делойт і Туш». Усі права захищені.

Міністерство соціальної політики України

Державна служба зайнятості

(Центральний апарат)

ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ЗАЙНЯТОСТІ

84331, Донецька обл., м. Краматорськ, бульвар Краматорський, 41, тел./факс (0626) 48-65-94,

E-mail: resept@donocz.gov.ua, Веб-сайт: <http://don.dcz.gov.ua>

Код ЄДРПОУ 03491004

22.11.2018 № 02/3019/01-44-18

На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради
Д 11.051.03 Донецького
національного університету
ім. Василя Стуса
Міністерства освіти і науки
України

ДОВІДКА**про впровадження результатів кандидатської дисертації****Бойченка Вадима Сергійовича на тему:****«Соціальна інфраструктура в системі забезпечення
людського розвитку міста»**

Стан соціальної інфраструктури більшості міст України потребує удосконалення, модернізації та покращення якості у відповідності до світових стандартів. Наявні підходи до управління соціальними об'єктами та реалізації програм соціального розвитку не забезпечують очікуваних результатів: можливості населення отримувати якісні соціальні послуги залишаються обмеженими, що є критичною причиною його відтоку за межі регіону.

Запропоновані в дисертаційній роботі Бойченка В.С. заходи щодо удосконалення соціальної інфраструктури міста враховують інтереси й потреби всіх категорій населення, що сприятиме підвищенню добробуту кожного мешканця. У контексті посилення демографічно-економічного потенціалу розвитку міста важливою є орієнтація на молодь, для якої є значущою відповідність міської інфраструктури сучасним уявленням щодо стандартів життя, освіти, трудової діяльності, проведення дозвілля, тобто має бути осередком комфортного мешкання та можливостей гармонійного розвитку особистості.

Визначені стратегічні орієнтири забезпечення умов для людського розвитку на рівні міста враховані у Програмі зайнятості населення Донецької області на 2018-2020 роки, в обласних заходах на 2018 рік з реалізації Концепції державної системи професійної орієнтації населення на 2016-2018 роки. Все це має зміцнити не лише локальний, а й регіональний ринок праці,

Продовження додатку А

створити додаткові умови для розвитку соціально відповідального бізнесу та підтримці бізнес-ініціатив громадян, посилити роль і підвищити економічну активність молодіжного сегменту серед інших демографічно-вікових груп у місті.

Окрім того, розроблені автором система інформаційної підтримки розвитку соціальної інфраструктури міста, шляхи комунікації з молоддю, механізм залучення молодих людей до вирішення питань муніципального життя має високий рівень практичної значущості для регіону в цілому. Основні принципи реалізації такої системи використані в діяльності Донецького обласного центру зайнятості задля підвищення якості послуг, що надаються громадянам, покращення зворотного зв'язку зі споживачами та особливого застосування віднайшли у побудові системної профорієнтаційної роботи з населенням, зокрема у впровадженні інноваційних заходів для забезпечення зайнятості молоді.

Директор Донецького
обласного центру зайнятості

В.М. Рибалко

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

(офіс у м. Маріуполь)

вул. Соборна, 12, м. Маріуполь, Донецька область, Україна, 87500

20.05.2019 № 36/01

на № _____ від _____

Спеціалізований вченій раді
Д 11.051.03 Донецького
національного університету
ім. Василя Стуса Міністерства
освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів кандидатської дисертації

Бойченко Вадима Сергійовича

на тему «Соціальна інфраструктура в системі забезпечення людського розвитку міста»

Управління соціальною інфраструктурою міста покликане забезпечити сприятливі умови життя населення, розвиток економічної, соціальної і духовної сфери. Головним її призначенням є задоволення потреб населення в соціальних, житлово-побутових, комунальних, культурних та інших послугах. В останні два десятиліття в українському суспільстві відбулися радикальні зміни, які позитивно та негативно вплинули на розвиток соціальної інфраструктури міст. Актуалізувались питання нерівномірності розвитку окремих підсистем, якщо в окремих областях соціальної сфери спостерігалось бурхливе зростання, то в інших - застій або навіть деградація. Внаслідок відсутності можливостей для належного утримання та капітального ремонту безліч об'єктів інфраструктури були ліквідовані, або змінили свою цільову спрямованість, збільшився знос основних фондів, знизився обсяг і якість послуг, які вони надають. Представлені в дисертаційній роботі Бойченко Вадима Сергійовича наукові результати, що стосуються впровадження механізму забезпечення поступу соціальної інфраструктури міста з метою створення сприятливих умов людського розвитку, є актуальними та затребуваними. Зокрема, реалізовані в м. Маріуполь програми щодо реконструкції нежитлових приміщень під соціальне житло, будівництво першого соціального гуртожитку та придбання житла вторинного використання для кваліфікованих переселенців, демонструють наявність позитивної динаміки розвитку місцевої громади та можуть слугувати прикладом для їх впровадження у інших містах Донецької області.

Радник голови Донецької обласної
державної адміністрації

М.В. Трофименко

ЧАО «ММК ім. ІЛІЧА»

ул. Левченко, 1
г. Мариуполь, 87504,
Донецкая обл., Украина
www.ilyichsteel.com
Тел.: + 38 0629 56 40 09
Факс: + 38 0629 56 53 83
E-mail: office.mmk@metinvestholding.com

30.04.18 № 18/166

На № _____

**ПрАТ «МАРІУПОЛЬСЬКИЙ МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМБІНАТ
ІМЕНІ ІЛІЧА»**

Спеціалізованій вченій раді
Д 11.051.03 Донецького
національного університету
імені Василя Стуса
Міністерства
освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження наукових результатів,
представлених в кандидатській дисертації Бойченка Вадима Сергійовича,
на тему «Соціальна інфраструктура в системі забезпечення
людського розвитку міста»

Значна роль великого бізнесу у створенні соціальної цінності проявляється в забезпеченні умов для людського розвитку і якості життя через гідну зайнятість, стимулювання професійного та особистісного зростання, участь у розвитку соціальної інфраструктури. Тобто в сучасному світі успішний бізнес бере на себе комплекс функцій, які традиційно виконуються соціальною державою.

В даному контексті для підприємства ПрАТ «МАРІУПОЛЬСЬКИЙ МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМБІНАТ ІМЕНІ ІЛІЧА» актуальними і корисними є результати наукових досліджень Бойченка Вадима Сергійовича, які стосуються обґрунтування змісту корпоративної політики використання людського потенціалу і соціальної відповідальності.

Наукові розробки та пропозиції щодо використання економічного потенціалу міста для розвитку соціальної інфраструктури і бізнес-середовища, створення можливостей для участі громади в її розбудові та пріоритетної ролі розвитку бізнес-середовища, представлені в дисертації Бойченка Вадима Сергійовича, були використані керівництвом Маріупольського металургійного комбінату імені Ілліча при впровадженні масштабних довгострокових соціальних програм з підвищення якості життя в місті перебування компанії, зокрема, програми: «З нами Добрі Серця», «Місто – нашими руками» та «Зелений центр Метінвест».

В.о. директора з персоналу
та соціальних питань
ПрАТ «ММК ім. Ілліча»

А.О. Мутерко

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, 21021, тел. приймальні: +38 (0432) 50-89-30,
 факс: +38 (0432) 50-87-78, E-mail: rector@donnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070803

«24» 06 2018 р. № 1151/ст-ос/ст. 1.3
 На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 здобувача кафедри менеджменту та поведінкової економіки
Бойченка Вадима Сергійовича,
 поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
 спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці
 соціальна економіка і політика

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри менеджменту та поведінкової економіки (до 01.09.2017 р. кафедри управління персоналом та економіки праці) Донецького національного університету Міністерства освіти і науки України за держбюджетними темами «Регулювання соціально-економічного розвитку України: людський вимір» (номер держреєстрації 0111U008157, 2011-2015 рр.), в рамках якої обґрунтовано нові підходи до навчання персоналу у корпоративній системі управління людськими ресурсами; «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер держреєстрації 0117U006342, 2017-2020 рр.), в рамках якої визначено сутність, складові елементи, функції та принципи реалізації соціальної інфраструктури міста.

Наукові результати, викладені у дисертаційній роботі використовуються також у навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України при викладанні навчальних дисциплін «Соціальна політика та людський розвиток» та «Соціальна відповідальність».

Проректор з наукової роботи

Завідувач навчального відділу

І.В. Хаджинов

О.В. Євтухова

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

пр. Будівельників, 129-а, м. Маріуполь, 87500

Телефон: (0629) 58-75-90, 58-75-91 E-mail: info@mdu.in.ua код ЄДРПОУ 26593428

30.12.2020 № 01-24/989

на № _____ від _____

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційної роботи «Соціальна інфраструктура
 в системі забезпечення людського розвитку міста»
 Бойченка Вадима Сергійовича

Результати наукової роботи Бойченка Вадима Сергійовича *«Соціальна інфраструктура в системі забезпечення людського розвитку міста»* використано у науково-освітній діяльності кафедри менеджменту Маріупольського державного університету. Теоретичне узагальнення проблеми розвитку соціальної інфраструктури міста, характеристика організаційних засад та змістове і дидактичне наповнення впроваджено в навчальний процес під час викладання таких навчальних дисциплін, як: «Стратегічне управління» (для забезпечення проведення аналізу та оцінювання рівня розвиненості соціальної інфраструктури міста відповідно до визначеного переліку і змісту програмних напрямів її оновлення на основі декомпозиції стратегічних пріоритетів розвитку міста), «Бренд-менеджмент» (науково-методичні засади брендингу територіально-адміністративних одиниць, формування соціального бренду міста тощо).

Перший проректор МДУ,
 професор

О.В. Булатова

760570000

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу

1. Бойченко В., Шаульська Л., Несвіт К. Стратегічні засади розвитку промисловоорієнтованих територій на основі модернізації соціального середовища. *European Journal of Economics and Management*. 2020. Vol. 6, Iss. 1. Рр. 59-70 (1,58 д.а. / 0,7 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні стратегічних засад розвитку промисловоорієнтованих територій*

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

2. Бойченко В.С. Новые подходы к обучению персонала в корпоративной системе управления человеческими ресурсами. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 2. Т. 3. С 215-221 (0,65 д.а.)

3. Boychenko V. The Formation of the Key Assets of Human Capital at the Corporate Level. *Економічний вісник Донбасу*. 2015. № 4 (42). С. 186-190 (0,55 д.а.)

4. Бойченко В.С. Особливості формування соціального бренду міста. *Економіка та організація управління*. 2016. №3 (23). С. 375-382 (0,6 д.а.)

5. Бойченко В.С. Шаульська Л.В. Стан та перспективи розвитку соціальної інфраструктури міста: суб'єктивний аспект. *Ефективна економіка*. 2017. №10. (0,8 д.а. / 0,5 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в здійсненні аналітичної оцінки рівня розвитку соціальної інфраструктури міста з врахуванням якісних характеристик сприйняття рівня надання соціальних послуг.*

6. Бойченко В.С. Соціальна інфраструктура міста: сутність, складові елементи, функції та принципи реалізації. *Вісник Прикарпатського*

національного університету. Серія Економіка. 2017. Вип. 12. С. 177-182 (0,95 д.а.)

7. Бойченко В.С. Соціальна інфраструктура в системі забезпечення людського розвитку. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2018. №1 (15). С. 420-424 (0,4 д.а.)

8. Бойченко В.С. Механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури міста. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. №2. С.78-83 (0,7 д.а.)

9. Бойченко В.С., Томчук О.В. Класифікація міст як інструмент вибору моделі управління людським потенціалом території. *Actual problems of economics*. 2019. №11 (221). С. 96-112. (1,58 д.а / 0,8 д.а.) *Особистий внесок здобувача полягає в здійсненні авторської класифікації типів міст за комплексом ознак; побудовано модель взаємозв'язку головних компонентів розвитку міста в контексті розвитку людського потенціалу*

10. Бойченко, В.С. Стратегічні напрями розвитку соціальної інфраструктури сучасного міста. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2020. №25. С. 49-55. (0,5 д.а.)

Публікації за матеріалами конференцій

11. Бойченко В. С. Якість життя та соціальна інфраструктура міста. *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: праці XVIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*. 26-27 квітня 2017 р. м. Вінниця, 2017. Т.3. С. 225-228 (0,24 д.а.)

12. Бойченко В. С. Методологічні підходи до оцінки людського розвитку міст України. *Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та домінанти розвитку: праці Міжнародної науково-практичної конференції*. 23-24 жовтня 2019 р. м. Київ: КНЕУ, 2019. С. 92-94 (0,24 д.а.)

13. Бойченко В. С. Оцінка рівня людського розвитку в містах України. *Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи*: зб. матеріалів конференції. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Т1. С. 161-163 (0,24 д.а.)

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. «Актуальні соціально-економічні проблеми держави і регіонів: антикризова стратегія і сталий розвиток» (м. Вінниця, 2016 р.) – виступ з доповіддю.

2. «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Вінниця, 2017 р.) – виступ з доповіддю.

3. «Імперативи та інноваційні механізми забезпечення гідної праці в умовах становлення нової економіки» (м. Київ, 2017 р.) – виступ з доповіддю.

4. «Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та домінанти розвитку» (м. Київ, 2019 р.) – виступ з доповіддю.

5. «Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи» (м. Вінниця, 2019 р.) – дистанційна участь.

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Коефіцієнти оціночних блоків методики людського розвитку міста

HD_{base}	0,15	x_1	x_2	x_3
		0,3	0,1	0,15
		x_4	x_5	x_6
		0,15	0,1	0,2
HD_{social}	0,85	x_7	x_8	x_9
		0,2	0,1	0,1
		x_{10}	x_{11}	x_{12}
		0,2	0,15	0,1
		x_{13}		
		0,15		

Таблиця В.2

Значення показників оцінки людського розвитку міста
(еталонна модель, в балах)

HD_{base}	u_1	u_2	u_3	u_4
	80	70	90	70
	u_5	u_6		
	60	50		
HD_{social}	u_7	u_8	u_9	u_{10}
	90	100	80	100
	u_{11}	u_{12}	u_{13}	u_{14}
	90	100	95	85
	u_{15}	u_{16}	u_{17}	u_{18}
	100	100	98	100
	u_{19}	u_{20}	u_{21}	u_{22}
	90	90	98	95
	u_{23}	u_{24}	u_{25}	u_{26}
	85	95	95	100
	u_{27}	u_{28}	u_{29}	u_{30}
	80	100	98	98

Продовження додатку В

Продовження табл.В.2

<i>HD_{social}</i>	<i>u₃₁</i>	<i>u₃₂</i>	<i>u₃₃</i>	<i>u₃₄</i>
	98	98	98	100
	<i>u₃₅</i>	<i>u₃₆</i>	<i>u₃₇</i>	<i>u₃₈</i>
	95	95	100	80
	<i>u₃₉</i>			
	100			